Editura UNIVERS

MLADEN OLJAČA — născut la 10 octombrie 1926, în satul Devetaci (Bosnia); după război a lucrat ca redactor la *Mladost*, *Mlada kultura*, *Borba*.
A început să scrie proză în anul 1947; a publicat două volume de nuvele şi şapte romane. Atît nuvelele cît şi romanele au fost traduse în limbile rusă, engleză, franceză, germană, italiană, cehă, ucraineană, maghiară, bulgară, slovacă, polonă, persană, norvegiană, spaniolă. *Rugăciune pentru fraţii mei*, pe lîngă ediţiile iugoslave (în sîrbo-croată, slovenă, macedoneană,) . a fost tradusă în Franţa, Polonia, R. F. G. , Italia, Anglia, S. U. A.

Lei 7,50

134

1970

MLADEN OLJAČA • RUGĂCIUNE PENTRU FRAŢII MEI

MLADEN OLJACA

RUGĂCIUNE PENTRU FRAŢII MEI

COLECŢIA MERIDIANE

Desenul copertei de *Gert Fabritius*

Mladen Oljača

MOLITVA
ZA MOJU BRAĆU

Sarajevo

1957

Mladen Oljača

Rugăciune pentru frații mei

roman

În româneşte de *Mircea Spiridoneanu*
şi *Dorin Gămulescu*

Editura UNIVERS

Bucureşti — 1970

Zac în pămînt. Îngropat adînc. Sub mine — lut şi întuneric, în jurul meu — lut şi întuneric, deasupra capului şi trupului meu — lut şi întuneric. Sînt ţeapăn, drept şi nemişcat, cu nasul ascuţit, cu gura întredeschisă şi pleoapele lipite. Mîinile, galbene ca ceara, îmi stau încrucişate pe piept. În partea stîngă a capului, chiar deasupra urechii, se cască gaura prin care a trecut glonţul. Întunecată, înnegrită, gaura mai e şi acum pătată de sînge, cu toate că m-au grijit nişte bătrîne milostive, care mi-au spălat şi capul, şi faţa, şi rana. Mai tîrziu s-a mai scurs totuşi puţin sînge — trei picături de sînge, gros, lipicios, îngheţat. E sîngele meu, le-am spus femeilor acelora milostive, dar nu m-au auzit. E sîngele meu, am strigat, dar fără pică, nici obidă, nici mînie, nici deznădejde, ci nepăsător, dacă nu chiar amuzat şi puţin cinic, aşa cum se zice că-mi stătea în fire şi cît am fost viu. E sîngele meu, am spus, şi am pipăit picăturile care îmi năclăiau părul, dar bătrînele milostive nu m-au auzit, iar eu am zîmbit sincer, deschis, din toată inima,

cum nu mi s-a mai întîmplat vreodată. Acum îmi pot îngădui să recunosc ceea ce m-am priceput atît de bine să ascund cît eram viu. Cîtă vreme am călcat pe faţa pămîntului, îmi tot ascundeam prin surîsuri prefăcute tristeţea, nemulţumirea, durerea şi necazurile, aşa încît reuşeam să par fericit chiar şi atunci cînd eram mai amărît şi mai încercat de suferinţă, cum, la urma urmelor, prea des mi s-a ntîmplat să fiu. Zîmbetul acela al meu, aparent luminos, cordial, binevoitor, larg, ascundea firea mea adevărată, dar nu mi-a cunoscut-o nimeni, cu toate că n-ar fi fost mare lucru, nici cine ştie ce obositor, s-o descoperi, numai de n-aş fi fi fost înconjurat de atîtea fiinţe superficiale şi mărginite — începînd cu gazda mea cea friguroasă, ofticoasă, morocănoasă şi lălîie, cu Marina, Emilija, Ipolita şi cu miliţianul de serviciu şi terminînd cu biata mea nevastă, frumoasă, impulsivă, aprigă şi certăreaţă, care se credea şi ea cunoscătoare neîntrecută a tuturor tainelor mele sufleteşti.

Pămîntul mă învăluie. Nu respir, nu mişc, nu gîndesc, nu am soare — şi acum mi-e bine. Nu cred în Dumnezeu — mai e nevoie s-o spun ? — totuşi n-am protestat cînd prietenii mi-au pus mîinile cruciş pe piept, pentru că tot aşa, cruciş, au stat şi mîinile tatălui meu atunci cînd ne-a părăsit, şi mîinile bunicului atunci cînd ne-a părăsit. A fost dorinţa mamei să încrucişez mîinile pe piept ca un bun creştin, încredinţată cum era că păcătuisem mult în viaţă. Mersesem dintr-o greşeală într-alta pe pămînt, asta era

convingerea fermă a mamei, şi moartea mea năprasnică era pedeapsă de la Dumnezeu. Dumnezeu vede tot şi răzbunarea lui te ajunge negreşit — mi-a tot spus ea, cît am fost viu, între patru ochi. Nu zicea, fireşte, *răzbunare*, ci *răscumpărarea păcatelor*, la care eu ripostam sfidător, cu formule învăţate pe de rost din cărţile ateiste pe care le citeam cu toată sîrguinţa. Auzindu-mă, ea se închina şi ofta disperată. Ridica ochii la cer şi-l implora pe Domnul să se arate blajin şi milostiv cînd îmi va cîntări pedeapsa, ori măcar să ţină seama de rătăcirea şi uşurătatea mea...

...Fericiţi cei săraci cu duhul, că a lor este împărăţia cerurilor. Fericiţi cei ce plîng, că aceia se vor alina. Fericiţi cei blînzi, că aceia vor moşteni pămîntul. Fericiţi cei ce flămînzesc şi însetoşează de dreptate, că aceia se vor sătura. Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui...

Mă-nvăluie pămîntul aruncat pe sicriul meu din scînduri de stejar albe, date la rindea. A fost stejar, acum e cosciugul unui mort, pe urmă o să ajungă hrană pentru necrofori. Prin tufe pătrunde apa murdară şi groasă ca uleiul, pămîntul se tasează mereu şi se îndeseşte, un vierme scîrnav îşi face loc, stăruitor, spre coşciugul meu. După mulţi, mulţi ani, după veacuri de zăcere în mormînt, voi fi pulbere, voi fi ţărînă, voi fi nimic. Forţe întunecate mă sorb în adîncuri şi ştiu că mi-am luat rămas bun pentru totdeauna de la oamenii de pe lumea

asta. N-am să mai văd niciodată cu ochii mei pe nici unul, pe nici unul...

Şi erau atîţia pe pămînt, deasupra mea, unii au călcat în picioare lutul sub care zace acum trupul meu neînsufleţit. Au fost mulţi la înmormîntare: rude, cunoscuţi, prieteni, vecini, chiar şi simpli curioşi. Parcă s-ar fi încins o horă deasupra leşului: un scriitor la care ţin nespus, un contabil pe care nu pot să-l sufăr, un poştaş, un taxator de tamvai, un cîntăreţ de operă, un hornar, un milog care şade lîngă intrarea cimitirului şi cerşeşte gologani pentru un ţoi de şliboviţă, un muzician, o haimana, un regizor de teatru, un măturător de stradă, un critic de film, un culegător de zdrenţe şi alte resturi de pe stradă, un ţăran căruia revoluţia i-a dat automobil, un orb, un gunoier, un colonel de cavalerie în retragere, o spălătoreasă în căutare de lucru, o cocotă, un preşedinte de Consiliu muncitoresc, un militar nerăbdător să plece în permisie, un deputat comunal care nu-şi cunoaşte îndatoririle, un homosexual, un membru al Comitetului raional, un pictor scrîntit care se crede genial, comandantul unei brigăzi de muncă patriotică a tinerilor, un fost cetnic care se zbate să obţină drept de vot, un vînzător de ziare, un funcţionar de la vamă care scrie poezii şi romane, o *skojnică*[1] nemăritată, un fost puşcăriaş care a căpătat de lucru în întreprinderea de unde delapidase înainte cîteva milioane de

[1] Membră a SKOJ (Savez komunističke omblaline Jugoslavije : Uniunea tineretului comunist din Iugoslavia).

dinari, un denunţător mărunt vrednic de dispreţ, un şefuleţ nevertebrat care şi-a pierdut şira spinării prin birourile mai marilor săi, un nebun care se crede Napoleon Bonaparte, un vînător cu permisul nevizat, un grăjdar, un derbedeu, unul care a spart o casă de ajutor reciproc, un căpitan, un măcelar rotofei care-şi ciupeşte clienţii cînd pune la cîntar grăsimea, un nechemat în stare de ebrietate, un director terorizat de prea desele fraude, un diplomat, fostul comandant al unui detaşament de partizani de pe meleagurile mele natale, împreună cu vreo douăzeci de vechi combatanţi pe care-i cunosc, cîţiva mitraliori, cîţiva pistolari şi aruncători de grenade din batalionul meu, un fost prizonier care a pătimit patru ani într-un lagăr german, cîteva frumuseţi de care mă voi ocupa pe larg mai încolo, mulţumindu-mă deocamdată să le pomenesc numai pe Marina, Emilija şi Ipolita, pentru că ocupă locul cel mai proeminent în istorisirea mea, un deputat al poporului, care înainte de război se îndeletnicea cu cultivarea verzei, un miner decorat pentru realizări remarcabile în muncă, un schismatic, o fetiţă cu coadă de cal, un portar, un grup de elevi din clasa a VIII-a de liceu şi mulţi alţii, femei, copii, o groază de popor. Marina cernită. Emilija cernită. Ipolita cernită. I-am căutat stăruitor în cortegiul funebru pe copiii mei, Žarko şi Nadežda (Žarko — şapte ani, Nadežda — trei ani). Nu erau nicăieri. N-am putut-o descoperi nici pe nevastă-mea, Bojana, fosta mea nevastă. Nu era nicăieri. Vedeam gropari, gropari mulţi,

nepăsători, grăbiți să-și mîntuie treaba cît mai repede și, cu lopețile încă pline de pămînt în mînă, să dea pe gît cinstitele sticle de vin. Lumea plîngea, ceea ce m-a cam intrigat. După cine or fi plîngînd, de ce bocesc femeile? Pot spune oare că mă cunosc îndeajuns și că au de ce mă plînge? Sau nu-i decît un nor de fățărnicie care-l învăluie pe răposat — și am deocamdată impresia că cei ce se zbuciumă mai amarnic rîd în sinea lor, așa cum, atunci cînd l-am îngropat pe taica, o femeiușcă hohotea umezindu-și ochii cu apă din sticluța pe care și-o luase anume în acest scop. Numai Ipolita, cu coapse fragile, palidă și abătută, cu o șuviță de păr castaniu căzînd pe fruntea înaltă, nu vărsa o lacrimă. Pășea în tăcere, mișcîndu-și alene corpul și picioarele, singură, consternată. Contemplînd-o, admirîndu-i frumusețea neîntrecută, simțeam că ar fi în stare să scoale și morții din morminte — și la gîndul ăsta zîmbii cu blîndețe și bunătate. Să te mai miri că din pricina ei mi-am ieșit din minți, m-am uscat de viu, m-am prăpădit cu zile...

...a fost un tovarăș și un comunist bun membru devotat al partidului adică al uniunii comuniștilor a adus la îndeplinire misiuni dintre cele mai grele a fost unul dintre primii luptători ai revoluției populare comisar al unui batalion de partizani care s-a ridicat la luptă în '41 și tot așa ca elev înainte de război a participat la lupta împotriva regimurilor antipopulare ale vechii iugoslavii prigonit pe meleagurile lui natale ca un tînăr înaintat ce era astfel că a

trăit o vreme în ilegalitate pînă ce hoardele fasciste sîngeroase ne-au atacat țara și s-a înscris voluntar dar generalii au trădat rușinos patria și armata s-a risipit înfrîntă iugoslavia a fost îngenunchiată iar soldații lui hitler au călcat în picioare glia noastră strămoșească dar partidul comunist a chemat la arme poporul care a răspuns ca un singur om și curînd a devenit unul dintre conducătorii luptei de partizani din ținutul său evidențiindu-se față de tovarăși prin curajul de care a dat dovadă drept care a fost distins cu trei decorații și cu medalia partizanska spomenica a fost avansat la gradul de căpitan fiind exemplu de conștiinciozitate și spirit de sacrificiu n-a ținut seama de obstacole și greutăți unul dintre participanții la glorioasa bătălie de la sutjeska a aruncat în aer multe trenuri nemțești și italienești cazărmi jandarmerești în ceasurile cele mai grele cuvîntul său a fost sprijin și imbold pentru tovarăși și-a slujit cu cinste poporul a luptat pentru libertate și a apucat zilele construcției socialiste dar moartea prematură și perfidă l-a smuls din rîndurile noastre tocmai cînd forțele lui creatoare abia începuseră să înflorească și după război își pusese toate forțele în slujba reconstrucției și a vieții noi mai întîi ca ofițer alungînd rămășițele bandelor zdrobite ale dușmanului prin kosovo și metohija apoi cu funcții de conducere în economie președinte al consilului economic al comitetului popular raional iubit de popor însă moartea perfidă l-a smuls dintre noi pentru totdeauna...

Ascult discursul funebru. Ascult acordurile muzicii: *Spre mormîntul rece, de durere copleşiţi. Te petrecem noi, ca tine, robii răzvrătiţi.* Ascult salvele ce se trag deasupra mormîntului meu, trei salve, una după alta. Ascult bocancii cum frămîntă pămîntul deasupra mea, ascult lopeţile cum scîrţîie spărgînd piatra, tăind rădăcinile, fărîmiţînd lutul.

Am avut parte de o înmormîntare frumoasă, cu toate onorurile cuvenite. Ştiu că ziarul local mi-a publicat necrologul, înseilat cu vorbe gingaşe, frumoase, înflorite — sumedenie de laude, ca să nu zic ditirambi. Şi trebuie să recunosc că asemenea lucruri îi plac omului, chiar şi după moarte. Iar dacă mai adaug că mormîntul meu, acoperit cu o mulţime de coroane de crizanteme roşii şi albe, se află în colţul cel mai frumos al cimitirului, lîngă vechi combatanţi şi printre alte cîteva persoane de vază din oraşul nostru, pot spune, punînd totul la socoteală, că nu am nici un motiv să fiu nemulţumit. Nu am. Şi nici nu sînt. Dar de vreme ce am amuţit şi necazurile vieţii nu mă mai tulbură, în liniştea şi pacea veşnică de care sînt înconjurat simt nevoia să scormonesc, să-mi întorc privirile asupra mea, să mă văd golgoluţ, de jos şi pînă sus, divers dar explicat în fine, cu un chip şi cu mai multe feţe, să mă văd cu ochii cunoscuţilor mei, dar să ating şi anumite alte laturi ale fiinţei mele, mai cu seamă dintre acelea pe care nimeni din jurul meu, nici chiar prietenii mei, nu prea le-au ştiut. Vreau să adun la un loc toată experienţa

privind omul care mi-a purtat numele. Acum eu zac la doi coţi sub pămînt, pot vorbi liber despre orice. Acum sînt una cu bezna care mi-a înghiţit trupul şi în care oasele mi se vor face praf şi pulbere. Voi vorbi cu bezna, fără teamă că-mi va divulga tainele. Sînt înmormîntat şi pot vorbi liber despre orice.

— Atunci treci la subiect, glăsuieşte liniştea.

— Răbdare, zic, avem timp berechet...

— Ştiu că avem înaintea noastră milenii şi milenii, mi-o întoarce liniştea, dar m-ai făcut curioasă.

— Curiozitatea excesivă se cheamă cusur.

— *Dar la ce ne mai poate folosi nouă, o, noi, cei pierduţi, noi, cei sortiţi pieirii. Lui Draško, inimă de partizan, 31. XII. 1955, miezul nopţii, Belgrad, cu drag. Dacă mai e vreo speranţă...*

— Cineva se amestecă în discuţia noastră, spun liniştei. Auzi vocea ?

— Nu cumva e chiar a ta ? ripostează liniştea.

Eu tac. Şi îmi amintesc...

Mă aplec asupra fostei mele vieţi ca peste oglinda unui rîu. Văd totul, aplecat asupra mea ca peste oglinda unui rîu.

EA VINE. CU UMERII ÎNCĂRCAȚI DE SOARE.

În orașul cel mare, veneam de departe: cu miros de fîn în cămașă, cu resturi de baligă pe tălpile încălțămintei. Mi-am pus uniforma militară nouă-nouță, din stofă englezească, pe care o primisem din mîinile intendentului brigăzii. Însemnele gradului de căpitan mă prindeau de minune, tînăr, zvelt și oacheș cum eram. În oase purtam geruri, gheață și vînt, dar asta încă n-o știam și mă simțeam fericit. Eram tînăr și-mi doream un vis pe care să nu-l tulbure nimeni, un vis pe care să nu-l curme nimic, un vis care să dureze o veșnicie, sau cel puțin cîțiva ani neîntrerupt. Ca să alung odată din ochi țepușele ascuțite ce-mi proptiseră pleoapele în toți cei patru ani de război. Ca să șterg odată din pupile scenele sîngeroase, imaginile de groază obsedante, fiindcă războiul începe pe pămînt, pe cîmpul de luptă și aici se și încheie, cu biruință sau înfrîngere, aici începe și aici se termină, însă rămîne pentru vecie întipărit în ochi, se cuibărește pentru vecie în ochii soldatului. Tunurile au amuțit, războiul însă a rămas. În mine. Din toată ființa îmi

doream să închid pleoapele și să sforăi, fără griji, fără misiuni, fără ordine și comenzi, fără obligația de a mă supune superiorilor.

În orașul cel mare, veneam de departe.

Însemnele gradului de căpitan mă prindeau de minune, tînăr, zvelt și oacheș cum eram. Observai că fetele nu trec indiferente pe lîngă mine, și întreaga mea ființă rămase la pîndă, într-o dulce încordare. Cîteodată se opreau o clipă ca să-mi arunce pe furiș o privire timidă, mă iscodeau cu ochii din vreun ungher ascuns, ori se întorceau ca să se uite în urma mea... Pînă atunci, nici o femeie din lume, nici drăguță, nici urîtă, nu-mi spusese că sînt frumos, or eu tocmai de asta simțeam că am nevoie. Tocmai de asta simțeam că am nevoie, acum, neîntîrziat. Să rămîn cu femeia singur, între patru pereți, la cea mai mică distanță cu putință, iar ușa să fie încuiată, bine zăvorîtă și întunericul să abureascǎ geamul ferestrei.

Așa mă pomenii la dans.

O sală imensă, luminată de lampioane, cu mese și fum, pahare pline și goale, fețe de masă pătate și imaculate, lume multă, o mare de capete, necunoscuți, figuri pe care le vedeam pentru prima oară. Eram buimăcit. Zadarnic am căutat în dreapta și-n stînga un chip familiar. Cinci minute încheiate am stat, cred, nemișcat în dreptul ușii, la intrare. Cîțiva m-au privit ca la comandă, și mă simții destul de prost. Dar ce, sînt un străin? m-am întrebat, ca să-mi verific impresiile. Cît o să mai stau proțăpit aici și ce-i de făcut ca să pun capăt

acestei situații neplăcute? *Așază-te la o masă*, mi-am spus hotărît, cum aș fi comandat, odinioară: *foc!* Da, mi-am zis, am să mă așez la o masă. Nu-i mare lucru. Am să mă apropii de o masă și am să caut un scaun liber. Nimica toată pentru mine, fost combatant, care-i umple de respect pe toți cei de față, afară doar de niscaiva pușlamale bune de spînzurătoare. Eu, un *skojnic*, care am fost în stare de atîtea alte lucruri teribile, să nu mă pot așeza la o biată masă de lemn, mi-am zis în sinea mea și, zîmbind, am luat-o spre mijlocul sălii, ca să constat însă pe dată, spre marea-mi disperare, că mesele din față erau ocupate: nici un loc, nici un scaun liber; sala era înțesată, plină, ticsită. Numai spațiul pentru dans — podiumul dreptunghiular din mijlocul sălii, acoperit cu parchet lustruit — fusese cruțat.

Ce mă fac? Stam buimac, șovăitor, dezorientat. Aveam impresia că toți se uită la mine. Și nu numai că se uită, dar și șușotesc pe socoteala mea: *le păream ridicol*. Și m-a cuprins deodată o ciudă... Simțeam că urăsc orașul, cu sălile lui îmbîcsite, eu, băiatul de la țară, copilul spațiilor nemărginite, unde omul își găsește mai repede un loc sub soare. Sau poate că nu era decît glasul aversiunii pe care mi-o inspirau anumite conveniențe citadine, după părerea mea demodate și nefolositoare, de cele mai multe ori caraghioase și fără nici o valoare în viață. Am disprețuit întotdeauna asemenea conveniențe. Uite, bunăoară, nu ți-e îngăduit să te apropii în voia ta de fata care-ți place dacă

nu cunoști persoanele de la masa unde stă. E nepoliticos și indecent din partea unui tînăr să acosteze o necunoscută, dar gestul devine cu totul firesc și nu mai contrariază pe nimeni de îndată ce orchestra atacă primele acorduri, cu toate că din acea clipă tînărul a și cuprins fata în brațe. La țară, una ca asta nu se pomenește... Nu știu cît am stat așa, buimac, așteptînd cu încordare să iau o hotărîre, cînd, deodată, văd că se apropie de mine o făptură bizară, nițel misterioasă și frivolă totodată:

— Căutați pe cineva, căpitane?

— Nu, răspunsei.

— N-aveți loc?

— Cam așa ceva...

Aveam impresia că am spus o stupiditate. Și mai aveam impresia că niciodată n-am văzut o făptură mai frumoasă. Fata era bine făcută, plinuță și albă, toată numai sănătate și exuberanță; rochia, de culoare deschisă, îi scotea în evidență pieptul și șoldurile, îndrăznețe, expresive, aș spune ucigașe. Părul ei, adunat într-un coc măiestru, îi dădea un aer de intimitate și apropiere, sprințar și provocator în același timp, cum nu se poate mai plăcut la vedere. Parcă mi-ar fi șoptit cineva că fata a crescut la țară. De asta mă și simțeam atît de bucuros că ea și nu alta mi-a ieșit în cale.

Fata îmi rosti numele.

— Cum, făcui surprins, mă cunoașteți?

Ea clipi enigmatic.

— De unde știți cum mă cheamă?

— N-are importanță, spuse ea.

— Adevărat, recunoscui, totuşi aş dori...

Nu nimeream cuvintele.

— Mă ştiţi de bine sau de rău ? articulai în sfîrşit.

— Îmi cereţi prea mult, căpitane, rîse dînsa.

Îi găsii ochii, tulburători. Şi ultima picătură de curaj mă părăsi. Amuţii. Ca şi cînd printr-o rană grea căpătată în luptă mi s-ar scurge sîngele şi vlaga.

— Vreţi să staţi la o masă, căpitane ? spuse ea din nou.

— Cu plăcere, mă învoii degrabă, numai de-ar fi loc.

— Este unul, răspunse fata.

Ne apropiarăm de o masă la care şedeau două persoane, un bărbat tînăr, îngîndurat şi mohorît, şi o femeie cochetă, sprinţară, frumoasă şi curioasă. Fata mă prezentă. Mi-am dat seama că întinsesem mîna mai întîi bărbatului şi simţii cum mi se suie sîngele în obraz. *Ţărănoi, bădăran fără leac,* fu primul reproş pe care mi-l făcui. Apoi al doilea : nu tot eu ziceam că formalităţile n-ar trebui să ocupe atîta loc în relaţiile dintre oameni ? Uitai însă pe dată şi de unul, şi de celălalt. Eram acum pur şi simplu bucuros şi plin de curiozitate : aflasem numele prietenilor ei, dar pe al ei nu-l rostea nimeni deocamdată. Cine o fi ? Sporovăind verzi şi uscate, reuşeam din cînd în cînd s-o privesc pe furiş, ca să-mi verific prima impresie. Nu, nu m-am înşelat, îmi ziceam, atîta frumuseţe nu mai văzusem niciodată. Ochii, plini de viaţă, adumbriţi de gene lungi, aruncau văpăi în jurul lor, mai cu seamă cînd vorbea. Şi

într-un acces de vanitate, mă grăbii să pun văpăile pe seama mea şi a prezenţei mele. Simţii nevoia stupidă să mă privesc în oglindă, să-mi văd faţa şi să-mi aranjez părul, deşi poate că în acel moment nici nu era zburlit. Am înălţat niţel capul şi m-am sprijinit în cotul mîinii drepte, ca să-mi dau un aer mai impunător, mai solemn şi cuceritor.

— Sînteţi ofiţer ? mă descosea cocheta.

— Da, i-am răspuns cu mîndrie.

— Căpitan, preciză fata.

— O, făcu admirativ cocheta. Deşi atît de tînăr, ca să nu zic puşti...

Şi pufni în rîs. Bărbatu-său (cel puţin aşa credeam, că e bărbatul ei) îi aruncă o privire încărcată de reproş. Observînd că reproşul i se adresează, ea ţuguie buzele dezaprobator. Abia atunci băgai de seamă că bărbatul purta barbă. Deasă, aspră şi roşcată, îl făcea să pară şi mai posac, şi mai posomorît. Mi-am oprit ceva mai mult privirea asupra ochilor lui : mici, înceţoşaţi, neîncrezători, arătau cruzi şi răi. Cine-i mohorîtul ăsta ? m-am întrebat. N-o fi vreun criminal ? Te pomeneşti că un *skojnic* stă la aceeaşi masă cu un ucigaş.

Nu-ţi face griji, glăsuieşte o voce din depărtare, *cîţi dintre noi sînt fără prihană ? Întoarce-ţi privirea spre propiul tău trecut şi ai să vezi.*

— Ce-am să văd ? ripostez.

— Destule, glăsuieşte vocea din depărtare.

— Anume ce, mă rog ?

— *Bunăoară, execuţia aceea de la... biserica din Strigovač...*

— Care execuție ? o fac eu pe prostul.

— Ți s-a întipărit în amintire pentru totdeauna și acum nu mai știi, hai ? Fata aceea condamnată la moarte și adusă în fața plutonului de execuție din cauza unei bucățele de săpun... Acum știi ?

— Știu, pufnesc înciudat.

— *Avea șaptesprezece ani. Era un copil.*

— Ei, da, știu. Avea șaptesprezece ani și era un copil, dar furase o bucățică de săpun. Furase o bucățică de săpun și ea era *skojnică*, se socotea o tînără comunistă cinstită. Așa credeau și cei din jurul ei. Tovarășii, toți cei ce o cunoșteau, și cei ce n-o cunoșteau personal, toți vorbeau de ea ca de o tînără comunistă. Atunci s-a găsit să fure o bucățică de săpun, și încă de la văduva unui negustor, care s-a folosit îndată de ocazie ca să dea cu noroi în toți comuniștii. Cică așa-s comuniștii, niște pungași, niște imorali. Comuniștii, zicea, i-au ucis bărbatul (ceea ce era perfect adevărat), dar nu le e destul, acum o mai și fură. Zvonul începuse a se lăți prin sate, și *Comitetul județean*, ca să curme clevetirile, a hotărît ca fata să fie împușcată.

— Dar parcă și tu, Draško, ai luat parte la execuție, nu-i așa ?

Vocea e răutăcioasă, vînătă de jubilare perfidă.

— Da, zic, și eu am luat parte la execuție. Eram șase, înarmați cu puști. Al șaptelea ducea pușca-mitralieră. El avea ordin să tragă în fată cînd vom ajunge la groapa săpată din timp, noi

ceilalți trebuia doar s-o păzim pe condamnată, ca să nu încerce să se sustragă sentinței.

— *Unei sentințe drepte ?* parcă văd scheletul rînjind.

— Nu vreau să discut chestiunea asta. În definitiv, tunurile au tăcut, iar cînd tunurile tac, multe întîmplări din timpul războiului pot părea ciudate celor ce-și petrec zilele prin cafenele și-și îndoapă foalele. N-am să spun decît cum a decurs execuția... Înainte de îndeplinirea sentinței, un membru al *Comitetului județean* s-a adresat oamenilor adunați pe un tăpșan întins. Le-a spus ce făcuse fata și că pentru fapta ei a fost condamnată la moarte, căci comuniștii nu pot admite un hoț în rîndurile lor. S-a adresat pe urmă fetei, întrebînd-o dacă are ceva de spus poporului. Fata, fără glas, a clătinat capul. Îi vedeam buzele crăpate. El ne-a ordonat atunci s-o luăm sub escortă și s-o ducem pe lîngă oameni, pe o potecă, spre groapă. Ne-am apropiat de ea și cineva a comandat : „Înainte marș !“ Fata a pornit fără o vorbă. Oamenii se uitau la noi uluiți. Unii erau probabil îngroziți de-a binelea, eu unul însă eram convins că cei mai mulți ne aprobau. Am străbătut vreo sută de metri, ea în fața noastră, noi în urma ei, și în flanc. Lumea, tot cu ochii la noi... Țineam pușca în dreapta, gata să trag, cu toate că fata și cu mine făcusem parte din același comitet SKOJ și cu toate că nu o dată împărțisem frățește bucățica de pîine. Încercarea, pentru mine, era înfiorător de grea, dar n-am șovăit o clipă : dacă fata încearcă să fugă, trag și eu, altminteri

n-aş fi un bun comunist. Azi nu mai sînt atît de sigur că aş fi procedat într-adevăr aşa, dacă fata ar fi încercat să fugă, dar în momentul acela eram ferm încredinţat că sînt în stare de orice ca să aduc la îndeplinire misiunea încredinţată. Să-mi fi spus tovarăşii să-l împuşc pe tata, eram convins că l-aş fi împuşcat fără cîrtire... Aşa am însoţit-o pînă la groapa săpată în lut. O groapă nu prea adîncă, de loc îngrijită, cu resturi de buruieni, de pietre sparte, de rădăcini subterane tăiate, pitulată într-o pădurice, sub un nuc stufos. Acolo am dus-o şi cineva i-a spus : „Coboară !“ Ea s-a oprit, înmărmurită. „Coboară în mormînt“, a spus cineva. Cred că era Stojnić, cel cu puşca-mitralieră, care avea ordin să tragă. Ea stătea împietrită. Atunci Stojnić, cu un gest brutal, i-a smuls baticul de pe cap, zicînd : „O să-l dăm la săraci“. Fata nu s-a clintit. „Coboară în mormînt !“ i-a spus iar Stojnić arătînd groapa. Mi-am dat seama că fata n-o să-l asculte. Mi-am dat seama după ochii ei înţepeniţi şi îngheţaţi, după faţa ei chinuită, suptă, împietrită. Atunci Stojnić a înşfăcat-o de umeri şi a coborît-o în groapă. Ea s-a opus, s-a zbătut, a dat să se ridice, să se smulgă, dar Stojnić i-a tras un ghiont şi atunci fata s-a aşezat, s-a ghemuit în fundul gropii. Stojnić a îndreptat ţeava mitralierei spre ea, ţintind pieptul. Deodată o aud pe fată că-mi zice cu voce stinsă : „Draško, dă-mi stiloul“. Rugămintea m-a mirat ; Stojnić o întreabă : „La ce-ţi trebuie stiloul ?“ „Să scriu mamei, zice ea, să-i spun cum am murit“. Stojnić e însă de părere că nu-i nevoie de nici o explicaţie ; eu, amintindu-mi de mama, simt un nod în gît. *Nu pot să-i dau stiloul*, gîndesc, nu pot, din mai multe motive. În primul rînd, dacă îi dau stiloul, *tovarăşii vor spune că sînt un om slab, un prost comunist*. În al doilea rînd, dacă îi dau stiloul, te pomeneşti că în spasmele morţii îi frînge peniţa, *iar peniţa e de aur*. „Să-i spun mamei în ce chip neaşteptat am murit, dar că aşa trebuie să fie“, zice fata, însă Stojnić, care nici nu vrea să audă de explicaţii, începe iar să-i ţintească pieptul. Ea îmi mai aruncă o privire din ochii aceia deznădăjduiţi, chinuiţi şi oftează adînc. Vede că degeaba încearcă să ne convingă şi întinde amîndouă mîinile spre ţeava puştii-mitralieră, ca şi cînd s-ar apăra de soare. Stojnić ţinteşte înainte, iar eu mă frămînt din cauză că n-am fost în stare să-i îndeplinesc rugămintea, nici măcar să-i explic de ce nu i-am îndeplnit-o. Deodată o aud ţipînd, dar ţipătul e curmat de tunetul rafalei. Tot timpul stăteam neclintit în picioare, cu puşca în mînă, gata să trag dacă fata ar fi încercat să fugă. Eram adînc încredinţat acum că tovarăşii au de ce mă socoti un tînăr comunist adevărat...

O voce din sală mă redeşteptă :

— Dansaţi, căpitane ?

— Căpitane !... Cizmă, zi-mi, mai bine, o, necunoscuto...

— Dacă vă pricepeţi la dans aşa cum vă pricepeţi la vorbă...

— Nu ştiu să vorbesc ? Ce ?!...

— Aţi tăcut tot timpul. Ce-aveţi ?

— Mă desprinsesem cu totul de lumea asta. Nici nu mi-am dat seama că începe dansul... Mi-am adus aminte de-o întîmplare din viața mea, ceea ce am impresia că e o necuviință în societate...

— Necuviință e și să trăiești, totuși uite că facem umbră pămîntului, zice mohorîtul, fixîndu-mă cu ochii injectați.

Dansăm.

— Interesantă întîmplarea? chicotește necunoscuta.

Nu-i răspund.

Nu găseam cuvintele potrivite.

— O poveste de dragoste? ciripește necunoscuta, și dinții îi sclipesc într-o străfulgerare orbitoare.

Mă încăpățînez să tac, posomorît și cenușiu.

Ea însă ia tăcerea mea drept avertisment: crede că întrebările ei îmi par deplasate. Mă privește țintă în ochi, confidențial, cu părere de rău și compasiune. Sînt adînc mișcat. Știe să ierte, spun propriei mele singurătăți. Pătrund, cu degetele, tărîmul delicat al mijlocului ei. Și fără să am cîtuși de puțin intenția s-o lingușesc sau să mint, i-am spus:

— Sînteți minunată, sînteți unică. Vreți să-mi spuneți cum vă numiți?

— În nici un caz astă-seară, refuză necunoscuta.

— Nu? De ce?

— Aș vrea să rămîn un mister, măcar cîteva ore...

— Vă plac atît de mult misterele?

— Misterele pot fi înspăimîntătoare, dar pot fi și frumoase și plăcute. Mie-mi plac misterele frumoase și plăcute...

— De unde ați învățat asta? Din romanele polițiste?

— Glumesc, murmură necunoscuta, și-mi strînge mai tare mîna stîngă în care i se ghemuiseră degetele gingașe și subțiri.

I-am cuprins chipul într-o privire arzătoare. Și-am descoperit deodată că necunoscuta seamănă îngrozitor de mult cu fata împușcată la biserica din Strigovač. *Aceiași ochi, același păr, aceeași față. Același fel de a pronunța cuvintele, sfidător.* Nu sînt superstițios și știu că morții nu se mai scoală din groapă, chiar dacă groapa nu e prea adîncă. Dar atunci, ce e? Coincidență de forme și culori? Nu cumva împușcata și cu necunoscuta sînt surori, poate chiar gemene? *Ucigașul dansează cu victima,* în sunetele muzicii discrete, care adoarme rațiunea. E îngrozitor, îmi zic, îngrozitor. Ucigașul dansează cu victima. *Fata dansează cu ucigașul soră-si.* N-am să-i vorbesc niciodată necunoscutei de execuția aceea. Am să iau taina cu mine în mormînt.

— Iar tăceți, căpitane, surîde necunoscuta. Istorisiți-mi ceva...

— Ce muzică frumoasă, zic eu la întîmplare.

— Frumoasă, surîde necunoscuta.

— Știți ce? Vorbiți-mi de prietenii dumneavoastră, încerc eu să scap de obsesia trecutului. De pildă, bărbosul, totdeauna e așa mohorît?

— Totdeauna, răspunde necunoscuta și coboară privirea.

Cauza n-am fost curios s-o aflu. Nimic mai ușor decît să cazi în disperare, mi-am zis, eu însumi posomorît și îngîndurat. *Am să iau taina cu mine în mormînt*, repetai în sinea mea, totuși mi se păru că necunoscuta îmi auzise glasul. Și-mi veni așa deodată să mă prăbușesc în genune și să mă las purtat de forțele întunericului acolo de unde nu mai e întoarcere, în neființă, departe de hotarele lumii, acolo unde nu există nici sfîrșit, nici început și unde orice faptă omenească își pierde sensul. Privirea mea rătăci din nou spre omul cel mohorît. Ședea tolănit, răutăcios. Nu cumva nu-i convine că dansez cu necunoscuta? mă fulgeră un gînd. Întîlnii privirea ei.

— Nu mai cîntă muzica, spune ea.

— Nu mai cîntă? repet fără noimă.

— S-a terminat. Să mergem...

— De ce nu mai cîntă? întreb iar, fără noimă.

Ea e pentru mine visul meu de liniște. Ea e pentru mine gingășia pierdută în vifornița bătăliilor. Ea e lumina minunată în bezna din jurul meu. Ea e soarele ce mă recheamă la plantele care cresc. Ea e pentru mine pîinea, aerul, suflarea. Ea e pentru mine umbletul, sîngele care-mi curge în vine. Ea e pentru mine unica, alba dăinuire. Ea e pentru mine graiul meu de om, întrerupt de țipetele copiilor mistuiți în incendii. Ea e pentru mine marea nețărmurită, verde-albăstruie. Ea e pentru mine barca frîntă de furtună. Ea e pentru mine floarea pe care-și oprește zborul albina cu piciorușele încărcate de nectar. Ea e pentru mine buchetul de busuioc, buchetul de isop, buchetul de viorele. Ea e pentru mine cîmpia fără sfîrșit, smălțuită cu flori, unde se zbenguie lăcustele și cîntă greierii, unde mișună furnicile și gărgărițele. Ea e pentru mine legenda fericirii mele, basmul vieții mele, povestea cea neterminată. Ea e pentru mine pajiștea pe care caut trifoiul cu patru foi. Ea e pentru mine pădurea seculară de pini, cu frunze minuscule, subțiri ca acul și gingașe pe ramurile cafenii. Ea e pentru mine salcîmul cu flori albe, nebunatic. Ea e pentru mine stejarul de pe care culegeam cuiburi de păsări închipuite din rămurele uscate și scame lipite cu bălegar și tină. Ea e tinerețea mea — întîrziată, recîștigată, singura mea tinerețe. Ea e primul meu suspin de dragoste și căința mea înăbușită.

Ea e viața mea, viitorul meu...

Stau tolănit în iarbă, la umbră, sub coroana bogată a unui măr bătrîn, din care cad primele fructe viermănoase. Iarba, deasă, e tăvălită și culcată de copitele cailor, strivită și împunsă de copitele oilor și ale vitelor. În zilele fierbinți, cînd soarele pîrjolește, se strîng aici la umbră turme și cirezi, semănînd pretutindeni din belșug baligă și păr. Iau de jos un fir sur și murdar, îl întorc spre soarele care apune. O boare ușoară dinspre sud adie și leagănă firicelul deasupra palmei mele. Tac. Privesc. Palma e deschisă și vîntul smulge firul de păr. La

încheietura degetului meu arătător observ o furnică înverşunată, bănuitoare, iute şi nesăbuit de bravă. Tîrăşte un fir de pai galben, de douăzeci de ori mai lung decît ea. Cobor palma pe iarbă. Furnica cea stăruitoare, întîlnind arătătorul gigantic, se dă de ceasul morţii vrînd să salte paiul peste el, ca peste un munte. Cum de se încumetă să treacă un asemenea obstacol şi de ce tocmai peste degetul arătător ? mă întreb. De ce aleargă la pieire ? O fi avînd, ca şi omul, pasiunea luptei cu forţele mai mari decît ea şi în asta îşi vede rostul vieţii ? Sau nu ştie să deosebească ceea ce e mai uşor de făcut de ceea ce e greu, posibilul de imposibil ? Mai curînd cred că asta e pricina — uite-o cum se osteneşte, fără să-i pese de primejdii, cum se zbate din răsputeri, cade şi se ridică, se tîrăşte, alunecă pe vîrful încheieturii şi se prăvăleşte în iarbă cu povara ei cu tot, apoi se ridică din nou şi dă să plece mai departe, trudeşte din răsputeri, îşi cară povara. De ce o tîrăşte ? Încotro? La muşuroi, să le facă puilor adăpost ? Poate că are idee şi de îndatoririle părinteşti, poate că s-a îndrăgostit, nefericita, da, probabil că a şi iubit, căci corpul îi era ars de soare, negru, neted şi lucios, se vede, sărmana, că e la o vîrstă cînd trebuie să se gîndească la bătrîneţi. Îşi tîrăşte prada uriaşă şi, deşi caraghioasă în stăruinţa ei încăpăţînată, îmi inspiră admiraţie. *Pare mai fericită decît mine. Cu siguranţă că e mai fericită decît mine. Fiindcă nu gîndeşte şi nu se poate îngrijora de soarta ei.* A coborît de pe arătător, s-a rostogolit, dar n-a dat drumul paiului. Se opinteşte printre firicelele de iarbă, se ridică pe tulpina încovoiată a florilor şi-şi urmează neabătut drumul inexplicabil, straniu...

Întorc privirea spre o păsărică de pe ramura care se întinde chiar deasupra capului meu. Mărunţică, jucăuşă, zglobie, păsărica verde ca smaraldul pare gata-gata să se avînte în înaltul cerului. Cred că este un piţigoi mititel, sturlubatic, sperios şi zurliu, din aceia cărora le dibuiam odinioară cuiburile prin scorburi de buşteni bătrîni. Uneori cuiburile erau goale, alteori pline de ouă albe minuscule, sau de pui golaşi cu ciocurile învîrstate cu galben. Uite, *chiar şi păsărica asta pare mai fericită decît mine,* şoptesc vîntului. Ba nu, mă revolt subit, e o prostie să jeleşti ce-ai pierdut. Soarele nu răsare la apus. Întoarce-te la viaţă cu totul, fără rezerve, întreg, fără maliţie. E loc destul pentru toţi oamenii sub frunzarele fără sfîrşit. Numai să ţi-l descoperi. Eu mi l-am descoperit. Uite-mă sub ramurile bătrînului măr. Mi-am descoperit locul. Ce-mi lipseşte în momentul ăsta ? Nimic. N-am să permit unei furnici să fie mai fericită decît mine. N-am să-i permit, fiindcă sînt om. Om, om, om... de trei ori om. Totdeauna om, fie şi cu mîinile pline de sînge. Sub frunzar — om, în mormînt — om. N-am să permit unei furnici să fie mai fericită decît mine. Nici pasărea asta pricăjită, piţigoiul, nu-i mai fericită decît mine. Nu-i permit să fie mai fericită... Agit mîna, strig : îşi ia zborul de pe

creangă, piere în albastrul infinit. *Nu e mai fericită.* Mă întind la loc pe spate și cat la cer : întinderea albastră, curată, nu cunoaște granițe, cotropește zările. Știu că nici o înțelepciune de pe lume nu e în stare să mă smulgă din gîndurile stupide, să mă liniștească. Poate doar înălțimile albastre ale spațiului infinit la care mă holbez acum.

Tresar din reveria stearpă. Mă uit la ceas. Nu mai e mult și vine, îmi spun. Peste cîteva minute am s-o văd pe fata cu care am făcut cunoștință într-un chip destul de neobișnuit și care, din clipa aceea, a pătruns definitiv în viața mea. Peste cîteva minute, va veni.

Și vine.

Aud un foșnet ușor. Crenguțe uscate trosnesc sub picioarele ei.

Vine zglobie. Ca soarele care răzbate printre nori.

Sar în picioare.

Vine într-adevăr. Rochia ei albă foșnea așa. Sub tălpile pantofiorilor, firele de iarbă se frîng. În fața pașilor ei, florile își încovoaie coronițele galben-aurii, roșii, violete, albe. Vine scăldată în lumina frumoșilor ei ani. Soarele, unic martor, abia așteaptă, ostenit, să ne lase singuri, în penumbră, și scapătă către apus, coboară tot mai jos, spre pămînt ; coboară tot mai adînc. în pămînt.

Sar în sus, alerg, mă împiedic, ajung.

Ea vine. Cu umerii încărcați de soare. Cu cerul înstelat în ochi. Vine cu pas sprințar, de

căprioară, mlădie, cu capul nițel plecat. Fiindcă îi e rușine. Știe că vom rămîne curînd singuri sub frunzare, că bezna o să ne învăluie. Numai noi și noaptea. O știe prea bine...

Alerg în întîmpinarea ei, tulburat, mut, și sîngele, care clocotește în vinele umflate, fierbinți, îmi răvășește trupul. Desfac brațele. E toată numai alb, e toată numai sănătate albă și rumenă, iar eu mă grăbesc să-i întind mîna mea grosolană de militar, palmele care poartă urma de neșters a patului de armă și a încărcătorului. Merg, tremur, cu gîndul la versurile unui poet al cărui nume nu mi-l amintesc :

Deasupra bălților, de ani și ani o știu,
Se-nalță zori împurpurate ;
Se-neacă în nisip talazuri înspumate
Și trupu-și unduie femeia-n ceas tîrziu...

Pășesc amarnic de curios. De ce, nu știu, nu pot să-mi explic — dar am impresia că mîinile mele mai amintesc de moarte. Senzația aceasta mă face să mă opresc. Îmi cercetez fără noimă palmele desfăcute. *Nu există moartea.* Fata vine alergînd și zîmbindu-mi galeș. Întind mîinile ca s-o îmbrățișez, îmi îndrept ochii spre ea, dar îmi văd numai degetele întinse — policarul și arătătorul de la mîna dreaptă, apoi numai degetul arătător. *Cu el am ucis. Cu el apăsam trăgaciul carabinei. El e pricina. Arătătorul ăsta galben și încovoiat. El îmi dă senzația respingătoare că mîinile mele amintesc de moarte.* (Deși toate astea, firește, n-au nici un

sens, pentru că mîinile mele îmbrățișează o tînără toată numai sănătate, rumenă și albă.) O îmbrățișez. Iarba ne primește.

Iarba moale ne primește.

Am alergat multă vreme prin livada cosită. Am urcat, gîfîind de oboseală, dealul ascuns în bezna nopții. Abia îmi tîram picioarele, înțepenite de așteptare. Cu înfrigurare strîngeam degetele pline de un fior tainic. Gîtlejul îmi era uscat, secat. Mă perpeleam la focul iute al descurajării, al ezitării, al lipsei de experiență. Ore întregi am umblat prin iarbă. Muți, am contemplat stelele. Ne căutam ochii în întuneric. Ne-am spus și răspus, fără nici o noimă, jurămîntul care angajează veșnicia. Ea mă va iubi pînă la mormînt, eu o voi iubi pînă la moarte — am strigat noi pămîntului și florilor pe care călcam zburdalnic. Noaptea ne ascundea fețele, pudoarea. Și ne-am putut spune multe din cuvintele acelea care cer îndeobște curaj, experiență, ani. *Eu sînt uriașul ei din poveste, ea este îngerul meu salvator*, cam așa ceva cred că spusesem, cînd, deodată, aud iar vocea din depărtare :

— *Dar eu ? Pe mine m-ai uitat ? Pămîntul a fost martorul tainelor noastre. Îți amintești, pămîntule ? Eu, pămîntule, nu te-aș chinui cu întrebări dacă Draško n-ar fi uitat totul. Dar fiindcă bărbații nu pot trăi fără minciună, eu îl iert, și spune tu, pămîntule, cum a fost...*

— *A fost minunat, spune pămîntul.*

— *Era noapte, sună vocea din depărtare.*

— *Și fîn, spune pămîntul.*

— *Fîn și întuneric, sună vocea din depărtare.*

— *Aveați șaptesprezece ani, spune pămîntul.*

— *Eram combatanți din aceeași brigadă, sună vocea din depărtare.*

— *Erați combatanți din aceeași brigadă. Noaptea vă făceați culcușul unul lîngă celălalt și, deși mereu cu teama-n suflet din pricina amenințărilor că* skojnicii *vor fi pedepsiți cu cea mai mare strășnicie dacă măcar ar încerca una ca asta, v-ați apropiat unul de altul pînă vi s-au întîlnit pupilele, și pupilele au prins a licări ca patru scîntei în întuneric. Apoi, lumea toată s-a răsturnat de-a-ndoaselea și vouă vi s-a părut că soarele răsare acolo unde apune. Așa a fost, sau nu ?*

— *Așa a fost, zice Bahra. La vreo zece zile după aceea, pe șoseaua de la Drvar, un glonte german m-a nimerit, m-a rănit mortal. M-au îngropat pe-o costișă, sub un fag stufos, și au scrijelat cu baioneta numele meu în scoarța din care picura sevă, de parcă fagul m-ar fi plîns. Draško însă nu mai ține minte nimic...*

— *Ba țin minte, replic înfuriat. Țin minte prea bine.*

— *Eu îți spun că nu mai ții, suspină Bahra.*

— *Am mințit cînd am spus că nu știu ce e femeia. Am mințit...*

— *Unui comunist îi este îngăduit să mintă ? chicotește vocea din depărtare. Un comunist are voie să spună neadevăruri ? Parcă altfel vorbeai cîndva tinerilor combatanți din brigadă...*

— *Ești geloasă, Bahra, spumeg eu.*

La care o aud pe necunoscută :

— Ce-ai spus, căpitane ?

— Ce-ai spus, căpitane ? o aud pe necunoscută.

— Geloasă, repetai înfuriat.

— Cine-i geloasă ? întreabă necunoscuta.

— Toate femeile sînt geloase, spumeg eu.

— Nu te supăra, o aud iar pe necunoscută. Încă n-am început să te cert. Încă nu te prigonesc. Încă nu m-ai înşelat, dar cînd ai s-o faci, ţine seama. Sînt periculoasă, ştiu să mînuiesc cuţitul. Mă pricep să-l înfig în vinovat...

— Ai spus vinovat ?

Iar necunoscuta de colo :

— Da. Vinovat.

— Înseamnă că a şi existat un vinovat ?

Iar necunoscuta :

— Nu te supăra. Glumesc. Îţi pun la încercare devotamentul.

— Înseamnă că a şi existat un vinovat ?

— Iar gelozia, zice necunoscuta, ferm convinsă că sînt la cheremul ei.

Ştiam că ascunde ceva.

Ne plimbarăm mai departe în tăcere.

Mă întrebam, intrigat, dacă oamenii vor fi vreodată în stare să-şi deschidă cu totul inima unul faţă de altul şi pînă cînd va înflori minciuna chiar şi alături de iubire. Minciună între prieteni, minciună între amanţi, minciună în familie (îmi închipui că există şi acolo) — minciună pretutindeni, în raporturile dintre oameni. Necunoscuta respira adînc. Îmi strînse cu putere mîna. Şuviţele părului ei îmi gîdilau obrazul şi urechea. *Să-i mărturisesc ce gîndeam acum cîteva clipe ? Să-i spun cine a fost Bahra ? Că avea părul brun şi siluetă de plop tremurător. Că vocea ei semăna cu gînguritul porumbeilor sub streaşină. Că vorbeam de dragoste numai în şoaptă, numai pe furiş, numai noaptea, pe întuneric, feriţi de ochii lumii, pe care o dispreţuiam, pentru că eram nevoiţi mereu s-o evităm, să ne ascundem de priviri străine.* Cel mai mult ne temeam de tovarăşii din brigadă. Ei nu trebuiau să descopere mica noastră taină. Am să-i spun necunoscutei că multe din cîte i-am şoptit în noaptea asta la ureche aduc ca două picături de apă cu ceea ce s-a petrecut acum doi ani. Întunericul a şi înregistrat cuvintele acelea. *Eu — uriaşul tău din poveste, tu — îngerul meu salvator.* Am să-i mărturisesc apoi că, orice aş gîndi despre frumuseţea şi despre farmecul ei, într-un ungher al conştiinţei mele voi rămîne totdeauna legat şi de Bahra, cea care zace acum în pămînt, cu firul vieţii curmat de oţel, sub o movilită năpădită de iarbă tot mai deasă. Am să-i spun toate astea... şi atunci ea are să-mi întoarcă spatele jignită, ca să se descarce pe urmă, cicălitoare, furioasă şi înrăită, certîndu-mă, blestemîndu-mă, bîrfindu-mă, făcîndu-mă viclean şi mincinos. În clipa asta, e tocmai lucrul pe care mi-l doresc cel mai puţin. De loc. De aceea mint. Sînt un mincinos, dar nimeni altul n-o ştie, aşa că minciuna îşi pierde sensul. Doresc fierbinte ca necunoscuta să-mi aparţină, să fie a mea. Nu sînt nebun să-mi dau drumul la gură necontrolat. Sinceritatea,

de cele mai multe ori, înseamnă lipsă de control. Oamenii, îndeobşte, încă nu sînt în stare să preţuiască sinceritatea ca pe o calitate şi reacţionează la ea vindicativ şi stupid. Admit că nu sînt abil, dar ştiu ce poate suporta fără durere inima unei femei. Poate suporta numai ceea ce prieşte vanităţii oamenilor. De aceea tac. Şi mint.

— Acum trebuie să-mi spui cum te cheamă, necunoscuto! Vreau să ştiu pe cine mi-a hărăzit soarta.

— Mă cheamă Bojana, spuse necunoscuta.

— Eşti minunată, Bojana, minunată, minunată.

— Mă iubeşti? întreabă Bojana. Spune: mă iubeşti?

— Încă nu ştiu. Mărturisesc că nu ştiu. Ştiu numai că ai pătruns pentru totdeauna în viaţa mea, în lumea mea...

— O noţiune cam largă lumea asta, comentează Bojana. Şi vagă.

— Ai pătruns pentru totdeauna în gîndurile mele, în visurile mele, în speranţele mele...

— Tot vag, rîde Bojana.

— Vag, dar din toată inima, replic eu.

— Spune-mi ceva frumos, mă îndeamnă Bojana, chiar de-ar trebui să minţi...

— Nu-mi stă în fire, spun precaut.

Ea îmi strînge mîna mai tare şi rămînem aşa mult timp în întuneric, lipiţi unul de altul, vibrînd — două focuri, două văpăi, sub care iarba e ameninţată. Se îmbrăţişează strîns două focuri sub care iarba e ameninţată.

Bojana şopteşte:

— Ai văzut?

— Ce? întreb.

— Fulgerul. L-ai văzut?

— Fulgerul? repet.

— A fulgerat spre apus, spune ea.

— N-am văzut, zic eu. Mă uitam la tine şi nu l-am văzut. Ce fel de fulger era?

— Un fulger scurt, şopteşte Bojana.

— Ca flacăra tunului? întreb fără noimă.

— Flacăra tunului? se miră dînsa. N-am văzut niciodată o flacără ca asta.

— Eu am văzut-o de o mie de ori, oftez. E o flacără care seamănă cu fulgerul, mai ales cînd o vezi noaptea, de departe, seamănă întradevăr cu fulgerul. Tunul e îngropat după deal, dar flacăra ţîşneşte spre cer, iar bubuitura care-o însoţeşte zguduie ca trăsnetul.

— Mereu despre război, mă dojeneşte Bojana.

— M-a otrăvit războiul. Duc în mine miros de praf de puşcă şi iz de incendii. În ochi, incendii şi moarte...

— Nu mai vorbi de asta, spuse Bojana. Aici mă ai pe mine. Nu tunul.

Glasul ei urcă zglobiu sub stelele care se luptă cu norii. Îi cuprind mijlocul şi-mi spun cu amărăciune că nu ne vom putea înţelege niciodată. Ne vom iubi, ne şi iubim, sînt convins de asta, dar niciodată nu ne vom putea înţelege pe deplin. Totdeauna se va căsca între noi prăpastia de netrecut a războiului. Întrebări fără răspuns vor încolţi din senin. Ceea

ce mie mi-a dat aripi, ei i se va părea poate ridicol. Dar ce-i de făcut? îmi zic. Trecutul nu se poate șterge. E, la drept vorbind, un semn că trăim, că existăm. Fără amintiri, n-ar exista nici viață. Bojana e frumoasă, asta-i principalul, și apoi nu pare nici mai proastă decît mine, meditez eu.

— Bojana e frumoasă, asta-i principalul, repet cu voce tare.

— Eu, frumoasă?

— Cea mai frumoasă femeie din cîte am văzut...

Ea scoate un țipăt dulce. Vrea să-mi scape din mîini, se smulge, o ia la fugă peste cîmpul pe care se conturează tulbure coroana mărului bătrîn. Fuge și mă cheamă. Îmi strigă s-o prind, dacă pot. Mă provoacă. Mă reped prin întuneric, alerg, alerg. Bojana fuge, n-o pot prinde. Alerg prin beznă, dar n-o pot prinde pe Bojana.

— Acum l-ai văzut? strigă ea. L-ai văzut?

— Iar fulgeră? răspund. A fulgerat?

— Vine furtuna, zice ea. Miroase aerul a pucioasă.

— Uite că și tună, fac eu, auzi cum tună în depărtare?

— Aud, face și Bojana. Vine furtuna. O să plouă. Trebuie să ne întoarcem în oraș...

— N-avem noroc, oftez eu.

— Norocul nu vine niciodată în ceasul potrivit, e de părere Bojana.

— Pe întuneric mă simt mai curajos, spun eu. Îmi pare rău că ne întoarcem la lumina lămpilor.

— Lămpile se pot stinge, gîngurește Bojana.

Am rămas buimac. *Lămpile se pot stinge.* Sînt năucit. Bojana a spus că lămpile se pot stinge. Cuvinte care, dacă le-aș fi rostit eu, ar fi avut în clipa asta cu totul alt sens. Cel puțin pentru ea. Așa sună ca un imn. Lămpile se pot stinge — iată primul vers din cîntecul nostru de iubire.

Pornim spre constelațiile de lămpi ale orașului, care licăresc în noapte. Zgomotul orașului încă nu-l auzim, dar presimțim spațiile largi, luminate cu lămpi electrice. Ne așteaptă cu răspîntiile lui. N-am s-o las să plece. Astă seară trebuie să fie a mea, îmi spun cu tonul superiorului către inferior. Mergem repede, tot mai repede. Din cînd în cînd o luăm chiar la fugă, fără nici o pricină și fără să ne fi înțeles, mereu îmbrățișați. Cînd fugi, mîinile sînt mai slobode și motivele de a fi bănuit de necuviință mai puține. Zgîrciți la vorbă, schimbăm numai din cînd în cînd cîte un cuvînt, mai ales cînd fulgeră sau tună. Atunci ne lipim și mai tare unul de altul, de am impresia că nu noi doi străbatem noaptea îmbrățișați, ci o singură ființă, două chipuri ale uneia și aceleiași ființe, două făpturi contopite, identice, așa cum identice sînt și stelele de pe firmamentul infinit.

Două ființe contopite. Ca stelele de pe firmamentul infinit.

Descui ușa locuinței mele. Cheia scîrțîie în broască. Mi-e teamă să nu ne simtă gazda ofticoasă, acră și rea de gură, totdeauna gata să

mă facă cu ou și cu oțet. Bojana e lîngă mine, îi simt cotul... Ne strecurăm de-a lungul coridorului, pe lîngă camerele celorlalți, pînă la ușa mea. Intrăm în întuneric. Bîjbîi îndelung după întrerupător, dinadins, ca să prelungim șederea în întuneric. Becul se aprinde brusc. Am încuiat ușa. Răsuflu ușurat, ca un căpitan de oști după o victorie importantă. *Prima victorie e cea mai importantă,* mi-a spus odată cineva, sau poate că am citit undeva. Bine că nu ne-a simțit gazda, îmi spun, copleșit de temeri. Descopăr însă că nu gazda e pricina temerilor mele. Din altă parte-mi vin. *Lămpile se pot stinge,* chicotește în adîncul ființei mele Bojana.

O întîmpin cu o privire severă, scrutătoare. Ea surîde încurcată, fîstîcită.

Rămînem cîteva momente în picioare, în mijlocul camerei, nehotărîți. Am auzit că șovăiala duce sigur la înfrîngere. În orice caz, le-o spunem mereu combatanților în timpul războiului. Mi-o strig, mutește, cu asprime, dar nu mă pot clinti. Zîmbesc apoi prostește Bojanei. Pare jignită. *Din cauza șovăielii mele,* îmi spun cu tonul superiorului către inferior. *Prostule, folosește-te fără întîrziere de prima victorie, căci Bojana e aici, dar acuși poate să plece.* Îi adresez un surîs blînd. Mi-am și dat seama ce trebuie să fac. O invit, pe șoptite, să ia loc. Ea caută cu ochii un scaun.

— Stai pe pat, șușotesc. E mai moale...

Ea mă-nvăluie într-o privire ciudată, neîncrezătoare. Probabil că mi-a descoperit intențiile. Mă cercetează lung, lung de tot. Și ochii îi sînt cînd încărcați de bunătate, blînzi și docili, cînt șfichiuitori, plini de flacăra neîncrederii și a reproșului. Așa mi se pare mie, dar poate că mă înșel... O văd că se așază totuși pe pat. Răsuflă adînc. Își descheie nasturele de sub bărbie. Apoi încă unul, mai jos... Albeața ei mă zăpăcește, ca o lumină prea puternică. Mă uit la ea ca milogul la ușa bisericii. Fiecare mișcare a corpului, a mîinii, a capului, a feței — fiecare mișcare a ei parcă îmi înfige adînc un cuțit în ficat.

Nesiguranța mă ucide. Bojana este elevă în clasa a VIII-a de liceu, gîndesc, și pe deasupra *skojnică.* Mi-a spus că e *skojnică,* și probabil că așa e. Vrea să-mi verifice consecvența de om, însușirile bune și rele. Cine știe însă dacă n-o fi speriat-o chiar nehotărîrea mea. Poate că, în locul meu, ar proceda altfel ; te pomenești că la asta se și gîndește în clipa de față. Păcat că n-am să știu niciodată ce-am făcut bine și ce-am făcut rău. Mi-a spus că s-a născut aici, în oraș, și că tot aici a crescut. Uite un lucru care-mi dă curaj. *Orașul își are legile lui, altele decît ale țarinii și ale bușteanului din pădure. Orășeanul vede cu alți ochi un bărbat și o femeie. Mai ales, nimeni nu piere pentru o fată, din dragoste, ca la țară. Poate că Bojanei îi par ridicol. Destul cu ezitările.* Aud în mine această voce tot mai puternică, mai nestăpînită. Și crește năvalnic, tumultuos, ca o comandă. Mi-am adunat toate puterile ca să mă apropii de pat.

— De ce nu stai jos, zice Bojana.
— Mai încet, o rog, ne-aude gazda.
— Stai lîngă mine, spune Bojana.
— Vrei tu asta ? întreb stupid.
— Nu vreau, răspunde Bojana repezit.
M-am așezat pe pat, dar la un pas depàrtare. Afară tuna și fulgera.
O rafală de ploaie purtată de vînt izbește în geam.
— Furtuna, murmură Bojana.
— Furtuna, murmur și eu.
— Ți-e teamă de trăsnet ? întreabă Bojana.
— Nu, zic, dar ție ?
Nu mi-e teamă de trăsnet, dar mă înspăimîntă femeia care stă lîngă mine, spun mîhnirii mele. Acolo, sub măr, păream curajos pentru că nu puteam vedea pe întuneric ochii Bojanei.
Iar Bojana spune :
— Mie mi-e teamă de trăsnet.
— Știi că becul electric îl atrage ?
— Atîta lucru știu, zice Bojana.
— Să stingem lumina, propun cu prețul unui efort uriaș.
Bojana se uită la mine fără a părea surprinsă.
Trăsnetul cade cu atîta putere, încît geamurile zăngăne și casa toată se cutremură.
Bojana țipă înăbușit. M-am repezit la întrerupător. Întunericul ne înghite, dar nu pentru mult timp, fiindcă un nou fulger ne luminează iar după el altul și iar altul — un snop întreg de văpăi orbitoare care se nasc și pier ca gîndul în beznă.

Acum ne ținem strîns de mîini, cu ochii la fereastră. Pe geam s-au înfiripat pîrîiașe de ploaie — mi-o spun picăturile, care plescăie în șuvoaiele prelinse. Vîntul aruncă, zmintit, ciorchini întregi de picături, care răpăie pe sticla ferestrei. Întunericul ne convine, pare-se, amîndurora. Așteptăm să mai slăbească vijelia, ca să ne putem îndrepta atenția în altă parte. M-am convins că Bojana se teme într-adevăr de trăsnet. Căutai cu luare aminte cuvinte ca s-o liniștesc și s-o mîngîi. N-am reușit, în general, decît să spun prostii — că nu i se poate întîmpla nimic atîta timp cît e lîngă mine, că trăsnetul n-are nici o putere în fața dragostei, că, la urma urmei, am pieri împreună. Apoi mi s-a părut deodată că Bojana se preface, că teama ei de trăsnet nu-i decît un moft și că pierdeam degeaba un timp prețios.
Îi căutai brutal, cu dreapta, sînii, gîtul.
Absorbită de temerile ei (tunetul și cu mine), tresări abia cînd încercai să-i încovoi corpul spre pat.
— Prostule, mă certă ea.
Îmi pieri și graiul, și suflarea. Mîinile îmi căzură neputincioase, ca ferecate. Puterile mă părăseau. Redevenii conștient că am fost cîndva *skojnic*, că Bojana era *skojnică* și astăzi și că fiecare dintre gesturile mele e cîntărit în balanța preceptelor morale pentru care luptă comuniștii. Am comis o prostie de neiertat, mi-am spus. Ce mă fac acum ? Noroc că stăteam pe întuneric și nu ni se vedeau fețele. Ce mă fac acum ? Un singur cuvînt ar fi fost deajuns ca din inten-

ţiile mele să se aleagă praful, să nu mai rămînă nici urmă. Un cuvînt de-al ei, bine ţintit. Îmi veni deodată să-mi fac seama. Ba nu, mă răzgîndii, dacă mori tu, să moară şi ea, ucide-o întîi pe ea, apoi pe tine. Pistolul e colea, la îndemînă. Ucide!

— *Aşa cum ai ucis-o pe mama,* răsună o voce din depărtare.

Mi se face frică de întuneric.

— *De ce mi-ai ucis mama?* glăsuieşte vocea din depărtare.

— De o sută de ori am răspuns la întrebarea asta, izbucnesc furios. De sute de ori am explicat cum a fost. Destul cu pălăvrăgeala.

— *Execuţia era într-adevăr inevitabilă?*

— Aşa-i pedepseam pe spionii germani, cu moartea, ripostez răstit.

Dar vocea din depărtare nu se lasă:

— *Şi era nevoie, Draško, să tragi chiar tu în ea?*

— Cineva trebuia să aducă la îndeplinire sentinţa...

— *Ce sentinţă?*

— Sentinţa Curţii marţiale, care a condamnat-o pe spioana germană la moarte prin împuşcare.

— *Dar nu scria nicăieri că tocmai tu trebuie să-mi ucizi mama, omule. Dacă mai pot să-ţi spun om.*

— M-am oferit voluntar. S-a cerut un voluntar şi m-am oferit primul, la fel cum făceam şi cînd trebuia să aruncăm grenade în tranşeele germane. De ce-am făcut-o, nu ţin să explic. E destul să afli că tot pe-atunci nemţii îmi

omorîseră fratele. I-aş fi sfîşiat cu dinţii, le-aş fi vărsat măruntaiele...

— *Şi ai tras într-o femeie?*

— Am tras într-o spioană germană.

Şi, cu un gest, dau a înţelege că socot continuarea discuţiei inutilă, fără sens. Ridic fruntea: beznă. În beznă, undeva, zidurile. Le presimt. Temniţă. Culoarea morţii, culoarea mormîntului... Parcă mă cheamă copiii femeii aceleia. Feciorii, fiicele. Mă blestemă. La fel aş face şi eu dacă cineva mi-ar omorî mama. La fel aş scormoni, aş iscodi, aş blestema, aş urmări. Mă cuprinde groaza. Agit mîinile în beznă. Ating umărul Bojanei, şi le retrag pe dată, ca şi cînd aş fi atins un cadavru. Mi-e teamă de întuneric, mi-e teamă de Bojana, care şade învăluită de întuneric. *Nu cumva e tocmai femeia pe care am ucis-o?* Nu, zic, prostii! *Bojana seamănă totuşi cu fata împuşcată la biserica din Strigovač.* Beznă. Ziduri presimţite. Culoarea mormîntului. Cer ajutor, cer ajutor cu înfrigurare. Înăbuş strigătul care-mi încordează fiinţa ca un arc. Înăbuş strigătul cu îndîrjire de călău. Dacă scot un geamăt, s-a zis cu mine, nu mai sînt om.

Îmi sprijin mîna pe umărul Bojanei:

— De ce taci? întreabă ea.

— Cum, zic mirat, n-am spus nimic?

— Tăceai, ca la dans, zice ea.

— Tunetele se depărtează, murmur. Încerc să evadez.

— Nu aprinde lumina, mă roagă Bojana.

Tăcem cîteva clipe.

— Bojana, tu mi-eşti dragă, îngîim eu ca şi cînd m-aş înăbuşi.
Ea îmi dă peste mînă.
— Bojana, tu mi-eşti dragă, Mă înţelegi ?
— Încă nu, spune Bojana.
— Mi-eşti dragă, repet sufocat, mi-eşti dragă cu adevărat.
— Vorbele trebuie dovedite prin fapte, rîde ea încetişor.
— Ce fel de fapte îmi ceri ? întreb.
Ea tace.
— Vrei să mă sinucid ?
— Prostii, zîmbeşte ea
— Vrei să dau foc oraşului ?
— Nebunule, rîde ea.
— Atunci, ce vrei ? Spune ce vrei ? Ce fapte îmi ceri ?
— Vreau să mă duc acasă, răspunde ea. S-a făcut tîrziu. Vreau să mă conduci pînă acasă.
— N-ai să te duci acasă, replic poruncitor.
— Ei aş ! chicoteşte dînsa.
— N-ai să pleci de la mine...
— Ce ţi-a venit ? ! exclamă ea, fiindcă îi strîngeam tare mîna.
— Te rog, Bojana, nu mă lăsa...
Vreau să spun că în clipa asta îmi este mai necesară decît aerul, decît pîinea. Ea se împotriveşte. O înfaşc puternic de umeri. Aici, pe muşchii ei tari şi fragezi îmi vărs toată mînia, toată furia, toată deznădejdia. Ea scoate un ţipăt dulce, melodios :
— Nu ! Nu !

— Nu-ţi dau voie să pleci de la mine. (De disperare, mă înnăbuş.) Nu te las să pleci din camera asta.
— Am să mă întorc, făgăduieşte ea, am să mă întorc...
— Nu te las, mă gîtui eu. Nu te las să pleci.
Îmi vine să strig. Strigătul mă învigorează. Dacă mi-aş putea permite să ţip, mi-ar cădea o greutate de pe umeri. *Dar dacă strig, s-a zis cu mine, nu mai sînt om, ar însemna să pun semnul egalităţii între datorie şi păcat.* Mă sufoc. Parcă aş fi urlat, aşa vibrează în mine cuvintele pe care le-am rostit.
Ea îmi astupă gura cu palma.
— Ne aude gazda, mă dojeneşte încetişor.
Îi ţin bine încleştaţi umerii.
— Ce vrei ? şopteşte ea.
— Să rămîi aici..
— Dar e tîrziu, susură ea.
— Rămîi toată noaptea. Tot timpul...
— Ai înnebunit ? ! Toată noaptea ?
— Toată noaptea. Toată viaţa. Veşnic.
Ea încercă să se smulgă din braţele mele.
Toată puterea mi-am adunat-o în degete, în mîini. N-o las.
Începe să se roage :
— Trebuie să mă duc acasă. Lasă-mă...
— Vei trece numai peste cadavrul meu.
— Lasă-mă, imploră ea.
— Numai peste cadavrul meu, bîigui.
Sînt fericit că nu ghiceşte cauza reală a disperării mele şi că tonul meu amar, gesturile mele le pune numai pe seama frigurilor dragostei. Nu

se îndoieşte o clipă că ea mi le pricinuieşte. Şi o simt jubilînd ; oricum, e satisfăcută, fericită... Iar eu mă văd cuprins de panică şi, deşi încă n-am voie s-o recunosc, mi-e teamă de singurătate. Mi-e frică de noapte şi de întuneric. Mi-e frică de amintirile care se pot întoarce pe întuneric. O doresc pe Bojana cu ardoare lîngă mine, mereu, în braţele mele sau nu, numai să stea aici, lîngă mine. O ţin încleştată cu putere.

Ea se roagă :

— Lasă-mă. Am să mai vin.

— Nu, spun, nu.

— Dar trebuie să plec, stăruie dînsa.

— Nu, nu şi nu ! zic poruncitor.

— E aproape miezul nopţii...

— Rămîi aici toată noaptea...

— Toată noaptea ? zîmbeşte ea. Dar ce-ar spune lumea care mă cunoaşte ? Ce-ar spune ruda la care locuiesc ?

— Ce rudă ? Ai părinţi ?

— N-am părinţi, doar o rudă.

— Spune-i că ai fost la o prietenă.

— N-am dormit niciodată la prietene...

— Atunci spune-i că ai fost la o şedinţă.

— La ce şedinţă ? se miră dînsa.

— O şedinţă de *SKOJ*, sau *de partid.*

— Nu sînt în partid, îmi răspunde.

— Atunci de *SKOJ*, nu mă dau bătut.

— Nici o şedinţă de *SKOJ* n-a durat toată noaptea, cu toate că unele au fost destul de lungi, surîde ea.

— Atunci, tună glasul meu, spune-i că te-ai măritat.

Vocea îi pieri de tot.

— Spune-i că te-ai măritat !

Înspăimîntată şi bucuroasă în acelaşi timp, articulează :

— Ce-ai zis ?

— Ce-ai auzit : spune-i că te-ai măritat.

Simt că face un gest : nu crede.

— Vorbesc serios, o asigur.

Tace. Am impresia că nici nu mai respiră.

— Spune-i că te-ai măritat, repet pentru a nu ştiu cîta oară. Spune-i că te-ai măritat.

— Chiar vorbeşti serios ? întreabă iar.

— Cît se poate de serios, o încredinţez din nou.

— Asta ar fi ceva, spune ea. Asta ar fi ceva...

În culmea bucuriei, îi caut prin întuneric ochii. *De acum nu vei mai fi singur. Nu vei mai rămîne niciodată singur în întuneric.* Sfidez frica. Te-am învins, strig, te-am învins ! Strig — dar îmi pare bine că nu mă aude nimeni. Ştiu că nu mă aude nimeni. Nici chiar Bojana, rămasă în braţele mele, pe patul care ne cheamă stăruitor...

Nu ştiam ce este femeia. N-am ştiut pînă în noaptea aceea. Nici n-am crezut că zace-n mine atîta putere. Că pot să lupt cu atîta tenacitate pentru a-mi realiza intenţiile. Aveam impresia că însăşi existenţa mea ajunsese sub semnul întrebării. Viitorul îmi era ameninţat. Acum, sînt fericit... Totdeauna mi-a fost teamă să nu se întîmple ceva neplăcut, ceva rău din cauza atitudinii mele faţă de femei. La fel şi atunci, pe întuneric, cu Bahra. Ne era frică să vorbim. Totul s-a săvîrşit în linişte, pe tăcute, mereu cu teama-n suflet să

nu fim spionaţi... Pasiunea plutea deasupra capului meu ca o secure, ca o spînzurătoare. Tinereţea mea, ţinută în frîu mereu, inhibată mereu de precepte morale comuniste, tinereţea amenința să mă arunce în prăpastie. Tinereţea amenința să mă arunce în prăpastie, ori să spargă tot zidul de precepte. Ştiam că, mai curînd sau mai tîrziu, sau voi fi dat afară din partid, sau îmi voi frînge gîtul în prăpastia pe care eu însumi mi-o săpasem... De unde şi convingerea că generaţia mea e în întregime sacrificată. Aşa cum văd eu lucrurile, ea e în acest sens o generaţie tragică. Idealurile generale şi le-a realizat, şi ele îi dau dreptul de a fi mîndră. A dus revoluţia la victorie, a intrat în istorie, e adevărat ; a uitat însă de idealurile personale, idealurile de la care, în ultimă analiză, porneşte întotdeauna omul în intenţiile sale. Aşa se face că generaţia mea are în ea ceva măreţ dar şi ceva amar şi trist. A avut dreptul să se rostească numai în lupte, numai în dezbateri politice, numai în marşuri, foamete, nopţi nedormite, renunţări. Prin asta şi rămîne indiscutabil nemuritoare, dar tot de aici încep şi multe necazuri umane. Prea tîrziu şi-a adus omul aminte că există, sau, chiar dacă a ştiut cumva, n-a îndrăznit să-şi mărturisească sieşi că e viu şi tînăr. Eu sînt unul din aceşti oameni. La cei şaptesprezece, optsprezece sau nouăsprezece ani ai mei, în loc să fac declaraţii de dragoste fetelor, ţineam în mîini puşca, îmi desfătam privirile cu sînge şi cadavre, ucideam. Am trăit o viaţă în cea mai mare parte potrivnică firii şi, oricît de curios ar părea, simt

acum că mi-am irosit tinereţea. Expresia este, desigur, brutală, nedreaptă, dar aşa gîndesc eu în momentul de faţă şi mai bine spun ceea ce gîndesc, decît ceea ce ar prefera alţii să audă... Acum, însă, nu mai contează. Bojana e aici. Sînt fericit...

Bojana doarme netulburată, ca o floare.

Patul e prea îngust pentru noi doi, dar mie aşa-mi place. Îi simt cu toată intensitatea corpul obosit, încă misterios, încă tainic. Ştiu că e aici, lîngă mine, totuşi mi se pare ireală, evanescentă, impalpabilă, imaginară. Bîjbîi pe întuneric, ca să mă încredinţez. Nu s-a clintit. Doar plămînii i se dilată, săltînd cuvertura subţire. Cu mii de precauţii împing mîna mai departe, tot mai departe... Dau de sfîrcurile sînilor şi, înspăimîntat, mi-o trag înapoi. Încremenesc în tăcere, nu mai cutez nici să respir. Pornesc apoi din nou să explorez ţinuturile necunoscute ale corpului ei... Pe deluşoarele pieptului cobor în vîlceaua gîtului. Mîna mea zăboveşte îndelung aici, năpădită de valuri calde, într-o încordare intensă, inexplicabilă. Aici, în jurul gîtului, îi număr bătăile inimii. Apoi îmi urmez calea mai departe, spre păr. Pipăi moliciunea urechii, ating lobul gingaş. Caut să-mi dau seama dacă i-a fost străpuns pentru cercei... Degetele mele hoinăresc multă vreme prin părul des, parfumat, lucios. O senzaţie ciudată, gingaşă, vecină cu încîntarea, mă covîrşeşte. Sînt fericit că n-am căzut în luptă. Nu pricep cum de-am putut fi acum atît de grosolan, de aspru, de crud. Nu mă mai recunosc şi

stau îndelung și mă minunez, în timp ce Bojana respiră liniștită aerul cămăruței noastre...

Nu-i chip să dorm, îmi zic. Mîna mea se plimbă tot mai provocator, obraznic, nesăbuit. Îmi pare rău că Bojana nu se trezește. Și iar întind mîna fără sfială spre piept, apoi mai jos, tot mai jos pînă ce ajung la unduirele netede ale șoldurilor. Șoldurile tresar ușor sub degetele mele. Îmi trece prin minte că se gîdilă. Surîd. Îmi vine a crede că nu doarme, că se preface, mă provoacă. Nu-i chip să dorm, îmi zic iar, dar nu-mi pare rău, nici nu disper. Degetele mele caută stăruitor, vînează tainele, nenumăratele taine pe care le întîmpin pentru prima dată în viață. Vreau să le cunosc. Pe toate. Să fi căzut ieri secerat de gloanțe, habar n-aș fi avut pe ce se reazimă lumea, deși îmi închipuiam că l-am apucat pe Dumnezeu de picior. Simt că devin necuviincios. Retrag mîna încetișor, dar cu regret și pofidă. Șovăi mereu — s-o trezesc sau nu ? Era cufundată într-un somn adînc, primul somn din noaptea asta care-i pe sfîrșite. Ar fi o necuviință să-i răpesc odihna, însă doresc atît de pătimaș să o iau toată... Îmi apropii fața de pieptul ei, îmi afund capul în mătasea moale. Simt în creștet atingerea ușoară a sînilor ei. *Are oare vreun sens carnagiul, vărsarea de sînge ? Era oare indispensabil ca mîna mea să ucidă, sau rostul ei era aici, să descopere tainele fetelor adormite ?* Rostesc în șoaptă cuvintele acestea pe care le-am învățat azi-noapte. Le spun în imaterialul licăritor al țesăturii de mătase din care emană parfumul sînilor calzi. Și-mi cînt noul imn. *Marsilieza* mea. *Internaționala* mea. Trezește-te, Bojana, trezește-te, conjur întunericul care ne desparte. Mă auzi, Bojana, tu, imnul meu ? Îmi auzi glasul ?

Ea respiră egal. Doarme netulburată, ca o floare.

Ațipesc și eu. Cad într-un somn agitat. Mă deștept, ars de necredință. Întind pe întuneric palmele bătătorite, mîinile grosolane. Moțăi din nou, mă cufund, mă prăbușesc într-un adînc fără fund, fără sfîrșit. Tresar, scutur capul, mă dezmeticesc. Zorile risipeau întunericul. Aștept cu nerăbdare ziua, ca să mă încredințez pe deplin. O îmbrățișez puternic pe Bojana. Ea tresare, dă să se tragă la o parte, să-mi scape din mîini. Îi spun în șoaptă unde sîntem, cine sîntem, ce-i cu noi.

— Eu sînt, Bojana, eu, eu...

— Ce spui ? murmură ea mirată.

— Ești a mea, strig, nevasta mea... iubita mea...

— Unde sînt ? face ea mirată.

— Dormi în pace, iubito. Dormi în pace...

Ea mă mîngîie blînd pe păr. Mîna-i cade...

Pe urmă, iar îmi vine s-o trezesc. Îi cuprind brusc umerii, o strîng. Ea mă roagă să-i dau pace. Apoi, ca și cînd ar fi ultima noastră întîlnire, mă cuprinde și ea cu amîndouă brațele și mă strînge tare, tot mai tare, încît și pereții se minunează de noi...

Cînd s-a luminat de tot, strig voios :

— Bună dimineața, scumpa mea...

Ea se uită la mine lung, ca și cînd nu mi-ar înțelege vorbele. Se uită la mine fără să clipească,

mai întîi grav, cu mirare, apoi veselă și zglobie ca vîntul. Rîde, rîde din toată inima. Și rîsul ei sună ca o cascadă de perle în spațiul strîmt al odăiței noastre.

— Bună ziua, scumpa mea...

— S-a făcut ziuă ? se miră Bojana, și ridică alene mîna ei albă.

ÎN ZADAR AM ÎNCERCAT SĂ DEZLEG ENIGMA MIINILOR

Ochiul meu ager nu mă înșală niciodată. Am presimțit că se întîmplă ceva neobișnuit, ceva grav. Începe să-mi vină acasă noaptea tîrziu, palid, cu ținuta în dezordine, nebărbierit, de multe ori afumat. Deschide ușa, intră în odaie, răsucește întrerupătorul de pe perete, apoi cheia în broască. Învăluie camera într-o privire tulbure, lîncedă, mohorîtă. O clipă stăruie asupra copiilor, care dorm într-un colț, Žarko în pătuc, Nadežda în cărucior. La cărucior se uită mai lung decît la pătuc. Pentru că acolo e fiica lui, pe care o adoră, deși nu părea bucuros de loc atunci cînd s-a născut. E bucățică ruptă din el : sprîncenele late, părul întunecat, nasul ascuțit, dinții mașcați — toate-s ale lui. Cu siguranță că acesta-i secretul dragostei exagerate ce-o poartă Nadeždei. Exagerarea care nu scapă nimănui, nici chiar micuțului Žarko. I-o și spune deseori : *„Tu și cu fata ta"*... Ochii noștri se întîlnesc. Mă vede îngrijorată, pleacă privirea, cată la dușumele. Apoi, la patul nostru conjugal. Cu siguranță că iar duhnește a rachiu, iar a tras la măsea... Își

scoate hainele, le aruncă la picioare, se vîră în pat, sub cuvertură, fără o vorbă.

Găsesc totuşi curajul să-l întreb unde a stat pînă acum.

Se oţărăşte :

— La serviciu.

— Ziua de lucru n-are paisprezece ore.

— Ştiu asta, bombăne.

— Ai fost tot timpul la birou ?

— N-am fost tot timpul la birou, răspunde în silă. Ah, ce obosit sînt...

— Iartă-mă, te rog, dar vreau să ştiu unde ai fost.

— Am vizitat nişte întreprinderi care lucrează noaptea...

Îl fulger cu privirea.

— Întreprinderi care lucrează noaptea ?!

— Da. Noaptea. Ce, nu crezi că sînt oameni care lucrează şi noaptea ?

Ochii i se închid : simt că discuţia noastră s-a terminat. Tace... A şi adormit. Un răspuns care poate să pară convingător numai naivilor. *Am vizitat nişte întreprinderi care lucrează noaptea.* Ştiu şi eu că există astfel de întreprinderi, neobişnuite, unde se lucrează şi noaptea, de asta şi sînt neliniştită. De aici şi bănuielile care mă mistuie. Mă înşală. Sînt convinsă că mă înşală.

Îmi aduc aminte în ce împrejurări ciudate ne-am cunoscut. El era ofiţer, eu o puştancă. Mă gîndesc la dragostea noastră, la primii ani de căsnicie, la copiii care au venit pe lume. Ce frumos era ! Totul părea minunat, desăvîrşit, incomparabil. Am fost cîndva femeia cea mai fericită din lume. Prietenele mă invidiau. Cu atît mai nefericită sînt acum... Cel puţin dacă aş putea să ştiu din ce cauză s-a schimbat. Am impresia că dacă aş şti, mi-ar fi mai uşor. Aş putea să mă hotărăsc într-un fel sau altul. Aşa, mă zbat în faţa unei enigme de nedezlegat.

Şi iar mă întorc şi scormonesc stăruitor zilele pe care le-am lăsat în urma noastră, anii de viaţă petrecuţi împreună. Cu ce-am greşit ? Unde să fie rădăcinile neliniştii mele ? *Nu cumva dragostea aceea de care n-a ştiut înainte de căsătorie ? Dinadins i-am vorbit de Stojan. Voiam să mă conving cît de mult ţine la mine.* Am avut impresia că turbează de gelozie. Era destul să pomenesc de Stojan ca Draško să se învineţească de furie şi de ură. Întorcea capul, se îmbufna, devenea răzbunător. Se întîmpla să nu-mi vorbească zile întregi... După astfel de încercări, mă apropiam de el şi mai blîndă, şi mai supusă. Iar lui nu-i trebuia mult ca să mă ierte... Îmi vine a crede acum că e o răzbunare din gelozie.

Ar fi în stare. Deşi cinstit, conştiincios, cuminte, cumpătat, e tot copil, un copil incorigibil, pe care războiul l-a lipsit de multe bucurii, de nebuniile tinereţii. Eu, cel puţin, înainte de a-l cunoaşte, am avut o dragoste adevărată. O dragoste adevărată şi vreo două-trei nebunii trecătoare. Măcar atît. El însă, înainte de a mă cunoaşte, n-a avut nimic. S-a jurat că mă iubeşte, că eram singura femeie din viaţa lui. Mie mi-a fost mereu teamă. Toate aceste frustrări, neîmpliniri, gîndeam, nu pot să nu se răzbune într-o zi. Azi, mîine, sau la cincizeci de ani... I-am şi spus,

în glumă, că la bătrîneţe o să-l apuce nebuniile, şi o să înceapă, moşneag, să alerge după eleve, după puştance. O femeie mai tînără şi mai frumoasă decît mine are să intervină, cu siguranţă, între noi. La drept vorbind, nici nu-i nevoie să fie prea frumoasă, e destul o zvăpăiată care să-i sucească mintea, sau vreo desfrînată fără scrupule şi obligaţii. Şi căsnicia noastră s-ar duce de rîpă. Cel mai mult mă temeam de studente sau de elevele de liceu. Lor le plac aventurile. Uneori îi preferă pe bărbaţii căsătoriţi. Mi-a şi ajuns mie la ureche de unele că îi cam dau tîrcoale, mirate chipurile că un om atît de tînăr a putut să ajungă în Consiliul Judeţean. Uneia îi place automobilul lui, alteia că e bărbat frumos. Cel mai mult le atrage, cred, automobilul. Pentru nişte puştance, automobilul are oricum mai mare preţ decît frumuseţea...

În privinţa asta, n-am ce-mi reproşa. Nu m-am măritat de dragul automobilului, ci de dragul lui. Dar cîte nu vezi cît trăieşti ! Fetele de azi nu prea au scrupule, nu se dau în lături de la nimic. Luptă cu înverşunare ca să-şi atingă scopul, asta le interesează în primul rînd. Am auzit că unele vin la el sub pretext de a-i cere sfatul, locuinţă, sau cine ştie ce ajutor, îl invită să ţină conferinţe tineretului. Una i-a arătat chiar poeziile ei... Dactilografa Marija zice că e curtenitor cu toate, tuturor le surîde amabil, cu toate e serviabil. Le fixează cu insistenţă şi insolenţă, fără să clipească. Ne-am şi ciorovăit de cîteva ori pe tema asta. El se

jura însă pe copiii lui că nu se ştie vinovat cu nimic faţă de mine.

Şi uite aşa mă tot gîndesc şi mă perpelesc.

Iar el, în vremea asta, sforăie cît şapte. Pieptul i se umflă ca un burduf. Aerul scapă şuierînd pe nări. S-a dezvelit. Să nu răcească. Ba să-l ia dracul, zic, mai bine ar crăpa. N-am să-l acopăr, ducă-se. Furia şi nemulţumirea mi se par totuşi exagerate. Dacă sînt nedreaptă ? Mă apropii cu băgare de seamă de patul lui. Gura îi duhneşte ca un butoi. Rachiu, sau vin, sau bere cu coniac... Alcoolul şi tutunul, amestecate, miros îngrozitor. Îmi astup nasul şi trag repede plapuma peste pieptul gol. El se mişcă în somn, oftează adînc, face un gest cu mîna, ca şi cînd ar porunci.

Casc ochii în întuneric, deznădăjduită.

Şi iar scrutez cu gîndul trecutul...

... Bizară chemarea aceea telefonică de acum cîteva zile... Telefonul suna insistent. Dinadins am întîrziat să ridic receptorul. Dacă e ceva important, îmi ziceam, are să sune mult. Dacă nu, înseamnă că n-a fost ceva serios. A sunat de vreo zece-cincisprezece ori, dacă nu mă-nşel, şi atunci m-am apropiat de aparat şi am ridicat receptorul.

— Alo, a ţipat o voce de femeie.

— Pe cine căutaţi ? am întrebat răstit.

— Vă rog cu Draško. Pot vorbi cu Draško ?

— Care Draško ?

— Nu e 20-555 ? a ţipat vocea.

— Ba da, 20-555.

— Atunci trebuie să ştiţi care Draško, a spus vocea stridentă, parcă jignită şi în acelaşi timp provocatoare.

— Ce doriţi ? m-am interesat eu.

— Pe Draško îl vreau, mi-a răspuns vocea.

I-am spus o vorbă urîtă şi am trîntit receptorul în furcă.

După cîteva clipe, telefonul a zbîrnîit din nou. Nu ştiam ce să fac. Am dat să mă apropii de aparat, m-am răzgîndit, am aşteptat să sune iar. Şi clopoţelul a continuat să zbîrnîie. *Vreo pipiţă*, mi-am spus cu ciudă. N-am să ridic receptorul. Dar clopoţelul suna insistent, cu furie crescîndă — cel puţin aşa mi se părea. Am să-i trîntesc nişte cruci şi dumnezei, am scrîşnit, şi am dat fuga la aparat şi am smuls receptorul.

— Alo, a răsunat o voce de femeie. Iar glas de femeie !

— Ce doriţi ? am strigat eu.

— Casa tovarăşului Draško ?

— Da, m-am răstit.

— Aici *Comitetul judeţean*. Tovarăşul Draško e acasă ?

— Nu-i acasă.

— Vă rog, tovarăşă, cînd vine tovarăşul Draško, spuneţi-i ca mîine la ora cinci după amiază să fie neapărat la sediul *Comitetului judeţean*. Trebuie să participe la consfătuire. Ştie de ce consfătuire e vorba. Dumneavoastră spuneţi-i numai cînd trebuie să fie acolo. O să-i spuneţi ?

— Da, am răspuns.

— Sigur ?

— Sigur, am întărit eu maşinal.

— Vă mulţumesc, la revedere, a mai spus vocea şi convorbirea s-a întrerupt.

Am lăsat receptorul la loc. *Cinci după amiaza, consfătuire, îmi huia capul.* Nu credeam o iotă. Am stat aşa un timp, buimăcită. Un strigăt din bucătărie m-a făcut să tresar :

— Maaamaaa...

Glas piţigăiat de copil.

— Mama, uite că a luat...

— N-am luat... Žalko mi'te...

Se sfădeau copiii. Am deschis uşa. Vedeam negru în faţa ochilor. Ca şi cînd ar fi ştiut că nu mi-i bine, Žarko şi Nadežda au amuţit. Am constatat că sfada se iscase de la un fleac de jucărie de carton pe care Nadica, zărindu-mă, o şi aruncase pe duşumele.

— Vreţi bătaie, văd eu, i-am ameninţat.

Copiii tăceau mîlc.

— De ce vă certaţi ?

— Nadežda a luat pe Moş-Martin, s-a plîns Žarko.

— Moş-Ma'tin e a' meu, a protestat Nadežda.

— Ba-i al meu, a strigat Žarko.

— Ba nu-i a' tău, mi'ţi, nu s-a lăsat Nadežda.

— Destul ! le-am spus cu asprime.

Copiii au vîrît nasul în pămînt. Curînd, îşi vedeau de joacă.

Cum am rămas singură în bucătărie, iar au început să mă copleşească bănuielile. Cine o fi fost fîţa de la telefon ? Vreo amantă păcălită şi abandonată ? Cum de nu i-e ruşine să-l caute la telefon chiar aici ? Ca să ţeasă intrigi, să ne strice casa. Cred că i-ar conveni dumneaei şi ar face-o cu dragă inimă, dar nu şi-o fi pierdut el min-

țile de tot, încît să-i dea numărul telefonului de acasă. Sau e chiar atît de lipsit de scrupule și fără caracter ? Întrebările plouau cu nemiluita. Răspuns nu căutam, fiindcă nici n-aveam cum să-l găsesc. Pînă la urmă, mi-am zis că trebuie să fie mai curînd intrigile unei mizerabile și descreierate, de care lui Draško nu poate să-i pese. Asta m-a mai liniștit un pic, ba chiar, într-un elan de generozitate, m-am certat pe mine însămi pentru gelozia care mă făcuse să scornesc elucubrațiile dinainte.

Mi-am recăpătat astfel credința zdruncinată, mi-a venit inima la loc. Și parcă tot trupul, covîrșit de spaimă, s-a îndreptat și a prins pe neașteptate puteri noi. M-am repezit la oglindă. Parcă redevenisem femeia zilelor celor mai frumoase, de neuitat, ale fericirii noastre.

Dar, vai, scurtă mi-a fost bucuria.

După numai cîteva zile, aveam să sufăr o nouă dezamăgire. De la o persoană necunoscută am primit o scrisoare, o scrisoare nemaipomenită, o scrisoare îngrozitoare...

M-am învîrtit ca turbată prin casă, am țipat la copii, i-am bătut pentru te miri ce, de nenorocită ce eram din cauză că vechile mele bănuieli căpătaseră un imbold puternic și o formă precisă, vizibilă și de necontestat. Aveam în mînă dovada, cam enigmatică, ce-i drept, dar de la care puteam să-mi încep cercetările. Am pus scrisoarea în sîn și l-am așteptat pe Draško să-și facă apariția.

Din fericire, a zăbovit ceva mai mult ca de obicei la serviciu. Astfel că prima furie, cea mai aprigă, a avut timp să-mi treacă.

A venit pe la trei după amiaza. A spus, ca de obicei :

— Bună ziua, nevastă.

Apoi și-a scos haina, s-a interesat de copii, s-a spălat pe mîini și s-a așezat la masă.

— Ce avem de mîncare ? m-a întrebat.

Eu rămăsesem în picioare, lîngă perete, și-l cercetam cu atenție, doar-doar voi descoperi vreo schimbare în trăsăturile feței lui, în expresia ochilor, în tonul vocii. Dar nu observam nimic. E oare posibil să joace teatru cu atîta iscusință ? În afară de un aer de oboseală evident, arăta calm, bun și candid, ca pe vremea cînd ne cunoscusem. Un bărbat ca el, vrednic, plin de abnegație, blînd și atent, îmi visam totdeauna, ca fată. *Se preface, în realitate e un stricat și jumătate,* mi-am spus fără șovăire. Mînia, pe care izbuteam s-o țin în frîu și s-o ascund, amenința să se descătușeze, să izbucnească, să explodeze. Făceam eforturi disperate ca să mă stăpînesc.

— Ce avem de mîncare ? a repetat el pe același ton.

— Uită-te și vezi, i-am spus.

— Nu-mi dai tu ?

— Ai și tu mîini, l-am repezit.

El s-a uitat la mine alarmat :

— Ce-i cu tine ? Ești supărată ?

Am coborît privirea.

— Ești supărată ?

— Ce importanță are, am oftat eu.

— Pentru mine, are importanță.
— *Are importanță pentru tine?* am replicat disprețuitoare.
El s-a rdicat de pe scaun.
S-a apropiat de mine, cercetîndu-mă cu atenție. Ochii ni s-au întîlnit, și din nou am coborît privirea. Nu știu ce mă făcea să cred că mă pripeam condamnîndu-l. Pentru o clipă, mi s-a părut inocent. Dar am simțit în sîn hîrtia colțuroasă, și furia m-a cuprins din nou. Abia m-am stăpînit să nu-i arăt scrisoarea. Voiam să aud mai întîi ce-mi spune Draško. Venea la mine surîzător. M-a apucat de umeri.
— Ce s-a întîmplat, nevastă?
— Lasă-mă, i-am spus.
— Iar glasul acela de femeie de la telefon?
— Prostule, m-am oțărît eu.
N-a reacționat la vorba mea brutală. Dar am observat o schimbare bruscă în privirea lui. O pîlpîire nesigură, ipocrită, i-a trecut prin ochi. Și am avut impresia că vorbele mele n-au reușit să-l tulbure, ca și cînd ar asculta o ființă necunoscută, îndepărtată, străină.
S-a întors la masă. Părea indiferent. A luat farfuria goală, s-a apropiat de castronul cu mîncare, în care a cufundat de cîteva ori lingura.
— Tot fasole, nevastă, a comentat el, cu un zîmbet de gheață.
— Du-te la hotel, l-am repezit, dacă vrei mîncăruri mai bune.
— Tu știi că îmi place orice mîncare *gătită de mîna ta,* mai cu seamă fasolea cu carne, da, mai cu seamă fasolea cu costiță de porc: era

mîncarea mea de partizan, mi-a răspuns privindu-mă țintă.
În bucătărie a dat buzna în clipa aceea micuțul Žarko venit din stradă cu sufletul la gură, cu obrajii aprinși. Îi era sete. Pe taică-său l-a observat abia după ce și-a băut paharul:
— Cînd ai venit?
— Uite acum, a răspuns el.
— Ce mi-ai adus?
— Nu ți-am adus nimic.
— Atunci, pa! i-a aruncat Žarko, grăbit s-o zbughească înapoi în stradă.
Draško a scos un oftat. A început să se plîngă că în ultima vreme copiii îl ocolesc. Și asta probabil sub influența mea. S-a supărat, deci, pe mine. Mi-a reproșat că-i educ prost, ceea ce se va răzbuna într-o bună zi chiar împotriva mea. Copiii trebuie crescuți în cultul părinților.
— *Cultul părinților?* am făcut dezgustată.
— Întocmai, a întărit el, cultul tatălui și al mamei...
— Dar ce fel de tată? i-am întors-o.
— Tată. Pur și simplu tată, a zis el. Toți tații sînt buni, căci dacă n-ar fi buni...
— Dacă n-ar fi buni? am repetat, privindu-l țintă în ochi.
— Poftim?
— Ce-i de făcut cînd tatăl nu e bun?
El a luat pîinea ca să-și taie o felie.
— Te preocupă latura teoretică a chestiunii? a întrebat, mușcînd apoi coaja.
Iar am observat în ochii lui pîlpîirea aceea de ipocrizie și m-am simțit jignită de moarte. *Cu*

cine mi-am pierdut atîția ani de viață? Pentru cine m-am sacrificat? Unde mi-am irosit eu tinerețea? Patru ani de ocupație străină, mizeriile războiului, foametea, refugiul, bombardamentele, pierderea părinților, apoi căsnicia, pierderea deplină a libertății, robia deplină... Totuși m-am socotit fericită și-mi închipuiam că am parte de o viața frumoasă! Mi se părea că multe femei ar fi vrut să fie în locul meu, ceea ce nu făcea decît să mă întărească în convingerea că am o căsnicie fericită. Așa am trăit ani de zile... Ca să văd acum că totul n-a fost decît amăgire. Am trăit în amăgire, pe marginea prăpastiei, în fața unui abis. *Și dacă, totuși, scrisoarea nu-i decît a mistificare?* am încercat iar să mă consolez. Presupunerea cu atît mai tentantă cu cît era mai improbabilă, a reușit totuși să prindă rădăcini solide în conștiința mea.

— Ascultă, Draško, am reluat eu.

Privirea pe care mi-a aruncat-o era vădit indispusă.

— Trebuie să discutăm ceva foarte important, ceva care privește căminul nostru...

— Aha, a făcut el. Din cauza asta ești supărată?

— E ceva cum nu se poate mai important, am repetat cu tristețe.

— El m-a privit atent.

— Vorbește, m-a îndemnat nerăbdător.

— Mai întîi, am continuat eu, trebuie să-mi răspunzi la cîteva întrebări.

— La dispoziția ta, mi-a replicat, ironic.

Mi-am dat seama că e speriat. Aerul de superioritate era numai aparent.

— Ei, dă-i drumul, a spus el iar.

— Ai să fii sincer, nu-i așa?

— Am să fiu. În măsura în care sinceritatea e posibilă în secolul al XX-lea...

— Cînd ai fost ultima dată la Sarajevo, te-ai fotografiat cu cineva?

— Da, mi-a răspuns Draško, m-am fotografiat de vreo cîteva ori.

— Cu cine?

— Cu diferiți tovarăși.

— Și tovarășe?

— Da. Și tovarășe, a încuviințat el.

— Una dintre ele te ținea de mînă. Ea pe tine, tu pe ea, și amîndoi rîdeați, ca și cînd v-ați cunoaște de ani de zile.

— Asta nu știu, a sunat răspunsul.

— Nu știi dacă vă țineați de mînă?

— Nu, asta nu.

— Poți să juri că spui adevărul?

— Pot să jur, a încuviințat el. Pot să jur oricînd.

Am tăcut amîndoi cîteva clipe.

Răspunsurile nu erau ale unui om surprins, încurcat. În dificultate eram eu, nu el. *Aveam dovada în sîn, dar cuvintele lui mă buimăceau.* Cu toate acestea l-am mai întrebat de cîteva ori dacă poate să jure că spune adevărul. Și de fiecare dată mi-a răspuns afirmativ, cu ușurință și fără nici o reticență.

— M-am fotografiat, zicea, dar nu țineam de mînă nici o fată. Nici eu pe ea, nici ea pe mine.

M-am liniștit.

Am decis, în consecință, să nu-i arăt scrisoarea.

Cîteva zile am trăit în bună înțelegere.

Pe urmă, a sosit un plic verde conținînd o fotografie.

În prima clipă, nu mi-am putut crede ochilor. Buimăceala, stupoarea mea se învecinau cu nebunia. M-am uitat și iar m-am uitat la fotografie : un grup de bărbați și de femei tinere ; în mijloc, Draško ; la stînga lui — un bărbat surîzător, la dreapta — o fată sau femeie blondă, cu coc la ceafă, tot zîmbitoare și foarte bine dispusă, exhibînd două șiruri de dinți orbitor de albi ; Draško și cu ea sînt cei mai veseli, ei singuri rîd cu gura pînă la urechi ; se lipesc unul de altul și se țin de mînă. La început eram să fac bucățele dezgustătorul cartonaș, ba chiar i-am rupt un colț, pe urmă însă, mi-a trecut prin minte că reprezintă o dovadă. *Fotografia e în mîna mea. Ea era dovada.* Și am așteptat cu nerăbdare clipa în care Draško va intra pe ușă.

A venit la ora obișnuită.

L-am înșfăcat de haină, de obraji, de păr, de unde nimeream.

S-a împotrivit, totuși a încasat cîteva.

Pînă la urmă, m-a pocnit și el pe mine cu putere, peste obraz.

— Ai înnebunit ? a strigat el.

— Uite dovada, sughițam eu, uite dovada. Uite-o, na ! Și agitam fotografia ca pe o sabie.

Draško făcea fețe-fețe.

— Uite dovada, uite-o...

— Despre ce dovadă tot vorbești ?

— Uite-o, na ! țipam ca scoasă din minți.

— Dă-o încoa' ! mi-a cerut el pe un ton poruncitor.

— Cine e tîrfa asta ? Cine ? Cine ? strigam eu mai departe, neputîndu-mi stăpîni mîinile, care zgîriau, loveau.

El încerca să se apere, dar nu cu tăria de la început.

În sfîrșit, s-a uitat la fotografie, lung, lung de tot. Era mirat. Nu putea pricepe de ce fata îl ține de mînă. (Va să zică, știa că e fată și nu femeie măritată !) Cică era inexplicabil. Pur și simplu inexplicabil. În realitate, nici n-o cunoștea. Nu știe nici cum o cheamă, nici de unde este, nici ce face, habar n-are cine e. Atunci, cînd se fotografiaseră, o văzuse pentru prima oară în viața lui. Era acolo, în grupul prietenilor lui, și se așezase lîngă el din întîmplare. Nu putea să-și explice cum i-a ajuns mîna în mîna lui. Extraordinar !... Și repetînd fără nici o noimă vorba asta, se holba descumpănit la poză.

În zadar am încercat să dezleg enigma mîinilor. O ținea morțiș că nu înțelege cum s-a putut întîmpla. *Nu înțeleg și nu înțeleg. Inexplicabil. Poate am să-mi aduc aminte peste o zi, două. Ce naiba, doar nu mi-am pierdut de tot*

memoria. Eu boceam, mă băteam cu pumnii în piept, îmi smulgeam părul din cap. În culmea deznădejdii, nu mai aveam o picătură de sînge în obraji, eram albă ca varul.

Şi aşa a trecut o zi, apoi încă una şi încă una.

Într-a treia, s-a întors luminat la faţă.

Îşi adusese în fine aminte de ce-l apucase fata de mînă :

— În clipa cînd fotograful se pregătea să pozeze grupul nostru de excursionişti, am vrut să ridic două degete deasupra capului unui prieten. Fata a observat şi m-a apucat de mînă, ca să nu mă lase să pun coarne prietenului meu. E tocmai momentul pe care l-a surprins fotograful....

Am luat poza şi am studiat-o încă o dată. Într-adevăr, nu Draško o ţinea pe ea, ci ea pe el. Am cercetat-o multă vreme, şi m-am mai liniştit.

După verificări şi paraverificări, după cercetări interminabile, după discuţii, ciondăneli, jurăminte, promisiuni cu lacrimi — da, chiar şi cu lacrimi — am ajuns la concluzia că afirmaţiile lui Draško puteau să nu fie neapărat mincinoase. Vorba îi suna sincer. Şi cînd vorbea, parcă scutura de pe umeri o povară insuportabilă. Ca şi cînd s-ar fi eliberat de cătuşe, de nişte cătuşe respingătoare. Asta mi-a redat într-o oarecare măsură liniştea.

Mi-a redat într-o oarecare măsură liniştea, dar nu şi bucuria. Bucuria îmi pierise pentru

totdeauna. În sinea mea, în adîncul fiinţei mele, presimţeam că pe mine şi copiii mei ne paşte un pericol iminent. Eram chiar la marginea prăpastiei.

Apoi a venit de la băi soacră-mea. Tonul ei posac, părul zburlit, ochii mici şi răi, patima cu care-i ţinea partea lui fiu-său — totul la ea mă înfurie. Nitam-nisam începe să-mi dea peste nas că din cauza mea se îmbată Draško, că din cauza mea decade, se ofileşte, stagnează, ba chiar dă înapoi ca racul la serviciu, nu mai are nici poftă de viaţă, umblă să-şi facă seama. Toate numai şi numai din pricina mea. Lucrul cel mai bun ar fi să ne despărţim. *E o căsnicie nepotrivită. Voi nu sînteţi făcuţi unul pentru celălalt. Degeaba v-aţi irosit atîta amar de ani.* Mi le zicea de la obraz fără pic de ruşine. Alegea dinadins cuvintele cele mai grele, care mă pocneau în cap ca nişte maiuri. M-am gîndit la început că vorbeşte în ea gelozia maternă. Soacra vrea s-o despartă pe noră de feciorul ei. Vrea să mi-l smulgă, ca să fie din nou numai al ei. Aşa-s bătrînele rămase văduve de timpuriu, care văd în copii singura lor mîngîiere pentru toată viaţa. A avut doi feciori. Pe unul îl pierduse în război, pe celălalt i-l răpisem eu. Şi acum voia să şi-l ia înapoi...

... ai pus mîna pe el, necopt, neştiutor, naiv, turbato, cu trecutul tău dubios, mi-a spus el mie povestea aceea cu unul Stojan, i-ai ascuns-o ani şi ani de-a rîndul, iar cînd a aflat, mai-mai să cadă lat de supărare, că înainte de măritiş

ziceai că ești curată, nerușinato, crăpa-ți-ar obrazul, pe timpul meu fetele erau cuminți, nu știau ce-i aceea bărbat înainte de cununie, cîtă vreme tineretul de azi, să ferească Dumnezeu, n-are pic de rușine, înoată în păcat, Draško însă a fost copil cuminte, ehei, ce mai copil, nu era pe lume altul ca el, Doamne Dumnezeule, isteț, înțelept, ascultător, nobil, cu caracter, toți mă fericeau și se minunau, fecior de aur, nu alta, ziceau, zău că am, ziceam, băiatul meu mă ascultă și are grijă de mine, nu-și uită mama, numai cînd s-a însurat, cînd ai intrat tu în casa noastră, a început să se schimbe, tu ne-ai aprins casa, ne-ai adus răul, și mă mai și amenințí, mucoaso, că-mi tai gîtul dacă-l despart pe Drasko de tine, da' să știi că am să-l despart chiar de-aș pica pe jos moartă, că el e băiatul meu și al meu o să rămînă pînă la mormînt, eu l-am făcut, eu am dreptul să-l iau, iar tu, de-ar fi ceva de capul tău ca femeie, n-ai sta toată ziulica în bucătărie fără nici o treabă, că ți-ai pus toată puterea în buci și nu te gîndești decît cum să te trîntești pe spate, spurcato, numai la petrecere și trîndăveală îți aleargă mintea...

Vrea ca Draško să fie numai al ei. S-au dezlănțuit în ea niște forțe întunecate care amenință să ducă de rîpă căsnicia noastră. O văd acum prea limpede. Orice încercare de împotrivire e zadarnică, așa cum zadarnice sînt orice reproșuri amare, tăcerea, suferințele mele. Eu tac, iar ea vorbește, vorbește, vorbește, toată ziua îi turuie gura. Eu tac, ea mă bodogănește.

Ura s-a strîns în inima mea, picătură cu picătură. Nu împotriva lui Draško, ci mai cu seamă împotriva ei, deși simt că și Draško a pierdut mult în ochii mei, fiindcă de la o vreme, în toate discuțiile, ține partea maică-si. Înainte, încerca s-o potolească, acum însă, glasul ei ascuțit parcă i-ar face plăcere. Ea mă foarfecă în fel și chip, mă alungă din casa mea, iar el pare încîntat în sinea lui. *Oare de ce? Pentru că și-a găsit alta,* o aud orăcăind. *Și-a găsit alta mai bună și mai chipeșă, și la tine nici nu vrea să se mai uite. Du-te în lumea largă.* Stau, ascult și nu-mi vine să cred. Tac. *Una de n-are egal în tot orașul. Tu nu-i vii nici pînă la degetul cel mic de la picior. Mai bine ai pleca singură din casa noastră. N-am să te las să mi-l distrugi. L-ai și distrus.* Durerea se îngrămădește în pieptul meu, dar nu vreau ceartă, mă silesc să tac: o singură vorbă să-mi scape, și mi-e teamă că va curge sînge. N-aș fi în stare s-o cruț pe strigoaică. Aș pune mîna pe cuțit.

Și ea turuie și tot turuie:

— Mi-a spus el mie că are alta. Emilija o cheamă. O frumusețe de fată...

Disperarea și senzația de neputință mă omoară. Parcă aș fi singură cuc pe lume. Fără părinți, fără bărbat, chiar și fără copii. Singură și fără apărare, n-am pe nimeni, nicăieri. Din casă mă alungă, copiii mi-i răpesc. Din haimana și puturoasă nu mă mai scot. N-am tată, n-am mamă, n-am nici frate, nici soră, n-am pe nimeni al meu. Mă duc în lumea pustie și surdă, cu alai de ciori croncănind asupră-mi ca dea-

supra unui stîrv. Am ajuns de nerecunoscut. Ce-a mai rămas din *skojnica* de altădată? După război, am fost conducătoarea tineretului de pe o stradă, am ținut conferințe pe teme politice, am organizat o brigadă de muncă, am fost la Rudnik, unde se tăia pădurea, am fost și la Srem, la strînsul porumbului, am fost comisarul politic al unei brigăzi de muncă a tineretului, comandamentul brigăzilor mă lăuda, ziarele de tineret mi-au publicat fotografia, eram sigură că am să-mi găsesc locul în societate, știam să mă gîndesc la toate, să-mi dau părerea, să cuget, să iau o hotărîre, toți tovarășii mă considerau un om cu personalitate. Pe urmă, m-am măritat. *Nu m-am măritat ca să ajung roabă și nenorocită*. Țineam la Draško din toată inima. Pentru el am lăsat școala baltă. I-am dăruit doi copii. Și el a uitat tot. Mă răsplătește cu ingratitudine. Mă împinge în prăpastie. Pentru ce? *Pentru o Emilija oarecare? Și-a găsit alta mai bună și mai chipeșă. Du-te în lumea largă. Numai să cuteze să-mi pomenească de ea. Sînt în stare să-l înjunghii.* O singură dată să-i scape numele de față cu mine. Fac moarte de om. Nici el, nici ea nu mi-ar scăpa vii din mînă. Mai întîi dînșii, pe urmă eu.

Ascult deznădăjduită și mută.

Glasul i se face tot mai ascuțit, tot mai mînios, tot mai crud. Nu văd nici o scăpare, nici una...

...Numele meu este moartea. Tidvă ciuruită, cu creierii risipiți. Eu sînt sfîrșitul a tot și toate. Eu sînt începutul împărăției teribile a neființei.

Totul e trecător, șubred și efemer pe lume. Numai eu sînt veșnică. Fac dreptate morților, pentru că viii n-au parte de ea. În fața mea, toți sînt o apă și-un pămînt. Fericiți și năpăstuți, bogați și umili, atotputernici și robi, — toți cad la picioarele mele, sub securea mea cumplită. Mulți puternici ai lumii noastre mi-au cerșit zadarnic îndurarea. Inima mea e de gheață, sînt de neînduplecat. Beau sînge, rod oase, scurtez pe oameni cu un cap. Din tidve goale îmi sorb vinul. Încing hora cu scheletele. Totul e șubred și efemer pe lume. Veșnică sînt numai eu, și numele meu este moartea...

Ascult înmărmurită vocea.

Sinistru răsună vocea morții în mine. Fioros. Zi și noapte o aud în mine, ca un rînjet de schelete.

Îl trezesc pe Draško, îl implor:

— Ți-ai găsit alta, spune?

— Ce să găsesc? face el.

— Altă femeie?

— Nu, îmi răspunde.

— Alta mai frumoasă și mai bună decît mine?

— Ai înnebunit, zice dînsul.

— Mama ta spune așa. Mereu mă amenință.

— Prostii, zice dînsul.

— Poți să juri că spui adevărul?

— Oricînd, mă asigură el.

— Pe capul copiilor tăi?

— Și pe capul copiilor, întărește.

De disperare, amuțesc. Ce înseamnă asta? Scorpia bătrînă a țesut intriga, ea le-a scornit

pe toate. Să fie capabilă să meargă atît de departe cu minciunile ? La mare cumpănă am ajuns. Nu se poate, aici se ascunde totuşi ceva. Mă simt cu desăvîrşire pierdută. Presimt ceva perfid, îngrozitor.

— Nu mai vreau să trăiesc aşa, spun cu amărăciune.

El se încruntă.

— Cum adică aşa ?

— Ori eu, ori maică-ta, spun cu amărăciune.

El, întunecat, oftează.

— Nu e loc pentru amîndouă sub acelaşi acoperiş...

E turbat ca o fiară.

— Mă persecută, mă jigneşte, mă înjoseşte...

— Amîndouă sînteţi la fel, şuieră dînsul.

— Oricum, amîndouă laolaltă — nu se poate...

— Mai bine m-aş arunca în gîrlă, şuieră dînsul.

Îl cercetez cu atenţie, încordată. Îi pîndesc fiecare mişcare a feţei, fiecare licărire a ochilor, fiecare umbră. Cu ajutorul lor îi cîntăresc vorbele.

Zice, cu vocea sugrumată :

— Să-mi leg un bolovan de gît şi să m-arunc în gîrlă.

Îmi şterg lacrimile :

— Şi eu ? Şi copiii ?

— De n-ar fi copiii...

— Pe mine m-ai şi uitat.

Zîmbeşte glacial :

— Uitat ?

— Ţi-ai găsit alta, mai frumoasă.

Şovăi : pregătesc ultima lovitură. S-o dau ? Să n-o dau ? Sînt ferm convinsă că discuţia este decisivă pentru relaţiile noastre viitoare. Explodez :

— O cheamă Emilija !

— *Emilija ?*

A înmărmurit.

— Da, Emilija ! Emilija ! Cine-i Emilija asta ?

— Ai înnebunit de tot, zice. Dă-mi pace. Vreau să dorm.

Îl privesc plină de încordare. Pare într-adevăr zdrobit.

Iar mai tîrziu, în somn, a delirat. Iar mai tîrziu, în somn, a gemut. O voce îngrozitoare, totdeauna aceeaşi, venită ca din mormînt. O voce deznădăjduită, prelungă, înnăbuşită. L-am trezit, i-am întins mîna. Mi-a prins-o cu toată puterea. L-am întrebat ce-a visat. Mi-a spus că visase cum îl înjunghie cetnicii. Şi-mi ţinea mîna încleştată.

VORBESC LA PEREȚI. STRIG. NEVASTĂ-MEA E ÎN BAIE.

Din jurnal,
septembrie, anul...
Mă rod ambiții literare. Am cîteodată impresia că mi-am ratat viața cu totul. Aș vrea să devin scriitor și, în realitate, port epoleți de ofițer. La cazarmă sînt învățat cu supunerea, iar creația, fără libertate, nu există. Îl aud pe prietenul meu criticînd stilul nostru literar național. De cele mai mute ori, fraza literară pare castrată, anemică, stinsă, parfumată, ca și cînd ar emana din saloanele pariziene, nu de la cojoacele netăbăcite și de la tăietorii de lemne. Are dreptate prietenul meu. *Stilul nostru literar național ar trebui să evoce țarina. În loc de punct — buturuga, în loc de virgulă — prepeleacul.* Cînd citesc o carte, vreau să fiu scuturat pînă-n rărunchi de conținutul ei, cum îl scutură pe țăran coarnele plugului. Îmi plac cuvintele-tunet. Șase veacuri oamenii de pe meleagurile astea au pierit trași în țeapă și s-au dus cîntînd la spînzurătoare. Din toate părțile i-au cotropit hoardele străine, săbiile și tunurile străine, copitele străine. Ne năşteam ca să luăm

calea eșafodului, cu toate acestea am supraviețuit, ne înmulțim, creștem. Asta n-ar putea-o face niște oameni fără fudulii, și lucrul acesta trebuie spus în mod public, deschis. Prin literatură.
Autorul meu preferat e Rabelais.
Voi scrie un roman.

Din jurnal,
august, anul...
Am cunoscut-o aseară pe Emilija. Păr negru, fața albă, și-n ochi o flacără jucăușă cu sclipiri întunecate. Are un mers falnic : cu pieptul scos înainte, cu capul sus, parcă ar sfida trecătorii.
Mi-a spus că ține la libertate și că nu-i plac obligațiile. Asta m-a lovit în plin. Intenționam să-i ofer prietenia. I-am spus, timid, că e frumoasă. Ea m-a măsurat disprețuitoare.
În ultima vreme, zice, bărbații o exasperează.
Are în ea ceva bezmetic, nesăbuit.
Cum de n-au descoperit-o pînă acuma ochii mei ?
Firește, nu i-am spus că sînt însurat. Sîmbătă seara ne vom întîlni. Am să-i propun o plimbare pe lîngă zidurile orașului. Cred că va fi minunat.

Din jurnal,
aprilie, anul...
E stupid să pretinzi scriitorului să cuprindă, cum se spune, realitatea în toate manifestările ei, la fel cum e stupid să crezi că s-ar face primăvară numai cu o floare.

Stendhal. A scris mai multe cărţi decît comparaţii.

Balzac. Va fi slăvit şi atunci cînd nouă zecimi din cărţile lui vor fi fost uitate.

Shakespeare. Cel mai mare scriitor al lumii.

Tolstoi. Plictisitor. Genial.

Dostoievski. Să nu fi fost osîndit la moarte şi adus la un pas de mormînt, poate că n-ar fi lăsat în urma lui nici un rînduleţ de literatură adevărată. Ceea ce nu înseamnă că scriitorul trebuie trimis neapărat la spînzurătoare ca să poată vorbi convingător despre spînzuraţi.

Gorki. Un preot care nu crede totdeauna în rugăciunile pe care le citeşte din altar.

Faulkner. Nu scrie, plînge cu sughiţuri.

Hemingway. Un bun reporter.

Kafka. Abis. Şi totuşi realism.

Din jurnal,
mai, anul...

L-am exclus din partid pe un anume Bosnić, care ajunsese destul de sus, cu toate că în timpul războiului se purtase la poliţie ca un laş. Îşi ascunsese cu dibăcie fapta. În biografie, se înţelege, avusese grijă să nu sufle o vorbă. Şi nici nu s-ar fi aflat vreodată laşitatea lui, dacă nu ne-ar fi căzut în mînă, din pură întîmplare, un document al Poliţiei speciale semnat de Bosnić. Rezulta că trădase cîţiva tovarăşi.

La şedinţa de partid, s-a comportat lamentabil, a fost în stare să şi plîngă.

Ceea ce nu l-a împiedicat ca, după cinci luni, să ajungă director artistic al unuia dintre studiourile noastre cinematografice. Pur şi simplu nu-mi vine să cred. Probabil că e nevoie cîteodată de un secol pentru a stabili adevărul despre caracterul unui om.

Din jurnal,
noiembrie, anul...

Amicul meu este poet.

Amicul e cel mai talentat poet belgrădean de după război, dar cu siguranţă şi cel mai zurliu.

Bunăoară, călătorim de la Mladenovac la Belgrad.

Amicul meu e afumat rău de tot, plin de noroi, întors pe dos.

Ne aflăm într-un compartiment de clasa a doua.

Apare conductorul :

— Biletele, vă rog.

În loc de bilet, amicul îi întinde clondirul cu rachiu. Conductorul, foarte încurcat, se uită discret în toate părţile, clipeşte din ochi, dar nu lasă sticla din mînă. Trage o duşcă zdravănă. Apoi, tot cu sticla în mînă :

— Şi biletele ?...

— Ăsta-i biletul meu, zice amicul.

— Va să zică n-aveţi bilete ?

— Nu, zice amicul.

Conductorul se preface că se supără :

— Nimeni n-are bilet ?

— Nimeni, zice amicul.

— Cum, face conductorul, stați la clasa a doua fără bilet și pe deasupra beți ? Cel puțin știți unde vă duceți ?

— Sigur că știm, zice amicul.

— Și unde, mă rog ?

— Spre Inconștiență, zice senin amicul.

Conductorul se roagă de noi să plătim biletele sau, dacă nu, să părăsim compartimentul de clasa a doua.

— Vă rog, dați-mi pasărea din zbor, vă rog dați-mi fasole cu raze de lună, fredonează amicul meu.

Din jurnal,
ianuarie, anul...

De cîțiva ani trec, în fiecare dimineață, pe lîngă vînzătoarea de ziare, o bătrînică sărmană, căruntă, gîrbovă, cu vraful ei de hîrtii sub braț. „Ziare, ziare !" strigă ea rebegită, schimonosită, stafidită. Are mîinile vinete și uscate. Picioarele subțiri ca două fluiere, înfășurate pînă la genunchi în zdrențe, par frînte. Ai zice că acuș-acuș are să se prăbușească în zăpadă. „Ziare, ziare !" strigă ea, vînătă la față, în timp ce crivățul mătură gheața de pe trotuare.

Trec repede pe lîngă ea. Simt că mi-e rușine. Din mers, îi caut grăbit ochii. Sînt puțintel depărtați și unul are albeață. Cu gîtul strîmb, cu fața chinuită, e o imagine a dezolării. Cu siguranță că e singură pe lume. Și-o fi pierdut copiii în război. O las în urmă, cu gîndul la viața asta, care știe să fie cîinoasă. Vom apuca noi vreodată ziua cînd le vom asigura bătrînelor acestora, măcar în ceasul dinaintea morții, un cămin cald și o bucățică de pîine ?

Din jurnal,
august, anul...

Pe șantier, lîngă un morman de cărămizi și de pietriș, am observat o fată într-o salopetă de culoare închisă, încinsă cu cordon roșu, care-i scotea puternic în evidență formele rotunde, lucru cu deosebire vizibil cînd pășea, cărînd în mîini bolovanii și cărămizile roșii. La început, mi-am zis că are numai statură frumoasă, mlădie ca plopul tremurător, dar pe urmă, cînd i-am cercetat cu mai multă atenție fața, ochii, părul... Un ochi, mi se pare stîngul, era puțin depărtat, ca și cînd un sculptor genial s-ar fi jucat cu materia, dăltuind un ochi după toate regulile artei și uitîndu-l pe celălalt. Ochiul acesta, ușor depărtat, cu flăcările lui sinucigașe, îmi atrase atenția. Am rămas înmărmurit o vreme, încercînd să ascund zbuciumul meu. Obrajii de culoarea fructului pîrguit, cîrlionții din jurul urechilor, părul des, întunecat, mersul capricios, licărirea enigmatică a ochilor — totul mă făcu să mă cutremur, ca sub efectul unui șoc. *Ei bine, dacă există vreun țel pentru care merită să-ți dai viața, atunci uite unul,* mi-am spus uluit. Dar iată că fata se apropie și-mi zice, vîrîndu-mi-se în ochi :

— Ai ziarul de azi, căpitane ?

Muzicalitatea glasului îmi sună ca viersul păsărelelor pe un ram.

— Ziarul de azi ? repet, ca să lungesc discuţia.
— Da, zice.
— *Borba* sau *Politika* ?
— Oricare, spune ea.
— Oricare ? spun.
O văd burzuluindu-se :
— Îţi rîzi de mine ?
— A, nu ! tresar eu speriat. Am zis doar... aşa. N-am ziarul de azi, dar dacă ţii...
— Mulţumesc, căpitane, spune ea, şi-mi întoarce spatele.
— Stai ! Ascultă ! strig alergînd după ea, dacă vrei neapărat ziarul de azi, pot să ţi-l...
— Am să-l caut în altă parte, îmi răspunde viersul păsărelelor de pe ram.
Mă apropii în fugă de ea. Îmi vine s-o cuprind, pe la spate, de umeri, dar apropierea corpului ei mă descurajează. Mă opresc înfrînt. Sînt un caraghios, îmi spun în sinea mea, bine că nu m-a văzut nimeni. O forţă ciudată, poate pura răutate, mă face să trăncănesc :
— Fato, te rog...
Ea se întoarce brusc :
— Ce vrei ? zice cu dojană în glas.
Îi văd sînii, acoperiţi de o ţesătură subţire, întunecaţi la vîrf. Două deluşoare mici, două vise.
— Ce vrei ?
— Vreau să mă dai pierzaniei, spun.
Ea izbucneşte în hohote, şi totul în jur vibrează. Rîde nestăpînit, îşi duce palma la

gură. Se încovoaie. Multă vreme umerii i se cutremură.
Pe urmă îmi aruncă :
— Ostaşii pier pe cîmpul de luptă, căpitane.
— Să-şi dea viaţa pentru o frumoasă ca tine ar fi suprema fericire pentru oricine, spun ca şi cînd aş recita o poezie.
— Ciudat mai eşti, căpitane... Şi fata descrie în aer, cu mîna, un semn de întrebare.
— Urmările războiului, răspund stupid.
Ea surîde misterios :
— Războiul ia unuia picioarele, altuia minţile...
— Pe cinstea mea, rostesc ca la raport.
Ea face un pas.
— Ce sinceritate rară ! exclamă.
— Orice Napoleon îşi are un Waterloo al său, declam solemn.
Fata se îndepărtează cu mişcări leneşe, provocatoare.
Eu mă ţin după ea :
— Lucrezi aici, pe şantier ?
— Da, zice.
— De cîtă vreme ?
— De o lună...
— Ai venit de la Belgrad ?
— Poate, îmi răspunde.
— Pot să ştiu cum te cheamă. ?
— N-are importanţă, zice.
— Pe mine mă cheamă Draško. Dar pe tine ?
— Am spus că n-are importanţă.
O văd că grăbeşte pasul.

— Pot să te mai întreb ceva? zic tulburat, disperat.

— Poftim, căpitane, încuviinţează dînsa.

— Nu şi-a făcut nimeni seama din pricina ta?

— Nu, răspunde fata, fără să înţeleagă gluma.

— Atunci, altceva: n-a ajuns nimeni la ocnă din cauza ta?

Ea, devenită deodată serioasă:

— La ocnă? Din cauza mea?

— Din cauza frumuseţii tale, zic.

Ea face un gest cu mîna:

— Se vede că n-ai treabă, căpitane...

O ia la fugă şi mai spune doar atîta:

— Ferice de dumneata, căpitane. Ferice de dumneata, căpitane, atîta doar a mai spus fata. Multă vreme mi-a răsunat în urechi glasul ei ca viersul păsărelelor de pe ram.

Nevastă-mea şade întinsă pe canapea; începe să sforăie: cu siguranţă că a furat-o somnul. Are părul cafeniu şi des, şoldurile, de o rotunjime desăvîrşită, se conturează provocator; braţele pline, încrucişate sub cap, îi servesc drept pernă. Faţa ei poartă urmele unui efort reţinut, peste pleoapele coborîte o buclă de păr şi-a aşternut umbra uşoară...

Stau lîngă aparatul de radio. Ascult nişte melodii plicticoase. S-a înnoptat de mult, becul de deasupra capului meu luminează orbitor. Îmi aţintesc fără nici un rost privirea la lumină, şi mă uit, mă uit... Starea asta este

mereu aceeaşi: încerc mai întîi o senzaţie neplăcută în jurul gîtului, pe urmă se întinde şi devine tot mai puternică: e ca şi cum cineva ar da să m-apuce de beregată ca să mi-o taie. Aşa începe de obicei, de la gît şi beregată, apoi se întinde pe tot corpul, coboară în josul spatelui, pe şira spinării, pînă la tălpile picioarelor, ca un fior, uneori cald, alteori rece. Mi se năzare că sînt victima unui complot şi că mă ajunge răzbunarea, pedeapsa.

Mă simt prins la strîmtoare între patru pereţi, singur, incapabil să mă eliberez, iar la uşă, la ferestre, pe acoperiş — pretutindeni în jur mişună cetele de complotişti, care vor capul meu, încredinţaţi că din vina mea *i s-a tras moartea*. Braţele îmi atîrnă fără vlagă, pieptul mi-e ca de gheaţă, vocea întretăiată, gura uscată — şi în timp ce nevastă-mea sforăie pe divan fără nici o grijă, mă aştept din clipă în clipă ca uşa să fie dată de perete şi cetele de necunoscuţi să năvălească înăuntru şi să îndrepte armele spre pieptul meu. Complotiştii care mi-au împresurat odaia, fantomele pe care nu le văd dar a căror prezenţă o simt cu putere, ar putea fi prea bine *rudele lui*, tatăl, fraţii sau oricare altul, poate chiar şi maică-sa, femeia aceea înaltă şi uscăţivă, înveşmîntată în negru, cu vinete cute săpate în jurul buzelor, care m-a întrebat cum s-a *întîmplat*. M-a întrebat numai într-o doară, pentru că, în realitate, avea părerea ei dinainte formată, ca una care ştia prea bine în ce împrejurări fusese împuşcat Pavka; ea, mama lui Pavka, nu voia decît să

arate tuturor că eu îl am pe conștiință. După părerea ei, Pavka își putea ispăși vina și printr-o pedeapsă mai ușoară, poate luîndu-i-se atribuțiile politice, sau printr-o excludere temporară din detașamentul de partizani. Mi-o spune deschis, în vreme ce ochii ei mijiți, uscați, de gheață, mă biciuiesc cu privirea încărcată de un dispreț profund.

Iar sînt nevoit să mă cert cu ea. Încerc s-o conving că n-am avut nimic cu Pavka. Eram foarte buni tovarăși, aș putea spune chiar prieteni nedespărțiți. A trebuit pur și simplu să mă port cu el milităreşte, ca un comandant, pentru că greșeala o săvîrșise un militar... De fata aceea le vorbise adesea tovarășilor, cu ochii aprinși, cu obrajii îmbujorați, exaltat: că e cea mai frumoasă fată din oraș, dacă nu chiar cea mai frumoasă femeie din lume — asta, modestia îl împiedica s-o afirme categoric — că mergeau împreună la liceu, ea în clasa a șaptea, el într-a opta, că înainte de a fi început războiul se vedeau măcar o dată pe zi. Atunci, în iulie 1941, el s-a dus la partizani, ea a rămas în oraș. El s-a dus în pădure, ea a rămas... În realitate, aici, la partizani nu era decît cu trupul, cu sufletul rămăsese dincolo, lîngă fată: luni și luni de-a rîndul n-a vorbit decît de ea, mereu numai de ea, de părul ei, de ochii ei, de surîsul ei, de frumusețea ei, pînă cînd, într-o bună zi, a dispărut.

Fără încuviințarea mea, a ales o sută de ostași și le-a ținut o scurtă cuvîntare, zicîndu-le că merg la moarte poate și că totuși el se

angajează să-i aducă înapoi pe toți, dacă îi vor îndeplini ordinele întocmai. I-a luat, așadar, și s-a dus cu ei în oraș. Ca unul care cunoștea cu ochii închiși toate barierele, fiecare șanț, fiecare tufiș, fiecare piatră, a reușit să-i strecoare pe nesimțite printre tranșeele nemților. S-au furișat apoi pînă la *Școala elementară* — cui i-ar fi trecut prin minte că pe străzile orașului umblă partizanii! Și-a instalat ostași în clădirea *Școlii elementare,* a așezat puștile mitralieră la ferestre, le-a spus băieților să fie cu ochii în patru și, în caz de atac inamic, să opună rezistență.

Cum comandantul avea dispoziția să-l aștepte cu ostașii acolo, în clădirea *Școlii elementare,* pînă ce se întoarce, partizanii și-au închipuit că era vorba de tratative cu vreun ofițer inamic și că de asta coborîse Pavka în oraș. Dar l-au văzut întorcîndu-se curînd cu o fată. El i-a luminat cu lanterna pe toți și a exclamat în culmea fericirii:

— Privește, Nevena, asta-i oastea mea...

Apoi cu importanță:

— Sînt comisarul politic...

Lanterna a mai răscolit cîteva clipe, fără crutare, toate ungherele sălii unde se înghesuiau partizanii. Fata se uita buimăcită; pe urmă s-a minunat:

— Atît de mulți sînteți?

El i-a răspuns că sînt mult mai mulți, incomparabil mai mulți, însă rămăseseră în munți, pentru că nu puteau să coboare cu toții în oraș. Îmi închipui însă că în clipa aceea îi părea rău că nu

luase cu el mai mulți... Pe urmă, s-au îmbrățișat și s-au sărutat în fața partizanilor, el i-a spus că venise momentul despărțirii, ea a izbucnit în plîns. Pavka a încercat mai întîi s-o consoleze, pe urmă i-a spus cu brutalitate s-o șteargă acasă. Fata s-a rugat de partizani să mai stea în oraș, măcar pînă în zori, dar el a certat-o ; „Nevena, nu fii copil !" ; pe urmă, după o nouă îmbrățișare înfrigurată, s-au despărțit.

Pe cînd traversau centura de tranșee inamice de la barierele orașului, Pavka, neatent, s-a împiedicat și a căzut pe o rețea de sîrmă ghimpată. Baioneta lui s-a lovit de o piatră, sentinela a dat alarma. Din tranșee s-a dezlănțuit un foc ucigător.

Trei luptători au rămas atîrnați în sîrme. Degeaba i-am așteptat să se întoarcă. Nimeni nu i-a văzut de atunci, ceea ce e semnul cel mai sigur că inamicul îi secerase.

Pavka a fost deferit fără zăbavă tribunalului militar.

Nici atunci cînd i-am luat interogatoriul în calitatea mea de membru al completului de judecată, nici azi, la zece ani după aceea, n-am reușit să-mi explic unele aspecte. Uite, bunăoară, ce i-a venit să coboare în oraș cu o sută de oameni cînd putea prea bine să ia numai cinci ? Fanfaronadă copilărească — *„asta-i oastea mea" ?* De ce nu i-a spus fetei să vină ea în pădure să-l vadă sau să rămînă cu el de tot ? Ceea ce m-a apăsat deosebit de greu, după moartea lui, a fost convingerea că, în fond, motivele lui erau foarte omenești, cît se poate de omenești. A vrut să arate fetei la care ținea „oastea" lui — nimic urît sau nedemn în asta ; urmările ușurinței lui au fost însă grave : am pierdut trei oameni. Trebuie să recunosc, totuși, că mi se frîngea inima cînd am citit, în numele tribunalului, sentința de condamnare la moarte, pe baza căreia Pavka a fost împușcat...

Privesc țintă la bec, stăpînit de aceeași senzație neplăcută că cineva mă pîndește și mă amenință cu răzbunarea. Nu pricep de unde-mi vine asta ? Și de ce ? E oare vreun păcat să fii comandant în timp de război și să te porți ca un militar sever cu vinovații ? Ca militar, nu cred că am păcătuit împotriva dreptății, am convingerea că o pedeapsă mai ușoară nu era posibilă și, totuși, sînt frămîntat acum de o mulțime de întrebări din cale afară de bizare. Ce-aș simți dacă aș fi fratele lui Pavka, sau tatăl, sau mama lui ? *Este oare omul vinovat că trăiește vremuri atît de crude și mîrșave ?* Și pentru a nu știu cîta oară mă întorc la întrebarea pe care mi-o pusese mama lui Pavka : „N-ați putut găsi altă pedeapsă mai blîndă, ca vina să fie înfierată cu toată asprimea fără să nimiciți un om atît de bun ?" Gîndul că ar fi fost posibil mă aduce la disperare, mă face să înnebunesc.

La asta mă gîndesc și în ceasul de acum, noaptea, singur între patru pereți, în timp ce privesc țintă becul iar nevastă-mea, tolănită pe spate, plutește fără nici o grijă în împărăția viselor. Un fior mă scutură deodată. Parcă mi-ar sufla cineva în ceafă. Mă întorc brusc : peretele. Mă

ridic, mă învîrtesc prin odăiță, mă holbez la tavan, la ușă. Nimeni, nicăieri...

Mă apropii de aparatul de radio, răsucesc butonul.

Nevastă-mea sare buimăcită :

— Nu-l închide ! Vreau să ascult *radio-magazinul.*

— *Radio-magazinul* s-a terminat acum o jumătate de ceas.

— Nu-i adevărat... ce ?

— Dormeai buștean...

— Eu, dormeam ? !

— Nu ești trează nici acum.

— Te-ai scrîntit ?...

Mă privește cu ochi buimaci :

— Te-ai scrîntit de tot.

Eu surîd, cu gîndul încă la Pavka.

— Te-ai scrîntit de tot, murmură femeia și începe iar să sforăie, încredințată că am lipsit-o de o clipă de mulțumire.

Din jurnal,
martie, anul...

Am convocat ședința de partid cu următoarea ordine de zi :

1. Primirea de noi membri ;
2. Diverse.

Pentru că ordinea de zi n-a trezit obiecții, am supus discuției cererea lui Milan Adamović. Am atras atenția că este un caz foarte interesant din punct de vedere moral... Adamović roagă să fie primit în organizația de partid. Își prezintă viața pe larg. E copil de oameni săraci. Tatăl —

țăran, mama — casnică, fratele — căzut pe frontul de la Srem, la sfîrșitul anului 1944. Vorbește și de rătăcirile tinereții sale, dar cu foarte mare prudență și tact. Cînd mergea pe optsprezece ani, în timp ce războiul făcea ravagii și țara întreagă era în flăcări, s-a încadrat în mișcarea lui Draža Mihajlović. Abil, priceput, inteligent, n-a întîrziat să ajungă în primele rînduri ale simpatizanților lui Draža, ba chiar pînă la Ravna Gora, unde se afla conducătorul mișcării de cetnici. L-a cunoscut personal pe Draža Mihajlović, care l-a pus să conducă tineretul din Ravna Gora. Adamović și-a îndeplinit corect misiunea timp de un an, pînă aproape de sfîrșitul războiului. Cînd diviziile armatei populare de eliberare au pătruns din Bosnia în Serbia, iar mișcarea cetnicilor era amenințată cu lichidarea, Adamović s-a retras pe nesimțite. A pretextat că e bolnav. S-a refugiat în beciul casei părintești, s-a ascuns de oameni ; asculta *radio Londra* și aștepta să se termine războiul. Cînd a fost eliberat Belgradul, a răsărit și el acolo, printre locuitorii capitalei, printre oameni care nu-l cunoșteau. Excelent muncitor, harnic, prevenitor, ager, suplu, activ — ca să mă exprim în vocabular de front — a avansat mereu, ajungînd în scurtă vreme să ocupe într-o întreprindere un post de invidiat. Era și casierul sindicatului. S-a angajat de față cu toți să renunțe la o parte din cîștigul său lunar în beneficiul întreprinderii. A fost unul dintre organizatorii cantinei muncitorești, apoi ai restaurantului muncitoresc, unde puteai bea chiar și cafea turcească. A făcut rost întreprinderii, cine știe

de unde, pe nimica toată, de o maşină mai veche. Directorului i-a instalat telefon la domiciliu, a venit cu o serie înteagă de propuneri interesante privind activitatea întreprinderii. A mai avut însă atîta bun simţ să nu ridice el singur problema primirii sale în partid. A făcut-o altcineva, un membru de partid. Acesta l-a îndemnat să adreseze organizaţiei o cerere, şi Adamović nu s-a lăsat prea mult rugat...

Citesc biografia lui scrisă de mînă, cu cerneală. Şi simt că întreaga mea fiinţă se revoltă. *Cît trăiesc nu intri tu în partid, Adamović,* îmi zic, dar mă tem să nu fiu acuzat de sectarism, că sînt subiectiv cu alţii.

Cer tovarăşilor să se pronunţe.

Cîţiva spun că Adamović este un muncitor strălucit, că valorează mai mult decît trei laolaltă. Lucrează zi şi noapte, în afara programului, dezinteresat. E modest, sociabil, simpatizat, un tovarăş în adevăratul înţeles al cuvîntului...

Eu strîng din dinţi, mă frămînt, mă perpelesc. Între timp, cineva pune o întrebare care-mi stătea şi mie pe buze :

— Dar cu Draža Mihaijlović cum stau lucrurile ?

— Asta a fost odată, zice altul.

— Au trecut cinci ani de atunci...

— Nu-i drept ca omul să tragă ponoasele toată viaţa...

— Tovarăşul Adamović e demoralizat din cauză că nu este în partid. S-a descurajat, nu mai munceşte cu elan, îi piere optimismul...

— Cereţi disciplinat cuvîntul, zic eu aspru.

Un vechi militant ridică două degete :

— Cer cuvîntul.

— Poftim, spun, mulţumit că se înscrisese tocmai el.

— Uitaţi tovarăşi, începu acesta, recunosc că tovarăşul Adamović munceşte sîrguincios. Munceşte chiar exemplar. Asta este foarte adevărat. Dar eu... cred că partidul este altceva, da, altceva... Nu-i obligatoriu ca orice muncitor bun să fie înscris în partid — de unde pînă unde ? Cine munceşte mai bine, este recompensat mai bine, primeşte un salariu lunar mai mare. Un... pot avea fel de fel de lipsuri, cu toate că sînt buni la locul lor de muncă. Iată, de exemplu tovarăşul Adamović... a colaborat cu Draža Mihajlović, a colaborat cu mişcarea cetnicilor. Asta nu-i o bagatelă, cum cred unii tovarăşi. Dimpotrivă, este un mare, foarte mare păcat şi trebuie s-o spunem deschis, pe faţă... Eu unul consider că tovarăşul Adamović nu îndeplineşte condiţiile cerute ca să se înscrie în Partid, pentru că primirea în Partid înseamnă un înalt certificat moral...

Vechiul militant vorbea cu convingere şi fermitate, cumpănit, logic.

După el, însă, altul îi trase iar cu semnele de descurajare pe care le dădea în ultima vreme tovarăşul Adamović, cu complexul pe care începuse să-l capete de necăjit ce se simţea că nu e în organizaţia de partid. Asta m-a supărat de-a binelea. Am luat cuvîntul, iritat :

— Să fie descurajat, dezamăgit are dreptul numai acela care a dat ceva, a sacrificat ceva pentru Partid, dar nu a fost înţeles ori a fost res-

pins, ceea ce, practic, este cu neputință, pentru că toți aceia care au luptat... Iar aceia care, la o vîrstă matură, s-au priceput să țină discursuri ostile mișcării de eliberare, aceia trebuie să fie mulțumiți că nu zac acum în temniță. Știu prea bine că tovarășul Adamović n-a omorît pe nimeni, n-a înjunghiat pe nimeni, căci dacă n-ar fi fost așa, de mult ar fi comparut în fața tribunalului, dar a-l sluji pe dușman este o vină, o vină de neiertat, sub orice formă a-i face-o. Oameni ca Adamović au destule posibilități să-și ispășească vina muncind pentru colectivitate. E suficient pentru ei. Partidul comunist este o organizație de oameni aleși, cu o înaltă ținută morală...

— *Ca tine, de pildă,* glăsuiește vocea din depărtare.

— Da, ripostez, ca mine.

— *Organizație în care sînt și ucigași, de pildă?* rînjește sarcastic vocea din depărtare.

— Revoluție fără vărsare de sînge nu există, spun, dar nimeni nu poate tăgădui că revoluțiile socialiste urmăresc țeluri mărețe, luminoase. În veacul ăsta, din păcate, la umanism se poate ajunge numai trecînd peste cadavre...

Mă abandonasem gîndurilor care mă trăgeau înapoi, spre trecut. Și mi-am amintit de *skojnica* împușcată pentru o bucățică de săpun, mi-am amintit de femeia care făcuse spionaj pentru nemți, mi-am amintit de cele două fete despre care abia mai încolo am intenția să vorbesc. Toate

— împușcate... Declarai fără înconjur că n-am să votez niciodată pentru primirea lui Adamović în Partid. Am propus să se treacă la vot... Cererea lui Adamović a fost respinsă cu douăsprezece voturi contra și trei pentru. Bravo, mi-am zis. Încă n-a murit *skojnicul* din tine, Draško. Și m-am simțit iar vesel și bine dispus, iarăși plin de încredere în posibilitatea transformării neamului omenesc.

Din jurnal,
iunie, anul...

Am întîlnit azi un om neobișnuit, enigmatic. Îl cheamă Šćekić. Căpitan în rezervă. De fel din Lika. O matahală de om, înalt, bine legat, cu mușchi de fier și mîini uriașe, puțin adus de spate, cu o cicatrice pe obrazul stîng. În timpul războiului comandase un batalion de partizani. Ieșise din armată în condiții curioase, neobișnuite,

Venise la Skoplje ca să preia comanda batalionului. Nu cunoștea pe nimeni. Ei, și-a zis el, hai să-mi cunosc măcar comandanții de companie. Și-i cheamă în camera lui. Comandanții vin.

— Sînt căpitanul Šćekić, se prezintă el. Dar dumneata ?

— Locotenent Knežević, se prezintă la rîndul său comandantul companiei întîi.

— Ai fost rănit ?

— De trei ori, răspunde cel întrebat.

— Dar dumneata cum te numeşti, se adresează Šćekić comandantului companiei a doua.

— Sînt căpitanul Bašić, rănit la mîna stîngă...

— Dumneata ?

— Locotenent Rukavina, rănit la Zelengora...

— L-ai cunoscut pe Sava Kovačević ?

— L-am văzut, tovarăşe căpitan...

— Viteji ca el să tot avem, ce zici ?

— Nu întîmplător a intrat în cîntece, tovarăşe căpitan...

— Dar dumneata ? se adresează Šćekić ultimului ofiţer.

— Locotenent Zatezalo, răspunde ultimul ofiţer.

— Rănit ?

— Nu, tovarăşe căpitan, spune Zatezalo ruşinat.

— Comandant de companie şi încă n-ai fost rănit, se miră Šćekić. Va să zică n-ai fost rănit ?

Zatezalo tace.

— Dacă n-ai fost rănit, vei fi, spune Šćekić şi înşfacă revolverul. Cine n-a fost rănit, nu poate fi comandant în batalionul meu...

Glonţul l-a nimerit pe Zatezalo în piciorul stîng. El a fost pe dată transportat la spital, iar căpitanul Šćekić îndepărtat de la comandă. Nu mult după aceea a părăsit armata...

— Caut de lucru, mi-a spus dînsul, coborînd privirea. Ştii, tovarăşe, pe mine nu mă prea înghite lumea. Sînt cam într-o ureche. Beau, înjur, strig, lovesc. Am stat şi la puşcărie, din cauza unui scandal în plină stradă... mă bătusem cu miliţia. Îmi place să scuip pe trotuar, aşa că, vezi dumneata...

Îl ascultam surprins pe Šćekić. De mi-ar fi ucis tatăl, gîndeam, şi tot l-aş primi la lucru pe omul ăsta. Dar ce-aş putea să-i ofer ? Cu siguranţă că n-are mai mult de patru clase primare. Să-l pun administrator ? Era un loc vacant.

I-am propus.

A primit numai decît. Mi-a spus că-şi va da toată silinţa, cu toate că nu-şi face iluzii în privinţa posibilităţilor lui.

— Pe mine, numai un al treilea război mondial mă poate salva, rîde el.

Norocul meu că am fost rănit, mi-am zis, altminteri, cînd dă Šćekić de şliboviţă... eu aş veni primul la rînd. Totuşi, oricît ar fi de bizar, am convingerea că nu va fi nefolositor. Oamenii ca el preţuiesc totdeauna mai mult decît par la prima privire.

Din jurnal,
iulie, anul...

Ieri mi-am lovit soţia. I-am tras două palme, de-a căzut lată, am lungit-o pe duşumele. Sîngele a podidit-o pe nas, prelingîndu-i-se peste gură, peste bărbie, pe gît. Îngrozitor ! Îmi venea să urlu.

— Laşule, a strigat ea.

Tăceam, alb la faţă ca varul.

O aud suspinînd :

— E uşor să dai într-o femeie...

— Am să te omor, scrîşnii.

Ea, plină de sînge :

— Ai mai omorît una. N-am tată, n-am mamă, n-am fraţi. Sărmanii mei copilaşi...

Se sufoca, însîngerată. Plîngea cu sughituri.

— *Ai mai omorît una*, răsună vocea din depărtare.

— Am omorît o spioană germană, începui să strig, şi cînd e vorba de un spion inamic, puţin importă dacă este femeie sau bărbat. Isprăveşte cu asta. Dacă mai pomeneşti o dată... N-am nici o vină că am fost militar şi am trăit cele mai înfiorătoare măceluri. Am văzut un om curmat cu joagărul, ca butucii, de la jumătatea burţii, şi matele îi atîrnau de colţii joagărului ca tăiţeii. Pe altul l-am văzut gol puşcă în faţa gropii, cu urechile tăiate, mutilat şi schilodit. Aştepta moartea şi se ruga să fie ucis de un soldat, nu de o femeie, dar tot glonţul ei l-a răpus. Atunci mi-am pierdut fratele, de mama nu mai ştiam nimic, rătăcea besmetică prin munţi în căutarea noastră, flămîndă, nedormită, leoarcă de ploaie, degerată, frîntă, istovită, zdrobită. Nemţii mi-au ars casa. Tot ţinutul nostru a fost pîrjolit de inamicul însetat de răzbunare. Eram încredinţat că m-aşteaptă un glonţ şi că am să cad în vreo groapă, în vreun şanţ din margine de drum sau lîngă vreun buştean, sau lîngă o piatră, sau într-o gîrlă, atunci cînd ne retrăgeam, pentru că ne mai şi retrăgeam din cînd în cînd, o rupeam la fugă, copleşiţi de forţa numerică a duşmanului. Atunci am dat peste femeia pe care am împuşcat-o. Şi acum ce vrei ? Să mă gîndesc mereu la asta, pînă oi muri ?

Vorbesc la pereţi. Strig. Nevastă-mea e în baie. Nu se mai vaietă.

Mă plimb prin cameră. Tălpile încălţămintei scîrţîie. *Doar n-am să stau, cît oi trăi, să tot răspund la întrebări stupide în legătură cu împuşcarea spioanei aceleia.* Alunecase pe panta trădării şi îşi primise pedeapsa cuvenită. Am făcut dreptate. De nu eram eu, ar fi fost altul. Nu persoana, fapta contează. Nu mă simt vinovat... Adică aşa aş vrea să fie, dar în realitate nu e. Sînt încredinţat pînă la disperare că femeia aceea, dimpotrivă, are să mă prigonească pînă la mormînt. Mi-e teamă şi să mă gîndesc la ea, mai cu seamă noaptea, cînd rămîn singur între patru ziduri, sau cînd urc pe scara întunecoasa către uşă.

Atunci îi aud glasul, alb, cadaveric. Îmi rîde în nas cu neruşinare. Zace în groapă, răsturnată pe spate, aşa cum a căzut cînd a fost împuşcată, cu capul puţin înclinat spre stînga. Ochisem în bărbie. Glontele a trecut, probabil, prin mijlocul capului, prin creier.... Ea rînjeşte, iar eu mă holbez în hăurile întunecate ale coridoarelor şi scărilor. Caut cheia, o vîr în broască, nu îndrăznesc să mă uit în jur. Trăiesc stăpînit de impresia că acuşi am să fiu atacat pe la spate, înşfăcat de păr, de gît. Intru în antreu şi simt o adevă-

rată uşurare cînd becul se aprinde şi luceşte orbitor.

— Tu te ţii scai de ea. Da, da...

— Bojana, nu trezi copilul.

Bojana, din baie :

— Ea ţi-a zîmbit, iar tu i-ai întros zîmbetul...

— Bojana, vorbeşti prostii.

Bojana din baie :

— Te-am văzut şi cînd i-ai făcut cu ochiul, i-ai îmbrăţişat umerii...

— Era un gest prietenesc de salut, atîta tot.

— I-ai luat mîna şi nu-i mai dădeai drumul, dacă nu-ţi trăgeam eu una în umăr, pe la spate. Şi aia se hlizea...

— Totdeauna mă pui în situaţii neplăcute de faţă cu alţii.

Bojana din baie :

— Scîrbă ce eşti.

— Scîrbă, eu ?

— Tu. Stricatule...

— Bojana, tu nu mai eşti în toate minţile.

Bojana, din baie :

— Te tăvăleşti cu toate tîrfele în pat, şi pe urmă îţi baţi nevasta...

— Dar Marina nu-i o tîrfă...

— Atunci de ce se agaţă de bărbatul alteia ?

— Mă tem că le născoceşte gelozia ta.

O discuţie ca asta mai avusesem o dată. M-a făcut porc. N-am putut răbda, am ţipat la ea să tacă. S-a repezit la mine, m-a izbit în piept cu tot corpul. M-am clătinat, pe urmă m-am năpustit asupra ei. Două palme, sînge. *Ai mai omorît una.* Şi acum stau în vestibul şi ascult cum şuruie apa în baie. Bojana se spală pe faţă, îşi tamponează nasul. Mă simt atît de nenorocit, deznădăjduit. *Comunist, şi-i umple neveste-si nasul de sînge.* Bărbat care face pe viteajul şi-l trec răcorii de cum cade amurgul. Bărbat care face pe viteazul şi-l trec răcorii cînd aude fîlfîitul unei păsări pe întuneric.

PĂDURE. MARINA. SPUNE, MARINA, UNDE-I TINEREŢEA MEA...

Trei zile şi trei nopţi încheiate am urmărit banda, fără odihnă, flămînd, zdrobit de căţăratul pe creste şi prin rîpi, de umbletul prin mărăcinişuri şi ogaşe. Trei zile de tensiune permanentă, mereu cu degetul pe trăgaci, cînd la pîndă, cînd furişîndu-ne ca fiarele hăituite. Ştiam că sînt cu totul vreo zece bandiţi, conduşi de un decăzut, un cartofor, fost student în drept, cetnic activ în timpul războiului, acum tîlhar la drumul mare de teama căruia tremura un ţinut întreg. Ajutat de un *detaşament KNOJ* şi de un pluton de miliţieni, plus vreo cincisprezece însoţitori, aleşi de mine, pornisem în urmărire, ferm decis să înghesui şi să aduc banda la strîmtoare, ca să-i prind apoi pe membrii ei vii sau morţi.

Cum le-am dat de urmă, n-am s-o spun, pentru că e secret de serviciu. Din dorinţa de a scoate în evidenţă abnegaţia, spiritul de sacrificiu al unei femei, am să aştern totuşi pe hîrtie cîteva rînduri cu privire la rolul pe care l-a jucat în această acţiune.

Aflasem că foarte aproape de sectorul unde-şi aveau bandiţii ascunzătoarea trăia o învăţătoare.

Tovarăşii mi-o zugrăviseră ca pe o femeie serioasă, conştiincioasă, de încredere. Ar putea probabil să mă ajute, ziceau ei, fiindcă se pare că membrii bandei pe care o urmăream se abăteau uneori noaptea pe la şcoala ei. Mi-am propus aşadar ca, înainte de a începe urmărirea, să iau legătură cu învăţătoarea şi să sondez prudent toate posibilităţile ei de a colabora cu mine.

Am găsit-o în curtea şcolii, lîngă fîntînă. Ţinea în mînă o cofă. Obraji împurpuraţi, corp mlădios, păr întunecat, ochi zglobii. Era în felul ei de a fi ceva sălbatic, neîmblînzit, aprig. Şi nu vedeam altă explicaţie decît traiul solitar de pe meleagurile acelea de munte, izolate de restul lumii.

— Ziua bună, domnişoară, i-am spus zîmbind.

Ea m-a privit cu neascunsă bucurie.

— Bună ziua, mi-a răspuns încetişor.

Eram la numai cîţiva paşi de ea. În timp ce mă apropiam, mă gîndeam ce trebuie să-i spun. Sigur că în primul rînd aveam să mă prezint : „Sînt căpitanul Draško Jaruga." Pe urmă am s-o întreb dacă e singură la şcoală sau nu.

M-a fulgerat însă cu o privire aspră, pătrunzătoare, surprinsă. S-a uitat lung la mine, apoi a coborît ochii. I-a ridicat iar, şi iar m-a fulgerat necruţător, insolent. Nu-i urîtă, mai avui timp să constat.

O aud zicîndu-mi :

— Dumneata eşti căpitanul Jaruga, nu-i aşa ?

— Exact, am replicat surprins. Dar de unde ştii ?

— Nu sînt uitucă, așa cum ești dumneata, primii răspunsul încărcat de reproș.
— Iartă-mă, dar știi, memoria mea... Și de unde mă cunoști ?
— Nu te îngrijora, spune ea, oamenii vin pe lume ca să uite și să plece...
— Să plece ? Unde ?
— În mormînt, zice dînsa.
— Ții cumva de vreo mișcare tenebroasă ?
— Dostoievski, zice dînsa.
— Îți place Dostoievski ?
— Cel mai mare povestitor din lume, zice dînsa.
— E cumva la mijloc vrea dragoste nefericită ?
Ea surîde neîncrezător :
— Îmi ceri prea mult, căpitane Jaruga. Ce curios, încă n-ai ajuns maior ?
— Tresa de maior e semn de înaintare în vîrstă, răspund surîzînd forțat.
Ea mă cercetează cu mai multă luare aminte. Îi întind mîna.
Mi-o strînge cu putere.
— Mă cheamă Marina, se recomandă.
I-am reținut ceva mai mult degetele în palma mea. Ea băgă de seamă și, cu un zîmbet zgîrcit, și le trase înapoi.
— Ai fost la Belgrad ?
— Mă duc acolo în fiecare vară, zice dînsa.
— În timpul vacanței ?
— Da. Cum îmi petrec tot anul în pustietatea asta, e normal să simt nevoie de o schimbare, de aerul civilizației...

Și surîde cu înțeles. Îmi spune că și vara asta a fost la Belgrad. Casa părintească nu-i departe de Kalemegdan, dar a fost bombardată în timpul războiului și s-a dărîmat. Pomenește balul la care ne-am cunoscut. Și o dată cu el numele nevesti-mi. *Pot să-mi iau adio de la intențiile mele secrete,* mi-am spus. Dar pentru că în ideea astfel formulată descoperii prea mult interes personal, o îndepărtai ca nefiind la locul ei. Doar n-am venit pînă aici ca să-mi realizez intențiile personale, ci dimpotrivă... Observai că Marina mă privește cu un aer triumfător și batjocoritor. Băgase de seamă dezamăgirea mea. Trebuie să mint, ca să-i schimb impresia. Mă prefăcui că-mi scormonesc memoria :
— Nu-mi pot aminti cu nici un chip de unde ne cunoaștem.
— Păcat, spuse dînsa. Și eu care credeam că e ceva de capul meu, că cine mă vede, nu mă uită așa curînd...
Și, desfăcînd mîinile a neputință, îmi reaminti episodul — era destul de mult de atunci : cum îmi făcusem apariția, singur, în sala de dans, cum m-am uitat zadarnic de jur împrejur, cum s-a apropiat de mine actuala mea soție și m-a condus la masa la care stătea și ea.
— Cu un tip posomorît ? întrebai.
— În sfîrșit, căpitane ! strigă ea și izbucni în rîs.
— Va să zică, ne cunoaștem foarte bine, numai că eu...
— Ai alte griji, completă ea ironic.

— Şi cum îl chema pe bărbatul acela posomorît ? Mi-a spus Bojana... dar am uitat.
— Era *Stojan,* spuse ea pe un ton semnificativ.
— *Stojan !* făcui consternat.
— Da. Stojan. De ce te miri ?
— Parcă Bojana pomenise alt nume, dacă nu mă înşel, am replicat nesigur.
Ea zîmbi ca una care ştie multe, dar nu vrea să spună :
— Alt nume ?
— Predrag, parcă...
— *Predrag ?!*
Chicoteşte.
— Rîzi fără nici un motiv, zisei.
— Poate că sînt motive.
— Crezi că Bojana minţea ?
— O, nu merg chiar atît de departe, îmi răspunse ea înnăbuşindu-şi rîsul.
O cercetai mai atent. Ştie tot, gîndii.
Mă rugă s-o iert dacă a fost nepoliticoasă. Să rîzi oamenilor în faţă e, oricum, o impoliteţe, sfîrşi dînsa.
Aveam impresia că mă compătimeşte. Asta mă intriga. Era, probabil, numai una din minciunile ei pe care o descopeream. *Dar cîte au mai rămas nedescoperite ?* Ar fi trebuit să vorbesc despre urmărire şi despre bandă, dar doream din toată fiinţa mea să continui discuţia despre Stojan. Cine e, de ce poartă barbă, de ce e posomorît, unde e acum ? O fi minciună tot ce mi-a spus Bojana despre el : că e profesor de filozofie într-un orăşel de provincie, că s-a însurat, că trăieşte mulţumit, complăcîndu-se în preocupările cotidiene mărunte. *Prima dragoste se uită cel mai greu,* ziceam în sinea mea, dezamăgit. Pot să fiu eu soţul cel mai bun din lume, pot să fiu ideal, incomparabil, de neînlocuit, pot să fiu înger şi uriaş, că tot va dăinui mereu în conştiinţa ei, în ungherele ascunse ale perfidiei sale, amintirea unui Stojan oarecare, să zicem profesor de filozofie în provincie.
Spusei amical :
— Eşti liberă vreo zece minute ?
— Sînt liberă toată noaptea, răspunse dînsa. Şcoala începe abia poimîine, înainte de...
— Atunci ascultă, începui eu, e vorba de ceva foarte delicat, în legătură cu securitatea oamenilor noştri, şi aş dori să discutăm chestiunea aceasta singuri.
— Dar sîntem singuri, spuse ea, amuzată.
— Vreau să zic, într-o încăpere închisă, precizai.
— Bine, consimţi ea. Să mergem într-o încăpere închisă.
Îi surprinsei privirea.
O lumină ciudată îi sclipea în ochi.
Eu, cătrănit, căutam să alung gelozia. *De ce nu mi-a spus Bojana că acela era Stojan ?* E absolut sigur că în raporturile dintre ei a existat şi ceva mai profund. Nu numai simple şi naive vorbe de dragoste. *Dacă am să-mi înşel vreodată nevasta, ei bine, am s-o fac astă-seară, fără nici o remuşcare.* Dar cu cine ? Cu ce femeie ? Marina i-ar spune fără întîrziere, mai cu seamă dacă ştie că nu sîntem în relaţii bune, că ne aflăm la un pas de divorţ. Ideea adulte-

rului se înrădăcina cu înfrigurare în conștiința mea tulburată. Aș fi vrut s-o evit. Aș fi vrut să încep cît mai repede discuția cu Marina despre bandiții pe care îi urmăream. Ca să uit cît mai repede tot ce avea legătură cu Bojana și cu viața noastră comună. Aș fi vrut s-o ia naiba, să dispară pentru totdeauna din viața mea. Dar copiii, mi-am zis cu amărăciune, dar copiii ? Să nu fi fost copiii, să nu fi fost Žarko, să nu fi fost Nadežda, de mult o alungam pe Bojana. Copiii mei, mă frămîntam eu, ce o să se aleagă de mine și de voi ? Lumina soarelui fuge din ce în ce de noi, ne înghite întunericul. Nu pot să mai fac un pas.

Presimt că ne pîndește moartea, copiii mei...

Pășesc înverșunat, sălbatic. Crengile îmi șfichiuiesc obrajii, fruntea, urechile. Sub talpa cizmelor trosnesc rădăcinile. Rîuri de sudoare mi se preling pe șira spinării.

Lîngă mine merge, îmbujorată, Marina, în straie bărbătești : haină și pantalon dintr-o stofă de culoare închisă, căciuliță din blană de iepure pe cap. Și fața îi pare mai gingașă, mai albă, albă ca laptele. Numai de l-am găsi pe Bărbosul în colibă, gîndesc. Întreaga-mi ființă se dăruie mișcării, efortului, în dorința de a sfîrși cu bine urmărirea. Pe urmă, gîndesc eu, las' că vine și rîndul *intențiilor personale*. Ocazia e la îndemîna mea. Dînsa nu mă evită, deși mă știe căsătorit. Totul e să-l găsim pe Bărbosul în colibă, ca să ducem la bun sfîrșit urmărirea.

Noapte vicleană, ca o fiară. Luna și stelele ne luminează drumul. Scrutez adîncurile fără fund ale cerului : focuri minuscule, puzderie, licăresc în depărtare. Aud în pădure un cuc. Și țipăt de bufniță, cîteodată. Departe, la cîmpie, latră cîinii ; hămăitul se stinge, moare. Silueta nelămurită a munților se profilează, neagră, la orizont. Drumeagul e îngust. De ambele părți, pădure... Pămîntul e uscat. Pășim în tăcere. În urma noastră rămîn umbrele.

La fel a fost și în noaptea cînd mă duseseră să mă execute, îmi amintii pe neașteptate. Căzuseră primele umbre ale nopții, un cuc bocea undeva. Soldații au ochit, ofițerul a dat comanda, puștile au detunat și eu m-am prăbușit. La fel mi se poate întîmpla și în noaptea aceasta, în ciocnirea cu bandiții pitiți prin cotloanele pădurii, prin gropi și peșteri.

— Bărbosul e totdeauna în colibă ? șoptesc spre stînga mea.

— Totdeauna, răspunde Marina.

— Așa spune Prichindel ?

— Prichindel vine în fiecare zi la școală, de la el știm toate astea despre bătrîn...

— Vom proceda așa cum ne-am înțeles.

În gînd, mai verific o dată totul. Vom intra în colbă cu precauție, fără să-i spunem Bărbosului cine sîntem și ce ne aduce la el. Îl vom trage de limbă ca să aflăm dacă a fost pe acolo vreun bandit să ceară pîine. Nu cumva coliba Bărbosului le servește de adăpost, îmi fulgeră deodată prin minte, și bandiții or fi dormind acolo ? În orice caz, vara nu, pentru

că pot să doarmă în pădure, pe frunze și pe crengi tăiate, dar cînd cade zăpada, trebuie să-și vîre capul sub un acoperiș. Ei se și așteaptă să fie urmăriți la iarnă, cînd se va lăsa gerul. De aceea pornisem în noaptea asta... Acum Bărbosul și-o fi pregătind sălașul pentru odihnă. De bună seamă că toată ziua a hoinărit prin pădure, cu securea în mînă, sau cu tîrnăcopul. Probabil că de abia așteaptă să se tolănească pe culcuș. Trebuie să smulgem ceva informații despre bandiți, înainte de a adormi. O fi avînd așternut de paie și pătură, sau doarme pe fîn cosit, pe crengi ? Lupii îl trezesc din somn cu urletul lor, vînturile se fugăresc printre bîrnele colibei, iar el face focul, coace cartofi, pîine, pregătește de cină. Sau poate că, supravegheat de bandiți, cu straja la spate, răsucește un miel în frigare ?

— Asta s-a întîmplat numai o dată ? spun în șoaptă.

— Ce ? întreabă Marina.

— Cu mielul acela la frigare ?

— Da, numai o dată. Așa spune Prichindel...

— Ești sigură că bandiții l-au forțat să-i ajute ?

— Așa ne-a povestit Prichindel. Au venit și i-au poruncit să taie mielul. L-a tăiat, l-a înfipt în frigare și l-a fript.

— Cel puțin a avut și el o cină bună, zic.

— A mîncat o jumătate de miel.

— El singur ?

— Așa spune Prichindel : o jumătate de miel.

— Prichindel e băiatul Bărbosului ?

— Nu, e înfiat. Bărbosul n-are copii. Prichindel e orfan de pripas, copil din flori, pare-mi-se, nu știu exact. În orice caz, n-are nici tată, nici mamă...

— L-ai văzut vreodată ?

— Pe *Prichindel* ? se miră Marina.

— Pe Bărbosul, spun mai tare.

— Niciodată, răspunde Marina. Dar știu cum arată, din auzite. E de statură impunătoare, bine legat, solid, are picioare lungi, mîini groase, nas coroiat, barbă roșcată, stufoasă, păr ciufulit...

— Ca Stojan, spun involuntar.

— Da, dar ceva mai bătrîn, surîde Marina.

În conștiința mea se furișează din nou vechiul gînd. Iată-le pe amîndouă stînd la aceeași masă, prietene, dar rivale. El începuse a se uita la Marina, iar Bojana se gîndea să scape de el. Numai nu știa cum. Aștepta prima ocazie. Și uite că apar eu, la momentul potrivit. *De ce tocmai eu ?* Crezusem că Marina e nevasta bărbosului posomorît (a lui Stojan) ; așa se și purta. Mi-ar fi plăcut să rămînem astă-seară în școală, numai noi doi, singuri, la adăpostul întunericului. Așa furios cum eram, aș fi fost gata de orice nebunie. Mi-e teamă să nu mi se potolească furia pînă mîine și să iert păcatul. Totdeauna am pătimit de pe urma scrupulelor morale pe care mi le-am născocit eu însumi.

...— *Iertați-mă,* zisesem, *sînteți din Belgrad ?*

Ea întorsese capul spre mine surprinsă, nu jignită, mai amabilă decît mă așteptam. Părul

ei des, galben ca grîul copt, strîns în coadă de cal, îi dădea un aer capricios, dar și — aș spune — impozant.

— *Întrebarea e îndrăzneață,* răspunsese, zîmbind discret și prudent.

— *Sînt convins că v-am mai văzut undeva,* bolborosisem stîngaci, arătînd destul de stupid chiar în propriii mei ochi. *Nu sînteți de la Teatrul de dramă din Belgrad ?*

Ea își țuguiase buzele, contrariată :

— *N-aș fi consimțit niciodată să fiu actriță.*

— *Și totuși, părul acesta blond l-am văzut la Belgrad.*

— *Dar nu sînt și la Zagreb femei blonde ?*

— *Ba da, dar... accentul dumneavoastră...*

— *Mai întîi mi-ați spus că sînt din Belgrad, pe urmă ați auzit accentul meu,* stabilise ea victorioasă.

— *Din păcate mă văd silit să observ că nu ai dreptate, necunoscuto,* replicasem patetic. *Vocea dumitale am auzit-o acum o jumătate de oră.*

Ea, nevenindu-i a crede :

— *Acum o jumătate de oră ?*

— *Întocmai,* întărisem, misterios.

— *În restaurantul pescăresc ?*

— *Poate,* continuasem eu s-o fac pe misteriosul.

— *De ce poate, cînd știu sigur că ai prînzit acolo,* precizase ea rîzînd. *Am și eu ochi. Poate că știu despre dumneata mai mult de cît îți închipui.*

— *Mult mai mult ?*

Ea întărise din cap, cu un surîs semnificativ.

— *Mult mai mult ? Și ce anume ?*

— *Tot ce trebuie să știe o femeie.*

— *Că sînt un omorîtor de oameni ?* spusesem tărăgănat.

— *Că ești, de pildă, căsătorit. Că ai un băiat...*

Amuțisem, înfrînt. Idiotule, mă apostrofam în sinea mea, ai luat plasă. Piei cît mai curînd din ochii ei. Politețea, însă, îmi cerea să mai spun o vorbă, două.

— *Și de unde știi că sînt căsătorit ?*

— *Așa îmi închipui,* spusese dînsa. *După cutele din jurul ochilor, după firele albe de la tîmple.*

— *Dar dacă te înșeli ?*

— *Mi-ar face plăcere să ai dreptate,* răspunsese ea.

— *L-ai văzut pe băiatul meu ?*

— *Nu l-am văzut niciodată. Ai într-adevăr un băiat ?*

Se pricepea de minune să întindă curse, iar eu mă lăsam cu regularitate prins. Tot ce debitase pe socoteala mea și a băiatului meu era simplă improvizație. Trebuie să-ți răspund cu aceeași monedă, mi-am zis. Apoi, ei :

— *Orice, contact cu femeia nu-i decît un pas spre infern. Sînteți fiicele Purgatoriului...*

— *Cu drept de transfer în Paradis,* replicase dînsa.

— *Mă cheamă Jaruga,* spusesem, *și-s frate cu sfîntul Petru. Dar dumneata ?*

— *Spune-mi Blondina,* propusese ea.
— *Blondino,* continuasem, *nu și-a făcut nimeni seama din cauza dumitale ?*
Ea, surprinsă :
— *Din cauza mea ? De ce ?*
— *Pentru că ești frumoasă.*
— *Frumusețea este o cursă pentru cei slabi de înger și... prostuți,* ripostase ea.
— *Dar la ocnă n-a mers nimeni din cauza dumitale ?* continuasem ca un papagal, pentru că mai pusesem întrebarea și altă dată.
De înțeles ne înțelesesem destul de ușor : la ora șapte, la Catedrală, în fața clopotniței... Ajunsesem cu vreun sfert de oră mai devreme, tulburat, convins că-mi căzuse în palmă fără nici un efort o pradă neprețuită... Ne-am plimbat pe strada întunecată — căutam intenționat locurile neluminate. Fragilă, apropiată, încrezătoare, devotată, supusă ca o roabă, împăcată cu soarta, ea nu protesta. Îmi spuneam că venise clipa hotărîtoare. Totul în ea părea să confirme. Apoi însă, dracul mă făcuse s-o întreb:
— *Ești măritată, Blondino ?*
— *Sînt,* răspunse ea fără să se tulbure. *Are vreo importanță ?*
— *N-are nici o importanță,* mă grăbisem s-o asigur, *nici una.*
— *Atunci de ce mă întrebi ?*
— *Din lipsă de inspirație,* recunoscusem.
— *De două ori am fost la ofițerul stării civile,* spusese ea cu tristețe.
— *Și acum ești fericită ?*

Ea zîmbise ca un om care iartă celor săraci cu duhul.
Bine ar fi fost dacă nu mă lua gura pe dinainte :
— *Și cum îl cheamă pe soțul dumitale ?*
Cînd i-a spus numele, am rămas trăznit. Îl cunoșteam bine. De cîte ori nu zăbovisem amîndoi la taifas, la un pahar... După această descoperire, simțisem că s-a rupt ceva în mine, s-a făcut bucăți, bucuria de o clipă își luase zborul fără speranță de întoarcere, visurile mi se spulberaseră în ceață. Mă pomenisem singur, trădat, abandonat. Modelele mele morale patriarhale, moștenite de la strămoși, adînc întipărite în mine, intraseră în acțiune. Ele m-au năruit, m-au pustiit. Așteptam cu nerăbdare momentul să fug de Blondina, s-o părăsesc și s-o uit pentru totdeauna. Așa și făcusem, la primul colț de stradă luminat. Și ce frumoase ar fi fost toate, de nu i-aș fi cunoscut soțul, de nu m-ar fi luat gura pe dinainte...
...Pășesc în tăcere. Pădurea s-a înfășurat în întuneric. Luna dispăruse printre nori. Aștept cu înfrigurare momentul cînd voi zări coliba. Mi-e teamă să nu se întîmple ceva rău în noaptea asta, un rău ireparabil. Mă răscolește o teamă mută și merg, merg în tăcere.
Marina e lîngă mine.
N-am să-i spun niciodată la ce am meditat.

Cîinele ne simte. Urlă cu furie. E legat, din fericire, lucru lesne de ghicit după forța egală a lătratului. Apucai revolverul. Marina mă

prinse de braţ. Pericolul se apropia şi, deodată, descoperii în adîncul fiinţei mele ceva ce aducea a recunoştinţă pentru bunăvoinţa ei. Privirea mea ar fi putut să i-o spună de n-ar fi fost întunericul. A vrut să ia parte la urmărire nu numai din patriotism, gîndii. *A vrut să mă însoţească pe mine, pentru că îi plac.* Şi, ca din întîmplare, îmi strecurai mîna stîngă pe după umerii ei. Ea băgă de seamă gestul, dar în loc să mă respingă, se lipi strîns de mine.

Cîinele turba.

Îmi amintii de oamenii din detaşamentul KNOJ, care rămăseseră în urma noastră, ascunşi într-un porşor de fîn. Ce bine că luasem atîţia cu mine !

Coliba Bărbosului părea că arde, căci lumina rumenă a flăcărilor străbătea prin crăpăturile dintre bîrne. Uşa se deschise şi în pragul ei apăru, viu luminat, un ins cu capul gol, în cămaşă albă, cu mîinile împreunate. El se stropşi la cîine şi animalul se potoli, dar nu de tot, ci rămase chelălăind.

— Bună seara, spusei.

— Bună seara, răspunse Bărbosul.

— Bucuros de oaspeţi ?

— Totdeauna, bogdaproste.

Intrarăm în încăperea luminată de flăcările puternice ale focului din vatră. Un butuc uscat de stejar şi o grămadă de vreascuri ardeau cu vîlvătăi, sporind muntele de jar.

Aşteptai să-l văd pe Prichindel ivindu-se dintr-un ungher, dar în zadar. Bătrînul era singur.

În ochii lui holbaţi, bovini, descoperii ceva aspru, crud.

— Prichindel e aici ? auzii vocea Marinei.

— S-a culcat. Doarme, mormăi Bărbosul.

— Sînt învăţătoarea lui, se prezentă Marina.

— *Învăţătoarea* lui, repetă Bărbosul mirat. Apoi, după ce o privi pe Marina cu luare aminte : Şi dumnealui e logodnicul, nu-i aşa ?

— Un prieten, răspunse Marina.

— V-aţi abătut un pic prin pădure, ai ?

Şi bărbosul clătină din cap cu înţeles.

— Ei, ce să-i faci, tinereţea, spuse Marina surîzînd.

— Păi da, tinereţea, mormăi bătrînul, zîmbind şi el.

Corp ciclopic, mătăhălos, bine proptit pe picioare, acoperit cu zdrenţe. Barbă roşcată, stufoasă ; îi acoperă gîtul şi coboară pînă la mijlocul pieptului. Păr încîlcit, nepieptănat, plin de gunoaie. Observai în partea stîngă a capului, chiar deasupra urechii, o rămurică uscată cu o frunzuliţă ruptă. Păr creţ stufos şi pe braţele lăsate acum în lungul trupului. Degetele mîinilor — umflate, noduroase, crăpate din cauza apei, a vîntului şi a soarelui. Ceafă congestionată, brăzdată de vine vinete, groase cît spicul de grîu. Picioare desculţe şleampăte ; degete late cafenii, zgîriate de mărăcini şi rugi.

— Ştii ce, unchiule, începu Marina cordial. Primeşte-ne să dormim aici. Şcoala e departe, afară s-a întunecat...

Bărbosul încreţi sprîncenele. Abia atunci observai cicatricea de pe fruntea lui îngustă.

— *Aici*... făcu el neîncrezător, arătînd cu mîna.

— Da, aici, întări Marina.

Aruncai o privire prin colibă. Deasupra vetrei atîrnau de o grindă din tavan nişte belciuge, iar de belciuge era prinsă cu un cîrlig o căldare înnegrită de funingine. La dreapta uşii, într-un colţ, cîteva putini înfundate. Lîngă ele, un sac plin, aşezat în picioare. Pe pămînt, o grămăjoară de cartofi noi, proaspăt scoşi din pămînt.

— Nu cerem mare lucru, îl asigurai. O pătură şi un braţ de fîn...

— Fîn este berechet, numai de nu mi-ar lua foc coliba... din pricina fînului... mormăi Bărbosul.

După felul cum vorbea, mi-am dat seama că-l luasem prin surprindere.

— Aţi cinat ? se interesă el.

— Nu ne e foame, răspunse Marina.

— Nu vrem de mîncare, întării la rîndu-mi.

— Am cartofi copţi, porumbi copţi, dacă doriţi... Dar dumneavoastră sînteţi, nu-i aşa, orăşeni, ca să zic aşa. Mîncărurile voastre sînt mai de soi...

I-am explicat pe dată că eram copil de la ţară şi că şi eu crescusem tot cu cartofi copţi. Bărbosul mă scrută cu luare aminte, neîncrezător. Apoi îşi pocni palmele una de alta :

— Atunci, bogdaproste, să vă pregătesc de dormit. Nu-i aşa ?

Zîmbi, arătîndu-şi dinţii puternici. Şi mă simţii invidios amintindu-mi măselele mele putrede. Aveam acum ocazia s-o privesc pe Marina la lumina flăcărilor puternice. Cu forme vagi, tremurătoare, cu reflexele focului în ochi şi umbre răsfrînte pe obraji, mi se păru mai frumoasă ca înainte. *O pătură şi un braţ de fîn,* spusei şoldurilor ei. Ca şi cînd mi-ar fi ghicit gîndul, ea mă privi cu ochi aprinşi, vioi, şi am tras pripit concluzia că aşteptam să ne culcăm stăpîniţi de aceleaşi intenţii.

Bărbosul aduse un braţ de fîn. Moale, abia cosit. Îl aruncă într-un colţ, îl răsfiră şi-l netezi, apoi întinse deasupra o pătură prăfuită, groasă şi grea, după care zîmbi ca omul încredinţat că n-a făcut cine ştie ce mare bucurie oaspeţilor. Bolborosi în barbă :

— Bogdaproste, iaca... asta-i tot ce am...

Noi îi mulţumirăm într-un glas.

Îmi amintii de banda pe care o urmăream. Începui să-l tatonez prudent pe bătrîn. Îmi spuse că trăia singur, că nu cobora cu anii la oraş. Prichindel îi aduce tot ce trebuie de la prăvălie. El unul paşte vitele, adună recolta, seamănă, coseşte, ară. Strecurai o vorbă despre bandiţi. Mă privi mirat. Tăcu. Îi spusei că la oraş toată lumea vorbeşte de nişte tîlhari care atacă oamenii la drumul mare. Se ascund pe undeva pe aici, prin munţi, iar noaptea coboară în satele din vale. Îmi răspunse că n-a văzut pe nimeni. Glasul trăda, totuşi, o anume încordare ; apoi tăcu din nou.

Marina zîmbi şi i-o trînti Bărbosului :

— Dumneata, unchiule, ştii tot, dar nu îndrăzneşti să spui...

— Eu, domnişoară? făcu el, holbînd ochii.
— Ţi-e teamă de lege? îl încercai eu.
— Legea nu ştie de Dumnezeu, replică Bărbosul.
— Tăinuitorul e tot una cu banditul, de asta ţi-e teamă?
— Cine vrea să pună în plug cu diavolul... mormăi Bărbosul...
Întinsei cursa pe care i-o pregătisem:
— Dumneata ştii că oamenii care descoperă bandiţi primesc o răsplată?
Bărbosul tresări:
— Răsplată? Cît?
— O răsplată bună, îl asigurai.
— În bani, sau cum?
— În bani. Bani peşin...
— Bani peşin? Gazda noastră îşi linse buzele. Cîteva clipe tăcu, dus pe gînduri, cu bărbia sprijinită în palmă.
— Nu cumva se abat pe la dumneata? spusei încet.
— Nimeresc, aşa, cîteodată... ce să fac... cer pîine, nu-i aşa, cer sare sau făină...
— Ăia? întrebă Marina.
— Ăia din pădure, întări bătrînul.
— Sînt mulţi?
— Cinci.
— Vin des?
— Uneori, nu-i aşa, cînd îi arde la tălpi.
— Iau singuri?
— Cer şi iau. Eu tac. Ştiu cum vine asta. Am fost comitagiu...
— Comitagiu? spusei mirat.

— Chiar aşa, bogdaproste, am fost comitagiu cinci ani. Am pe suflet vreo trei...
Şi bătrînul mă fulgeră cu o privire întunecată.
Marina se sperie de-a binelea:
— Şi cînd vin: noaptea sau ziua?
— Numai noaptea, zise bătrînul.
— Atunci, pot da buzna peste noi şi în seara asta?
— De, ştiu eu... se prefăcu bătrînul că stă la îndoială.
Îmi adusei aminte de oamenii din detaşamentul KNOJ. Le dădusem ordin să bareze toate căile de acces spre colibă şi să le păzească cu cea mai mare străşnicie. Consemnul era ca oricine să fie lăsat să intre în colibă şi să fie luat apoi în urmărire. Căutai să abat discuţia, ca să nu i se pară că mă interesez exagerat de mult de bandiţi.
— Da' ia spune, unchiule, copii ai avut?
— N-am fost însurat, sună răspunsul.
— Poate nu-ţi plac femeile?
— Femeia şi moartea, de, bogdaproste...
— Ai împlinit şaizeci?
— Şaizeci şi cinci, se făli el.
— Te ţii straşnic pentru anii pe care-i ai, căută Marina să-l măgulească.
— Iac' aşa, bogdaproste...
— Şi semnul de pe frunte, ce-i cu el? De la o rană?
— De la o rană, oftă el.
— Ai fost la război?
— Ehei, bogdaproste, de o sută de ori cu pieptul în bătaia puştilor...

Vorbea rar, cu amărăciune. Eu îl cercetam stăpînit de curiozitate, gîndindu-mă la soarta generației mele, care era aceeași.

— Păi, nu ne culcăm, bogdaproste ?

— Mie mi-e frică, făcu Marina.

— De lupi ? o iscodi bătrînul.

— *De oamenii din pădure.*

— Ehei, dumneata să fii sănătoasă, zise bătrînul, poți dormi liniștită.

— Crezi că în noaptea asta n-au să vină ?

— Vin totdeauna vinerea, preciză moșul.

— Vineri e mîine, spusei bucuros. Acum eram convins că banditii vor cădea în cursa pe care le-o pregătisem.

— Eh, oi fi spus și ce nu trebuia să spun, ce să-i faci, m-a luat gura pe dinainte. Fetișcana asta e de vină...

— Și de ce vin numai vinerea ? continuai interogatoriul, simulînd cît puteam indiferența.

— Ca să le macin grîul. Sîmbăta e rîndul meu la moară. În fiecare sîmbătă îl duc la măcinat și pe-al lor, bogdaproste...

Am să-i ofer un premiu în bani, gîndii, așa punem mîna la sigur pe banditi.

— Mi se pare că te ai bine cu oamenii din pădure ? îl încercai eu zîmbind.

— Eu ? N-am încotro. Mă amenință. Lua-i-ar dracu' să-i ia, da' uite că nu vrea. De cînd se tot tupilează prin viroage... Să fi fost eu căpitan și să-mi fi dat mie să-i urmăresc, ehei...

Și bătrînul icni puternic.

— Va să zică, în noaptea asta putem dormi liniștiți ? întrebai eu încă o dată, în locul Marinei.

— Liniștiti, bogdaproste, ne asigură Bărbosul.

O căutai din ochi pe Marina.

Privirea cu care-mi răspunse era supusă, ca și cînd mi se încredința cu totul.

Ne întinserăm în așternut, unul lîngă altul, îmbrăcați. Marina lîngă bîrne. Nu ne despărțeau mai mult de douăzeci de centimetri. O întrebai de ce s-a culcat lîngă bîrne. Îmi răspunse că se teme de banditi.

— Dacă ar intra cumva, ar da mai întîi de tine. Corpul tău mă adăpostește...

Un val de căldură simții că mi se urcă în piept. Corpul meu, spusei. Speranța devenea tot mai puternică, tot mai stăruitoare.

Focul murea încet-încet. Flacăra pîlpîia.

Nu peste mult, coliba se va cufunda în beznă.

Bătrînul se culcase în colțul celălalt, și acum dormea. Îi auzeam sforăitul puternic, adînc. Sforăia cît șapte. Doarme pe spate, care va să zică. Ostenit de truda zilei, doarme dus. *Și dacă se preface ? Se poate să fi adormit atît de repede ?*

— Hei, bătrîne, strigai, ai încuiat ușa colibei ?

Focul trosnește, bătrînul sforăie înainte.

— Doarme, șopti Marina.

Asta suna a provocare. Să aștept mai întîi să se stingă focul, zisei nehotărîrii mele. Dar focul va mai arde mult timp, afurisitul acela de

butuc e cît un munte. Ce-ar fi să-l presar cu cenușă ?

— Mi-e teamă de foc, zic încet.

Marina se miră :

— Ți-e teamă de foc ? De ce ?

— Dacă adormim, și flacăra cuprinde fînul...

— Sîntem departe de flăcări, răspunde Marina.

— Eu totuși aș stinge focul.

— Ba lasă-l să ardă, spune Marina ca pentru a-mi face în ciudă.

Mă ridicai șovăitor, stîngaci. Pe vatră, lîngă butuc, era destulă cenușă. Apucai un pic cu o lopățică de tablă. Dădui la o parte vreascurile arse. Îndepărtai butucul de jăratic. O puzderie de scîntei rumene, pocnitoare, mă împroșcă, ridicîndu-se către tavan. Îmi acoperii ochii cu palma. *Las' că mi-o plătești tu, frumoaso,* îmi ziceam sigur de mine. Aruncai pe foc cîteva lopățele de cenușă. Flacăra se stinse. Rămaseră numai cărbunii de pe crengile arse. Simții fumul, înecăcios, iute. Ici, colo, din ramuri pîlpîiau flăcărui neputincioase, înnăbușite de cenușă. E mai bine așa, spusei întorcîndu-mă în așternut. Numai de nu s-ar trezi bătrînul cînd ți-e lumea mai dragă. Ciudat lucru, dar nu mă simțeam legat prin nici o părticică a gîndurilor mele de urmărire, ceea ce mi se părea că trebuie pus pe seama viciilor mele omenești. Am încercat eu să-mi schimb preocuparea, întrebîndu-mă ce-o fi cu bandiții, unde era detașamentul, dar degeaba. În colț, pe fîn, auzii o mișcare. În fața mea se deschidea lumea tainelor dulci.

Se deschidea lumea tainelor dulci.

Bîjbîind după pătură pe întuneric, întinsei mîna dinadins spre bîrne, mai mult decît era nevoie. Dădui de postavul aspru al straielor Marinei. Mîna se trase... Încremenii, în așteptarea unei observații, a unui reproș.

— Te-ai acoperit ? șopti Marina.

— Caut pătura, mințîi fără rușine.

— Simt asta, șopti Marina nesinceră.

Mîna mea porni mai departe, înainte, în beznă, în necunoscut. Acum ori niciodată, îmi ziceam decis. Mîine, în lupta cu bandiții, s-ar putea să pier, ca Pane Dukić. S-a trezit în fața țevilor tocmai cînd se aștepta mai puțin... La urma urmelor, Marina e gata de orice, nu încape îndoială, altfel nu s-ar fi întins pe fîn fără nici o împotrivire.

— *Întocmai ca și mine,* răsună o voce din depărtare.

— Liniștește-te, zic.

— *Am fost prima ta femeie, iar prima femeie e cel mai greu de uitat.*

— Ai fost minunată...

— *Întuneric și fîn. Eu șapteșpe ani, tu optșpe.*

— Mai întîi am sporovăit în pădurice. Pe urmă ți-am propus să mergem într-o poiană să culegem ciuboțica-cucului. Ai accepta fără o vorbă. M-am apropiat de tine, și, cu aerul cel mai firesc, te-am sărutat pe obraz. Te-ai uitat lung la mine și n-ai spus nimic. Atunci te-am sărutat și pe obrazul celălalt. Mi-ai zis atunci, ștrengărește, că asta nu e voie. *Ne pun la zid și ne-mpușcă* ziceai. *Dacă prind tovarășii de*

veste, ne pun la zid și ne-mpușcă. De asta vom și păstra taina, ți-am replicat. O taină pe care o vom lua cu noi în mormînt. Te-ai luminat la față și iar ai tăcut, în așteptare. Am început, neîndemînatic, să-ți mîngîi părul, gîtul, pieptul sub postavul militar grosolan. Soarele strălucea, de jur împrejurul nostru harnice albine roiau și zumzăiau pe flori. Ai vrut să așteptăm noaptea. Fac tot ce vrei tu, dar nu acum : la noapte, spuneau ochii tăi întunecați.

— *Chiar așa a fost. Dar acum, în noaptea asta ?*

— Tu ai murit, Bahra, și morții nu mai pot avea pretenții.

— *Nici nu am. Nu vreau decît să-ți arăt ce fel de om ești.*

— Ca mii și milioane de alți oameni, răspunsei.

— *Adică și încîntător, și îngrozitor ?*

— Întocmai, Bahra, răspunsei.

Marina se mișcă ușurel.

— Iar focul, o auzii șoptind.

Pe vatră juca o flăcăruie. Lumină o clipă interiorul colibei apoi se mistui în întuneric.

— Ți-e teamă de întuneric ? o întrebai.

— Mă tem de oamenii din pădure, șopti Marina.

— Chiar dacă sînt eu lîngă tine ?

Zîmbea, probabil :

— Ei, sigur, ești zidul care mă adăpostește.

— Chiar zid ?

— De netrecut, îmi aruncă dînsa.

Acum e momentul, mi-am zis, dar gîndul ăsta mă zăpăcea. Ce să fac, cum să încep ? Oare Bărbosul o fi dormind într-adevăr ? Să aduc vorba mai pe ocolite despre dragoste, despre relațiile dintre bărbat și femeie ? Oricum, ceva trebuie să fac, acum, numaidecît.

— Marina, slobozii în sfîrșit, încă nu și-a făcut nimeni seama din cauza ta ?

Ea răspunse cu vioiciune :

— Vai, nu...

— Și nici la ocnă n-a intrat nimeni pentru tine ?

— Vai, nimeni...

— Dar de iubit ai iubit ?

— Cam fără noroc...

— Nenorocită ești și în seara asta ?

— Nu știu, oftă ea.

— Mi se pare că sufletele noastre se aseamănă. Amîndoi ne ascundem cu dibăcie sentimentele, nu-i așa ?

— Dacă ne ascundem sentimentele, atunci de unde știi că sufletele noastre se aseamănă ?

— M-am exprimat greșit. Vreau să spun că eu nu-mi ascund sentimentele. Eu, de pildă, uite, eu...

— Vorbește, mă invită ea.

Am amuțit.

— De pildă, ce ?

— Îmi placi, spusei. Mîinile mele o găsiră. Sălbatic. Ea se opunea, fierbinte. Începui s-o sărut, lung, lung, peste tot — pe față, pe frunte, pe gît.

— Să știi că țip, șuieră dînsa.

Asprimea vocii mă surprinse. Mîinile îmi înțepeniră. Dezgustător, îmi spusei cu răutate, *și cine știe cu ce birjar s-o mai fi culcat!* Observația însă nu mă putea salva dintr-o situație insuportabil de stupidă. *Acuși începe să-mi vorbească de partid și de morala proletară,* îmi depănam mai departe gîndul. Numai să îndrăznească; o lovesc peste gură. O arunc în foc, ca pe un vierme. *Bravo, comunistule, totdeauna am susținut că zace în tine un revoluționar. Bravo, Draško, halal! Tu și cu Lenin...* Îmi venea să-mi plîng de milă. Cîteva momente am moțăit, frînt, în așteptare.

Deodată auzii glasul Marinei, din întuneric:

— Ciudați mai sînteți voi, bărbații...

Dojană sau provocare? Iată-mă din nou în mare încurcătură. Acum aveam impresia că ratasem o ocazie strălucită: în definitiv, nici o femeie nu se dă fără mofturi, nici chiar cu certificatul de căsătorie în buzunar. În conștiința lor mărginită, ele leagă totdeauna actul acesta de un stupid sentiment de mîndrie și cinste. Iuțeala decide, iar eu bătusem lamentabil în retragere. *Pe poziții mai bune,* îmi spusei în chip de consolare, *ca să te pregătești de atac.* Dar de unde să încep acum? Să fiu prudent, să mă prefac indiferent și pocăit. Am să-i povestesc nenorocirea mea. Dacă are inimă, s-ar putea ca povestea s-o înduioșeze. Înșelații își caută consolarea în confesiune, pentru că poveștile sînt tot ce le mai rămîne de la viață. Să mă căiesc, să-mi recunosc vina.

— Iartă-mă, Marina, am fost brutal, începui cumpănit.

— Brutal? Atîta tot?

— Am făcut... o prostie, o prostie de neiertat...

Vorba mi se frînse: aveam gîtul uscat.

— Ne-am pierdut gingășia pe cîmpul de luptă, spusei patetic.

— Pe cîmpul de luptă?! făcu ea cu neîncredere. Întrebarea e dacă ați fost toți pe cîmpul de luptă...

— Grosolănia ne-a intrat în oase, în sînge...

— Împreună cu gloanțele? I-aș putea înțelege numai pe aceia care au gloanțe în trupul lor.

— Sînt și eu dintre aceștia, nu mă putui împiedica să răspund cu voce tare.

Nu mă credea. Acum nu mai pot da înapoi, mi-am zis, țelul principal rămîne neschimbat. *Noaptea e lungă și cine știe dacă mîine n-am să fiu una cu pămîntul, ca Pane Dukić, de pildă.* Am să-i vorbesc de tragedia generației mele — cum ne-am realizat, ce-i drept, idealurile generale, libertatea și revoluția, din care pricină avem tot dreptul să fim mîndri și mulțumiți, dar cum noi, ca indivizi, sîntem îndeobște niște infirmi, oameni fără tinerețe. Dragoste, femei și așa mai departe... Țineam pușca în mînă la vîrsta cînd era firesc să ne dăm întîlnire cu fetele la colț de stradă, sub frunzișul bogat al copacilor. Am contemplat cadavre, în loc să cercetăm tainele din ochii fetelor. Am vărsat sînge, în loc să răvășim părul fetelor. Timpul a zburat, tinerețea a trecut. Și acum,

degeaba mă întreb : unde am fost, unde am dispărut, unde am zăbovit ? Unde m-am irosit ? *Spune, Marina, unde-i tinerețea mea ?* Mă răsucii brutal.

Ea băgă de seamă, dar nu făcu nici o mișcare. Așteaptă probabil să repet atacul, îmi spusei. Nu se revoltă, nu pare indignată. Ce fac însă dacă mă respinge din nou ?

— *Ca și mine în noaptea aceea,* rostește vocea din depărtare.

Nu mai țin minte cum o chema. Auzisem că are ceva, o boală cu substrat sexual, din cauza sănătății prea robuste. Era într-adevăr zdravănă, plină de frăgezime, rumenă și tînără. Țărancă, mereu cu basmaua pe cap. Avea crize de disperare, își pierdea cunoștința. Medicul brigăzii mi-a spus că pur și simplu duce lipsă de bărbat. Am luat afirmația sa prostește, și m-am hotărît ca la prima ocazie să mă ofer negreșit fetei. În zilele acelea nemții atacau Drvarul. Brigada noastră primi ordin să pornească de urgență în ajutorul unităților proletare din jurul Comandamentului Suprem. Într-o seară, pe la sfîrșitul lui mai, ne aflam pe muntele Klektovača. Am înnoptat într-un ținut împădurit, impestrițat cu pășuni. Țăranii înjghebaseră acolo cîteva colibe cu oboare și fînare. Fata mă întrebă unde am de gînd să dorm. I-am spus că încă nu mă hotărîsem. Mi-a propus atunci, zîmbind, să mergem împreună. Se înțelege că am primit fără zăbavă. Ne-am apucat pe dată să colindăm colibele, în căutarea unui culcuș. Fata mergea tăcută. Șoldurile ei mă scoteau din minți. Eram încredințat că venise momentul. Se aruncă în brațele mele cu bună știință, conștientă de boala ei. Căutam să mă conving că ceea ce aveam de gînd să fac nu făceam dintr-un instinct egoist, ci din pură umanitate... Într-o colibă, lîngă foc, ne întîmpină o babă. La întrebarea noastră dacă ne poate primi peste noapte, dădu din cap. Pe urmă însă a spus : „Păi, da' asta-i femeie". Am tăcut mîlc, încurcați. „Tovarășa e infirmiera brigăzii", am zis în chip de explicație. Baba se jura că-n șaizeci de ani de viață nu văzuse asemenea frumusețe. M-am declarat de acord cu ea. Fata clătină din cap, bănuitoare și naivă... Baba ne arătă un așternut într-un colț. Era așternutul moșului ei, zicea, care coborîse la sat să aducă făină și sare... Ne-am culcat fără o vorbă. Așteptam cu înfrigurare ca babornița să înceapă să sforăie. A tușit mărunt, s-a zvîrcolit în culcușul ei, a oftat și a boscorodit ceva pe întuneric. Fata mi s-a părut cum nu se poate mai docilă : mi-a întors spatele și s-a lipit de mine, astfel încît postavul hainelor ni se atingea. Au început chinuri înfiorătoare. Fără să mai aștept ca baba să adoarmă, mi-am lăsat mîinile slobode, și ele au început să caute prin întuneric prețioasa pradă. Fata se dădea în întregime, fără o vorbă, fără nici o împotrivire, ba chiar, îmi închipuiam eu, cu un fior de plăcere. Asta mă făcu să devin mai agresiv și mai grăbit. Îi strîngeam nemilos brațele, gîtul, umerii. O afuriseam în sinea mea pe babă, că nu adoarme mai repede, dar ea tușea mai departe, insistent,

vădit decisă să ne spioneze. Simţeam că plesnesc. Şi aveam impresia că şi fata disperă din pricina cîinoşiei babei. Am hotărît să merg cu grosolănia pînă la capăt, convins că fata n-o să se opună... Încleştarea a durat cîteva momente. Fata s-a smuls din braţele mele, a sărit din aşternut, a fugit spre uşă, a deschis-o şi, fără o vorbă, a pierit în bezna nopţii. Baba tuşi mai tare, ca să-mi dea a înţelege că ştiuse dînsa şi prevăzuse totul dinainte. Zăceam înfrînt, zdrobit şi mut. S-a terminat cu mine, îmi spuneam, încredinţat că fata se va plînge comisarului politic. Dar ea şi-a luat lumea în cap... Nu s-a mai întors în unitatea noastră. N-am mai văzut-o niciodată.

Scormonesc întunericul cu ochii larg deschişi. Focul licăreşte cînd şi cînd.

Deodată-l aud pe Bărbos :

— Dormiţi, copii ?

Noi — nimic. Tăceam mîlc.

Mă aflu în pădurea deasă de fagi şi de stejari. Coroanele înalte ascund cerul. Pămîntul este acoperit cu frunze putrede, tulpini de ferigă, rugi de mure. De la colibă la izvor duce o potecă îngustă, bătătorită de tălpi. Mă aşez pe vine, într-o tufă care-mi ascunde tot corpul. În mînă ţin automatul. Zona din jurul izvorului este încercuită de un lanţ de oameni din detaşamentul KNOJ. Bărbosul a primit să mă ajute. Soarta bandiţilor e acum în mîna mea. Trebuie să pice dintr-o clipă într-alta. Bărbosul îi aşteaptă la izvor. Totdeauna vin împreună,

în şir indian, la distanţă mică unul de altul. Unul discută cu Bărbosul, ceilalţi aşteaptă. După spusele lui, nu sînt mai mulţi de cinci, ceea ce coincide cu informaţiile pe care le-am primit de la alţi martori oculari. *Principalul e să dobor căpetenia,* gîndesc. Gura mi se usucă. Ochii îmi lăcrimează din cauza încordării. Simt dureri sub genunchi. Bărbosul ţopăie pe loc, adus de spate. Priveşte în toate părţile. Aşteaptă. Nu ştiu de ce, dar am convingerea că Bărbosul mă ocărăşte şi mă blestemă, deşi a primit banii. Eu am să trag în căpetenie. Azi nu am voie să-l scap. De o sută de ori i-am privit fotografia. Ştiu bine cum arată.

Un şuierat scurt, prudent, din afundul pădurii mă făcu să tresar. Bărbosul răspunse, imitînd în palmele lipite ţipătul bufniţei. Iarăşi şuieratul, apoi strigătul de bufniţă al bătrînului.

Îmi încordai auzul, căscai bine ochii.

De după un fag mare se ivi un ins. Uriaş, cu mădulare lungi, negricios, năpădit de barbă. Haine negre, căciulă neagră. În mîna dreaptă — puşca, o carabină. Umblă săltînd ca o sălbăticiune. Sare şi se opreşte, cercetează împrejurimile, se roteşte, apleacă capul. Înaintează iar.

— Hei ! semnală el încetişor.

— Încoa' ! strigă Bărbosul.

Căciula grăbi pasul. Apăru şi al doilea bandit, apoi al treilea. Mergeau în şir, la distanţe egale.

Mă cuprinse teama. Căciula era la numai cîţiva paşi de mine. Ochi holbaţi, iscodind pieziş în toate părţile. Faţa cenuşie, pămîntie, chinuită.

Trăiește în vreo grotă, mi-am zis. Acum l-aș nimeri ușor, dacă nu i-aș aștepta și pe ceilalți. Firul gîndului mi l-a întrerupt bubuitul automatului. Omul se întinse cît era de lung. Trăgeam la nimereală, fără să mai ochesc. Intraseră în acțiune și puștile celorlalți, ale oamenilor mei și ale banditilor, laolaltă. Pădurea se cutremura, duduia. Automatul meu vărsa cu furie foc.

Cineva strigă :

— Fuge !

— Fuge ! strigă cineva.

Căciula neagră o luase la goană, ca fulgerul. Am țintit din nou. Căciula neagră s-a prăvălit. M-a cuprins nesiguranța. Trăsesem și mai înainte, insul căzuse, dar s-a ridicat... Cineva a gemut. Geamătul fu acoperit de împușcături. Urechile îmi vîjîiau de bubuitul puștilor și al automatelor. Cineva gemu din nou. Pocniturile se răresc, apoi încetează cu totul. Se aude numai un geamăt, tot mai puternic, mai furibund.

— Cine geme ? tună glasul meu.

— Aoleu... răsună copacii.

— Opriți focul ! strig. Cercetați pădurea !

Veni în fugă, tulburat, Bărbosul. Îmi spuse că a căzut Milisav.

— Eu am tras în el, i-am răspuns mîndru.

— Am văzut căciula, spuse Bărbosul. L-ai pălit bine, căpitane, bogdaproste...

Descoperii în ochii lui fățărnicie și prefăcătorie. *Așa m-ar fi trădat și pe mine,* gîndii. *Pentru bani, l-ar fi vîndut și pe tasu.* Am disprețuit întotdeauna indivizii de teapa lui. Din păcate, îmi era indispensabil. L-am întrebat :

— Poți să-l recunoști ?

— Și cu ochii-nchiși, răspunse Bărbosul.

Ne-am repezit spre locul unde văzusem pentru ultima dată căciula neagră. Țineam strîns automatul, gata să trag. Bărbosul, mai nerăbdător, mi-o luase înainte Alerga mai repede decît mine. Vreascurile trosneau sub picioarele lui.

Mă împiedicai și căzui cu fața la pămînt. Ceva mă izbi cu putere în frunte, peste urechi.

— Ah ! strigă cineva și căzu cu zgomot.

Înainte de asta, auzisem o împușcătură. Strigai :

— Hei, Bărbosule !

O gheonoaie țipă undeva. Îmi amintii de mama. Zicea că gheonoaia menește a rău. Nu sînt superstițios, dar țipătul păsării mă țintui la pămînt. Stăteam întins în ferigi și chemam :

— Hei, Bărbosule !

— A căzut, a căzut ! strigă o voce.

— Cine a căzut ?

— Bărbosul...

La fel de bine putea să mă nimerească și pe mine, mi-am zis, lipindu-mă de ferigile care se aplecau, se frîngeau. *Nu e mort și mai poate să tragă.* Auzii un geamăt înfundat, întrerupt. E aici, în fața mea, la cîțiva pași. *Dacă nu-l nimeresc eu pe dînsul, mă nimerește el pe mine. Omul și fiara devin astfel identici.* M-am tîrît prin ferigă, pe coate și pe genunchi, gata să acționez. Înaintam anevoie, încordat, spre locul de unde venea geamătul necunoscutului. Feriga mirosea a proaspăt, a crud. Ciubotica-cucului

mi se lipea de pantaloni. Doream cu ardoare să zăresc un cap de om, să țintesc drept în frunte. Banditul își ia rămas bun de la viață și mă așteaptă, ca să-mi facă și mie de petrecanie. Trebuie să trag în frunte, drept în creier. Cînd, deodată, geamătul răsună mai puternic.

— Hei, Bărbosule !

Geamătul crescu : un om se lupta cu moartea. Bărbosul sau Milisav ? Mă strecuram prin ferigi, într-o așteptare înfrigurată. Eram încredințat că mă pîndește țeava unei puști.

— Bărbosule, ești rănit ?

Nici un răspuns. Numai suspine, gemete, scrîșnet de dinți. Cineva căuta să-și înăbușe durerea. Auzii un geamăt prelungit, melopeea nesfîrșită a unei singure voci. Horcăit de moarte ? Știu ce-i asta, am mai văzut și pe alții despărțindu-se de viață. Ridicai capul. Încă doi pași. Mă întîmpinară două picioare rășchirate, pingele de bocanci bătute cu ținte dreptunghiulare tocite. Bărbosul e desculț, mi-am zis, vîrîndu-mi capul între umeri. Mă apropiai de omul care zăcea întins. Îl apucai de un picior, deasupra gleznei. Mort, constatai. Oare chiar el să fi tras ? Îl împinsei cu automatul. Se clinti fără împotrivire, ca un butuc. Gura i se căscase, năclăită de sînge. În creștetul capului avea o rană uriașă. Eu trăsesem în el de la spate, iar gaura e în creștetul capului. Și-a făcut singur seama... Abia atunci îl zării și pe Bărbos. Avea capul ascuns în ferigi, mîinile desfăcute. Dădui fuga la el, îl trăsei de umăr. Mă întîmpinară ochii

lui holbați, înțepeniți, înghețați de spasmul morții. Zăcea într-o baltă de sînge.

Veni în fugă și comandantul *detașamentului KNOJ*.

— Am prins unul, îmi spuse vesel.

— Unde-i ?

— Îl aducem îndată...

— Sînt morți ?

— Numai ăsta, și arătă cu mîna.

— Cum ? Ceilalți au fugit ?

— Eu am văzut patru, spuse careva.

— Eu cinci, ripostai.

— Și eu am văzut cinci, întări comandantul *detașamentului KNOJ*.

— Important e că am lichidat căpetenia, conchisei.

— De unde știți că e ăsta ?

— Mi-a spus Bărbosul...

Atunci le-am spus că Bărbosul murise.

— Trebuie înmormîntat, adăugai.

— Ciudat unchieș, mormăi comandantul *detașamentului KNOJ*.

— Dă ordin ostașilor să-l ia de aici...

Comandantul privea lung cadavrul Bărbosului:

— Seamănă cu ăștia, constată el.

— Ăsta e de-ai noștri sau de-ai lor ? făcu unul, nedumerit.

— Cine știe ! zise comandantul *detașamentului KNOJ*. Acum, e mort. Duceți-l. Pe bandit să mi-l percheziționați cu atenție...

Ajunserăm la prizonier. Scund, pirpiriu, ars de soare și de vînt, era legat cu sîrmă. Tremura

ca varga. Îmbrăcămintea lui negricioasă, slinoasă, uzată, ruptă, cîrpită cu ață albă și cu petice de toate culorile, trăda mizeria extremă. Ochii mărunți și răi ne înțepau cu priviri de șarpe. Își încleșta maxilarele, singur printre oamenii din *detașamentul KNOJ* ca un lup încolțit de vînători.

— Știi ce te așteaptă ? i-am spus.

Individul clătină capul.

— Un glonț în frunte.

— La fel ți s-ar fi întîmplat și ție dacă ai fi căzut în mîinile mele, mîrîi banditul.

— Duceți-l, ordonai oamenilor din *detașamentul KNOJ*.

Cineva îl înghionti cu patul armei în spate. Rămăsei în picioare, cu gura ca iasca. Abia acum mi-am adus aminte de Marina. Fără ajutorul ei, mi-ar fi fost greu să răpun căpetenia bandei. Și totuși nu pierdusem ocazia să mă port cu ea ca un mojic. Ce-o să spună cînd îl va vedea pe Bărbos mort ? Am s-o rog să-l ia pe Prichindel și să-i dea un post de om de serviciu la școală. El n-o să refuze... Prichindel nu e de loc sfrijit, într-un an se face ditamai voinicul. Ca mine, mi-ar fi venit să zic, dacă n-aș mai fi avut în mine un pic de rușine și de modestie.

Pornii spre colibă.

Eram satisfăcut de rezultatul urmăririi.

OCHI ADÎNCI, ÎNTUNECAȚI

Privesc țintă la geam. Firele din țesătura perdelei tremură, se împletesc tulbure, îmi înțeapă ochii. Un petec de cer alb. Clopotnița, roșie, înaltă și țuguiată, cu o cruce neagră în vîrf. Un stîlp de telegraf cu sîrme și un bec. Vrăbiile se hîrjonesc, ciripesc, își scutură mărunt aripile, cozile. Deslușit — balconul doamnei Miljković. Doamna Miljković șade aplecată peste balustradă și-i pîndește pe copii. Glasul ei strident, hodorogit, zgîrie timpanul. Mereu amenință pe cîte cineva. Noaptea, de preferință după miezul nopții, cînd și ultimii locatari se pregătesc de culcare, numai ce-o auzi că începe să țipe : „Hoții ! Miliția ! Ajutor !" Se suie în balcon și strigă, strigă, pînă trezește întreaga stradă. Toți rîd de ea. Dar ea se jură pe toți sfinții că i-a prins cu adevărat pe hoți asupra faptului. A căzut în isterie, cred eu, de atîta venin și ură, din care nu face de altfel nici un secret. Din bădărani nu ne mai scoate, prevede răsturnări în Iugoslavia, căderea regimului, înapoierea regelui. Știu că nici ea singură nu mai crede în propriile ei povești și că

gustă de pe acum din cupa dezamăgirii depline. Gaterul și moara i le-am luat. Mai are două case. Pe cea de colo și pe cea de aici. Aștept cu nerăbdare momentul să i le iau și pe astea. Voi înființa o cooperativă de locatari, sau ceva în genul ăsta... De la balconul ei, doamna Miljković scormonește cu ochii pretutindeni, strigă, se uită pe geam la mine în casă. Moare dacă nu trage cu ochiul, ca să ne ocărască apoi, pe mine și pe Bojana, că umblăm prin casă în pielea goală, că ne vede în pat dezbrăcați, în poziții indecente. A umplut mahalaua cu clevetiri pe seama nerușinării noastre. Dar nici Bojana nu-i rămîne datoare. Îi răspunde insolent, cu vorbe tari, o amenință cu poliția secretă. I-a spus că o denunță la *Secția de afaceri interne*. Atunci doamna Miljković se potolește, cîteva zile nu mai apare în balcon. Stă închisă între patru ziduri și așteaptă, cu privirea rătăcită, plină de temeri și de negre presimțiri, ca pe urmă să-și reia vechiul obicei.

Și tot așa de ani de zile.

Abia se tîrăște pe stradă, dar tot mai găsește putere să întoarcă în altă parte capul atunci cînd trec pe lîngă ea. Asta, în mintea ei, înseamnă a da dovadă de mîndrie. La asemenea stupidități, surîd cu indulgență. Istericale de burghez decăzut, îmi spun. Cîrtește împotriva revoluției. Și atunci întreaga ființă mi-o simt pătrunsă de o încredere nestrămutată și de o satisfacție lăuntrică imensă... Uite-o cum țipă la un copil care vrea să rupă o floare din curtea ei. „Țiganilor! Țiganilor! Haimanalelor! Canaliilor! Să vă fie rușine!“ spumegă ea. Acum aș vrea să zîmbesc, să rîd de ea, dar nu mai pot. Buzele mi-au înțepenit. Gura e încleștată.

Nadiča este în colțul din stînga, în pătuc. Doarme. S-a culcat pe spate, și-a întins mîinile, a scos piciorul de sub plăpumioară, dezgolindu-și glezna și gamba. Žarko doarme în fundul camerei, pe canapea. Îi văd fața rumenă, pe jumătate acoperită de cearșaf, și o șuviță de păr castaniu...

— El nu este al tău. Trei ani n-ai putut avea copii...

— Prostănaco, spun.

— Uită-te la părul lui. Nu e părul tău. Uită-te la ochi. Nu sînt ochii tăi. Uite dinții. Nu sînt ai tăi. Uite statura. Nu-i a ta. Nimic nu este al tău...

O privesc cu ură:

— Fata e a mea.

— Fata e a ta. El nu e...

— Parcă ție îți seamănă?

— Seamănă cu taică-său, mi-o trîntește ea provocator.

— Cu *Stojan*, nu-i așa?

— Ei, dacă ar fi numai el!

Rîde forțat, artificial. Simt că o urăsc, o disprețuiesc și o iubesc în același timp. Știu că minte de îngheață apele, totuși nu mă pot împiedica să mă întreb care o fi adevărul. Žarko e al meu. Restul... ce-a fost a fost, nu se mai poate schimba nimic. Regret numai că am aflat prea tîrziu. Să-mi fi mărturisit imediat legătura ei cu Stojan, n-aș fi luat-o niciodată

de nevastă. Tare-mi pare rău acum. Şi cred că şi atunci cînd am să merg la groapă... Mă uit la ea. Doarme pe o rînă. Cu obrazul stîng odihnind pe pînza pernei, cu degetele înfipte în păr. Cu picioarele adunate sub abdomen. Aşa doarme totdeauna... Arunc o privire spre faţa ei, îmbujorată în somn, spre fruntea lată şi albă, spre adîncitura gingaşă de sub gît. Tot o mai iubesc, poate din cauza copiilor, cu toată ura care creşte mereu în inima mea.

Iar s-au certat, iar şi-au spus cuvinte jignitoare, ba chiar s-au bătut. Aşa e totdeauna: ori de cîte ori plec pe teren, ele două trebuie să se ciorăvăiască. Una îşi apără băiatul, cealaltă îşi învinuieşte soţul. Mă sfîşie în două. Fiecare pretinde imposibilul. Aşa ajung la cuţite. Mama mi s-a plîns : „Bojana mă bate. Noi două nu putem face casă bună laolaltă. Ori eu, ori ea. Alege, băiatul meu". Simt că ne aflăm la marginea prăpastiei. Aşa nu se mai poate. Trebuie să aleg, după cîte văd. Dar cum să aleg ? Şi ce să aleg ? S-o alung pe Bojana şi să-mi sacrific copiii ? Să-mi părăsesc mama, s-o las singură, biata de ea, pentru puţinele zile cîte o mai fi avînd de trăit ?

...Nimeni n-are un băiat ca al meu. Ţine la mine, are grijă de mine. Mă respectă. cînd vine de la serviciu, mă ia de braţ şi mă scoate din casă, nu i-e ruşine să iasă pe stradă cu mine. Sau mă plimbă cu automobilul, îmi arată oraşul : aici e Prezidiul Scupşcinei Populare, colo Ministerul Afacerilor Externe. Băiatul meu mi-a cumpărat pantofi noi, straie noi, basma nouă. Vrea să fiu curat şi frumos îmbrăcată, să semăn şi eu cu cucoanele de la oraş. Am un băiat de aur. Numai de n-ar fi fost nebuna asta. I-a luat minţile, l-a nenorocit. Mare greşeală a făcut că s-a însurat, n-a întrebat-o pe mama lui...

Iar s-au ciorovăit. Mama a fugit la ţară. Aştept scrisoare. Ori eu, ori ea ! Cum o să se descurce singură acolo ? Casa şi-a vîndut-o de mult, pămîntul l-a dat cooperativei agricole. Nu mai are nimic. O să rîdă lumea de ea. Probabil că va cîrpi o minciună — am venit şi eu să mă odihnesc niţel, că-s obosită de zgomotul şi gălăgia de la oraş. Dar după aceea ? Nici Bojana nu şi-a deşărtat tot sacul, a mai lăsat rezerve. De cum va deschide ochii, o să-şi dea din nou drumul. Şi parcă o văd iar cu gura plină de sînge, parcă-i aud iar pe copii ţipînd. Cît o să mai meargă aşa ?

Privesc ţintă la geamul tulbure. Afară s-a luminat de ziuă. Automobilele claxonează. Aud vocile copiilor care aleargă după minge. În stradă, un aparat de radio îşi revarsă zgomotos muzica. A deschis cineva geamul, ca să impună şi celorlalţi propriile sale gusturi muzicale. O fi maiorul Ličina ? Lui nu-i place să asculte muzică singur. Caută de obicei cîntece populare şi, cum le găseşte, întoarce butonul pînă la refuz, deschide larg fereastra şi lasă aparatul să bubuie. Nu o dată m-a scos din sărite... Doamna Miljković se holbează la pereţii casei mele. Îşi sprijină faţa în palme, posomorîtă ca o zi de ploaie, cu sprîncenele încrun-

tate, ochi inexpresivi şi tîmpi, la pîndă. Žarko susţine că doamna Miljković are mustăţi şi barbă, ca un drac împieliţat. Înainte de război, umbla mereu pe la Viena, Praga şi Paris. Azi, nu mai are nimic. E toată numai furie neputincioasă. Nu i-a mai rămas decît să ţipe la copii din balconul ei. Şi o face cu perseverenţă, zi cu zi, pînă şi noaptea. Şi n-are să contenească pînă ce n-o s-o ia *Concordia* ca s-o ducă la cimitirul municipal. Sînt încredinţat că se va răsti chiar şi la morţi.

Cu ochii ţintă la doamna Miljković, încerc să uit de propriile mele necazuri. Degeaba! Deşi n-a fost nimic serios între mine şi Marina, în realitate am şi trădat-o pe Bojana. Numai un concurs neaşteptat de împrejurări a împiedicat consumarea efectivă a infidelităţii. Ceea ce nu se va mai întîmpla, însă, la proxima ocazie. În chipul acesta, măruntele minciuni de pînă acum ale vieţii noastre vor lua din ce în ce proporţii. Minciuna şi făţărnicia vor creşte şi vor prospera, ca în familia doamnei *Bovary*. Ele ne vor otrăvi şi despărţirea va fi atunci inevitabilă. *Soţia. Copiii. Mama. Stojan.* Ce-i de făcut? Ar trebui să găsesc o soluţie, o ieşire. Dar în ce chip?

Mă simt secătuit de vlagă, anemiat, sterp, neputincios, pustiit şi gol ca o epavă. Cred că numai natura mea robustă, grosolană de ţăran mă mai ţine în viaţă. Bojana zice că am nervi de oţel. Aş avea de adăugat că spinarea mea duce la tăvăleală şi că am cerbice, nu glumă. Mi-a curs sîngele din vine — şi nimic. Au tras

în mine şi m-au doborît, ca să mă ridic — şi iar nimic. Numai noaptea, cîteodată, sar din somn, strig, chem... Văd că nu mai ştiu să rabd. Dacă înainte socoteam ridicol ca un bărbat să-şi bată nevasta, acum asta mi se pare singura soluţie posibilă, salvarea. Nu mai sînt stăpîn pe mine cînd mă cert. Îmi ies din fire imediat şi încep să strig, să spumeg. Sînt gata să ripostez cu lovituri la orice vorbă a ei.

De ce mi-am pus pirostriile la douăzeci de ani? La ce mi-a trebuit? Numai războiul o fi de vină? Cîţi alţii din generaţia mea n-au făcut şi ei războiul şi încă nu s-au căsătorit. Şi nu numai că nu arată ca mine, pierduţi şi rătăciţi, dar găsesc în viaţă sensul cel mai frumos al existenţei lor. Îşi fac planuri peste planuri, vorbesc de fericire, se bucură de lumina soarelui. Iar eu, eu mă topesc ca bulgărele de zăpadă, mă ofilesc pe ascuns, închis în sinea mea, fără speranţă de a-mi reveni. Doamna Miljković îmi spune proletar parvenit. Mă dispreţuieşte şi mă invidiază în acelaşi timp. Ar vrea să mă vadă mort. Tînjeşte după averea pierdută, după bogăţie, după trecutul pe care i l-am răpit. Aici e înmormîntată fericirea ei. Ea crede că fericirea aceea am moştenit-o eu... Numai că eu ştiu prea bine că doamna Miljković se înşeală amarnic. Azi, cînd mi-aduc aminte de vremea cînd înotam în sînge şi călcam peste cadavre, am sentimentul — oricît de straniu ar părea! — că acelea au fost zilele cele mai fericite ale vieţii mele. Trăiam fără pretenţii, fără bani, fără dreptul de a dori ceva.

Pușca, somnul și un codru de pîine — asta-i tot ce reprezenta viața pentru mine. Știam că nu există ieșire din cadrul acela strîmt, și eram liniștit și împăcat. Azi, mă apucă disperarea. În orbirea ei stupidă, doamna Miljković nici nu-și închipuie măcar cum arată suferințele umane adevărate.

Bojana mișcă. Face un gest cu mîna, oftează. Se trezește și Nadežda, bolborosește ceva.

Zarko respiră adînc, din tot pieptul.

În fața ferestrei, pe sîrmele de telegraf, topăie și ciripesc păsărele voioase. Păsărele mititele și voioase.

Am fugit din Belgrad pentru totdeauna. Aici a rămas fericirea mea, pe pămîntul ăsta pe care am trudit cincizeci de ani, pe ogor. Aici s-a săvîrșit din viață taică-tău, uite-l colo pe deal, în mormînt. Aici ți-e îngropat și fratele căzut în război. Aici își odihnesc și bunicul și bunica. Numai noi doi am mai rămas pe lume, dar tu te-ai apucat atunci și te-ai însurat cu vipera aceea, ca să-mi smulgă mie acum părul cărunt din cap, să mă calce în picioare. Tu m-ai îndemnat să-mi dau pămîntul la cooperativă, de-am rămas acum săracă, sărmană și golancă, fără nimic. N-am casă, n-am avere, n-am fecior. Ai îngăduit ticăloasei să mă alunge în lumea albă... Dar cine te-a născut, cine te-a hrănit, cine te-a crescut pînă te-ai făcut om ? Eu. Mi-am rupt de la gură ca să-ți dau ție. Taică-tău bea, se ținea numai de chefuri, își prăpădea timpul degeaba. Iar eu răbdam și

crăpam de foame, posteam și miercurea, și vinerea. Te-am născut sub un păr, fără acoperiș deasupra capului, că tocmai împărțisem cu unchiu-tău averea pe din două. El s-a ales cu casa, noi cu pămînt ceva mai mult. Ne-am strămutat sub păr, am înjghebat o colibă din crengi. Mie îmi venise ceasul. Micul Stanko, frățiorul tău, plîngea, eu îl țineam de mînă. Cumătrul Mile îmi zice, sub păr : „O da Dumnezeu și o să se facă și casa“. Am arat, am grăpat, am săpat, am secerat, cincizeci de ani încheiați.

Sfîntul Gheorghe s-a îndurat de noi, numai că tu ai dus totul de rîpă. Ai dăruit pămîntul la sărăntoci, la golănime, ca să aibă ce irosi. Că cine n-a avut niciodată nimic al său, nu știe să poarte de grijă nici de ce-i al altuia. Fură și risipesc, răstoarnă și rup, de n-a mai rămas par în gardul care împrejmuia ogoarele noastre. Gol, pustiu. Mă rog la Domnul să mă ia la el, să plec de pe lumea asta, ca să nu mai văd atîta rău și nemernicie... Ți-aduci aminte anii tăi de școală ? Te-am dat la liceu cu certificat de sărăcie. Erai elev bun, și învățătorul zor-nevoie să te trimitem să înveți mai departe. Nu ne întreba dacă putem ori ba, dacă avem cu ce sau n-avem. Iarăși rupe-ți de la gură, numai ca tu să înveți. O dată ai venit să ceri bani pentru cărți și pentru gazdă. O sută cincizeci de dinari. Taică-tău ți-a dat atît cît ai cerut, nici o lețcaie mai mult. Ai venit la mine și te-ai rugat să-ți mai dau doi dinari. Ți-am dat

ultima *dvodinarcă*[1]. De un dinar pîine, de un dinar halva de la Camil ai spus — şi ai şters-o. Îţi mai aduci aminte, băiatul meu, *dvodinarca* aceea ?

A venit pe urmă războiul. Taică-tău s-a prăpădit, Stanko a căzut la datorie, tu te-ai dus cu armata. Am rămas eu singură cuc să plîng după tine. Tot timpul cît a durat războiul, n-ai dat pe acasă decît de vreo cîteva ori. Luai loc pe scaun, rîdeai de mine că-ţi ziceam că eşti încă prea crud şi neîmplinit pentru război, apoi plecai de unde ai venit şi mă lăsai iar singură, mereu cu teama în suflet că mi te-aduc într-o bună zi tovarăşii ţeapăn şi rece pe o pătură mînjită cu sînge. O dată am auzit că ai pierit şi că te-au îngropat undeva pe lîngă Livno sau Drvar, la margine de drum. Mi-am pus broboada neagră, am ieşit pe deal şi te-am bocit. Boceam cît mă ţinea gura, de răsuna tot satul... Cînd colo, numai ce te văd că vii într-o zi, încă şi comisar politic. Camarazii de arme te laudau, se făleau cu tine. Eu nu-mi mai încăpeam în piele de bucuroasă şi fericită ce eram.

M-ai chemat apoi la Belgrad. Am venit. La început mîndra ta tăcea chitic, mă răbda de dragul tău, nu cuteza să ridice mîna asupra mea. Într-o zi, parcă a turbat, s-a repezit la mine. S-a repezit să mă alunge din casă, să ne despartă pentru totdeauna. Eu ştiu, băiatul meu, că tu nu poţi trăi fără ea, aşa să fie, rămînă

[1] Bancnotă în valoare de doi dinari.

ea cu tine. Rămîneţi împreună, căsăpiţi-vă, iubiţi-vă, mie mi-e tot una. Am ajuns singură de tot. Nu mai am pe nimeni pe lume. Nimeni, în afară de bunul Dumnezeu, nu se gîndeşte la mine. Numai de ţi-ar fi ţie bine şi frumos, că pe mine, ce mă mai aşteaptă ? Sapa şi lopata...

Să nu încerci să ne împaci. Copacul şi securea, asta sîntem noi două. Putem numai să ne căsăpim una pe cealaltă. În pace nu-i chip să trăim. O urăsc ca pe o căţea. O urăsc din adîncul sufletului. Dar-ar Domnul s-o văd moartă ! Abia atunci m-aş alina, abia atunci... Dar ea n-are zilele numărate, că-i tînără, nu ca mine c-un picior în groapă. Are să apuce să mă îngroape, că asta şi urmăreşte. Pe urmă, are să te dea gata şi pe tine, apoi pe copii, apoi casa. Totul are să se ducă de rîpă, fiindcă diavolul a intrat în ea. E diavolul încarnat, iar tu la Dumnezeu nu te rogi, fiu păcătos ce eşti. Ea n-o să-ţi aducă decît răul. Ţie răul, mie răul, copiilor răul, ei răul, tuturor răul. Toţi o să ne ducem de rîpă, laolaltă. De aceea am fugit de la voi... Să nu care cumva să mă chemi. N-am să mai vin. Din noi două, alege una. Ori eu, ori ea. Nu-i loc sub acelaşi acoperiş pentru amîndouă...

Să nu te miri dacă auzi într-o bună zi că m-au scos oamenii moartă din rîu. Dacă nu mai pot răbda aşa, singură cum sînt, mă arunc în rîu ca să isprăvesc o dată cu chinurile şi suferinţele. Aşa am să părăsesc pentru vecie lumea asta... Ai să te miri cine mi-a alcătuit scrisoarea. Am

găsit un om, i-am plătit. Eu i-am spus, el a scris...

Credeam că am terminat, dar văd că mai am de zis. Mi-e că nici nu știi că te-ai dus la gimnaziu datorită stăruințelor mele. Taică-tău voia să te lase la coarnele plugului. Zicea că școala e boală scumpă, numai eu l-am înduplecat să vîndă o oaie ca să plătească taxa de înscriere și să-ți cumpere cărți. Dar cu cumnata știi cum m-am certat din cauza ta, cînd erai încă în fașe ? Cumnata Stevanija a vărsat odată laptele din ulcica ta. Iar tu strigai într-una : „Vreau lapte, vreau lapte". Atunci am înhățat ulcica cumnatei și am dat cu ea de vatră, de-am făcut-o zob. Din ziua aceea nu ne-am mai vorbit. Anul istlalt, am și împărțit averea... Și știi tu cum te-am îngrijit cînd ai fost bolnav de tifos ? Te-am dus la adăpost, pușca ți-am ascuns-o, și mereu îți umezeam gura uscată și limba crăpată cu zeamă de murături. Patruzeci și două de zile și de nopți nu te-am lăsat din mîinile mele. Te-am hrănit pe tine și pe tovarășii tăi bolnavi și răniți, ți-am spălat cămășile, v-am dat de știre pe unde treceau nemții, cîți erau, ce aveau de gînd. Muma partizanilor, așa-mi ziceați... Dar cînd aveai numai șapte anișori și te-ai îmbolnăvit, că nimeni de pe lumea asta nu-ți putea găsi leacul, nu tot eu am fost aceea care m-am dus peste nouă sate la un hoge; om bătrîn, cu păr cărunt, care ți-a descîntat de deochi și a gonit din tine duhurile rele, de-ai ajuns iar printre oameni ? Și tu n-ai nici un respect pentru bunul Dumnezeu, ai uitat legea noastră, nu

te duci la biserică, nu aprinzi niciodată o lumînare la altar. Omul se căiește totdeauna tîrziu, mai repede cade în prăpastie decît ajunge la sîmburele înțelepciunii, aidoma copilului care se apucase să numere stelele aplecat deasupra rîului...

Invitația lui Ozren nu m-a surprins. Cu toate că mi-a cerut să vin de îndată. Ne întîlneam adesea în biroul lui, pe stradă, la mine acasă ori la el. Stăteam de vorbă mai despre una, mai despre alta, beam cîte un păhărel, depănam amintiri din război, evocam bătăliile, camarazii de arme. De numele lui se leagă primele mele imagini despre comuniști, despre organizația de partid. El ne-a ținut primele prelegeri despre revoluția socialistă, despre dictatura proletariatului, despre lupta de clasă, despre instaurarea societății noi. Datorită lui am fost primit în partid. De aici și marele respect, admirația neascunsă pe care mi le inspiră. Era pentru mine simbolul mișcării de eliberare de pe meleagurile mele natale, modelul comunistului. Funcțiile de mare răspundere, politice și de partid, care i s-au încredințat după război, m-au întărit în convingerea că tovarășul Ozren se bucura de prestigiu și în ochii *Comitetului Central*. Care nu mi-a fost mirarea, deci, cînd l-am auzit spunîndu-mi că mă aflu în fața comisiei de partid.

— Și de ce, mă rog ? întrebai cam repezit.

— Ai răbdare, răspunse Ozren cumpănit, calm și oarecum grav.

După licărul verde al ochilor, după tonul de gheață al vocii, înțelesei că e vorba de ceva serios. Femeile — asta trebuie să fie! Numai că nu puteam să-mi dau seama de- ce dovezi dispune comisia de partid. Să mă fi pîrît Bojana că am bătut-o? Încercam să mă consolez cramponîndu-mă de o vagă urmă de speranță ca înecatul de un pai. Deodată, o idee mă fulgeră ca un tăiș de sabie: nu cumva s-a plîns Marina? Sub tensiunea întrebărilor la care nu găseam răspuns, mă așezai pe scaunul care-mi era rezervat. Abia atunci îi observai pe ceilalți membri ai comisiei: pe Dana, veche membră a SKOJ, urîtă, cu obrajii ofiliți și aer suferind, sensibilă, inocentă, modestă, nefericită și nobilă, apoi pe tovarășul Branko, vechi luptător din Lika, fost elev al seminarului teologic, uscat, palid, cu părul încărunțit, ros în creștetul capului de un început de chelie, fire irascibilă și spirit neobișnuit de drept. Îi cunoșteam pe amîndoi, și îmi mai veni inima la loc. Ei însă mă priveau distant și rece.

— Și zi, chiar nu știi de ce te-am chemat? mă întrebă Ozren privindu-mă pătrunzător.

— Nu, răspunsei.

— N-ai vrea să ne vorbești tu însuți despre slăbiciunile tale, despre rătăcirile și greșelile tale?

— Ce rătăciri? întrebai eu ridicînd tonul. Ce greșeli?

— Știu eu că ești cam încăpățînat și neautocritic, spuse Ozren, totuși ar fi mai bine...

— Toți avem slăbiciuni, toți greșim...

Glasul îmi suna de data asta speriat. Nu eram sincer, și Ozren își dădu seama numaidecît:

— Ascultă, Jaruga, te rog frumos să vorbești deschis în fața comisiei de partid. Știm destule despre tine. Avem material suficient, dar vreau să te aud întîi pe tine înainte de a vorbi noi... Nu-i așa, tovarăși? Nu considerați că Jaruga trebuie să vorbească primul?

— Ba da, spuse Branko.

— Desigur, întări Dana.

— Nu-i așa? mai întrebă Ozren o dată, sigur de dreptatea lui.

— Mai întîi el, apoi noi, sublinie Branko.

— Atunci să începem!

Și pentru prima oară Ozren zîmbi. Zîmbetul lui de gheață, faptul că evitau cu bună știință să-mi spună „tovarășe“ atunci cînd mi se adresau — această sentință de condamnare pronunțată înainte de a fi fost ascultat mă arse ca șfichiul unui bici. *Au aflat totul,* gîndii. *Ei hai, frățioare, zi ceva, măcar arată-te autocritic, dă în tine, altfel te-ai ars. Dacă n-ai lipsuri, născocește-le.* Asta-i singura ieșire din prăpastia în care ai căzut. Și de pe buzele mele prindeau parcă a curge cuvintele care mă condamnau cu asprime. În cutare zi i-am spart nevesti-mi nasul... În cutare noapte am dormit cu Marina, dar între noi — pe cuvîntul meu de onoare! — n-a fost nimic. Mi se părea că aud sunetul aspru al cuvintelor, dar în realitate rămîneam mut. Teama de pedeapsă mă înnăbușea. *Am să recunosc numai ceea ce îmi vor dovedi cu probe incontestabile. Am să vorbesc numai de Bojana,*

am să mă căiesc. Pe Marina o las baltă. De Emilija nici n-am să pomenesc. Mi-am alcătuit la iuțeală un plan de apărare. Ozren mă smulse din gînduri :

— Ei, Jaruga, începem ?

— Ce să începem ? întrebai eu cu prefăcută naivitate.

— Trecem la subiect ?

— Treceți la subiect, îi invitai ferm.

— Bine... mormăi Ozren în silă și cu sinceră părere de rău. Bine... Cu toate că era preferabil să începi tu...

Mai întîi a părut că șovăie. Credeam că mă compătimește și că spune numai ceea ce era strict necesar. Dar puțin cîte puțin, în timp ce vorbea, își lua vînt, intra tot mai adînc în subiect, răscolea, acuza, așa încît au început să mă treacă fiorii. Încheie asigurîndu-mă că mă consideră un comunist slab.

— Din cauza unei palme ? articulai.

— Din cauza unei palme și pentru toate cîte au mai fost...

— Comunist care-și bate soția, spuse Dana cu dispreț.

— Da, așa e, în privința asta am greșit, murmurai, bucuros că membrii comisiei de partid nu știau principalul.

— De ce n-ai recunoscut-o mai înainte ? mă întrebă Ozren.

— Cînd înainte ?

— Acum o jumătate de oră, să zicem.

— Știți, tovarăși, bolborosii eu, mie nu-mi place autocritica. E ca și cînd te-ai scuipa pe

tine însuți, sau cam așa ceva. Am greșit, recunosc, pedepsiți-mă, cu asprime dacă este necesar, dar să mă împroșc eu însumi cu noroi, asta nu pot. Probabil că poziția mea nu se potrivește cu principiul comunist care cere să-ți recunoști deschis greșelile. Știu prea bine că încalc acum acest principiu, dar, pe de altă parte... știți... omului i se pare că... atunci cînd e vorba de el... e cumva nepotrivit...

Nu eram în stare să încropesc o frază.

— Dar crezi dumneata că e mai potrivit să fii fățarnic ? rosti cu asprime Ozren.

Aerul lui aspru mă îngheță. *Mai știe ceva,* articulau fără sunet buzele mele tremurătoare. Mi-a întins cu abilitate cursa. *Marina... Emilija...* bătea inima mea înspăimîntată. Crezui că cel mai bun mijloc de apărare e să ataci.

— Tovarășe Ozren, mormăii eu, a spune unui membru de partid că e fățarnic, mi se pare, tovarășe Ozren, că asta e...

— Comuniștii vorbesc totdeauna deschis, interveni Dana.

— Fără ocolișuri, completă Branko.

— Iar tu ai trecut sub tăcere totul, continuă Ozren, supărat de-a binelea. Ai ascuns că ți-ai bătut soția, că ai pălmuit-o. Uite, și acum te încăpățînezi să taci. Dar ce ne poți spune, bunăoară, despre legăturile tale cu... cu femeia aceea... cum o cheamă ? Știi la care mă gîndesc, nu-i așa ?

Îmi veni în minte Marina. Prudența mă făcu să nu-i pomenesc numele. Tăceam, palid.

— Cum o cheamă? insistă Ozren scărpinîndu-se în creștetul capului.

Știam că zăbovește intenționat: mă lăsa pe mine să spun.

— Ei, cum o cheamă?

— Emilija, spuse Dana.

— Așa e, Emilija, se prefăcu Ozren că-și aduce aminte. Ce poți să ne spui despre ea?

— Despre Emilija? mă prefăcui că mă mir, surîzînd forțat. E o desfrînată. Frumoasă, nu zic... Dar, eu cu ea... În realitate, ea se ține după mine. Se leagă de mine, pur și simplu mi se vîră în suflet...

— Și dumneata? mă întrerupse Ozren.

— Eu o resping, spusei.

— O respingi?

— Pe cuvîntul meu că o resping.

— Bietul de el, oftă Dana.

— Îți dai cu multă ușurință cuvîntul de onoare, tovarășe Jaruga, îmi atrase atenția Branko.

— Nu mai știi despre ea nimic altceva? reluă Ozren.

— Nimic, răspunsei.

— Ca și cînd nu i-ai fi dat întîlniri?

— Ce întîlniri?

— Asta dumneata să ne spui.

— Habar n-am, articulai pe un ton nefiresc.

— I-ai promis că vii. Ea te-a așteptat, a pregătit cina, și-a împodobit locuința cu flori, s-a dat cu cel mai bun parfum, special pentru ocazia asta... Ei, hai, continuă dumneata, să auzim ce-a mai fost...

— Pe cuvîntul meu că nu știu despre ce vorbești...

Băgai de seamă că-mi dădeam prea des cuvîntul de onoare, ceea ce nu era bine de loc, fiindcă mi-l demonetizam. Desfăcui mîinile în semn de nedumerire. Cred că jucam teatru cu suficientă abilitate.

— Trebuie să recunosc că știi să te prefaci destul de bine, surîse Ozren ca unul care e sigur că victima nu-i mai scapă. Ai o comportare josnică, nedemnă, te-ai încurcat cu o femeie de moravuri ușoare, cu o stricată care se folosește de numele dumitale. Te-ai încurcat cu ea, iar pe soția dumitale legitimă o brutalizezi, o bați, o bîrfești, îi terfelești cinstea — și toate astea pentru cine!? Pentru o cocotă ordinară...

— Așa e? mă întrebă Branko.

— Nu e așa, ripostai sec.

— Nu zău! exclamă Dana cu repulsie.

— Nu, repetai.

— Trebuie neapărat să-ți dovedim? întrebă Ozren.

— Sigur că trebuie să-mi dovediți.

— Și după aceea?

— Cum adică? întrebai la fel de sec.

— Ce-ai să spui după aceea?

— Rămîne de văzut, ripostai.

— Atunci să trecem la probe, se învoi Ozren cu o nuanță de ironie și de superioritate în glas. Tovarășă Dana, unde e scrisoarea aceea?

— E la mine, interveni Branko.

— Citește, te rog, îl invită Ozren zimbind.

— Scrisoarea ? Ce scrisoare ? făcui eu, ridicîndu-mă de pe scaun.

— Ai s-o auzi, mă asigură Ozren cu răceală. Şi Branko începu să citească :

Dragă Jaruga,

Chiar n-ai inimă de loc. Te-am aşteptat în faţa Teatrului la ora şapte, aşa cum ne înţelesesem. Aranjasem totul, de minune. Eram fericită. N-ai venit. Te-am aşteptat duminica următoare, tot în faţa Teatrului. Degeaba. Tu n-ai cuvînt. Promisiunile tale nu fac doi bani. Mă tem că şi povestea cu divorţul e o fantezie de-a ta. O frumoasă amăgire pentru naive ca mine. Dar tot nu pierd speranţa...

Ozren se ridică de pe scaun :

— Ai auzit ? „Divorţul... tot nu pierd speranţa"...

— Cine a scris asta ? bolborosii.

— Emilija, răspunse Dana. Ce, vrei să spui că nu ştii ?

— Ce-ai de spus ? mă întrebă Ozren cercetîndu-mă cu atenţie.

— Nimic, zisei eu.

Ozren izbucni în rîs :

— Nimic ? !

— Nimic, persistai eu cu încăpăţînare.

— Branko, citeşte mai departe, ceru Ozren. Mă strîngeau tot mai rău cu uşa. Situaţia devenea insuportabilă. Ştiam că voi fi nevoit în curînd să depun armele.

Hoinăresc pe stradă. Mă uit la trecători. Toţi sînt la fel : cenuşii, cruzi, fără contur precis, o părticică dintr-o grămadă inextricabilă. Mă uit la lume şi n-o văd. Mă uit la ea, pur şi simplu mă holbez. Totul e cenuşiu. Nu disting pe nimeni. Lume — ceva nedefinit. Nu ştiu încotro merg, de ce sînt pe stradă, ce intenţie am. Trecerea zgomotoasă a oamenilor nu are pentru mine nici un sens ; merg maşinal, zdrobit. Oraşul freamătă. Claxoane. Vînzătorii de ziare strigă. Mi se pare că vînzătorii de ziare strigă ceea ce-mi vuieşte mie în urechi. Forfotă ameţitoare. Oamenii se agită, se înfurie, chicotesc, dar urechile mele resping toate undele sonore. Ca un zid. Nu vreau să aud şi nu aud nimic precis.

M-am ciocnit de un trecător înfăşurat într-un palton jerpelit. M-a lovit puternic în umăr. Văd stele verzi. Şocul, cu atît mai violent cu cît a fost neaşteptat, mă face să-mi recapăt simţul spaţiului şi al timpului, pe care-l pierdusem. Idiotule, mă stropşesc la el înfuriat, Trecătorul care mă izbise în umăr, murmură ceva ce mă întărîtă şi mai rău. Îl fulger cu privirea încărcată de dispreţ. El dă din umeri, surîde prosteşte şi îşi vede de drum adus de spate. Furia mi se topeşte ca prin farmec : acum mă mir ce mi-a venit. Ce mai contează că un nenorocit oarecare m-a izbit în umăr ? Continui să înaintez orbeşte, inexorabil în hoinăreala mea fără sens.

— *Mustrare pe linie de partid.*

— *Sancţiunea e aspră, severă.*

— *Nu sînt convins că e şi dreaptă.*

— *E greu să convingi pe cel sancţionat.*
— *Vrem să-ţi servească de învăţătură.*

Mă gîndeam mai înainte să beau o limonadă. Acum îmi zboară gîndul la alcool. Mi se pare că pornisem spre *Majestic*. Aşa o fi ? Dacă am luat-o spre *Majestic*, atunci de ce am ajuns în Balkanska ulica ? Căci e fără îndoială Balkanska ulica. O recunosc după panta abruptă. Jos e gara, parcă. Acolo mă duc. De ce m-oi fi ducînd acolo ? mă întreb fără nici o noimă. De ce tocmai acolo ? Nu căutam eu o cofetărie ca să beau limonadă ? Pe urmă, mi s-a părut că merg spre *Majestic*. Oare sînt într-adevăr singur pe lume ?

— *Večernje novosti*[1]. *Veče... nosti...*
— Crima fioroasă de la Fîntîna romană...
— Nota de protest a guvernului american...
— Un soţ şi-a sugrumat soţia şi i-a aruncat cadavrul în fîntînă...
— Trupele sovietice se retrag din Austria...
— *Večernje novosti, Večernje no-vosti...*

Uite că se-nserează, îmi zic. La urma urmelor, poate-i mai bine că vine amurgul. Vine şi noaptea. Poate-i mai bine aşa. Da, da, e bine, îmi zic, e bine. E chiar foarte bine că vine noaptea. *Tu mi-ai ucis mama.* Văzduhul e plin de praf şi de fum. Dintotdeauna eram convins că n-aş putea locui în apropierea gării. Acum mă duc acolo. *Te-am aşteptat în faţa teatrului.* Idioato, din cauza ta am fost sancţionat. Nu

[1] *Noutăţile serii* — cotidian iugoslav.

pricep în ruptul capului de ce s-o fi scurgînd lumea asta cu atîta încăpăţînare pe stradă, de ce i-o fi venind să rîdă, să chicotească cu voce tare. Gîtlejul mi-e uscat, mîinile îmi atîrnă fără vlagă, genunchii îmi tremură. Mă sufoc, orbit. *M-aţi împuşcat fiindcă i-am arătat fetei oastea mea.* Isprăveşte Pavka. În spate simt oboseală, în oase ger. La miazănoapte, norii s-au întunecat, rîul rostogoleşte ape ursuze. Simt junghiuri la încheieturi : vine furtuna. Trebuia să mă fi dus astă-vară la băi, la tratament. De ce plouă, de ce te dor oasele înainte de furtună ? Nu pricep de ce noaptea alternează cu ziua. Omul se naşte ca să moară. Apoi, mai e şi vanitos, vrea să fie crezut cinstit, îşi închipuie că e fericit, dar nu face decît să se apropie mereu de groapa care-l aşteaptă cu gura larg căscată. Se munceşte cu înfrigurare să facă copii, să semene lumea cu urmaşi. Aşa sînt şi eu, aşa eşti şi tu, aşa sîntem cu toţii...

Mă dor ochii. Contemplu frunzele de pe ramurile unui plop subţire crescut la marginea trotuarului. De ce tremură frunzele de pe ramurile plopului subţire ? La baza trunchiului, prins în rama de asfalt, pămîntul s-a scorojit, a crăpat. Vine ploaia. Trebuia să mă fi dus astă vară la băi... Mă opresc în faţa brutăriei. Miroase a pîine caldă. Asta e brutăria, va să zică. De ce-şi iau oamenii gustarea în fiecare dimineaţă ? De ce ne-am născut cu burtă şi cu maţe ? Dacă făceam eu lumea, aveam grijă să iasă totul mai inteligent, mai cu rost, mai frumos. Omul nu s-ar mai fi născut cu esofag, nici nu s-ar fi

pomenit cretini printre oameni. Fiecare ar fi avut o coloană vertebrală solidă, nu s-ar fi pomenit cocoşaţi şi scîrbe. Toate femeile ar fi fost frumoase. *Nu e mort şi mai poate să tragă. Dacă nu-l nimeresc eu pe dînsul, mă nimereşte el pe mine. Sfărîmă-i ţeasta, zboară-i creierii.* Aerul îmi foşneşte pe nări. Oftez. De unde o fi venind scîrţîitul ăsta ? De la frînele tramvaiului ?

O ţiglă, desprinsă de pe acoperiş, mai-mai să cadă în capul unui bătrîn. Lumea se strînge ca la urs. O băbuţă, îngheţată de spaimă, îşi face cruce cu mîna gălbejită. Moşul căruia era să-i cadă ţigla în cap surîde prosteşte şi sterp. Dacă-l pocnea în creştet, îmi trece prin minte, nimic nu s-ar fi schimbat la drept vorbind. L-ar fi dus la cimitir, şi gata ; frînele tramvaielor tot ar scîrţîi, vînzătorii de ziare tot şi-ar striga în gura mare gazetele.

Urc în pantă lină spre pod. Drumul e înţesat de vehicule. Bine că ne-am apucat să construim alt pod înainte ca ăsta de aici să se prăbuşească în Sava. Poate se năruie în seara asta, cu mine. *Cînd ne-ai trecut podul, ziceai că n-o să fim împuşcate, deşi ştiai prea bine că mergem la moarte.* Un automobil pe care nu l-am observat mă atinge. Şoferul scoate capul pe geamul portierei şi mă apostrofează furios :

— Boule, unde caşti ochii ? !

Dacă aş avea chef de ceartă, i-aş putea propune să ne apucăm a demonstra unul altuia care dintre noi doi e bou. Dar acum mi-e tot una... Aplecat peste balustrada din bare metalice, privesc ţintă apa. Mîinile îmi atîrnă fără vlagă,

şapca mi-a alunecat pe frunte. De pălărie, ca şi de pijama, nici nu vreau să aud. Mai degrabă m-aş lăsa ars de viu, decît să rabd pe trupul meu zdrenţe domneşti din astea. A rămas în mine ceva din înaintaşii mei, care piereau în creierul munţilor, pe rădăcini de stejar, în cojoacele lor duhnitoare, departe de orice forfotă, în liniştea netulburată, departe de atmosfera apăsătoare, în mijlocul spaţiilor largi, de necuprins, liberi, arşi de soare şi de vînt. Mormintele lor miros a fîn, a grîu, a vin. Ăsta sînt. *Domnule Jaruga, copiii dumitale rup flori din curtea casei mele. Nu-i frumos !* Cine m-a pus să-mi întemeiez familie ? mă întreb zîmbind pierdut, inexpresiv. *Hoţii ! Miliţia ! Ajutor !* Vocea stridentă a babornIţei avea totdeauna darul să mă înfurie, iar acum nu-mi vine decît să zîmbesc inexpresiv. Construcţia de fier vibrează sub povara vehiculelor încărcate sau goale. La apus, soarele arde, cade în apă ca o torţă pe care o arunci din mînă. De cîte ori de-a lungul istoriei n-au năvălit din partea aceea în oraş hoardele cotropitoare ! Oştenii străini şi-au lăsat oasele în albia rîurilor de aici, sau colo sus, la picioarele cetăţii. Au pornit la asalt şi au căzut, seceraţi de plumbi, iar cetatea dăinuie şi astăzi. Aici a fost tras în ţeapă diaconul Avacum şi tot aici a fost întemniţat mareşalul von Mackensen. Privesc spre dealul presărat cu ruine de cărămidă şi cu piatră unde, cu trei veacuri înainte de era noastră, se ridicau întărituri. Zadarnic au încercat secolele să le facă praf şi pulbere. *I-ai umplut nevesti-ti nasul de sînge. În provincie*

cu tine. Nu-mi place puritanismul ipocrit pe care-l predică fetele bătrîne. E răutate curată. De ce pierd oamenii zile întregi trăncănind despre păcatele altora ?

Apusul străluceşte în ultima rumeneală a soarelui. Suprafaţa rîului parcă s-a aprins. Pe maluri şi în apă, scăldătorii se agită, se cheamă, undeva vibrează melancolic o chitară. Rîsete ca un zvon de clopoţei. Eu sînt cu gîndul la fundul rîului. Mă obsedează al naibii fundul acela de rîu. Am copilărit pe meleaguri deluroase. Nu ştiu să înot. Prima oară am intrat într-un rîu mai adînc acum douăzeci de ani, cînd ne fugăreau nemţii peste Bosna. Am ajuns la ţărmul celălalt cu chiu, cu vai, comandantul s-a înecat. *Mă urmezi, tovarăşe Jaruga ?* Sub mine, apa e liniştită, greoaie, murdară şi adîncă. Privesc, şi rîul mi se pare tot mai adînc, tot mai întunecat. *Războiul te-a învăţat că şovăiala duce la înfrîngere, tovarăşe Jaruga. Mă urmezi ?* Şi parcă aud un rîs răutăcios şi înveninat, ca un scîrţîit de oase. Rîs de oase uscate, roase, albe, seci. Închid ochii. Mă cuprinde groaza. Cineva mi s-a suit în cîrcă.

— Bună ziua, amice...

E glasul păsărelelor de pe un ram.

Mă fură o clipă şuierul unei locomotive care trece duduind pe ţărm, prin dreptul podului.

— Bună ziua, amice...

...cîntă păsărelele pe un ram.

Am convingerea nestrămutată că mi s-a suit cineva în cîrcă. Mă întorc. Ochi adînci, întunecaţi. Păr negru, lucios. Ochi în care zace ceva

greu, zdruncinat, animalic şi sfîşietor dar, în acelaş timp superb. Pe formele rotunde ale corpului întins ca o coardă — o vestă roşie. Sîni care împung impertinent, cu sfîrcuri întunecate.

— Bună ziua, amice...

Ochi flămînzi, sîni cu vîrf întunecat. Zîmbet larg şi alb. Mîna dreaptă întinsă, a bun găsit.

— Ce pofteşti ? zic posomorît.

— Gînd de sinucidere ? întreabă ea.

— Neamul omenesc a înnebunit, zic posomorît.

— Dragoste sau gelozie ?

— Ură, zic posomorît.

— Şi aş putea şti, ciripeşte dînsa, cui sînt destinate săgeţile urii dumitale ?

— Nu fi curioasă, zic posomorît.

— Cu cine te războieşti ?

— Cu mine, cu lumea întreagă.

Sprîncenele i se arcuiesc, a mirare :

— Cu lumea întreagă ? Va să zică nici pe mine nu mă cruţi ?

— Eşti în prima linie a duşmanilor mei.

Stupoare.

— Glumeşti, face dînsa.

— De loc, zic posomorît.

— Nu-i cumva la mijloc vreo neînţelegere ?

— Trăncăneala femeiască, zic întunecat.

— Prea vag. .

— E limpede în schimb scrisoarea dumitale.

Trăsăturile feţei i se înăspresc. În jurul buzelor apare o cută, de copil jignit.

— Cum adică scrisoarea mea ?

— Ai trimis-o pe adresa *comitetului raional.*

— Cerska 120, spune ea.
— Adică direct soției mele, zic posomorît.
— Cum, asta nu-i adresa biroului tău ? Tu mi-ai dat-o !
— Știu, știu, zic întunecat. Vina e a mea. Eu sînt de vină că sînt detașat de viață ca un filozof, că sînt distrat, că sînt uituc...
— În loc să-mi dai adresa biroului tău, mi-ai dat-o pe cea de acasă ? !
— Întocmai, zic posomorît.
Rugăminți de iertare, păreri de rău.
Nici n-o auzeam.
— Și eu care voiam să-ți fac o bucurie cu scrisoarea mea, se lamentează dînsa.
— Fii mulțumită că nu te arunc în rîu.
— Tu, *pe mine ?* rîde ea. Rîs ca soarele-răsare rumen.
Privirea ei mă fulgeră ca o sabie. Să părăsești lumea asta și să lași altuia o asemenea comoară, ar fi suprema nebunie, gîndesc. Beznele dispăreau din ochii mei, orizontul mi se lărgea.
— Știi că plec în provincie ?
— Cît stai ? întreabă.
— Cîțiva ani.
— Iar glumești ?
— De loc, zic, plec la întîi septembrie.
— Cu nevasta și copiii ?
— Nu. Singur.
— Atunci, plec și eu cu tine, spune Emilija, arătîndu-și dinții minunați. Plec cu tine, bineînțeles numai dacă mă primești în societatea ta, adăugă surîzînd blînd. Și surîsul ei e pentru mine ca un răsărit de soare.

Inima ei e de piatră. Mă sufoc, fie și numai la gîndul că mă așteaptă o nouă ceartă. Are să mă întîmpine cu lacrimi, țipete, văicăreli. Are să se înfurie, are să-și dea cu pumnii în cap, are să adune în jur copiii : Žarko de o parte, Nadica de alta, ea la mijloc. Îi ține de mînuțe și zbiară. Le spune că le-am găsit „altă mamă, care are să vă înfigă ace sub unghii". Copiii tac, nu pricep nimic, dar îi simt ostili. Dacă ne batem, copiii au să înceapă să urle. Vecinii se vor strînge sub fereastra noastră, ne vor bîrfi, ne vor arăta cu degetul. Doamna Miljković va jubila : „Scandal în bîrlogul comuniștilor". Va umple mahalaua că nu poate să doarmă din cauza gălăgiei de la noi... Și iar mă simt teribil de singur. Nici un sprijin, de nicăieri, deși mi-ar fi necesar astăzi mai mult ca oricînd. Pentru mine, viața serioasă a început de timpuriu, nefiresc pentru anii mei. Sînt omul care n-a avut tinerețe, n-a făcut nebunii. În urma mea, în locul celor mai frumoși ani ai vieții. se cască prăpastia războiului. De aici regretul pentru timpul care nu se mai poate întoarce. De aici aspirația înfrigurată de a compensa ceea ce am pierdut. Dar nimeni nu mă înțelege, nici chiar Partidul. Sîntem atîția că, dacă ne-am apuca toți să cerem compensarea a ceea ce am pierdut, nu știu unde am ajunge ! În realitate, cîntărind cu măsura morală obișnuită, pe care și-o însușesc și comuniștii, vinovatul sînt eu. Mi-am înșelat soția, chiar dacă numai cu gîndul, și am dus de rîpă căsnicia noastră. Îmi pierd din ce în ce prestigiul în ochii cetățenilor

mei. Cel mai aprig mă acuză femeile trecute, iar dintre toate mai cu seamă cele înşelate de bărbaţii lor. Şi totuşi, în ultimă analiză, nu sînt vinovat. De aici sentimentul tragic pe care-l port adînc în mine. Înţeleg cu amărăciune că societatea nu vrea să mă ierte. Nu poate, nu are voie să mă ierte, deşi mi-am jertfit întreaga tinereţe pentru ea, pentru această societate nouă. O întreagă generaţie, care a purtat în spinarea ei povara războiului şi a revoluţiei, trebuie să se plece azi în faţa cerinţelor etice ale *comportării corecte...*

Viaţa de după război mi-o închipuiam altfel. Credeam că, atunci cînd va veni libertatea, noi, vechii luptători, nu vom mai face nimic, în schimb totul ne va fi îngăduit. Vom trăi într-un fel de cămine pentru luptătorii care au supravieţuit. Îi vom lăsa pe alţii să-şi bată capul pentru noi. Iar noi ne vom mulţumi să culegem roadele. La căminele noastre vor veni în pelerinaj profesorii de istorie cu elevii lor. Ca să ne audă evocînd furtunile trecutului, evenimentele la care am participat, bătăliile în care ne-am vărsat sîngele. Vom cultiva sentimentele patriotice la tînăra generaţie. Vom depăna poveşti frumoase. Aceasta va fi singura noastră îndeletnicire. După amiaza, bastonul în mînă, şi — hai la plimbare, prin parcuri, prin păduri. Pe urmă, călătorii, excursii, dans şi muzică, distracţii şi petreceri, fără nici un fel de obligaţii sociale. Societatea, gîndeam eu, o să ne ierte mai cu seamă pentru ceea ce vom păcătui cu femeile. La capitolul acesta am fost lezaţi cel mai

mult, irecuperabil, şi e normal să ni se dea mînă liberă, să fim lăsaţi să ne facem de cap. Credeam nestrămutat în visele acestea bizare. De cîte ori nu mi le-am depănat în timpul războiului, zile întregi, celor de-o seamă cu mine! Îi vedeam surîzînd încîntaţi. Şi simţeam cum creşte inima în mine de mulţumire... Pe urmă, mi-am dat seama că visele mele nu erau decît copilării. Aceloraşi forţe, care duseseră pînă la capăt revoluţia, li s-au cerut sacrificii noi, şi mai mari. Trebuia să rămînem mai departe în primele rînduri ale luptei, ceea ce înseamnă că eram obligaţi din nou să renunţăm. A fost pentru noi ca o înfrîngere personală, ca să nu spun o decepţie... De aceea, înainte de a stabili relaţii cu Marina, am şovăit îndelung. *Ce va spune lumea? Ce are să spună strada? Dar Partidul?* Eram ros de întrebări, dar nu puteam fugi de mine însumi.

Acum, aştept scandalul, explozia de furie.

Iar o să ne batem. Ştiu prea bine. O palmă. Sancţiune pe linie de partid. Divorţ. Copii rămaşi fără părinţi...

Inima ei e de piatră. Toţi vor izbuti să intuiască ce-i cu mine, să mă înţeleagă, poate chiar să-mi dea dreptate, ea însă niciodată. Ea e disperarea mea, boala mea fără leac. Cînd îmi judecă purtarea, îmi atribuie totdeauna intenţiile cele mai detestabile. Nu încearcă niciodată să pătrundă tainele sufletului meu, să înţeleagă necazurile mele. Îşi închipuie că îi fac în ciudă, că mă răzbun pe ea pentru nu ştiu ce. *Pentru povestea cu Stojan.* Egoismul ei îmi roade

sufletul. Cînd ieşeam la plimbare pe stradă şi treceam pe lîngă vreo femeie frumoasă, îmi urmărea privirea, îmi întindea curse. Gelozia ei stupidă, oarbă, de prost gust mă ucide. Totul se iscă, de regulă, de la ceva obişnuit, mărunt, fără nici o importanţă, de la o simplă privire, de la un simplu zîmbet. Şi-apoi — ţine-te, ziua şi noaptea. Obrajii ei îşi schimbă mereu culoarea ; cînd se umplu de sînge, cînd pălesc. Ochii ei cînd se fac verzi, cînd se albesc, capătă o expresie dispreţuitoare, vindicativă, răutăcioasă. Debitul verbal sporeşte, sporeşte mereu, pentru că mereu i se pare că spune prea puţin. O singură privire e destul ca s-o facă să turuie douăzeci de ore în şir. Pune gustarea de dimineaţă — vorbeşte. Pune masa de prînz — vorbeşte. Pune cina — tot vorbeşte. Se culcă în pat, — la fel. Sare din somn — acelaşi lucru. Prima femeie pe care am iubit-o cu adevărat e şi prima pe care o dispreţuiesc profund.

E frumoasă, n-am ce zice. A citit destul de mult. Poate ataca orice subiect — literatură, muzică, film, politică, mişcarea muncitorească. Dar tot ce ştie, ştie mai de mult din fragedă tinereţe. Pe urmă, simt că s-a oprit. A lenevit, a făcut copiii, a început să se îngraşe, a devenit cicălitoare, greoaie, morocănoasă, apatică. S-a preschimbat într-un spion care nu mă slăbeşte o clipă. Nu ştiu cum face de izbuteşte să-i convingă pe alţii să mă urmărească, să mă pîndească. Prin cunoscutele ei îmi întinde fel de fel de curse şi apoi le ceartă dacă nu-i raportează ceea ce doreşte să audă. Iar dacă ele mă

surprind în societatea vreunei femei, le răsplăteşte osteneala. Cînd ajung acasă, mă ia în primire tocmai din pragul bucătăriei : „Toată seara n-ai avut ochi decît pentru aia... cu coadă de cal, ca şi cînd eu nici n-aş exista". Degeaba încerc să resping acuzaţiile nedrepte şi jignitoare. Insistă cu încăpăţînare, pătimaşă, orbită de gelozie. Dacă i-o spun, se aprinde şi mai rău. Turbează. Aruncă în mine farfuria cu mîncare, cu cartofi fierbinţi, să zicem. Eu mă feresc, farfuria nimereşte în perete, porţelanul se face bucăţele. Încep s-o fugăresc prin odaie. Ea ţipă, copiii urlă. O bat, o lovesc fără milă.

Apoi mă căiesc, îngrozit, disperat.

Tot mai des aducem vorba de divorţ. Am început să pregătesc acţiunea. Sînt ferm hotărît să rup orice legătură cu ea. Nu mai pot să mint, detest făţărnicia. Ne urîm ca două fiare. Nu ne vorbim zile în şir, nici măcar nu ne salutăm. Trecem unul pe lîngă celălalt ca şi cînd nu ne-am vedea. Atmosfera de acasă e încărcată pînă la refuz de o secretă aşteptare şi o linişte ameninţătoare...

Împăcările survin pe neaşteptate. Ne iertăm unul pe altul, ne căim, plîngem, ne sărutăm. Ne iubim neţărmurit, nu mai aducem vorba de slăbiciuni, de greşeli. Ne plimbăm mînă-n mînă, mergem la cinema, la teatru, în Kalemegdan, la meciurile de fotbal sau în excursie la Košutnjak, după împrejurări. În astfel de momente, viaţa nu mai pare de nesuferit, ba capătă chiar un sens. Se înfiripă în mine convingerea secretă că n-am venit degeaba pe lume.

Ea îi pune pe copii să mă sărute, să mă alinte, să-mi spună vorbe dulci: „Tată, tăticuţule nostru drag, noi te iubim tare mult". Îi ascult cu lacrimile în ochi şi presimt cu amărăciune că se apropie sfîrşitul amăgirilor noastre. Mîine, viaţa îşi va relua cursul obişnuit.

Şi viaţa, într-adevăr, îşi reia cursul obişnuit, iar eu stau şi mă uit cum mi se realizează previziunile...

Ea e nonsensul vieţii mele. Se pricepe să mă facă fericit o clipă, ca pe urmă să scornească o sută de chipuri de a mă distruge, de a mă desfiinţa. Sînt încredinţat că ar fi în stare să-mi tragă un glonte în cap. Mi-a dăruit iubirea, dar tot atît de bine ar putea să-mi ia şi capul, viaţa.

Ea e nonsensul vieţii mele.

TRENUL DUDUIE. NE DUCE DEPARTE

Mergeam cu paşi repezi, tulburat şi ros de curiozitate, dornic să revăd cît mai curînd casa, casa aceea dragă al cărei prag l-am păşit pentru prima oară acum cincisprezece ani.

Istorisisem amicului meu totul. Episodul din noaptea aceea cu lună şi cu stele, cînd am stat unul lîngă celălalt — ea cu capul plecat, ca ruşinată, în aşteptarea îmbrăţişării, poate şi a sărutului, eu, nehotărît, încurcat, pierdut, paralizat de şovăială, astfel că am rămas aşa în tăcere, muţi şi nemişcaţi ca doi butuci, aproape două ore. I-am spus apoi Smiljkăi că trebuie să mă duc la gară — mă aştepta trenul, plecam la Jajce, de acolo cu camionul la Split, apoi cu vaporul peste mare, în Italia. Aşa ne-am despărţit... I-am trimis o singură scrisoare, din drum, dar n-am primit răspuns niciodată... Au rămas pentru totdeauna în amintirea mea numai ochii ei blînzi şi feciorelnici, veşnic umbriţi de o bănuială de tristeţe, ochi din aceia pe care-i poţi întîlni numai la fiinţele nefericite, la acelea care-şi deplîng soarta. Ochii aceia... cu privirea tulbure şi melancolică... apoi o şuviţă

de păr de culoarea castanei... și încă ceva parcă, de care nu-mi mai aduc aminte lămurit... Zîmbetul ei era totdeauna zgîrcit, împuținat de sfială, purtat parcă în spate de o boală grea. Se spunea de altfel că Smiljka poartă în plămînii ei germenii tuberculozei. Să nu fi fost războiul, poate că între noi s-ar fi înfiripat o dragoste adevărată. Simțeam că mă atrage irezistibil, îi doream prezența, îi ascultam glasul, îi urmăream mișcările, însă războiul ne-a despărțit, și acum, după cincisprezece ani, vreau doar s-o revăd. Numai atît : să ne salutăm, iar privirile noastre să se întîlnească iar.

Amicul meu se molipsi și el de înfrigurarea care mă stăpînea.

— O fi rămas în oraș ? mă întrebă el.

— Cine ? Smiljka ? Nu știu, i-am răspuns.

— Nu s-o fi măritat ?

— Habar n-am...

— Casa ei o fi într-adevăr pe strada asta ?

— Casa ei... cred că e cea de colo...

Și întinsei pasul.

Era o căsuță scundă, pipernicită, cu acoperișul întunecat, cu două ferestre înguste acoperite de perdea. Lîngă casă, lipită de bătătură, se întindea o poieniță cu iarbă deasă... Asta trebuie să fie, uite poienița... Două oi cu grumajii aplecați pășteau iarba grasă. Văzui și o femeie în negru, cu un băț în mînă.

— Bună ziua, măicuță.

Ea se uită la mine cu nedumerire.

— Nu mă mai cunoașteți ? întrebai.

— Nu, spuse dînsa.

— Eu sînt...

Și-mi spusei numele.

Femeia continua să mă privească nedumerită. Abia atunci mi-am dat seama că mama Smiljkăi era mai mică de stat și ceva mai plină în obraji.

— Nu-i asta casa familiei Pavić ? întrebai descurajat.

— Ba este.

— Nu sînteți dumneavoastră mama Smiljkăi ?

— Ba nu-s. Acum stăm noi aici.

— A, va să zică familia Pavić...

— Familia Pavić stă uite, colo, zise femeia arătîndu-mi cu mîna.

Îi mulțumirăm, făcurăm stînga-mprejur și pornirăm grăbiți.

— Un început curat ca de poveste, mormăi amicul meu.

— Am uitat s-o întreb de Smiljka, oftai.

— Las' că-i mai interesant așa, fu de părere amicul.

Intrarăm într-o curte împrejmuită cu leațuri fumurii. De-a lungul ogrăzii, o frînghie de rufe întinsă, iar pe frînghie două cămăși, proaspăt spălate, se uscau la soare. Poate că le spălase ea cu mîna ei. Și iar mă cuprinse îndoiala : erau cămăși bărbătești, poate ale soțului ei. Ce-ar fi să mă întorc ?

— Pe cine căutați ? auzii în clipa aceea o voce de femeie.

Inima începu să-mi ticăie înnăbușit, de încordare și de teamă. Văzui în prag o femeie cu basma sinilie pe cap.

— Dumneavoastră sînteţi mama Smiljkăi ?

— Da, eu sînt, încuviinţă femeia, şi zîmbi.

— Nu mă mai cunoaşteţi ?

Femeia făcu ochii mari, în efortul vizibil de a-şi aduce aminte.

— Nu, răspunse ea pe urmă, cu părere de rău.

— Sigur ? făcui eu surîzînd.

— Nu pot să-mi amintesc, întări femeia.

Îi spusei cine sînt.

Ea scoase un strigăt de bucurie.

I-l prezentai pe prietenul meu.

Ea ne pofti să intrăm şi să luăm loc.

— Dumneavoastră vă numiţi, mi se pare... Mileva, îngîimai eu.

— Milena, nu Mileva, mă corectă ea, plesnindu-şi palmele.

— Iertaţi-mă, am făcut o confuzie...

Mă pregăteam pentru ceea ce era mai important. Pe Smiljka n-o vedeam, nu observam nici vreun semn care să-i trădeze prezenţa şi asta nu prea îmi venea la socoteală. În cele din urmă, îmi adunai curajul şi formulai întrebarea directă. Mi se răspunse că Smiljka e bine.

— S-a măritat ?

— Nu.

— S-a mutat în alt oraş ?

— Ba nu, stă tot aici. S-a dus la nişte prieteni...

— Aş vrea s-o văd. Dumneavoastră, măicuţă, ştiţi...

— Ştiu : *fotografia dumneavoastră.*

— Care fotografie ? mă prefăcui neştiutor.

— Fotografia dumneavoastră, ea o păstrează, de ! cu dedicaţie... *al tău pînă la moarte*... Dumneavoastră, poate că v-aţi şi însurat ?

Şi femeia surîde, ca un om gata să ierte :

— V-aţi însurat ?

— Nu, spusei cu hotărîre.

— Ar fi timpul, zise ea.

— Da, e timpul, zic şi eu.

Prietenul meu clătina din cap, ascuzîndu-şi zîmbetul.

Aruncai o privire în oglindă. Arătam proaspăt, zdravăn, chiar frumos. Şi îmbrăcat ireproşabil.

Amicul mustăcea bonom.

Auzii paşi în ogradă, mă întorsei, pornii spre uşă. Mă oprii stupefiat : era *ea*. Apoi, pe dată, un semn de întrebare cît toate zilele : ea să fie ? *Aşa a ajuns ?* O vedeam păşind fără vlagă, niţel adusă de spate, cu capul plecat spre dreapta, ofilită ca o floare pe care de mult n-a mai udat-o nimeni. Din Smiljka de odinioară, aceea de sub razele lunii, cea mai frumoasă fată din oraş, nu mai rămăsese nici urmă. Nici măcar părul nu mai era de culoarea castanei, ci galben ca paiul de secară uscat.

Alergai în întîmpinarea ei, dezamăgit. Întinsei mîna.

Ea mă privi surprinsă.

Eu îi ţineam mîna într-a mea.

Încercă să şi-o retragă. N-o lăsai. Maică-sa o întrebă dacă mă mai cunoaşte. Ea răspunse că parcă *„mă ştie de undeva“*, dar nu poate

să-şi amintească. Îi spusei cine sînt. Ea se apropie mai mult de mine, mă privi cu luare aminte, scrutător, apoi, ca şi cînd şi-ar fi adus aminte de urîţenia ei, se dădu înapoi. În ochi îi lucea spaima. Apoi se apropie din nou de mine, cu prudenţă, suspină adînc şi avui impresia că mă invidiază. Ştie prea bine, îmi dădeam seama, că o găsesc urîtă şi-mi părea rău că gîndurile mele se învîrteau în jurul urîţeniei ei. Evitai cu grijă orice ar fi putut-o jigni cît de puţin. Încercam să fiu atent cu ea ca şi acum cincisprezece ani.

Ne-am apucat să depănăm amintirile. Vorbirăm de toate, mai întîi de noi doi, apoi de cunoscuţi. O invitai la o plimbare. Primi. Pornirăm prin mijlocul străzii, ea, prietenul meu şi cu mine. Cu groază mi-am dat seama că urîţenia ei n-avea leac: eram zguduit, dar mă străduiam din răsputeri să par cît mai tandru. Am cuprins-o cu mîna pe după umeri, i-am luat între degete o şuviţă de păr ca să mă joc cu ea. Smiljka zîmbea şi acum la fel: absentă, pierdută.

Intrarăm într-o grădină de vară unde se servea bere. Ne aşezarăm la o masă. Orchestra de tamburaşi cînta din răsputeri, dezacordat şi urît. Cîntăreaţa, dolofană, cu cearcăne vinete sub ochi, înveselea publicul cu vocea ei stridentă... Comandai trei halbe de bere. Smiljka mă privea cu ochi recunoscători, de cîine care a căpătat o bucăţică de carne. Eu căutam să-i întorc privirea. Voiam să-i dau a înţelege că mă leagă de ea nu numai amintirile de demult,

ci şi... dar simţeam prea bine întreaga mizerie a făţărniciei mele şi aşteptam cu nerăbdare clipa despărţirii...

— Nu-ţi spuneam eu ce-o să se întîmple ?... îmi aruncă amicul cînd ne-am trezit, în sfîrşit, instalaţi în tren.

Eu tac. Mă gîndesc cît de brutală e cîteodată viaţa, ce crud şi crîncen este timpul.

— Sînt ferm convins că femeia asta n-a fost frumoasă niciodată, mă înţeapă amicul.

Eu tac.

— Cred că nu are mai mult de treizeci de ani, nu-i aşa ?

— Exact treizeci...

— Ai fost adorabil, ai jucat un teatru de zile mari. Cum de reuşeşti să te prefaci atît de bine ?

Oftez îngîndurat :

— Amurgul e totdeauna albastru...

— Interesantă poveste, găsi amicul.

— Bine că i-am spus că sînt însurat, oftez eu din nou.

— De abia are să descopere maică-sa că ai minţit-o, ripostează amicul.

Eu mă refugiez iar în tăcere. În faţa ochilor îmi apare chipul Emilijei. Am senzaţia că o iubesc şi o urăsc în acelaşi timp. M-a fript zdravăn cu scrisoarea aceea, dar zîmbetul ei, ca un răsărit de soare... Cine ştie unde s-o fi aciuit mama. Probabil acasă la unchiu' Stevan. Se perpeleşte, se ofileşte, se macină, se usucă de vie. Am s-o iau cu mine, dacă o să vrea...

De unde o fi avînd Emilija negurile acelea pătimașe în ochi ? Asemenea ochi, superbi și grei ca un blestem, n-am văzut la nici o femeie pînă acum. Asemenea ochi nu avea nici George Sand, una dintre cele mai mari seducătoare ale lumii.

— Amice, o cunoști pe Emilija ?

— Emilija ? zice amicul, cu un efort vizibil de a-și aduce aminte.

— Cea mai stranie femeie din cîte am văzut, îl asigur eu cu aprindere.

Amicul clatină capul :

— Nu, zice dînsul, nu cunosc nici o Emilija. Repet afirmația rituoasă că este femeia cea mai stranie pe care am văzut-o vreodată.

— Belgrădeancă ?

— Da. Adică așa spune ea.

— Studentă ?

— Văduvă, răspund surîzînd.

— Și zici că e mai frumoasă decît Smiljka ? face amicul neîncrezător.

— Un vis ! exclam eu nedefinit.

— Așa ziceai și de Smiljka...

— Pe Smiljka am văzut-o ultima dată acum cincisprezece ani, pe Emilija acum cinci zile.

— Văduvele sînt femeile cele mai strașnice de pe pămînt, declară competent amicul. Am cunoscut destule. Blonde sau brune, urîte sau frumoase, totdeauna au în ele ceva care te atrage, ceva excepțional. Inimă bună, șolduri la fel. Nu cer nimic, dau totul. Așa e și Emilija ta ?

Mă uit la el. Voinic, rumen, sanguin, plin de vigoare și energie. Frunte înaltă, albă, lucioasă ; în partea stîngă a capului, o șuviță de păr jucăușă îi cade în jos, tot mai jos. Ochi mari, de un verde întunecat, adînci și plini de viață, temerari, demenți. Ceafă lată, ca un trunchi de arbore tînăr. În jurul gurii, pe buze, un licăr de sălbăticiune.

— Așa e și Emilija ta ?

— O poezie, declam.

— Vorbește-mi de ea. De poezie...

— Am să-ți vorbesc. Numai adresa n-am să ți-o spun. N-o știe nici Bojana, cu toate eforturile de a mi-o smulge cu sila. Arde de nerăbdare să se răfuiască cu ea, s-o spintece, sau cam așa ceva. I-am spus că e plecată din Belgrad... S-a întîmplat într-o zi cu soare și cu cer albastru fără nori. Liliacul dădea în floare, salcîmul îmbălsăma văzduhul. Aleile erau pline de lume, mai ales de femei, fete, eleve. Am ieșit și eu, să mai scap de mama și de Bojana, să nu le mai aud ciorovăindu-se. Mă plimbam îngrijorat și indispus : deprins cu blestemele, amenințările, jignirile și răutățile, eram însetat de liniște și aer curat. O voce melodioasă ca un cîntec m-a făcut să tresar :

— Bună ziua !

— Bună ziua, am răspuns.

— Mi se pare că m-ați uitat ?

— Iertați-mă, dar știți, memoria mea...

— Am fost acum o zi-două la dumneavoastră la birou...

— În interes de serviciu ?

— V-am adus poeziile mele...

— A, așa e, mi-am adus eu în sfîrșit aminte, iertați-mă, vă rog...

— Ați fost cumva contuzionat ?!

— Împușcat, precizai.

Ea a început să rîdă cu hohote, de i se cutremurau umerii. Băgai de seamă că avea cearcăne vinete în jurul ochilor, urme neîndoioase ale oboselii și nesomnului. Panglica roșie care-i prindea părul îi dădea un aer copilăresc, naiv, tineresc.

— Împușcat, ați spus ?

— Da, întării. Doar atît.

— Împușcat și totuși vă plimbați ca un om teafăr ? Nu pricep cum vine asta !

— M-am sculat din morți. E numai în aparență imposibil...

— Iertați-mă, poate vă rețin...

— Ba nu, sînt liber. Dar dumneavoastră ?

— N-am nici un plan, îmi răspunse și ea.

— Vreți să ne plimbăm împreună ?

— Cu plăcere, primi dînsa.

Am dat drumul de îndată la placă :

— Încă nu și-a făcut nimeni seama din cauza dumitale ? Numai pentru o frumusețe merită să mori.

— Frumusețea nu scurtează viața, nu credeți ?

— Dar la ocnă n-ai trimis pe nimeni ?

— La ocnă ? De ce ?

— Uite așa... unul între patru scînduri, altul între patru ziduri...

— Doar nu sînt o fiară, replică ea rîzînd. Și în vreme ce vorbește, ține neapărat să-mi arate ce frumos știe să meargă. Aleargă, se îndepărtează, ca s-o văd toată. Culege o frunză de pe o ramură de tei, vine fuga la mine ca să mi-o prindă la butoniera buzunarului mic de la piept și mă privește de aproape, provocator. Mie, îmi pierise graiul. Ea, cu părere de rău :

— Nu vă place ?

— Tot ce vine de la dumneata, zic, e o poezie.

— Nu vi-e teamă că declarația poate fi greșit interpretată ?

— Interpreteaz-o cum vrei. Mă aflu în fața unui templu, nu a unei femei.

— Poate numai în fața unei poete.

— În fața poeziei, nu a unei poete.

— Am auzit că și dumneavoastră scrieți, făcu ea cu admirație.

— Încerc, răspunsei modest.

— Tema ?

— Soarta omului, zic.

— Dragostea și moartea ?

— Repetarea la nesfîrșit a prostiilor umane. Imperfecțiunea acestei lumi. Noi cei hidoși, noi cei frumoși. Noi, nevinovații. Asta-i tematica mea... Pentru moment, am numai intenția și tema. Restul e sub semnul întrebării...

— Va fi cu siguranță o carte minunată, exclamă ea. Ce fericită trebuie să fie soția dumneavoastră !

— Nu cred, replicai prompt.

Ne-am uitat lung unul la altul, ochi în ochi. Ținea în mîna-i albă o rămurică goală. Des-

frunzită. Surprinsei în ochii ei o expresie de intimitate fără rezerve și de neascunsă simpatie. Asta mi-a mers la inimă. Femei ca ea nu poți întîlni decît pe meleagurile tale natale, mi-am spus urmărindu-i șoldurile rotunde, buzele cărnoase.

— Eu vă consider totuși un om fericit, zise dînsa.

M-am uitat la ea mirat.

— Idealurile vi le-ați realizat, își urmă ea gîndul, ați urcat pe treptele cele mai înalte ale societății, v-ați întemeiat o familie...

— Adevărul stă pitit în ungherele cele mai obscure ale conștiinței, replicai, dumneata n-ai zgîriat decît suprafața.

— Bine spus, aprobă amicul meu. Unde ai citit asta ?

— Nu știu cum mi-a venit ideea, dar am impresia că o bună parte din ceea ce are mai intim viața omului rămîne ascuns de cețurile tainei și ale singurătății inevitabile. Omul vine pe lumea asta și o părăsește fără ca societatea să bănuiască măcar cine a fost, pe cine a pierdut.

— Zi mai bine despre Emilija, mă invită amicul.

— Nu cumva v-ați căsătorit prea devreme ? m-a întrebat Emilija.

— M-am însurat cu zece ani prea devreme, răspunsei.

— La fel ca și mine...

— Cum, ești căsătorită ?

— Am fost. Acum sînt liberă.

— Ți-a murit soțul ?

— L-am părăsit, spuse dînsa. Era un papă-lapte, o moluscă. Adică, nu era chiar slab ca bărbat, dar eu aș vrea... Și se întrerupse. Coborî privirea, bătînd mărunt cu pantofiorul în pămînt ; apoi, cu vîrful prinse a desena cercuri în praf.

— Ce-ai vrea ? o întrebai.

— Aș vrea să aparțin lumii întregi, izbucni dînsa. Aș vrea să fiu a tuturor bărbaților care-mi plac...

O priveam consternat.

— Vorbesc foarte sincer, mă asigură ea. Nu pot concepe viața alături de un singur om, în timp ce sub bolta cerului trăiesc atîtea milioane de oameni superbi. Nu știu dacă mă înțelegeți ?

— Vrei să spui că e multă nedreptate pe lumea asta, răspunsei.

— Întocmai. Trec pe străzile orașului meu natal și nu cunosc pe nimeni. Din cinci sute de mii de locuitori, știu numai vreo treizeci, să spunem. Din cincizeci de mii de oameni tineri și frumoși, știu numai zece, să spunem. Nu e o mizerie ?

— Cu bărbații e la fel, o asigurai.

— Trec veacurile, revoluțiile se succed, iar în așa-zisa viață de familie a individului neamul omenesc pare că s-a împotmolit în mod lamentabil. Și lucrul cel mai rău e că nu-i nici o speranță să se schimbe ceva în următorii o mie de ani. Uite, bunăoară, căsnicia. Nu știu să existe instituție mai stupidă...

— Inteligentă femeie, zice amicul.

— Inteligentă și bizară, adăugai.

— De ce bizară ? Pentru că nu crede în căsnicie ?

— Am să-ți spun eu mai tîrziu de ce. Deocamdată, uite că intrăm în gară. Aici, în tîrgușorul ăsta, mi-am făcut liceul.

— S-ar zice că nu ți-ai tocit degeaba coatele pe bănci, comentă amicul.

Trenul își micșora viteza. Frînele scrîșneau.

Mă trage spre movilele acelea o forță stranie, inexplicabilă. Nu scot o vorbă. Amicul tace și el, parcă intuind solemnitatea momentului. Aici, în fața noastră, în imediată apropiere, zac trei dintre tovarășii mei. În pămînt. Au fost îngropați într-un luminiș, printre stejari, cu mulți ani în urmă. În timp ce-i vorbeam despre ei, amicul mă urmărea cu luare aminte. Îmi spuse la urmă că eram totuși un om norocos, fiindcă e al naibii de greu să suporți pămîntul pe piept.

— Vezi semnul ? spusei.

— Crucea ? întrebă amicul.

— Nu cred că e cruce. Mai curînd o piramidă.

— Văd ceva negru.

Ne-am apropiat încetișor de gărdulețul spălăcit. Tufe de stejar împrejmuiau mormintele. Trei movile, și deasupra lor trei semne. De jur împrejurul luminișului se întinde o pădure deasă de stejar și de fag. Coroanele mari tac solemn, învăluind totul în frumusețea lor fără grai. Mă întorc : parcă mă cheamă cineva. Mă cheamă ei, morții. Mă sprijin cu grijă de împrejmuire și privesc îndelung movilele. Observ flori sădite de mîna omului. Sau poate că florile au răsărit ele

singure din morminte, din beznă, din pulberea luptătorilor căzuți, care zac aici de doisprezece ani, la distanță egală unul de altul, înmormîntați la repezeală, după luptă, în gropi strîmte și puțin adînci. Pe fiecare movilă s-a pus o lespejoară de piatră, de pe care ploile, vremea, au șters în bună parte inscripțiile.

Puri și inocenți au pășit în război, o știu prea bine. Le-am fost camarad de arme. Prietenia noastră n-a durat mult, pentru că le-a fost dat să apuce pe drumul fatal care ne-a despărțit pentru totdeauna. Porniseră în avangarda brigăzii, înainte de plecare, m-au privit semnificativ. Fadil a zîmbit, ca și cînd m-ar compătimi, încredințat că este ostaș mai bun decît mine, de vreme ce fusese ales pentru patrula de cercetași. Fadil a zîmbit, iar Ivica mi-a făcut cu ochiul, ca pentru a-mi spune : „Las' că te avem și pe tine în vedere la prima ocazie". Așa au pornit în necunoscutul crîncen, iar moartea i-a secerat la primul kilometru care ne despărțea, pentru că nemții organizaseră cu abilitate o ambuscadă unde o grupă de trăgători, întărită cu o pușcă mitralieră, își aștepta victimele cu nerăbdare. Am auzit că Fadil a căzut primul, lovit de moarte, totuși a mai avut puterea să-și cheme camarazii în ajutor. Și chemarea n-a răsunat în pustiu, de vreme ce Milan a alergat și el într-acolo. Mitraliera germană a tunat, și Milan a căzut gemînd, apoi s-a ridicat și a pornit din nou înainte, dar s-a împleticit și a căzut iar, secerat de-a binelea de gloanțele care au retezat chiar și trunchiuri de stejari tineri. Singur, fără nici

un ajutor, Ivica a încercat zadarnic să-şi ajute fraţii, dar pînă la urmă a fost nevoit să bată în retragere, cu o rană adîncă la şoldul drept, şi a mai apucat să ajungă aşa, înainte de a-şi da duhul, pînă la brigadă...

Multă vreme am stat sprijinit de gardul mormintelor. Nemişcat, am stat aplecat îndelung deasupra ţărînei sfinte şi veşnice. Mi-am scos şapca şi am coborît privirea spre lespejoarele de piatră, la numele scumpe, la florile pălite de soare, tăcînd şi privind, privind îndelung, fără să pot articula un cuvînt. Vorbeau ei, morţii, iar eu tăceam. Amicul meu tăcea şi el.

Zadarnic am încercat s-o înduplec.

— Nu-i loc pentru noi amîndouă sub acelaşi acoperiş, a sunat răspunsul ei.

Amicul meu persevera totuşi, cu mult tact. Zicea că aşa sînt femeile mai tinere şi, în general, oamenii mai tineri : greşesc adesea faţă de cei mai în vîrstă, nu vor să-i înţeleagă, nu ştiu să ierte.

— Fii încredinţată, măicuţă, că Jaruga te divinizează. L-am auzit de atîtea ori vorbindu-mi de dumneata, de familia dumitale, de necazurile pe care le-ai înfruntat în viaţă, de greutăţile cu care v-aţi luptat ca să înveţe carte. Şi totdeauna scotea în evidenţă, ca lucrul cel mai scump şi cel mai sfînt, dragostea ce ţi-o poartă...

— Ştiu, a sunat răspunsul. Aşa se şi cuvine din partea unui fiu adevărat.

— Eu, măicuţă, îţi făgăduiesc...

— Ori Bojana, ori eu, a sunat răspunsul implacabil.

— Dar copiii, mamă, ce vor deveni copiii ?!

— De copii am să văd eu. Am să-i îngrijesc mai bine decît ea. Am să-i spăl în fiecare dimineaţă, că ea nu-i spală nici la o săptămînă o dată. Am să-i gătesc frumos. Am să fiu bună şi blîndă cu ei. Că ea, tot timpul îi bate...

O privesc ţintă în ochii cenuşii. Pupilele s-au strîns, s-au micşorat. În jurul gurii s-a săpat o cută de amărăciune şi durere, o cută de ofensă morală şi de hotărîre. Buzele, lipite, trădează prin paloare tensiunea lăuntrică. Faţa, încadrată de basmaua neagră pe care o poartă de cînd mi-a pierit fratele, e galbenă şi chinuită, ca de om bolnav... Cincizeci de ani a bătut dealurile astea rîpoase. A răbdat de foame, a trudit, a umblat desculţă prin noroi şi zloată, cu cîteva fire de ceapă şi un codru de pîine în mînă, adesea fără o bucăţică de grăsime, fără o picătură de lapte în casă. Şi-a rupt de la gură ca să nu simţim cît e de grea viaţa, ca să ne facă hatîrul, mie şi lui frate-meu. Şi acuma mă părăseşte, jignită. Crede că-mi pare bine că n-o mai văd lîngă mine. Iar mie îmi venea să urlu, să-i cad în genunchi şi s-o rog, s-o implor, să strig din răsputeri. Dar nu eram singuri şi trebuia să-mi înnăbuş sentimentele.

Era moşu-meu Stevan de faţă. Ne asculta, adus de spate, cu capul plecat. Pe creştet, o căciulă albă din piele de oaie. Mustăţi stufoase şi dese, încărunţite, parcă bătute de brumă. Mîini

aspre, cu palmele crăpate, negre ca pămîntul. Straiele — uzate, decolorate, rupte pe la cusături, roase pe la margini. Două petice cusute cu ață albă la un genunchi și la celălalt. Pieptul, dezgolit, își arată tufele de păr. Părul îi cade în neorînduială pe ceafă, coboară pe gît, se strecoară sub cămașă. Ridică ochii, își scarpină fruntea. Degetele țesală părul, împing căciula pe ceafă. Mi-e teamă de moșu-meu Stevan. Totdeauna vorbește rar, măsurat, alegîndu-și cuvintele cu grijă :

— *Da' cum vine asta, nepoate ? A rămas țăranul fără nici un temei. Cotă de grîu, cotă de untură, cotă de carne, cotă de lînă, bașca de vite, de sfeclă de zahăr, pe urmă impozitul, tăierea pădurilor la munte, iar la urmă cooperativa de producție. Se duce de rîpă țăranul, ascultă-mă pe mine. Pentru pămînt am mers la judecată, am ridicat cuțitul asupra fratelui, pe taică-tău l-am amenințat cu șișul, pe legea mea, știi tu asta ? Iar acuma, satu-ntreg trebuie să trăiască de-a valma. Lončina cocoșatul și Mašala nebunul. Și-ar smulge unghiile unul altuia, și cînd colo construiesc socialismul. Eu am intrat în cooperativă fiindcă n-aveam încotro, ca să scap de cote și impozite, așa să știi. Ziua lucrez și cînt cu tineretul la cooperativă, noaptea mă îmbăt și plîng după pămîntul pe care l-am dat zdrențăroșilor... Da' cum vine asta, nepoate ? Aud că ați pornit război contra rușilor, hai ? V-a trecut Biroul Informativ pe lista neagră ? Il atacă și pe Tito, chit că mai înainte i-a dat decorații.*

Asta ce-o mai fi, hai ? Nici voi, ăștia cu comuna, nu știți ce faceți, pe crucea mea și pe sfîntul Ștefan... E sau nu e, nepoate ? Spune și tu, cum vine asta ? Acu la urmă ne-au lăsat să plecăm din cooperativă, cine vrea, după ce înainte ne mînau cu securea să ne lipsim singuri de avutul nostru. Eu, zău, n-am crezut dintru început. Stăi oleacă, zic, nu care cumva ne-ntinde statul o cursă, ca să ne bage în vreun bucluc ? Da' numa' ce văd că încep cooperatorii să ridice deștele în sus, să iasă care mai de care. Ei, zic, asta nu-i șagă, și-am ridicat și eu mîinile amîndouă, și mi-am luat înapoi pămîntul, și vitișoarele. Au rămas în cooperativă numai vreo douăzeci de familii, iar mai înainte eram trei sute. Cînd a auzit că-i slobod să iasă din cooperativă, Stojan Kačeavenda a căscat o gură uite atîta, și a căzut lat, și a doua zi l-au îngropat frații în capul dealului. Că începusem și eu să mă tem să nu mă lovească damblaua. Da' ce crezi tu de căluț, căluțul vostru, ăla de l-ai cumpărat tu înainte de război, la tîrg ? Acum n-are un ochi, da, da, e chior. Un cooperator, da' ce cooperator, un neisprăvit, un țingău mucos l-a plesnit cu nuiaua peste ochi și ochiul i s-a scurs. A chiorît căluțul în lupta pentru socialism, nepoate, zău așa...

Mă uit la el. Acum tace, dar știu eu ce-i în capul lui. Mă pîndește, se pregătește de atac, îmi întinde o cursă. Parcă-l aud zicîndu-mi că m-am făcut domn și că vreau să scap de mama. Înainte era bună, acum nu-mi mai trebuie și

nu-mi mai vine la socoteală hodoroaga bătrînă — așa o să-mi spună moșu-meu Stevan. O gonești, nepoate, pe țărănoaica asta nespălată? Apoi așa-i și drept, că la oraș trăiește numa lume aleasă. Aștept să mi-o zică, și știu că eu n-am să pot să-i răspund.

Amicul își strică gura degeaba. Mi-am dat seama că nu-i nimic de făcut. Nu poți sili rîul să curgă la deal: are matca lui, cursul lui... Mama nici nu vrea s-audă:

— Nu-i loc pentru mine și pentru Bojana sub același acoperiș. Zadarnic încercați să mă înduplecați, copii...

Se amestecă atunci în vorbă și moșu-meu Stevan:

— Chiar că nu ești un fiu bun, zice oftînd. Eu fac ochii mari.

Amicul mă privește neputincios.

Moșu-meu Stevan nu se lasă:

— De ce n-o gonești pe tîrfa aia?

— Care tîrfă? mă prefac eu că nu pricep.

— Ian te uită la el, care tîrfă! Parcă n-ai ști care!

— Am spus că mă aflu la un pas de divorț...

— Pîn' te-ai hotărî, om sta eu într-o parte, tu într-alta, zice mama liniștit.

Simt că n-are nici un rost să ne mai ciorovăim. Mi-e gîndul la întoarcere. Trebuie să apuc primul tren. Să plec fără zăbavă, neîntîrziat. Altfel, parcă văd că mama încearcă să mă mîne la tribunal, să cer cooperativei să-i înapoieze pămîntul, avutul pe care l-am dăruit cîndva cooperativei. A mai adus ea de cîteva ori vorba, mi-a spus să înaintez cerere la tribunal. I-am răspuns că n-am să fac una ca asta. N-are decît să dea ea cooperativa în judecată, dacă poftește, eu nici nu mă gîndesc. Da, trebuie să plec fără zăbavă...

Moșu-meu ne-a pregătit prînzul. Ne cinstește cu rachiu și cu friptură de miel. Mie nu-mi vine să mănînc, nici să beau. Aș lua, mai degrabă, pușca și aș trage în toți, pe urmă în mine. Sînt furios la culme și, în egală măsură, neputincios. Amicul, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, golește pahar după pahar, ciocnește, închină în sănătatea gazdelor și înfulecă de zor friptura.

Sînt mut ca mormîntul.

Cînd pornim de acasă către gară, vorba mi se împotmolește în gîtlejul uscat. Pășim în tăcere. Simt privirea ei în ceafă, o simt și nu îndrăznesc să mă întorc, de teamă să n-o fac să plîngă. Știu că mă urmărește privirea ei, mereu aceeași, gingașă ca un vis și neînduplecată ca soarta. Așa ne apropiem de clipa despărțirii noastre.

Uite și gara. Îmi scot bilet de tren, ieșim pe peron. Ea mă cercetează în tăcere. Simt că mi se frînge inima. Cu disperare îmi chem copilăria, să se înapoieze măcar pentru o clipă, dar în locul copilăriei pierdute, iremediabil pierdute, aud șuierul locomotivei care se apropie.

Atunci, o văd că se crispează, ca sub efectul unei lovituri. Îi întorc privirea și ea îmi zîmbește melancolic. Ochii îi strălucesc și îmi dau seama că-și înnăbușă cu greu lacrimile. Se uită

la mine fără o vorbă, nemişcată. De abia aştept să pun piciorul pe scara vagonului, să dispar. Ea a rămas ca o stană de piatră, în acelaşi loc. Ori de cîte ori mă întorc, îi văd privirea aţintită asupra mea.

Locomotiva pufăie zgomotos, trenul se urneşte. Găsesc totuşi curajul necesar ca să scot capul pe geam. Zăresc basmaua neagră încadrînd o faţă ofilită. A încremenit ca o stană de piatră în acelaşi loc, cu braţele atîrnînd fără vlagă, mîini goale şi pustii, cu privirea aţintită la vagoanele care-i pier din ochi. Locomotiva pufăie puternic, vagoanele huruie. Ea stă nemişcată pe peron şi acolo are să rămînă pînă ce trenul va dispare, neclintită, în acelaşi loc, cu ochii aţintiţi la ultimul vagon. Chiar şi după ce trenul va fi dispărut, ea tot va mai scruta, clipă după clipă, depărtările pustii, pînă hăt, sub povîrnişul dealurilor, de dor să-şi mai vadă o dată băiatul, dar cum asta n-avea să mai fie cu putinţă, căci doar trenul s-a mistuit de mult în spatele colinelor, are să ofteze abia auzit şi are să se întoarcă, pentru ca s-o ia la deal, către sătucul nostru, cu lacrimile în ochi, fără o vorbă, fără un geamăt.

— Prietene, zic, s-a isprăvit cu mine...

Amicul desface braţele, mă bate pe umăr, încearcă să mă consoleze :

— Cîţi oameni fericiţi crezi tu că sînt pe lumea asta, frăţioare...

— S-a isprăvit cu mine, prietene, s-a isprăvit...

— Răbdare, ai toată viaţa înainte, vrea el să mă îmbărbăteze. Ai să mai ai tu parte şi de rele, şi de bune, cum spune Cehov.

Şi amicul surîde blînd.

Eu tac, încredinţat că nu mai poate fi nici o ieşire. Stejarul e mai tare decît omul şi tot se prăvale într-o bună zi şi îl înghite putregaiul. Eu unul m-am şi prăvălit.

MAI SÎNT ŞI ACUM FEMEIA CEA MAI DIVINĂ PE CARE AI VĂZUT-O VREODATĂ ?

Tinereţea mi-a fost scurtă. M-am îndrăgostit subit, de cum l-am văzut, şi încă nebuneşte. Uniforma, epoleţii de ofiţer m-au orbit, m-au scos din minţi. După cel dintîi sărut, el mi-a spus că sînt cea mai frumoasă femeie din lume. Eu i-am răspuns că n-am nici un motiv să mă îndoiesc de cuvîntul unui *militar destoinic*. Şi i-am mărturisit că declaraţiile lui mă făceau să mă simt în al nouălea cer. *Trăiesc numai pentru dragostea mea*, l-am asigurat. Şi ne-am lăsat cuprinşi de frigurile dragostei. N-au trecut nici zece zile şi m-a cerut de nevastă. Am primit cu o bucurie fără margini. Corpul lui mlădios, pe care postavul purpuriu închis al uniformei îi venea ca turnat, părul cîrlionţat, ochii adînci, mari şi plini de îndrăzneală, expresia bărbătească a feţei, încrederea în sine, ingeniozitatea glumelor, voioşia rîsului — tot ce descopeream la el sau gravitînd în jurul lui îmi plăcea. Trăiam permanent într-o stare de buimăceală şi exaltare. Eram încredinţată că mă alesesem cu soţul cel mai frumos şi mai bun din lume.

Primele zile de căsnicie au fost o sărbătoare. Eram nedespărţiţi, la micul dejun, la prînz, la cină, pe stradă, la cinematograf, la teatru, în pat — mereu împreună. Nu mai ştiam ce cuvinte să găsim pe potriva sentimentelor frumoase care ne stăpîneau. Ne întreceam în complimente şi drăgălăşenii. Pînă la prînz, lucram la birou. Cum terminam serviciul, alergam unul în întîmpinarea celuilalt. Prînzeam la repezeală şi cu aceeaşi grabă ne refugiam în cămăruţa noastră cochet mobilată. Ştiam să ne petrecem uneori întreaga după amiază numai flecărind şi lenevind. Nu aşteptam căderea nopţii. Ne mistuiam în focul pe care-l aţîţam neîncetat. Ne aruncam nebuneşte în focul acesta care ne distrugea...

Cît a durat, n-aş fi în stare să spun. Poate un an încheiat, da, chiar atît, mi se pare. Ştiu numai cînd a intervenit schimbarea fatală... Deodată, am început să simt, nu fără teamă, că omul acesta mă plictiseşte. Şi nu numai că mă plictisea, dar mi se părea insuficient, începea să nu mai însemne nimic în ochii mei. Patima mea era mai puternică decît a lui. El a văzut în asta o înfrîngere a lui ca om. A început să mă acuze deschis de *lipsă de măsură şi exagerare*. Întrebuinţez cuvintele pe care le-a rostit el cel dintîi. Apoi, într-un acces de furie neputincioasă, mi-a spus pur şi simplu că sînt *nesătulă*. I-am replicat liniştită că am să caut în altă parte ceea ce nu pot găsi la el. El s-a repezit prosteşte la mine. M-a pălmuit sălbatic, respingător. Mai întîi m-a lovit de cîteva ori cu pumnul şi cu palma, apoi m-a trîntit pe duşu-

mele și a început să mă piseze în picioare cu bocancii. L-am amenințat că-l reclam la comandantul regimentului. S-a speriat și m-a lăsat în pace. Mi-am dat seama că-l uram mai mult decît îmi închipuiam. Aș fi fost în stare să-i tai vinele.

Bătaia nu mă putea împiedica să nutresc cele mai serioase îndoieli cu privire la bărbăția lui. Îl disprețuiam în tăcere. Degeaba se străduia să înlăture discordia. Uneori mă amenința că își face seama dacă-l părăsesc. Încerca să-mi schimbe dispoziția revărsînd asupra mea torente de gingășie și căință. Îmi șoptea cuvintele cele mai dezmierdătoare, îmi jura dragoste pînă la moarte, mă încredința că e destul un semn al meu ca să-și dea și viața pentru mine. Îl ascultam fără nici o plăcere, dimpotrivă chiar, deprimată, și cînd nu eram în stare să inventez ceva mai inteligent, îi ofeream îmbrățișarea. În clipele acelea, nu eram decît falsitate și prefăcătorie.

Apoi, în ceasurile de singurătate, am început să mă simt nefericită de-a binelea, pierdută. *Omul acesta nu e pentru mine,* spuneam ochilor mei tulburi reflectați în oglindă. *Îl sorb într-un pahar cu apă, e un slăbănog,* spunem șoldurilor mele, care aveau ceva din sălbăticia unei lupoaice. *Totdeauna se epuizează atunci cînd îmi e mai necesar.* Nemulțumirea mea se manifesta tot mai deschis. S-a deprins să-mi suporte reproșurile și fără să mă pălmuiască. Mă ruga doar să fiu înțelegătoare. *Tu nu ești femeie, ești păianjen.* Cînd se zăpăcea, începea

să-mi explice că avusese de suferit ca bărbat în timpul războiului, că a fost bolnav de tifos exantematic, a avut temperatură mare și asta a lăsat urme asupra lui, că a zăcut în friguri patruzeci de zile, fără nici un ajutor medical, așteptîndu-și moartea.

Am început să-l compătimesc. M-am refugiat în singurătate. Am răbdat. Voiam să alung demonul din mine, prin orice mijloc. *Am să mă schimb,* mi-am spus, *am să devin altă femeie.* Pentru o vreme, liniștea s-a întors în casa noastră. Unii ne credeau o *pereche fericită.* Ba chiar ne pizmuiau. Mi s-a întîmplat să întîlnesc femei mai frumoase decît mine care să-mi spună, în treacăt, că am un soț minunat. Aș fi vrut să le cred. Mă sileam să le cred. În momentele de mulțumire, mai bine zis de indiferență, îmi ziceam că nu mi-am ratat viața chiar de tot.

Dar nu puteam să mă mint singură multă vreme. Am început iar cu imputările. Am vrut căsnicie ca să găsesc satisfacție, nu ca să mă lipsesc de ceea ce doream cel mai mult. Ajunsesem ca din te miri ce să-mi sară țandăra, să mă aprind, să mă înfurii.

În locul bărbăției, el încerca să mă potolească cu vorbe frumoase. Îmi făgăduia că vom merge la mare. Era gata să mă lase și singură, dacă aș fi vrut. Mi-a vorbit și de o călătorie la Paris, m-ar fi trimis prin *Oficiul de turism.* O să mă lase să ies mai des singură în lume, ca să petrec puțin, de vreme ce îmi arde atîta de asta. Părea împăcat cu ideea că trebuie să mă împartă cu alți bărbați. Nu-și mai ieșea din fire, dar pe

mine tocmai calmul acesta al lui mă alarma. *Intr-un acces de gelozie, omul ăsta e în stare să ucidă,* mi-am spus.

Afirmaţia lui că mă va lăsa singură chiar şi la Paris mi-a strecurat în suflet bănuiala. *Nu cumva şi-a găsit alta?* m-am întrebat eu într-o seară. Şi mi-am propus, cu riscul ca asta să bată la ochi, să-i arăt în pat întreaga mea superioritate ca femeie. S-a arătat nespus de încîntat de ceea ce am fost în stare să-i arăt. Într-un acces de sinceritate, sau poate pur şi simplu din lipsă de control, mi-a spus că nu m-ar da pe o mie de femei. Chiar dacă ar fi fost sincer, asta nu schimba cu nimic situaţia.

Nemulţumirea mea creştea neîncetat.

În cele din urmă, într-o seară, cînd mă întorceam de la cinematograf singură (seara, soţul meu avea de obicei şedinţă), am fost acostată de un bărbat a cărui figură mi se părea vag cunoscută. A părut surprins cînd i-am spus că, totuşi, nu mi-l amintesc. I-am întors spatele, puţin speriată de insolenţa lui, dar individul a început să mă urmărească, să mă pîndească zi după zi. M-a acostat din nou, susţinînd că în realitate îl cunoşteam foarte bine, dar că mă prefăceam, ca să-l încerc şi să-l pun în încurcătură. Mi-a spus apoi că acum sînt femeie măritată şi că beneficiez, cum s-ar zice, de *aprovizionare garantată,* încît, pesemne nici nu mai simt nevoia să-mi ridic ochii spre cer. Şi în timp ce vorbea, surîdea reţinut şi prefăcut, avînd aerul că mă compătimeşte. M-am simţit jignită. Nu voia, susţinea dînsul, decît să-mi schimbe

optica, să-mi lărgească orizontul, fără să mi se vîre în suflet, de aceea îndrăznise să se apropie de mine...

Mi-a propus să ne plimbăm puţin pe stradă. Nu m-am împotrivit. Aerul lui ferm, sigur de sine, mersul hotărît, nasul de vultur, privirea îndrăzneaţă — toate acestea sfîrşiseră prin a-mi aţîţa curiozitatea. După ce-am schimbat vreo douăzeci de fraze, i-am dat a înţelege că sînt nemulţumită în căsnicie, dacă nu chiar nefericită, şi atunci el mi-a pus cu blîndeţe mîna pe umăr. N-am arătat că mă supăr, n-am protestat... În umbra unui tei de pe trotuar, mi-a cuprins pe neaşteptate mijlocul, m-a tras spre el şi m-a sărutat pe ochi, apoi pe gură. L-am întrebat dacă nu cumva înnebunise.

Mi-a rîs în faţă, cu poftă:

— De ce să înnebunesc?!

— Ne vede miliţianul, am obiectat.

El mi-a propus să căutăm un loc mai ferit.

— Unde? l-am întrebat.

— La mine acasă.

N-am răspuns.

El a repetat propunerea.

— Stai departe?

— Nu, m-a asigurat dînsul. La două sute de metri de aici.

Am căzut pe gînduri, nehotărîtă.

— Primeşti? m-a întrebat el.

— Undeva trebuie să ne ascundem de miliţian, am decis în sfîrşit, surîzînd.

El m-a luat de mînă şi iar a dat să mă sărute.

— Fii cuminte, l-am certat, să nu ne vadă cineva.

— Ai dreptate, a spus el, soțul tău, de pildă...

— Nu prea știi să fii discret, l-am dojenit mai departe.

El mi-a cerut, în glumă, scuze.

Mie mi se părea că-mi pică din cer salvarea. Omul îmi plăcea. Graba și insistența lui mă ațîțau. *Dar n-ai să reușești tu astă seară*, i-am făgăduit în sinea mea, *n-ai să reușești în seara asta tocmai fiindcă ești convins că ți-a mers totul strună. Am să te țin în șah cel puțin o săptămînă. Nu sînt nici eu de două parale.* El mă privea satisfăcut. Ochii îi aruncau văpăi. Mă credea învinsă.

Se înțelege că în prima seară nu i-am îngăduit nimic deosebit. Ajunsese să-mi cadă în genunchi, să mă implore, să se frămînte ca un turbat. Se jura că i-am luat mințile, că frumusețea mea l-a scos din fire, l-a vrăjit, lucruri pe care, firește, nu le credeam decît pe jumătate. Am rămas neînduplecată pînă la capăt. A trebuit să mă conducă pînă la colțul străzii vecine. La despărțire, m-a implorat să ne revedem cît mai curînd. M-a întrebat cînd pot să vin, mi-a propus el singur locul, ziua, ora. După ce am ales propunerea care mi-a convenit, i-am spus că s-ar putea să vin, dar să nu se mire totuși dacă nu mă găsește acolo.

M-a privit supus și recunoscător, ca un cîine. Asta a fost începutul.

El a fost *primul*, pe lîngă soț.

După aceea, am continuat fără nici o reticență, frenetic.

Acum, mi-ar place să te aud pe tine. Știu că mori de curiozitate să afli ce-a fost cu șederea mea la balamuc, dar prefer să o las pentru mai tîrziu... Vorbește-mi de tine. Nici nu știu cine ești, nu-ți cunosc trecutul. Și m-ar interesa tare mult, de pildă, să aflu cum ai fost împușcat. N-am priceput nimic... Povestește-mi. Drumul e lung, timp avem. După ce termini, am să continui eu.

Am căzut prizonier într-o grea împrejurare, pe care nu țin s-o explic. Mă simt cuprins de rușine, dezgust și ură numai cînd îmi aduc aminte de ziua aceea. Cu toate că numai sinuciderea — de care n-am fost capabil — m-ar fi putut salva, ceea ce e tot una cu a spune că prizonieratul era inevitabil, oricum mi se pare o lașitate. Nu-mi intră în cap și pace că un partizan poate fi luat prizonier. Dar în loc să mă torturez încercînd să-ți explic lucrul acesta, am să-ți povestesc cum s-au purtat prizonierii în timpul execuției. E dovada unui curaj deosebit, cel mai mare și cel mai deplin, pentru că inamicul are de partea lui armele și superioritatea numerică, iar prizonierul, condamnatul, n-are decît mîinile, și acelea legate... Dar nu despre mine am să-ți vorbesc. M-am săturat pînă-n gît. Mi-e de ajuns că noaptea visez că sînt dus la execuție, strig, gem și sar din pat ca fript. Am să-ți vorbesc de un tînăr, tot din generația mea,

vrednic de toată admirația și respectul. E o poveste cît se poate de interesantă, crede-mă...

Mai întîi am văzut mișcînd un trup plăpînd acoperit cu zdrențe, apoi două țevi ridicîndu-se în sus și două arătări întunecate cu puștile în mîini, în timp ce o a treia dădea comanda cu glas tunător, înnăbușit totuși de bubuiturile cumplite. Tînărul a mai apucat să surîdă înainte de a fi detunat puștile, apoi a căzut, a gemut, s-a ridicat în genunchi și a rămas cîteva clipe așa, mut și zîmbitor. Înainte de asta, eram cu toții îngrămădiți la marginea gropii, o groapă mare și adîncă săpată în lut, lîngă un ogaș din pădurice, deasupra unui rîu fără nume, sub un nuc desfrunzit care oferea vederii numai ramurile goale ca un schelet. Groapa o săpasem peste zi, cu tîrnăcopul și lopata, fără o clipă de odihnă, tot noi, cei trei condamnați, sub supravegherea a trei santinele cu căști de oțel cenușii, care le ascundeau fruntea pînă la sprîncene.

Tînărul săpa fără să scoată o vorbă. Arunca pămîntul cu lopata, iar Marko și cu mine, alternativ, tăiam cu tîrnăcopul rădăcinile, fără a ști cine dintre noi trei fusese condamnat la moarte, cine, prin urmare, era propriul său gropar. Nu știam decît că are să piară cineva, — tînărul, Marko sau eu, dacă nu cumva chiar tustrei laolaltă, fiindcă soldații cu căști ne îmboldeau mereu să adîncim mai mult groapa. Unul mi-a tras chiar o cizmă în spate — „Mama ta de comunist!“ — de două ori m-a lovit, în șira spinării. Am icnit și am continuat să sap

țărîna ca și mai înainte, resemnat, apatic, împăcat cu tot ceea ce era și cu tot ceea ce urma să se producă inevitabil : nu mai aveam putere să mă împotrivesc, nici sînge în vine, nici pîine în stomac, nici măcar apă, fiindcă înainte de execuție ne supuseseră și la tortura setei, gîlgîindu-și apa în gîtlej, așa, ca să-i auzim, și rîzînd satisfăcuți în timp ce noi le aruncam priviri pe furiș, oftam și ne doream parcă mai degrabă moartea.

Cît timp am stat închiși, tînărul de care-ți vorbesc nu se făcuse remarcat prin nimic, în afară de supunere și tăcere, de mi-a venit a crede că făptura asta omenească se rătăcise printre noi din pură întîmplare. Pe la trei după amiază, cînd groapa era gata, ostașii ne-au legat din nou mîinile cu sîrmă și cu lanțuri — tînărului cu sîrmă, mie și lui Marko cu lanțuri, strînse cu cîte un lacăt negricios, plin de rugină. Un soldat a întins mîna :

— Înainte, marș !

— Înainte, marș, a ordonat soldatul întinzînd mîna.

Am pornit. Marko, tînărul și cu mine. Înaintea noastră un soldat cu baioneta la carabină, celălalt soldat în spatele meu. *Cine o să se culce astăzi în mormîntul acesta?* Îmi venea să strig, îmi venea să strig nu de teamă, nici de durere, ci de foame, să strig după o bucată de pîine, fiindcă în trei săptămîni cît stătusem închiși nu ni s-a dat niciodată pîine, ci numai ciorbă cu zarzavaturi și doi-trei cartofi fierți. *Cine o să se culce astăzi în mormînt?* Apoi, altă între-

bare : „Nu cumva eu, nu cumva eu ?“ La care-mi răspundeam, aproape indiferent : „Ar fi mai bine, decît să mă canonesc. Numai de-ar fi cît mai curînd, cît mai curînd“. Picioarele pline de răni şi de noroi, negre ca şi coaja de stejar, abia mi se mişcau, afundîndu-se în glod, ieşind cu chiu cu vai, ca să se afunde apoi din nou, şi am început să simt că mă pierd încet, încet şi că nu-mi mai dau seama ce se întîmplă cu noi.

...Nu ştiu de ce ne-au dus înapoi la închisoare... Poate pentru cuvîntarea locotenentului major, pentru cele douăzeci de fraze pe care le-a spus deţinuţilor aşezaţi pe două rînduri. Ca să ne spună că Marko, membru al *Comitetului Central*, a fost condamnat la moarte şi că, în afară de el, au mai fost condamnaţi la moarte alţi cinci tovarăşi. Ca să-l auzim pe locotenentul major şi să facem apoi stînga-mprejur, iar sub paza santinelelor, legaţi ca şi pînă acum, tăcuţi şi reduşi la neputinţă ca şi pînă acum, neconsolaţi şi singuri în disperarea noastră, fiecare cu gîndurile lui, care se zbăteau să iasă din beznă ca nişte păsări cu aripile frînte. Dar tînărul — nu-i mai ţin minte numele, fiindcă începusem să uit totul : şi cine eram, şi cum mă cheamă — tînărul nici atunci, în timp ce păşea alături de mine, legat cu sîrmă, cu capul plecat, descoperit şi desculţ, cu tălpile negre, n-a lăsat să se întrevadă că va face *una ca asta* tocmai în clipa hotărîtoare, fiindcă abia mai părea în stare să se ţină pe picioare. Mergea încovoiat, în zdrenţele lui pline de noroi şi de sînge, rufăndos, cufundat în tăcere, şi deşi lui

nu i se spusese că e condamnat la moarte şi are să fie împuşcat, arăta mai abătut decît noi, mai întunecat, mai sfîrşit decît noi toţi cei ce formam coloana cea mică a cărei ţintă era groapa comună. De aceea am rămas buimăcit cînd i-am văzut gestul şi cînd i-am auzit, înainte de salvă, cuvintele care m-au săgetat pînă la oase.

A fost cu atît mai surprinzător cu cît băiatul încă nu fusese condamnat la moarte, ci, probabil ca şi mine, urma să fie împuşcat abia peste cîteva zile. Era cel mai plăpînd şi în acelaşi timp cel mai tînăr dintre noi, iar pe deasupra n-avea, ca să zic aşa, nici o vină, pentru că nu se putuse dovedi că e *skojnic.* Numai de Marko se ştia că e membru al *Comitetului Central,* iar Marko se şi purta ca atare, arătîndu-se dîrz şi mîndru cu ustaşii, mereu cu fruntea sus şi cînd zîmbea, şi cînd gemea răbdînd durerile bătăilor, căci era ferm hotărît *să se arate demn în faţa duşmanului de clasă.* Îmi aduc aminte că o dată, readus în celulă printre noi după ce fusese interogat, băiatul ne-a povestit că anchetatorii îl puseseră faţă în faţă cu un om pe care-l cunoştea, dar el s-a prefăcut că nu-l recunoaşte, a răbdat bătaia şi a negat. Aşa ne-a povestit tînărul însîngerat, dar eu nu l-am crezut. Iar cînd l-au adus şi pe Marko în beci şi l-au azvîrlit în mijlocul nostru, aşa cum ţăranul se descotoroseşte de o unealtă veche şi nefolositoare aruncînd-o la gunoi, tînărul a amuţit şi s-a închis din nou în sine, ca şi cînd nu l-ar fi văzut niciodată, ceea ce m-a întărit în convingerea că povestea cu ancheta

nu era decît o invenţie, cu atît mai mult cu cît şi Marko însuşi confirmase că-l cunoaşte pe băiat. Aşa că a trecut neobservat printre noi şi atunci, în beci, şi acum, în timp ce străbăteam drumul noroios, străjuit de stejari groşi şi muţi, cu coroanele îngălbenite. O singură dată, mi se pare, l-am auzit spunîndu-i cu admiraţie: „Dumneata eşti chiar tovarăşul Marko, acela care a condus insurecţia?" — la care Marko s-a mulţumit să surîdă blînd.

La un ordin, osîndiţii au fost întorşi cu spatele spre groapă, ca să cadă, o dată cu bubuitul salvei, drept acolo unde le vor putrezi oasele. Locotenentul major s-a adresat apoi celor ce încă nu fuseseră condamnaţi la moarte şi le-a spus că-i adusese aici ca să vadă cu ochii lor cum pier *bandiţii comunişti*, să ia aminte şi să-şi bage apoi minţile în cap. Şi fiindcă spusese „să-şi bage apoi minţile în cap", am tras concluzia că noi ceilalţi vom fi lăsaţi în viaţă, că, cel puţin nu vom fi ucişi chiar azi.

N-am priceput de ce l-au pus pe Marko ultimul în rînd, socotind de la stînga la dreapta. Execuţia a început de la flancul stîng. Erau cinci condamnaţi la moarte, toţi gravi, osoşi, mustăcioşi, cu spetele încovoiate şi frunţile plecate. În beci se şoptea că făceau parte cu toţii din organizaţia comunistă şi că Marko era membru al *Comitetului Central*. Se mai spunea că el a organizat grupuri de partizani şi acţiuni de diversiune. Eu îl cunoşteam numai pe Marko, pentru că ajunsese vestit în tot ţinutul, dar n-am fost niciodată curios să aflu ce funcţie politică

avea. Acum şedea ultimul în rînd, tăcut, neclintit, cu mîinile legate. Privea calm cum cad tovarăşii lui, unul după altul, în groapă după fiecare salvă. Mă aşteptam ca atunci cînd călăii îi vor îngădui să-şi spună ultima dorinţă, să-l aud ţinînd o cuvîntare fulminantă, trîntindu-le în faţă o sută de dumnezei şi spunîndu-le exact ceea ce meritau. Doream o astfel de cuvîntare fie şi numai ca să văd pe unde vor scoate cămaşa ostaşii luaţi prin surprindere, cum vor mai astupa gura răzvrătitului. Dar cînd locotenentul major l-a întrebat dacă are ceva de spus, Marko a ridicat fruntea, dînd a înţelege că nu va vorbi şi că ucigaşii n-au decît să-şi facă treaba cît mai repede.

— Te-am lăsat dinadins la urmă, ca pe ultima bucăţică, cea mai dulce, i-a spus locotenentul major cu un zîmbet plin de superioritate.

— Răfuiala abia începe, a ripostat Marko glacial.

— Aşa o să sfîrşiţi cu toţii. Pe toţi o să vă aducem în faţa plutonului de execuţie, a zis locotenentul major arătînd groapa săpată în lut.

— Muntele e mare, locotenente. Teamă mi-e că-ţi vei frînge picioarele căutîndu-mi tovarăşii...

Discuţia în contradictoriu cu condamnatul nevenindu-i la socoteală, locotenentul major a ordonat soldaţilor să-şi încarce puştile, apoi s-a tras înapoi vreo treizeci de paşi ca să dea comanda, cînd, deodată, tînărul ţîşni afară din coloana deţinuţilor:

— Opriţi! a strigat el. Opriţi! a repetat el cu înfrigurare.

— Ce vrei ? l-a întrebat locotenentul major surprins.

— Împuşcaţi-mă pe mine în locul lui, a spus tînărul, arătînd cu mîna spre Marko.

Locotenentul major şi-a umezit buzele.

— Împuşcaţi-mă pe mine în locul omului ăsta, a repetat băiatul, clar şi răspicat, şi s-a aşezat în faţa lui Marko, acoperindu-l cu pieptul lui. Părea acum mai înalt şi mai puternic, deşi capul îi ajungea abia pînă la umerii celuilalt. În locul omului ăsta... împuşcaţi-mă... are trei copii...

Mi-am dat seama că minte cu bună ştiinţă, pentru că Marko rămăsese de mult văduv — cel puţin aşa spuneau toţi — şi că în orice caz nu avea copii. Continuam totuşi să mă uit la băiatul acela cu un fel de compătimire şi nu cu admiraţie, poate din cauză că nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte că un puştan fără importanţă, pe care nimeni nu-l băga în seamă pînă acum, era în stare să...

— Împuşcaţi-mă pe mine în locul lui, a răsunat limpede vocea lui. Şi vîntul a înghiţit-o.

Stăteam ţintuit locului şi credeam că visez, pentru că ştiam că Marko n-are copii şi că tînărul minte. Am observat numai că soldaţii încep să ochească, fiindcă locotenentul major dăduse comanda. În faţa ţevilor se aflau un om în toată firea şi un copilandru... Mai întîi a căzut Marko, fără un geamăt, ca secerat, iar tînărul a mai apucat să surîdă înainte de a fi detunat puştile, apoi a căzut, a gemut, s-a ridicat în genunchi şi a rămas aşa cîteva clipe, mut şi zîmbitor.

M-au dus după aceea şi pe mine în faţa ţevilor. Salva m-a secerat...

La ce mă gîndeam în clipa în care ţinteau soldaţii ? Caraghioasă, copilăroasă întrebare, ca să nu spun stupidă. La ce mă puteam gîndi ? O clipă, cred, mi-am amintit de mama. Asta a fost tot... Cum de-am scăpat cu viaţă ? Habar n-am. M-am prăbuşit, mi-am pierdut cunoştinţa, apoi mi-am venit în fire, am văzut rana din piept. Zăceam într-un morman de morţi, pe pămînt, pe fundul unei văiugi pline cu frunze veştede. Nu fusesem ucis, nici îngropat. Mi-am adunat ultimele puteri şi m-am depărtat tîrîş de locul execuţiei.

Trenul gonea nebuneşte. Îmi dădea senzaţia unei galopade spre infern.

— Ascultă, Draško, reluă femeia. Eu mai am de povestit şi cu siguranţă că şi tu ai. Dar înainte de a ne continua spovedania, ca să uităm o clipă de tot ce-a fost mai neplăcut în viaţa noastră, hai să jucăm un joc. De exemplu, submarinele. Vrei ?

— Submarinele ? făcui mirat.

— Ne trebuie două foi de hîrtie cu pătrăţele. Vom desena pe ele submarine, crucişătoare, cuirasate, apoi le vom căuta în pătrăţele ca să ni le distrugem. N-ai jucat niciodată ?

— Ba, da, răspunsei.

— Nu-ţi place jocul ?

— Ba da, repetai.

— Atunci, jucăm ?

— Nu.

— De ce ? făcu ea nemulţumită.
— Aş prefera să ascult povestea ta. Prima a fost interesantă, cam bizară, în orice caz ieşită din comun...
— Îţi plac lucrurile bizare ?
— Nu ştiu. Mi-a plăcut ceea ce mi-ai povestit.
— Ce ne facem dacă nu găsim loc la hotel ?
Întrebarea mă buimăceşte. Nici nu mi-a trecut prin minte că s-ar putea să n-avem loc. Ei o cameră, mie o cameră. Apoi, noaptea, vine ea la mine sau mă duc eu la ea. Vreau să mă răzbun cum se cuvine pentru toate cîte mi-a făcut — pentru sancţiune, pentru celelalte necazuri. *Dar dacă nu găsim loc la hotel ?* Să fiu eu chiar atît de ghinionist ? Teama ca nu cumva toate camerele să fie ocupate sporeşte mereu. Degeaba încerc să-mi abat gîndurile în altă parte. Nu mai sînt locuri, nu mai sînt locuri — îmi ticăie inima în piept.
— Nici nu concep una ca asta, zic eu, ascunzîndu-mi îngrijorarea.
Ea îmi aruncă o privire încărcată de devotament neţărmurit. Ochii, plini de întunecimi pătimaşe, sclipeau ca în friguri. Faţa căpătase un aer agresiv. Deşi flatat, simţii că mă trec fiorii. Plecai ochii. Viitorul se anunţă sub auspicii ideale, gîndii. O să găsim şi cameră. Oraşul are un hotel mare, cu patru etaje, călătorii nu pot fi atît de numeroşi. Va fi minunat...
— Sîntem nişte ghinionişti, o aud zicînd. Nouă ni se poate întîmpla orice.

— Da' de unde ! va fi minunat, o asigur. Mai bine să nu ne mai gîndim.
— Şi atunci ?
— Istoriseşte-mi mai departe nebuniile tale.
— Tu n-ai făcut nebunii, deşi înaintezi în vîrstă. Asta nu e bine.
— Nu e bine, consimt.
— Cîţi ani ai ?
— Treizeci. Poate unul, doi mai mult...
Ea surîde.
— O cameră la hotel, zice, cînd ar fi normal să avem garsonieră.
Şi privirea i se încarcă de melancolie.
— Am avut şi garsonieră, suspină dînsa. Acum, nu mai am nimic. Stau într-o cocioabă, la părinţi. Cinci laolaltă, într-un bîrlog. Îngrozitor ! Caut locuinţă şi nu pot găsi.
— Ţi-ai părăsit soţul. N-a fost prea înţelept. N-a fost înţelept, vreau să spun, că ai părăsit spaţiul lui.
— N-am vrut să plec. El m-a alungat. Mi-a tras un picior în spate şi mi-a spus să mă duc unde oi vedea cu ochii.
— Şi te-ai dus imediat la părinţi ?
— Nici gînd. Am hoinărit vreo doi ani prin oraş...
— Dar unde stăteai ?
— Prin parcuri, prin cafenele, prin beciuri. Mă cuibăream pe bănci de lemn, prin paturi murdare, pline de ploşniţe. Am stat şi la închisoare.
— Cum, ai fost arestată ? ! exclam.

— Da, răspunde calm ea.
— Din cauza Biroului Informativ?
— Ei aş, rîde ea, ce Birou Informativ! Nu fac politică... Politica e un cuţit cu două tăişuri, nu-i pentru făpturile gingaşe. E bună pentru oamenii fără inimă, fără sentimente.
Apleacă fruntea, îngîndurată.
Rup tăcerea:
— Poate că am să-ţi par prea curios, dar aş vrea să ştiu...
— Te temi să nu te compromit, mă întrerupe dînsa, cu reproş în glas. *Tovarăşul cu muncă de conducere* s-a încurcat cu o infractoare. Te temi să nu-ţi pierzi postul din cauza mea?
— Ei aş, neg eu fără convingere.
Ea mă fulgeră cu privirea. Misterul de care se înconjoară îi dă un aer de superioritate. N-ar fi stricat să ştiu mai întîi cu cine am de-a face, gîndesc. N-ar fi stricat să-i cunosc mai amănunţit viaţa. De ce n-am întrebat-o de la început? Am plecat la drum cu o femeie care a nimerit la zdup. Oare să fi decăzut eu chiar în halul ăsta? *Cel mai bine ar fi să mă întorc acasă!* Dar cum? Trenul duduie, ne duce tot mai departe, spre alte meleaguri. La prima staţie cobor şi mă întorc! Imprudenţa mea a depăşit orice margini. Dacă află cineva, voi fi exclus din *Uniunea Comuniştilor*. Aşa o să se termine pînă la urmă escapada asta nebunească.
— Parcă ai fi totuşi niţel speriat, insistă ea.
— Te înşeli, caut s-o contrazic. Aş vrea numai să ştiu...

— Ţi-e teamă să nu fiu cumva în conflict cu ce-i acum, să nu fiu o reacţionară, cum ai spune tu?
— Aş fi curios să ştiu de ce ai fost arestată. Chiar foarte curios.
— Nimic mai simplu, răspunde ea. Eram bine dispusă în ziua aceea. Chiar prea bine dispusă. La început veselă, veselă ca o nebună, pe urmă posomorîtă, disperată şi plină de venin. Aşa s-a întîmplat...
Tace.
— Ce anume? insist de data asta eu.
— Aşa s-a întîmplat să fiu arestată. Adică, nu chiar aşa. Puţin altfel. Ei, dar cine mai ştie ce-a fost...
— Totuşi, ce-a fost?
— Dacă îi tot dai zor atîta, să ştii că nu-ţi spun. Uite că nu mai vreau să-ţi spun.
Observ că trăsăturile i s-au modificat. Aşa cum pe cer un nor negru ia locul nouraşilor albi. Faţa i s-a înăsprit şi încruntat. Se supărase. *Nu s-a aşteptat să fiu aşa de meschin,* reflectez. Puteam să încerc să aflu răspunsul într-un chip mai inteligent, nu cu atîta bruscheţe şi neîndemînare. Nu trebuia să mă arăt excesiv de curios. Nici surprins. Adică nu surprins, ci dezamăgit. Pentru că de fapt mă şi simţeam dezamăgit. Crezusem că frumuseţea, aerul ei sălbatec şi neîmblînzit sînt totul. Acum îmi dau seama că pentru mine au importanţă şi alte laturi ale fiinţei ei, de pildă ce atitudine are faţă de rînduielile de azi. Nu poate să-mi fie indiferent

ce crede ea despre societatea pentru care am luptat. După asta îmi dau seama că sînt comunist. *Să nu fi fost comunist, mi-ar fi fost indiferent.* Dacă o fi fost închisă pentru o vină politică sau pentru cine ştie ce infracţiune economică, pentru calomnie sau furt, atunci e clar că trebuie să rup imediat orice legătură cu ea. Şi să o fac în modul cel mai hotărît şi mai vizibil. Trebuie să-i birui reticenţele — ăsta-i scopul meu principal acum.

— Te superi degeaba, încep cu blîndeţe.

— Eu ? face dînsa, cu un ton mai sus, ca trezită brusc din somn.

— N-am vrut să te jignesc...

— Dar nu-mi face plăcere să vorbesc despre chestia aceea, replică ea. Mai ales că mi-a pricinuit multe alte neplăceri.

— Dar, în definitiv, ce-a fost la mijloc ? Ceva de ordin politic ?

— Ei, dar ştii că-mi placi ! Eşti chiar găgăuţă ! chicoteşte dînsa. Ţi-am spus doar că politica nu mă interesează. Crezi cumva că toţi sînt ca tine ? Îţi închipui că toţi văd în politică un remediu împotriva tuturor bolilor ?

— Atunci, vreo infracţiune economică ?

— Ce infracţiune ! izbucneşte ea de-a binelea. Parcă ai avea capul plin numai cu politică şi crime. *Duşmanul, exploatatorul, sabotorul, trădătorii socialismului...* Astea-s categoriile tale ! Numai prin prisma lor îi judeci pe ceilalţi. Mă faci să cred că eşti mai superficial decît am presupus.

Aveam impresia că e sinceră. Şi m-am mai liniştit, deşi curiozitatea nu-mi fusese satisfăcută. Ea continuă :

— Conferinţele agitatorice sînt numai o parte a vieţii, viaţa însă îşi urmează cursul şi dincolo de conferinţele tale agitatorice. Viaţa, dragul meu, e cu totul altceva, nu poţi s-o înghesui într-un şablon...

Şi surîde cu tristeţe.

Eu tăceam. Acum eram încredinţat că are să-şi continue istorisirea.

Mai înainte am pomenit de balamuc, dar tu n-ai fost atent. După asta îmi dau seama cît de superficial şi uşuratic eşti. Dar fiindcă îmi placi ca bărbat, *fiindcă îmi eşti simpatic, am să-ţi trec cu vederea cusururile.* Pentru că, vezi tu, eu te iubesc... Nu mă crezi ? N-are importanţă. Oricum, tot te iubesc. Poate că şi povestea mea are să ţi se pară suspectă şi neverosimilă. N-are importanţă. Am s-o povestesc pentru mine însămi, ca să mai uit necazul. Crede ce pofteşti. *Omul e cîteodată mai rău decît un cîine.* O ştiu prea bine. Eu nu privesc viaţa ca tine, după o *ordine de zi :* punctul unu — punctul doi — diverse. *Tovarăşi, sînteţi de acord cu ordinea de zi ?* Eu privesc viaţa cu alţi ochi. Am observat că oamenii cinstiţi, în marea lor majoritate, eşuează. Cine ştie să se descurce, acela răzbeşte, ceilalţi se duc la fund. Cel puţin aşa a fost pînă acum, ce-o să fie de-acum înainte, eu una nu mai ştiu.

Eram al naibii de veselă în ziua aceea. Dădusem de vin. Prînzisem copios, apoi — hai cu șprițul, *și șprițurile — reci și multe,* cum zicea un scriitor de-al nostru. Va să zică, mîncasem pe săturate și cred că băusem o jumătate de litru de vin cu sifon. Viața mi-era dragă, și cum mă simțeam atît de singură... În cafenea, numai molii, nici un bărbat. Molii, nu oameni, tot căzături. Iau o hîrtie, apuc stiloul și încep să înșir versurile din poezia pe care o visam. Aveam senzația că în seara aceea îmi deschideam pentru prima dată inima. Scriam poezia vieții mele...

A doua zi, m-am dus la redacția unui săptămînal și am arătat-o unui moșneguț cărunt. A citit-o cu atenție și încordare, apoi mi-a spus compătimitor :

— N-are nici o valoare...

Eu, parcă picasem în infern ; am văzut negru în fața ochilor.

— Ce-ați spus ? am întrebat. Nici o valoare ?...

— Exact, a confirmat redactorul și a oftat.

— De asta publicați tot felul de rahaturi, am izbucnit.

— Tovarășă, a spus redactorul pe un ton ridicat, eu nu v-am ofensat cu nimic. N-am spus decît că ceea ce ați scris dumneavoastră n-are nici o legătură cu poezia.

— Ca și cînd Oskar Davičo ar avea vreo legătură cu poezia, am replicat furioasă. Ai citit dumneata versurile lui Oskar Davičo ? Ce părere ai despre el ca artist ?

— E un poet bun, a răspuns interlocutorul meu cu precauție. Are, firește, și părțile lui slabe,

unele exagerări, în materie de formă, să zicem, dar considerat în ansamblu, el, ca poet... mai cu seamă versurile lui patriotice...

— Un șarlatan ! i-am trîntit, mînioasă.

— Fiecare e îndreptățit să aibă propria sa părere despre poeți, a continuat redactorul pe același ton. Însă aceia care nu au în urma lor nici o operă, dar se cred Shakespeare...

Eu m-am înfipt în fața lui :

— *Dar ai dumneata măcar idee cine sînt eu ?*

— Nu, a replicat redactorul surprins. Vă văd pentru prima dată...

— *Sînt un geniu !* am strigat. *Rostul meu pe lume e să neg toată poezia contemporană. E gunoi, nu poezie...*

Cred că am spus chiar cuvintele astea. Redactorul m-a privit compătimitor. N-a izbucnit în rîs, și asta m-a înfuriat și mai rău. *Și-a dat seama ce-i cu mine,* spumegam eu. I-am întors spatele și, fără să salut, am trîntit ușa. *Aveam senzația precisă că începe.* Aveam senzația precisă că începe întunecarea aceea. Venea totdeauna pe neașteptate, după o emoție puternică. De obicei, după un acces de furie, după o încercare neizbutită de a mă opune unei forțe superioare.

Rătăceam pe stradă, uitîndu-mă la felinare, oprindu-mă din cînd în cînd ca să scot limba la trecători, care mă priveau stupefiați. În mine, numai văpăi și flăcări. Furia îmi umfla pieptul, mă izbea în tîmple, îmi apăsa creierul, îmi tulbura vederea. Casele, trecătorii, automobilele, stîlpii de telegraf, firmele, copacii, vitrinele —

toate pluteau în ceață, în penumbră, ca niște obsesii. Mergeam de zor înainte, fără nici o țintă. Înainte, mereu înainte, ca să scap de pericolul care plutea deasupra capului meu. O frică de moarte mă cuprinsese, pentru că mă simțeam izolată. Ba nu, de fapt mi-era teamă pentru că simțeam că de data asta se apropie de mine ceva nemaicunoscut, nemaitrăit pînă atunci, dar cu siguranță înfiorător. Se spune că primul acces de nebunie e și cel mai teribil....

Mînia creștea în mine. Și o dată cu ea ura. Vedeam ca prin vis cum e tras în țeapă redactorul. Jubilam și chicoteam ca scoasă din minți... Apoi mi s-a năzărit fostul meu soț, cocîrjat, pirpiriu, crăcănat. Am slobozit cu putere aerul adunat în obraji, și el a zburat ca o pană luată de vînt. S-a risipit, și în locul lui s-a înfiripat coloana adoratorilor mei. Erau și bărbați frumoși, și idioți, mai mulți idioți decît frumoși. Au năvălit și femeile cu care mă certasem vreodată. În mintea mea, totul s-a învălmășit : fețe, ochi, mîini, umeri, obraji, spete, chelii, membre dislocate, înotători în chiloți, coapse bronzate de fete și băieți viguroși, picioare păroase, piepturi goale, brațe musculoase, mustăți groase și negre. Totul se agita, se amesteca, se învîrtejea, se frămînta în întuneric... întuneric și văpaie, văpaie și întuneric... totul negru... Frînturi de mese, capete desfigurate și hapsîne, pahare goale și cioburi, milițieni în uniformă albastră pluteau în jurul meu. O femeie cherchelită urla. *Miliția. Pe tine te iubesc mai mult ca orice pe lume.* Sirenele vuiau. Un cap uriaș, însîngerat, cu gura

căscată, cu dinții putrezi rînjiți, cu ochii holbați, un cap însîngerat rînjea mereu la mine, nu-mi dădea pace, îmi tăia calea. Un cap însîngerat la orizont nu mă lăsa nici să clintesc. Stăteam și așteptam să dispară, să se destrame. Degeaba. Stăruia, impertinent, nemilos. Creștea, tot mai înfiorător. *Oskar Davičo!* Căpățîna aceea însîngerată se năpustea asupra mea, parcă avea și un cuțit. Îmi sfîșia cu dinții vinele gîtului, și sîngele îmi gîlgîia șiroaie. Nu mai puteam să tac :

— Spintecă-mă, am strigat, spintecă-mă ! Ai să-mi ucizi trupul, dar spiritul — niciodată ! Eu sînt un geniu...

Lumea mă privea încremenită.

— De ce vă holbați la mine ? Doar nu mușc !

Strigam tot mai tare și mergeam, mergeam fără oprire. Înainte, mereu înainte, cît mai departe. Era singura mea țintă și o urmăream ca și cînd însăși soarta mea ar fi depins de ea. *Înainte, înainte. Să birui odată căpățîna însîngerată.* M-am trezit în fața clădirii Consiliului economic și mi s-a părut că acolo era ținta mea. Numai *acolo. Într-acolo și pornisem, spre clădirea Consiliului economic.* Tîmplele îmi ardeau. Capul parcă mi-ar fi crăpat în două. Așa trebuie că simți cînd vine moartea... M-am oprit în fața clădirii și am stat mult timp întrebîndu-mă ce căutam acolo. Văd că zîmbești, dar acum, deplin stăpînă pe facultățile mele, pot să te asigur că pentru tine venisem. Da, pentru tine. Abia ceva mai tîrziu mi-am dat seama. În clipele acelea însă, cînd mă zgîiam la ziduri

fără nici un rost, n-aveam nimic precis în minte. Nici măcar numele tău. Mă holbam pur și simplu la zidurile clădirii, dar știam că ținta mea e acolo. Tocmai acolo. Numai acolo. *În clădirea Consiliului economic. Trebuie să intru,* îmi spuneam. Intru sau nu intru — de asta atîrnă viața mea. Viața mi-era în pericol și totul depindea dacă voi intra sau nu în clădire.

Și am intrat în fugă, bezmetică.

Portarul moțăia.

Am trecut pe lîngă el ca gîndul. Mi-a strigat să mă opresc. Nu m-am oprit. S-a repezit după mine, m-a înhățat de umeri. Am țipat, scoasă din minți. *Lăsați-mă să urc, lăsați-mă să urc.* E tot ce spuneam, cred. Apoi, deodată, ți-am rostit numele. Apăruse în conștiința mea strălucitor ca soarele. *Vreau să vorbesc cu Draško.* Portarul încerca să mă facă să pricep că nu ești acolo, că programul de lucru începe pe la ora opt dimineața și se termină la două după amiaza, că acum nu era nimeni în birouri. Eu dădeam să mă smulg, furioasă, țipînd. *Îl vreau pe Draško!* Portarul mă ținea zdravăn de umeri, dar degetele mi-erau libere. L-am zgîriat pe față, i-am smuls părul. Cînd a venit milițianul, m-am liniștit dintr-o dată. Am amuțit. Milițianul m-a luat, pentru că portarul s-a plîns că l-am lovit și că am vrut să pătrund cu forța într-o instituție de stat. Ce-a făcut milițianul cu mine, nu mai știu. Nici pe unde am mers, ce străzi am colindat. Știu numai că m-am trezit la închisoare.

Turbam, mă izbeam cu capul de pereți, chemam, amenințam, înjuram, blestemam, imploram. Și toată noaptea la fel, cu furie crescîndă. Și-au dat seama în sfîrșit ce era cu mine. A doua zi am fost transportată la *Spitalul de boli nervoase...*

Așa că, vezi, nu l-am asasinat pe președintele Consiliului de miniștri...

Sper că povestea mea te-a liniștit, nu-i așa ? Ești convins acum că nu sînt nici criminal politic, nici infractoare de drept comun ? În schimb, ai descoperit alte daraveri neplăcute legate de numele meu. Mai sînt și acum femeia cea mai divină pe care ai văzut-o vreodată ?

Mă rugam la Dumnezeu să nu fie nici o cameră liberă la hotel. Nu mai rămăsese din ea decît frumusețea, dar și asta maculată. A pomenit de zeci de bărbați, pe unii urîndu-i, pe alții slăvindu-i. Iar mie îmi venea să turbez. Mă disprețuiam. Era superbă și acum, restul ființei sale însă fusese în întregime și pentru totdeauna distrus. E o curvă, îmi spuneam, *o tîrfă ordinară.* Și pe deasupra, nebună. Ca mîine o să mă foarfece și pe mine față de alții... O să mă laude sau o să mă ocărască și o să mă blesteme, în funcție de dispoziția de moment. În contabilitatea vieții sale intime, voi rămîne un simplu număr de ordine. Cum am putut să mă înșel în halul ăsta ? *O femeie de stradă,* îmi venea să-i arunc în față. *O căzătură.* Trebuia să scap neapărat de ea, și asta cît mai repede. Tăceam, dar de abia așteptam momentul potrivit ca să

vorbesc. Am să i-o spun pe şleau, însă nu acum, ci la despărţire, înainte de a mă urca în vagon.

Ea mergea cu fruntea plecată. Ceafa, pe care tremura uşor o şuviţă scăpată din părul pieptănat cu îngrijire, îi ieşea mai bine în evidenţă, superbă. Gîtul oferea vederii albul gingaş. Nici urmă de oboseală. Proaspătă, fragedă, era o adevărată întruchipare a sănătăţii. Întreaga ei fiinţă emana tinereţe şi vigoare. Îi pierise şi dispoziţia agresivă de mai înainte : acum arăta supusă şi blîndă. Parcă şi mersul ei avea ceva de rob : resemnare, împăcare cu soarta — cel puţin aşa mi se părea mie.

Ce gîndea ea în momentele acelea, nu mi-a fost dat să aflu niciodată. În orice caz, trebuie să fi fost o preocupare gravă, pentru că n-a ridicat fruntea vreo zece minute. Mi-am închipuit că regretă confesiunea. Crezuse că mă va cuceri cu sinceritatea ei, dar se întîmplase contrarul. De unde să ştie că eram un neisprăvit, un meschin, un filistin, aşa cum sfîrşisem prin a mă arăta. Asta gîndea acum, probabil. Şi-mi era ciudă, pentru că mă simţeam neputincios.

Eu plin de regrete, ea la fel. Pe deasupra, mă şi dispreţuieşte. Dar ea îmi aruncă pe neaşteptate o privire şi-i văd obrajii recăpătîndu-şi strălucirea, în aşteptarea bucuriei. La urma urmelor, de ce să mă dispreţuiască ? N-am decît să înlătur pricinile pentru care m-ar putea dispreţui. Am pornit la drum conştient de toate pericolele ce ne pot ameninţa. Acum, mi-e indiferent dacă o voi cuceri sau nu. Ea se şi consideră cucerită şi se va comporta ca atare. Într-un

acces de nebunie sau numai de furie, va spune tuturor că am fugit cu ea în oraşul din sud. *Infidelitatea a fost comisă. Intenţia mea contează.* Să nu fi fost cele ce mi-a povestit, aş fi în momentul ăsta omul cel mai fericit de pe pămînt. Dar chiar de m-aş întoarce acasă fără să fi făcut nimic, tot n-am să scap de zvonurile cu care va umple dînsa tîrgul. Dacă mă retrag, tot pierd. Retragerea e tăiată, am spus gîtului ei.

— Retragerea e tăiată, repet.

— Ce spui ? mă întreabă ea.

— Te iubesc, zic tulburat.

— Încă nu-s convinsă, răspunde ea.

— Eşti femeia cea mai divină din lume.

— Poate cea mai nebună !

— Şi nebuniile tale sînt divine. Defectul meu ca om e tocmai că n-am făcut niciodată nebunii.

— Să faci nebunii e frumos, răspunde ea, nebunia în schimb e o boală. Şi eu sînt bolnavă.

Vocea ei are ceva tulbure.

— Vrei să spui că ai fost...

— Ba sînt şi azi bolnavă, repetă ea cu convingere. Sufăr de o boală incurabilă. Am rareori momente de înseninare. Atunci sînt raţională, fireşte. Într-un astfel de moment simt că mă aflu astăzi. Momentul meu luminos. Intervalul de luciditate, cum spun medicii. Azi pot să răspund pentru ceea ce fac şi spun. Nu-ţi fie teamă, n-am să te înjunghii. Pot s-o afirm cu deplină răspundere : sînt a ta, fă ce vrei cu mine. Ce va fi mîine, nu ştiu. Am impresia că era mai bine să nu ne fi întîlnit niciodată.

— Ne vom regăsi. Va fi minunat.

— Va fi minunat, spune și ea.
— Și... n-ai să umpli tîrgul ?
— Să umplu tîrgul ? repetă dînsa privindu-mă surprinsă. Ca și cînd ar fi ceva plăcut. E dezgustător, știi ? Dezgustător. Cum nu se poate mai dezgustător. Vreau să spun istoriile acelea care năvălesc din mine pe urmă. Și nu le pot opri, deși îmi dau seama că sînt dezgustătoare.
— În privința mea, te vei strădui să fii discretă, zic ; dar îmi amintii scrisoarea din pricina căreia fusesem sancționat. *Va spune tot. Sînt pierdut.* Știam că alerg spre pierzanie, și cu toate acestea continuam să alerg. Nimeni nu mai putea să-mi stea în cale. Pasul hotărîtor era făcut.
Ea îmi apucă mîna. În palma mea, degetele ei sînt ca aurul. Mă joc cu ele. Grăbim pasul, nerăbdători, deciși să ne atingem scopul cît mai repede. Ea se uită țintă la pieptul meu, la gîtul meu, la mîinile mele puternice. La un moment dat, îmi ia palma și o apropie de buzele ei. Îmi trag mîna.
Ea se supără :
— N-ai spus că mă iubești ?
— Da, zic, și așa e cum am spus.
— Atunci de ce nu-mi dai voie să te sărut ?
— Din pricina străzii, o lămuresc eu. Nu mi-ar place să mă săruți în plină stradă. Pentru oamenii de la țară, printre care mă număr și eu, a te săruta în văzul lumii e ceva neîngăduit, necuviincios...
— Preferați întunericul, nu-i așa ? !
Tac.
— Pe întuneric e mai moral, nu-i așa ? !

— Sînt un țăran, repet cu încăpățînare. Ți-am spus deschis ce gîndesc despre săruturile în plină stradă : gîndesc exact ca și strămoșii mei.
— Păcătuiește, dar fii discret, nu-ți da în vileag sentimentele, prefă-te că ți-e rușine, fii fățarnic — crezi că e mai bine așa ? Mie uneia mi se pare incomparabil mai moral să-ți deschizi inima în fața tuturor...
Tac din nou. Îmi dau seama limpede că mă scufund, adînc, tot mai adînc. Lucrul cel mai inteligent ar fi totuși să mă înapoiez. Neîntîrziat, cu primul tren. Să-i arunc în față cu brutalitate că nu-i decît un exemplar din turma femeilor publice. Mi-ar fi după aceea mai ușor să mă apăr de acuzațiile ei.
— Uite hotelul, spune dînsa.
— Hotelul, spun și eu.
— Acum nu ne mai cunoaștem, mă previne dînsa.
— Nu ne mai cunoaștem, repet eu, rece.
— Intru eu mai întîi, zice dînsa.
— Bine. Du-te întîi tu.
Mă opresc pe trotuar.
Ea traversează strada. Deschide ușa hotelului și dispare.
Mă frămînt pe loc fără nici un rost. O iau deodată înainte, fiindcă am impresia că se uită la mine cineva și mă urmărește, cineva care mi-a aflat secretul ! După cîteva minute, mă întorc. Cînd ajung la vreo cincizeci de metri de hotel, o văd pe ea. Un zîmbet larg, de satisfacție, îi luminează fața. E toată numai fericire și bună dispoziție.

— Ei ?
— Straşnic ! exclamă dînsa.
— Ai găsit cameră ?
Scutură capul afirmativ. O şuviţă de păr îi cade pe frunte. Împurpurată de bucurie, faţa ei arată mai frumoasă ca oricînd. Numai ochii rămîn întunecaţi — întunecoşi şi luminoşi în acelaşi timp, dacă se poate spune aşa.
O rog să mă aştepte. Intru, mă apropii de tejghea. Portarul îmi aruncă o privire leneşă, inexpresivă, indiferentă. Stă în dosul unui gemuleţ deschis şi o grimasă de indispoziţie îi strîmbă buzele. Urît la faţă, cu frunte de două degete şi păr în neorînduială, era antipatic, ca să nu spun de-a dreptul respingător. Degetele îi sînt pătate de cerneală.
— O cameră, cer pe un ton oficial.
Portarul se uită la mine cu ochi de peşte mort.
— O cameră cu un pat...
— Nu mai sînt camere, glăsuieşte portarul.
— Cum nu mai sînt ?
— Toate locurile sînt ocupate, mă lămureşte omul cu ochi de peşte mort.
Îi spun că vin tocmai de la Belgrad, cu o misiune oficială şi urgentă.
— Toate locurile sînt ocupate, repetă portarul, şi catadixeşte să arunce o privire în registru. Poftim, ultima cameră am dat-o chiar acum uneia... cum o cheamă... uneia...
Tonul indiferent mă buimăceşte. Încerc să-l aduc la sentimente mai bune, cu o bancnotă de o mie. Dar el spune :

— Ultima cameră a fost ocupată de una Emilija...
Şi îşi arată dinţii putrezi într-un rînjet tîmp.
— Una Emilija... frumoasă femeie, nimic de zis. Eu, domnule, n-am mai văzut una ca ea...
Întreb pentru orice eventualitate :
— Asta-i singurul hotel din oraş ?
— Singurul, răspunde placid portarul.
Amuţesc, distrus.

ÎMI CHEM MARTORII. LE PUN ÎN VEDERE SĂ SPUNĂ ADEVĂRUL, NUMAI ADEVĂRUL...

Mă numesc Stojandeka Batar.

Întîmplarea pe care am să v-o istorisesc s-a petrecut cu mulți ani în urmă. Pe atunci, undeva în pădure, sub cerul liber, mi-a venit pe lume primul băiat, dar asta n-are importanță acum. Eu vreau numai să vă arăt că Draško Jaruga, așa cum l-am cunoscut eu, a fost un om cinstit și curajos. Eu am să vă spun cum a fost, iar dumneavoastră o să judecați, dumneavoastră o să dați sentința. Sînteți mai luminați decît mine, cunoașteți legile mai bine decît mine, că eu nu știu decît ce impozit trebuie să plătesc în fiecare an. Restul, nu mă privește.

Ploaia ne biciuise ziua și noaptea. Vîntul ne pălea în față. Hainele îmi erau ude, încălțămintea udă, pușca udă și plină de noroi — ce mai, aveam broaște-n bocanci. Ne-am retras așa, vreo douăzeci de zile, hărțuiți tot timpul de armata inamică. Mai trăgeam cu pușca, sigur că trăgeam, dar inamicul era de vreo douăzeci de ori mai puternic și în fiecare zi primea noi întăriri în oameni și muniții. Dușmanul ne încercuise, și strîngea al naibii cercul, ne prinsese ca într-un cleşte. Hrana ni s-a terminat, muniția era pe sfîrșite. Răniții rămîneau nepansați, pentru că nu mai aveam nici pansamente, nici medicamente. Gemeau și se văitau, fiindcă nu puteam să-i îngrijim și rănile li se infectau.

În amurg, am pornit să străpungem încercuirea inamică. Patru rînduri de tranșee și o armată proaspătă, bine echipată și bine pregătită — iată ce ne aștepta. Numai nemți și legiunea lui Pavelić. Strașnică armată. Să străpungem încercuirea n-a fost ușor, pe legea mea. Dacă v-ar spune cineva că a fost treabă ușoară, apoi să știți că acela minte, și să nu uitați că o spune după bătălie. Eu, unul, știam cîte cămăși și izmene însîngerate o să ne coste. Și mi se strîngea inima ca la un semn rău prevestitor. Vreau să spun că eram sigur că vom străpunge încercuirea dușmană — era doar soarta întregului nostru detașament în joc — dar tot atît de sigur eram că n-o să ieșim cu toții vii din încercuire. Unii aveau să rămînă acolo ciuruiți de gloanțe! Cîți morți n-o să abandonăm! Pentru că n-avea cine să-i care. Știam că n-o să prididim să-i scoatem nici măcar pe toți răniții. Era noapte, iar moartea secera din toate părțile. De patruzeci de zile purtam lupte sîngeroase, și asta ne ajunsese pînă peste cap. Ne ajunsese pînă peste cap apa care ne picura pe ceafă și ni se prelingea pe spinare, ne ajunsese pînă peste cap ploaia — cum să nu ne fi ajuns pînă peste cap gloanțele și grenadele... Luptătorii se obișnuiseră cu retragerea, dar sosise acum ceasul să atace... Am aliniat compania,

am numărat oamenii, am verificat dacă am primit ultimele rezerve de muniţie, apoi le-am spus deschis că mergeam la moarte.

— Am nevoie de cinci voluntari, le-am spus. Vor pieri fără doar şi poate, în noaptea asta, împreună cu mine. Cine se oferă ?

Ei nu ştiau unde voiam să-i trimit. Dar simţeau că se apropie sfîrşitul ofensivei inamice şi le părea rău să piară tocmai astă-seară, după ce rezistaseră patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi cumplite, sub cerul liber. De aceea tăceau.

Am suspinat adînc.

— Ei, zic iar, am nevoie de cinci voluntari. Cine se oferă ?

Aşteptam, dar degeaba. Privirea mea se lovea de un zid mut.

— Cinci grenadieri, am strigat atunci cu glas tunător. Ce, compania asta n-are cinci grenadieri ?

— Merg eu, a spus atunci careva. O voce slabă, stinsă, aproape timidă, mai-mai să n-o aud. M-am întors. Draško Jaruga ! Mare mi-a fost mirarea, pentru că îl socoteam pe Jaruga un combatant nici prea-prea, nici foarte-foarte. Îl apreciam numai pentru maturitatea lui politică şi felul cumpănit cum se purta cu oamenii.

El a repetat :

— Mă ofer eu...

Ceilalţi combatanţi schimbau priviri. Multora le era ruşine, probabil. Am văzut ieşind din rînd încă trei inşi, tăcuţi, cu spinarea încovoiată. S-au apropiat de Jaruga şi s-au aşezat în jurul lui.

— Merg şi eu, a zis şi curierul Srećko, mai tîrziu decît presupuneam. Era unul dintre cei mai curajoşi.

Aşa i-am adunat pe cei cinci.

I-a condus la atac Jaruga. Nu s-a mai întors nici unul.

În faţa tranşeelor germane, lupta a durat cîteva ore. Grenadierii se năpusteau unul după altul, aruncau grenadele şi cădeau seceraţi. Le-am trimis întăriri. Am trimis mitraliori să-i acopere cu foc. Apoi am pornit cu compania în luptă corp la corp, cu baioneta. În realitate, nu ştiam precis nici încotro merg, nici ce voiam. Ştiam numai că trebuie să merg înainte, fie şi la moarte, ca să străpungem încercuirea. De retragere nici nu putea fi vorba...

Un glonţ m-a nimerit în partea dreaptă a pieptului. Lovitura a fost teribilă. Am căzut ca un buştean. Am încercat să mă ridic. Degeaba. Pe luptători îi dusese viforul încleştării. Fuseseră înghiţiţi de noapte şi de iad. Nu ştiam dacă încercuirea fusese străpunsă, totuşi o presimţeam după larma împuşcăturilor şi a glasurilor. M-am trezit singur, în tovărăşia morţilor. Frica, panica au pus stăpînire pe mine. Simţeam că-mi ies din minţi. Am început să urlu ca un disperat. Chemam în ajutor, îmi strigam tovarăşii. Unora le spuneam chiar pe nume. Dar nimeni nu răspundea la strigătele mele, şi eram gata să-mi iau rămas bun de la viaţă. Cu stînga şi începusem să pipăi grenada, cu gîndul să izbesc focosul de închizătorul armei. Din timp în timp, strigam neputincios, gemeam, încredinţat

că s-a zis cu mine, că nu mai am nici o scăpare. Mai aveam de trăit numai pînă în zori, sau cel mult pînă la răsăritul soarelui, pentru că totdeauna în zori nemţii refăceau încercuirea în locurile unde fusese străpunsă. Şi totuşi, deşi aveam convingerea că sînt pierdut, chemam, gemeam şi iar chemam. Deodată, pe neaşteptate, aud o voce cunoscută :

— Jovandeka, Jovandeka...

Mi-am încordat auzul, nevenindu-mi a crede.

— Jovandeka, trăieşti ?

— Trăiesc, am strigat, dar sînt rănit.

— Stai că vin, a răspuns vocea, vin acuşi...

Îl recunoscusem imediat, dar tot nu-mi venea să cred. Se apropia încet, ceea ce m-a făcut să conchid că nici el nu era teafăr. Crengile trozneau sub picioarele lui. Senzaţia că nu mai sînt singur pe cîmpul de luptă mi-a insuflat atîta curaj şi încredere, încît mi-am uitat pînă şi durerea.

L-am auzit iar :

— Unde eşti, Jovandeka ?

— Aici sînt, Draško, frăţioare... Eşti teafăr ?

— Teafăr, a răspuns el.

M-a fulgerat gîndul că, în timp ce toţi ceilalţi pieriseră, el se pitise pe undeva, dar acum nu-mi ardea să-l iau la cercetări.

— Mai repede, am strigat, mai repede !

— Taci, a făcut dînsul. Avem timp.

Gemea, nu vorbea. Eu aşteptam în întuneric.

— Unde eşti ?

— Aici, aici...

— E un întuneric de-ţi bagi degetele în ochi.

— Nici eu nu văd nimic.

Probabil că scruta bezna ; îi auzeam răsuflarea întretăiată.

— Unde eşti ? a întrebat el din nou.

— Aici sînt. Apropie-te. Nu pot să mă mişc.

El bîjbîia prin beznă şi a dat de mîna mea întinsă. Tremuram tot din pricina efortului de a-mi stăpîni lacrimile. Nu mai aveam cînd să întreb ce e cu compania. Presupuneam că grosul ei scăpase, ieşise din încercuire. O singură dorinţă arzătoare mă stăpînea : să trăiesc, să calc pe pămîntul udat cu sîngele meu.

— Du-mă, am strigat, du-mă !

El s-a întins lîngă mine şi mi-a spus să mă agăţ de gîtul lui. L-am cuprins cu braţele. A scos un geamăt, lucru la care nu mă aşteptam. Am vrut să ştiu ce i s-a întîmplat :

— Te-a nimerit vreun glonţ ?

— Nu, a zis dînsul, o piatră.

— Eşti rănit ?

— Nu. Nu te teme...

M-a săltat pe spatele lui.

Trei ore m-a tîrît ca pe un buştean, scăldat în sîngele meu.

Cînd s-a crăpat de ziuă, l-am putut vedea. Pămînt şi sînge. Mîna stîngă îi atîrna fără vlagă de-a lungul trupului. Pe mînecă — sînge.

— Eşti rănit, i-am spus.

— Da, a răspuns el. Nu ştiu cînd m-a lovit.

— M-ai minţit azi-noapte ?

— Nu, a tăgăduit el. De ce aş fi minţit ?

Aveam şi acum convingerea că minte, totuşi nu l-am dojenit. Era pentru prima oară că nu reproşam cuiva că minte.

Vreţi să ştiţi cine sînt. Sînt Marija Bubalo. În sat mi se spune Marija-*văduva,* pentru că n-am bărbat. Bărbatu-meu a pierit în '42. L-au căsăpit ustaşii — plăti-le-ar Dumnezeu să le plătească ! Aşa că m-am pomenit singură numai la cîteva luni după măritiş. Iar o femeie tînără, de ! — poate să trăiască singură numai în mormînt. Darmite cînd bărbaţii îi tot scot ochii că-i frumoasă, că-i nurlie... Cum să nu se copilărească de tot ! O ia la vale, îşi dă drumul orbeşte, nu mai ia seama la dojeni. Şi asta aşa vine, că dacă ai început o dată... Da' eu vreau să spun că eu totuşi sînt cinstită la sufletul meu. M-am ţinut numai cu cine mi-a plăcut. Pe derbedei i-am bătut cu reteveiul, i-am luat la goană, i-am pălmuit. Da' iacătă, într-o bună zi, văd că vine în satul nostru o brigadă. Partizanii ! Toţi flăcăi unul şi unul, pe alese. Eu mi-am pus ochii pe comisarul politic. Am aflat că-l chema Jaruga. Draško Jaruga. Acela de care mă-ntrebaţi dumneavoastră. Arătos bărbat, ziceam, chipeş şi tînăr, ăsta trebuie să fie al meu, n-ar mai avea parte de moarte !

Da' el, cu nasu-n vînt, alerga prin sat, sporovăia, măsura fetele din cap pînă-n picioare. El le măsura, şi eu plesneam că nu se uită la mine... Tot aşa, cu fruntea sus, şi-a adunat oastea şi le-a citit ceva oamenilor, le-a vorbit. Vorbea frumos, n-am ce zice, straşnic mai ştie să vorbească. Le-a turuit un ceas încheiat fără să ceară apă măcar să-şi clătească gura. Eu m-am dat mai aproape ca să-l văd mai bine. Între ostaşi, pare cel mai tînăr, zic în sinea mea, şi uite că e comisar politic ; după război, ăsta ajunge ministru. Numai de-ar scăpa viu. Dacă piere, sărmanul, degeaba toată ştiinţa lui, mare păcat... O fi avînd pe cineva care să-l plîngă ? Mamă, soră ? Ori te pomeneşti că o fi însurat, biata de mine. De-ar prinde nevastă-sa de veste, mă taie cu securea. Da' de dat înapoi nici gînd să dau. Ne pîndea moartea la tot pasul, cine ştie dacă mîine nu ne-om trezi la doi stînjeni sub pămînt. Aşa că ţineam să-mi împlinesc gîndurile cu orice preţ.

De cunoscut nu mă cunoştea. Nici măcar nu auzise de mine, cu toate că înainte de venirea lui îmi trecuseră destui voinici prin braţe. Fiindcă eram frumoasă pe atunci, biata de mine. În ochi văpăi, în obraji sînge şi dogoare, în coapse putere. Se dusese vestea despre frumuseţea mea. Şi eu tînjeam după strînsoare de braţe de voinic. Mă şi închipuiam cu comisaru-n fîn, cum ne încercam puterile... Da' el tot cu politica lui, îndruga la verzi şi uscate, şi la mine nici gînd să se uite. Eu eram cu ochii mari la el, el numai la cartea din mînă. Tot e bine că măcar puteam să-l privesc în vreme ce citea. Nu-ş cum s-a făcut că a fost încartiruit tocmai la mine, să doarmă şi să mănînce. Da' nu singur, ci cu încă unu, bătrîn şi chel, trăsni-l-ar ! Adică nu chiar bătrîn, să tot fi avut vreo patruzeci de ani, da' era cărunt şi arăta grozav de chi-

nuit, poate de mîncare proastă și de prea mult umblat pe jos. Cine ar fi crezut că tocmai cu el o să împart patul în noaptea aia ?

Ei, mi-am zis eu, ia să-mi iau inima-n dinți și să mă duc la comisar. Să-l cîștig cît mai repede, pînă nu încape pe mîna alteia. Că nimeni n-o să mi-l dea pe tavă dacă nu mi-l iau singură... Spre seară dînsul iese în livadă să se mai plimbe, sau să se caute de păduchi, la adăpost de ochii lumii. El în livadă, eu după el. Iau sapa în mînă, ca și cînd m-aș duce la grădină. Îl ajung iute din urmă și dau să-l ocolesc, da'-i arunc și o ocheadă : m-o vedea în sfîrșit ? Mă întorc rîzînd. El coboară nasul în pămînt. Ei, bobocule, zic, acu' ți s-a înfundat. Aștept să zică și el ceva. Tot cu sapa-n mînă.

— Frumoasă zi, zice dînsul.

— Frumoasă, zic.

— Da' ce faci ? Prășești porumbul ?

— De, zic, prășesc porumbul.

— Da' anul o să fie bun ? Ce zici ?

— O să fie...

Mie nu mi se părea că-i cu gîndul la femeie. Da' numa' ce-l văd că-și ațintește o dată privirea în mine, mă privește așa, ponciș, da' cu ochii mai mult la pieptul meu, și începe să-și frece barba. Acu' vedeam bine că-i mai tînăr decît mine și de loc mai prejos ca frumusețe.

— Ți s-o fi făcut poftă de săpat ? zic eu.

El se miră :

— Nu, zice, n-am săpat niciodată cu tragere de inimă. Nu-mi place. Te arde soarele în creștet și în ceafă, coada sapei e tare, ți se usucă gura, mîinile te dor, spinarea ți se îndoaie. Nu-mi place să sap...

— Da' ia-ncearcă oleacă, îi dau eu ghes, că doar ziceți că de-acu terminăm cu boierii.

El apucă sapa, izbește de cîteva ori. Încovoiat, cu spinarea încordată, își mișcă voinicește brațele. Degetele lui strîngeau ca-n clește coada sapei. Eram la capătul răbdării.

— Tu ești comisarul companiei ? zic.

El se oprește și zîmbește :

— Da, zice.

— E greu ?

— Nu, zice.

— Ești însurat ?

— Nu, zice. Da' de ce ?

— Te așteaptă vreo fată ?

El dă din mînă :

— Încă nu mi-am ales fata. Sînt destule pe lume...

— Da' care are mai mult loc în inima ta ?

— Nici una, zice.

— Vai de voi care vă luptați, zic, și simt că-mi părea rău de-a binelea.

El se uită la mine cu mirare :

— De ce ? zice.

— Așa. Trăiți numai pentru arme, n-aveți cînd vă gîndi la fete.

— Lasă că ne mai gîndim și noi, zice. Numai că n-o știe nimeni. Noi ne pricepem să păstrăm secretele...

Mă uit în ochii lui. Văd în ei hotărîre amestecată cu posomoreală și jale. Mă întorc : nici

ţipenie de om. Eram singuri. Aşteptam să se dea mai aproape de mine. Da' el tot în loc şedea.
— Pe bărbatu-tău l-au înjunghiat ? zice.
M-am mirat că ştie :
— Cine ţi-a spus ?
— Am auzit de la ţărani, zice.
— Mare necaz, zic. Mă uitam în pămînt, fîstîcită.
Da' el, deodată :
— Ţi-o fi greu fără bărbat ?
— La ce te gîndeşti cînd spui : greu ?
— Aşa. Ştii la ce.
— De treburi îmi văd singură...
— Nu la treburi mă gîndesc, ci... aşa... noaptea... nu ţi-e greu ?
Vorbea cu o voce cam stinsă. Şi parcă din cînd în cînd ofta. Sprîncenele îmbinate, fruntea încruntată... Taci că a început bine, îmi zic, numai de nu şi-o uita vorba. Şi mi-a venit a zîmbi.
— În tine zace un diavol, zic.
— E frate bun cu mine, zice dînsul.
— Nu-s nici eu uşă de biserică, zic, aşa, ca să-i fac în ciudă.
— Ştiu. Am auzit. Numai că eu sînt comisar politic...
— Comisar ? Şi ce dacă ?
— N-am voie să sar pîrleazul.
— Cine nu te lasă ?
— Tovarăşii, partidul...
— Cine tace, toate face, zic.
El cată în jur cu îngrijorare. Se temea pasămite să nu-l vadă careva. Mi-a zis că trebuie să se întoarcă. Zicea că ar sta cu dragă inimă

la taifas, dar n-are voie. Simte că e urmărit. Şi mi-a pomenit de *skojnici*, care cică-i urmăresc pe toţi oamenii din companie, să vadă cum se poartă, mai ales cum se poartă cu femeile. Înainte de plecare, mi-a zis :
— Aia e căsuţa ta ?
— A mea, zic provocator.
— Dormi singură ?
— Singură, îl aţîţ eu.
— Mă bate gîndul să dau buzna înăuntru la noapte. O să strigi ?
— Încearcă, voinice...
— Şi dacă deschid uşa, ce-o să pat ?
— Ai să pieri, zic rîzînd.
El a oftat :
— Aşteaptă-mă. Am să vin după ce cade întunericul...
S-a răsucit pe călcîie şi a pornit agale. De două ori s-a întors către mine — acu' se luminase la faţă, că zîmbea — şi pe urmă a grăbit pasul, că nu ştiu cine îl căuta în ogradă, îl chema cu voce tare.
— Vin, a strigat el, vin acum...
Mă rugam în gînd să-şi ţină făgăduiala.
Cînd uşa s-a deschis, mă simţeam în al nouălea cer. Era noapte de vară cu cer înstelat. Văd o arătare neagră.
— Ai venit ? zic.
Arătarea tace.
— Ştii că am cuţit ?
Arătarea nici nu clinteşte.
— Da' ce, eşti mort ? zic eu cu pofidă.
— Nu, glăsuieşte arătarea, nu-s mort.

Mi s-a părut mie glasul străin şi nefiresc.

— Vrei să închizi uşa ?

— Nu ştiu dacă o să vrei tu, zice arătarea. Pe mine m-a trimis comisarul...

Abia atunci i-am recunoscut glasul...

— Ce-a spus ? am întrebat mîniată.

— A spus să-i ţin locul, zice arătarea.

— Ţi s-a făcut de un cuţit între coaste ?

— Am să mă lupt, zice arătarea.

— Ai să te lupţi ? Nu zău ! îl iau eu peste picior.

— Să încercăm, zice arătarea. De nu m-oi arăta vrednic, atunci taie-mă, că nu merit să mai calc pe pămînt...

Am tăcut nehotărîtă. De păcălit, mă păcălise. Îmi venea să-l fac praf pe comisar de ură şi de ciudă, da' de intrat tot i-am spus arătării să intre şi să închidă uşa.

Fugeam hăituit ca o fiară. Zece zile n-am ştiut ce-i un acoperiş deasupra capului, un pat cald ; tot numai prin dărîmături, pe sub ziduri de clădiri distruse. La început, în primele zile, eram încredinţat că acţiunile mele temerare vor fi încununate de succes. Speram că voi primi curînd ajutor din afară. Numai să rezist încă o săptămînă, îmi spuneam, numai o săptămînă. Apoi m-au cuprins îndoielile. Aveam impresia că ruşii şovăiau prea mult, nu făceau presiuni destul de energice. Fiindcă încercarea mea de a trece graniţa eşuase şi fiindcă, mulţumită unui concurs fericit de împrejurări, scăpasem de sub paza miliţienilor care mă prinseseră şi mă duceau la închisoare, m-am hotărît să mă ascund şi să trăiesc în ilegalitate. Într-un oraş mare, nu-mi va fi prea greu, îmi ziceam, mai ales că am destule cunoştinţe. Şi apoi, îmi puneam mari speranţe în ajutorul din afară. Voiam să intru în legătură cu Ambasada rusă, sau cam aşa ceva. Dar nervii au început să mă lase chiar din zilele următoare. Mîinile îmi tremurau şi o senzaţie de istovire îmi cuprindea tot corpul. Ţineam în permanenţă revolverul pregătit, gata să trag în oricine m-ar fi atacat. În sufletul meu se strecura încet, încet neliniştea. Frica şi bănuiala îmi secătuiau puterile. Adesea săream ca fript din somn, alergam printre ruine, schimbam locurile, ca să mă ascund de urmăritori. Era destul un fîlfîit de aripi ale unei păsări nocturne ca să o iau la goană.

Băgai de seamă foarte curînd că oraşul nu prea se sinchisea de peripeţiile mele.

Prima dezamăgire mi-a pricinuit-o chiar fata pe care o iubeam. Am dat năvală în casa ei, am deschis uşa, am rugat-o să nu scoată o vorbă. Ea nu pricepea ce-i cu mine. I-am spus că sînt urmărit de miliţie. Am văzut-o că se sperie şi am descoperit în ochii ei o licărire de compătimire. Ştiam că nu are o părere bună despre ceea ce fac. De altfel mi-a şi mărturisit-o fără înconjur. Mi-a spus că pot să rămîn la ea — dar puţin, poate numai o noapte, ba nu, nici măcar atît, numai cîteva ore — şi pe urmă să-mi caut alt loc, iar ea are să declare la miliţie că am fost pe la ea numai în trecere şi că am dispărut. Va spune că am pătruns în casă cu forţa, fără în-

cuviinţarea ei, că am încuiat uşa cum am intrat şi că ea n-a putut face nimic pînă ce n-am luat-o din loc. O ascultam şi simţeam prea bine că spune adevărul. Încrederea pe care o aveam în ea se topea treptat. Mi-am dat seama că legăturile dintre noi doi, strînse în chip artificial, nu aveau o temelie solidă.

— Vreau numai să rămîn peste noapte, i-am spus. Numai o noapte. Sînt distrus...

— Ai auzit ce ţi-am spus, mi-a răspuns ea.

— Numai o noapte. După aceea plec.

— Bine, a primit dînsa.

Am vrut să mă descalţ. Picioarele, băşicate din cauza pantofilor pe care nu-i mai scosesem de mult, mă dureau îngrozitor. Eram nebun după o baie, după apă caldă. Miroseam din pricina sudorii şi a murdăriei adunate de prin cotloanele pe unde mă pitisem. Mulţumit pentru moment, am săvîrşit o imprudenţă, o prostie cît mine de mare : am mişcat neatent mîna în care ţineam revolverul, trăgaciul s-a agăţat nu ştiu cum şi a răsunat o împuşcătură.

Fata a ţipat. Eu amuţisem de spaimă. Mi-am pipăit piciorul dar n-am dat de nimic vîscos.

— Eşti nebun ! striga fata la care ţineam. Ai înnebunit ! Ai înnebunit ! Trebuie să pleci numaidecît de aici...

Această invitaţie m-a zdrobit cu desăvîrşire. Ea a repetat porunca :

— Pleacă numaidecît...

— Te-am rugat doar o noapte !

— Nici o clipă. Fugi imediat. Toată lumea a auzit împuşcătura...

Eram buimăcit. Toată lumea auzise împuşcătura. *Acuşi îşi face apariţia miliţianul.* Trebuie să fug, mi-am spus.

Fata, disperată, o ţinea într-una :

— Să fugi de-aici imediat ! Imediat ! Imediat !

Am luat-o la sănătoasa pe coridor, apoi pe scări în jos. Fugeam şi aveam senzaţia că un detaşament întreg de miliţieni îmi calcă pe urme, îmi sare în cîrcă. La început alergam cu inima cît un purice, fără nici o ţintă precisă. Un singur lucru ştiam, că trebuie s-o şterg de la locul împuşcăturii, s-o şterg cu orice preţ. Priveam ţintă asfaltul din faţa mea. Am vrut de cîteva ori să arunc o privire înapoi, dar n-am avut curaj. Pînă la urmă, m-am decis. Două uniforme albastre blocau strada, orizontul, toate zările. Am crezut că sînt urmărit. S-a terminat cu mine, mi-am spus, şi am dat năvală în prima curte.

Urcînd scara, aveam impresia că această casă îmi este cunoscută. Într-adevăr, mai fusesem aici, stătusem chiar puţin, dar mai mult nu mi-am putut aduce aminte, pînă ce n-am văzut scriind pe uşă, în chenar galben : Draško Jaruga. Straşnic, am exclamat în sinea mea, aici n-o să mă caute miliţia. Jaruga este un titoist devotat. Am deschis uşa şi am dat de Bojana. M-a privit mirată :

— Nu mă cunoşti ? i-am spus eu încercînd să par cordial şi mai ales degajat.

— Nu, a răspuns dînsa.

— Sînt Stojnov, ziarist...

A încruntat sprîncenele :

— Ziarist ?

— Întocmai, am întărit. Ne-am întîlnit în timpul concediului.

— Știu, a răspuns ea. Dumneata țineai cu *Crvana zvezda,* nu-i așa ?

— Eu țineam cu *Zvezda,* dumneata cu *Partizan.* De cîte ori nu ne-am ciorovăit din cauza asta !

— Știu, îmi aduc aminte. Poftim înăuntru, m-a invitat ea și m-a introdus în vestibul. Am întrebat-o de Jaruga.

— E la serviciu, a răspuns Bojana.

— Trebuie neapărat să stau de vorbă cu el azi, acum...

— Dar la ora asta e la serviciu, cred că știi. Totdeauna între 8 și 2 e la birou. Ferice de voi, ziariștii, că lucrați fără program. Veniți la redacție cînd vreți, plecați cînd vreți. Acum e 11. Să-i dau un telefon ?

— Nu, m-am împotrivit, nu, nu-i telefona. Ea m-a privit cam surprinsă.

— Parcă spuneai că vrei neapărat să vorbești cu el ?...

— *Eu mă ascund,* i-am spus.

— Te ascunzi ? Dar de cine te ascunzi ? m-a întrebat ea și mai surprinsă.

— Sînt în ilegalitate...

Mi-a aruncat o privire lungă, bănuitoare.

— Cum adică în ilegalitate ?

— Mă ascund de miliție, i-am explicat. Fii pe pace, după ce încetează urmărirea, plec. Dar pînă atunci, dacă scoți o vorbă, să știi că te ucid...

Și i-am arătat revolverul.

Ea s-a îngălbenit.

Eram încredințat că n-o să strige după ajutor. Cît timp am stat pe litoral și ne treceam ziua cu pălăvrăgeala, scăldîndu-ne în apa mării, făcînd plajă pe nisipul fierbinte sau jucînd cărți sub uriașa umbrelă purpurie, dar mai cu seamă la capătul concediului nostru, în ajunul despărțirii, se înfiripase zvonul că i-aș face curte Bojanei. Ba chiar, după unii, nici ea n-ar fi fost indiferentă și cu toate că nu avusesem niciodată o explicație deschisă cu ea, simpla amintire a zvonurilor de atunci mă umplea acum de încredere și siguranță.

— Te ascunzi de miliție, a repetat ea uluită.

— Da, am zis încă o dată. Mă urmărește miliția. Adică UDB.

— Ai omorît pe cineva ?

— Nu. Știi... *Biroul Informativ...*

— Atunci nu ți-ai găsit adăpostul cel mai potrivit, mi-a replicat ea surîzînd.

Ceva, în glasul ei, mi-a atras atenția. Zisese : *adăpostul cel mai potrivit,* ceea ce înseamnă că admite posibilitatea ascunderii, numai că nu garantează siguranța. Totuși, pentru orice eventualitate, am exhibat din nou pistolul, ca din întîmplare. A amuțit. I-am mai pus o dată în vedere să nu cumva să mă divulge, să nu sufle o vorbă. A dat din cap în semn că pot fi liniștit.

Am intrat într-o cameră și am observat cîteva fotografii de familie : pe un perete dînsa, mult mai tînără și incomparabil mai frumoasă, pe alt perete Jaruga ținînd în brațe copiii. Îmi ajunsese la urechi că ei doi nu prea trăiau bine, lu-

cru pe care fotografiile păreau să-l confirme într-o măsură. Ea închise ușa camerei.

— În definitiv, ce vrei ? m-a întrebat cu severitate.

— Poate că ai auzit de mișcarea noastră ilegală, am început eu. Sînt unul din organizatorii acestei mișcări...

Cuvintele mi s-au oprit în gît, fiindcă auzisem zgomot de pași pe scară.

— Asta nu mă interesează, mi-a răspuns ea. La urma urmei știi că Draško, ca și mine... noi sîntem...

— Știu, știu, am făcut grăbit. Mie îmi trebuie o locuință.

Ea, mirată :

— Și de unde să am eu locuință ? !

— Îmi trebuie o locuință temporară. O cameră, oricum ar fi.

— Aici poți să rămîi numai pînă la prînz, mi-a răspuns ea. Draško vine uneori acasă și mai devreme...

— Știu asta, am zis. Dar mai avem pînă atunci șaptezeci de minute și ceva.

— Locuință nu-ți pot da, fiindcă n-am, a sunat răspunsul.

— Cunoști pe cineva care s-a pronunțat pentru *Rezoluție* sau care are tatăl, fratele, sora — în sfîrșit, vreo rudă — în închisoare ?

Ea s-a gîndit puțin. Apoi mi-a spus că știe o femeie al cărei soț a avut *o încurcătură în legătură cu Rezoluția...*

După o jumătate de ceas, mă aflam în altă locuință.

Am stabilit că ne vom revedea în seara următoare, ca să punem lucrurile la punct. Eu, femeia aceea și cu Bojana. Ele mi-au făgăduit că-mi vor găsi locuință. Eram în al nouălea cer. Mă și vedeam scăpat de necazuri, frămîntări, suferințe, salvat de la pieire. M-am dus la locul convenit. Cele două femei mă așteptau, îngrijorate, înspăimîntate, pentru că întîrziasem nițel. Mi-au spus, cu dojană în glas, că un ilegalist adevărat nu întîrzie niciodată. Mi-au făcut cunoștință cu un tînăr înalt și arătos, îmbrăcat în negru.

Am pornit, călăuzit de tînărul acela.

Ele două au plecat în altă parte.

Cînd am intrat în lift, am avut impresia că-l mai văzusem undeva pe însoțitorul meu. M-am uitat mai cu atenție, scrutător, la fața lui. E *udebist,* am constatat surprins. E *udebist. Îl cunosc.* Maxilarele mi s-au crispat. L-am întrebat cu ce se ocupă și unde lucrează. A mormăit că e student. Aveam senzația că minte, ceea ce m-a alarmat și mai rău. Am vrut să știu ce studiază. Mi-a răspuns că filozofia. M-am decis să iau taurul de coarne :

— Ai lucrat vreodată la UDB ?

— Niciodată, a spus el rîzînd.

— Știu un *udebist* de prin părțile mele care-ți seamănă grozav.

— O fi, mi-a răspuns el tot rîzînd. Asta-i chiar interesant.

Vorbea calm, rece, fără să se tulbure.

Intrarăm într-un coridor întunecos.

Însoţitorul meu descuie o uşă, răsuci întrerupătorul de pe perete. Am văzut că mă aflu într-un mic antreu.

— Îmi dai voie, a spus însoţitorul meu, trebuie să încui uşa.

Stăteam în picioare, cu revolverul pregătit. Simţeam că mă cuprinde frica. Eram gata să trag în oricine m-ar fi atacat.

După ce a încuiat uşa, însoţitorul meu, cu mîinile lăsate în jos, goale (m-am uitat cu atenţie să văd dacă nu are nimic ascuns în mînă), s-a îndreptat spre a doua încăpere. Acolo am zărit un ins mai în vîrstă decît noi, gras, voinic, îmbrăcat într-o pijama în dungi. Şedea întins pe pat şi citea. Dacă ar fi fost îmbrăcat de oraş, cred că o rupeam la fugă. Mai precis, i-aş fi poruncit însoţitorului meu să descuie uşa şi aş fi zbughit-o în noapte. Pijamaua, însă, avea aerul cel mai nevinovat din lume.

— Faceţi cunoştinţă, a spus însoţitorul meu. Fratele meu...

Am lăsat revolverul să alunece în fundul buzunarului. Am întins mîna.

Omul cel voinic mi-a înhăţat-o cu putere şi mi-a răsucit-o la spate. Însoţitorul meu i-a sărit în ajutor. Zadarnic am încercat să mă opun. M-am prăbuşit şi mi-am pierdut cunoştinţa... După un timp, am deschis ochii. Părul, faţa, îmi erau ude. M-au stropit cu apă, am cugetat eu.

— Sper că ştii în mîna cui te afli ? m-a întrebat grăsunul surîzînd.

— Idioţilor, am replicat cu dispreţ.

— Rămîne să vedem cine-i idiot, rămîne să vedem, a zis grăsunul surîzînd mereu.

— Nu vrei un păhărel cu rachiu ? mi-a propus însoţitorul meu. Doar te-ai obosit, te-ai obosit nu glumă. *Comisia de locuinţe* ţi-a jucat festa, pare-mi-se.

Asta-i opera lui Jaruga, mi-am zis. Probabil că Bojana i-a destăinuit ce i-am cerut, iar el a dat fuga la UDB şi a vorbit cu cine trebuia, ca să mi se *asigure locuinţă.* Confirmarea am avut-o mai tîrziu, după ce am ieşit din închisoare. M-am dus iar la ei acasă. Şi atunci am stat de vorbă cu Jaruga, îndelung. A recunoscut, zîmbind, că o convinsese pe Bojana să-mi întindă o cursă. Iar eu i-am răspuns că-i mulţumesc. Fără intervenţia lui, cine ştie cît de departe aş fi alunecat pe panta trădării.

Treceam prin momentele cele mai grele din viaţa mea. Pierdusem orice speranţă. Mă bătea gîndul să-mi fac seama. Şi poate că mi-aş fi făcut-o, de n-ar fi fost biata mea soţie. O boală care nu iartă o ţintuise la pat. Scuipa sînge şi medicii nu-i mai dădeau mult de trăit, poate nici jumătate de an. Cămăruţa noastră era rece, dezolată şi pustie ca o morgă. Nimic nu se mai găsea la locul lui, totul zăcea în dezordine — mobila vraişte, aşternuturile răvăşite. Eram singur cuc, neajutorat, deznădăjduit. *Primisem preavizul. Eram pus în disponibilitate la întreprinderea unde lucram.* Mi s-a spus că nu mă evidenţiasem în muncă, dar că şi fără asta tot aş fi fost concediat, pentru că mi se desfiinţase

postul. *Consiliul muncitoresc,* ca să facă economie, hotărîse reducerea numărului funcționarilor.

Puteți să vă închipuiți starea în care mă aflam. Iată-mă rămas fără un cîștig lunar permanent, tocmai cînd mă așteptam mai puțin. Știam că organele *asigurărilor sociale* acordă celor concediați un ajutor bănesc, însă presimțeam că n-am să pot găsi cu ușurință un nou serviciu, pentru că în capitală nu mai era nici un post liber, și presimțirea asta mă umplea de amărăciune și disperare. Singura soluție ar fi fost să plec în provincie, pe vreun șantier, ceea ce însă nu-mi convenea de loc. Cum să nu-mi zboare gîndul tot mai des, în clipele amare de descurajare, la funie, sau la apele rîului Sava. Altă salvare nu vedeam. Dar cum s-o las pe nevastă-mea singură, pe deasupra și bolnavă? Și ce vor spune ceilalți? *Într-un acces de disperare, un tînăr poet și-a pus capăt zilelor.* Am să mă sinucid, iar ziarele vor anunța: într-un acces de dezechilibru nervos, un tînăr poet care promitea mult... și-a tăiat vinele... o pierdere pentru cultura noastră. Ultima propoziție poate să și lipsească. Voi fi repede uitat. Biata mea soție va rămîne singură pe lume...

Atunci mi-am adus aminte de Draško Jaruga. Numai el poate să mă salveze, mi-am spus. E influent, săritor, știe să te ajute la nevoie. E un om cinstit, modest, de caracter, inimos. Mai rar ca el. Îl cunoscusem într-o seară, la *Clubul scriitorilor.* Chiar de la prima discuție, după numai cîteva replici, ne-am descoperit multe

puncte comune. Vorbeam despre libertatea creației artistice. Eu susțineam că libertatea creației este problema hotărîtoare pentru dezvoltarea literaturii socialiste. Artistul trebuie să fie eliberat de toate îngrădirile și de toate piedicile. Mai ziceam că, în privința aceasta, făcusem un mare pas înainte după 1948. *Ca artist, eu mă simt liber,* ziceam. El însă a zîmbit neîncrezător. M-a taxat de copil. *Libertate deplină nu vom avea niciodată,* a spus el deschis. *Orice revoluție, care este o necesitate, răpește o parte a libertății noastre, pentru că aceasta este condiția victoriei ei.* A pomenit de Marx și Engels, definiția dată de ei libertății — zicea că omul este liber numai în măsura în care a intuit și a înțeles tendința de dezvoltare a istoriei. Trăim în imperiul necesității, spunea dînsul. Saltul în imperiul libertății abia trebuie să-l facem. Îl vor face, poate, nepoții noștri. De aceea nu putem să nu ținem seama de funcția socială a artei. *Dumneata ești comunist?* m-a întrebat. I-am răspuns că am fost *skojnic. Un skojnic cu tendințe anarhiste,* a comentat el surîzînd. *E poate și firesc. Totdeauna ni s-a cerut să renunțăm la satisfacțiile personale.* Mă identifica cu el, ceea ce-mi făcea plăcere. Susținea că noi nu avem nevoie de o literatură în afara timpului și a spațiului, în afara societății omenești și a frămîntărilor ei. Scriitorii noștri contemporani abia capătă posibilitatea de a se manifesta din plin. Am pomenit de libertatea criticii, ca o condiție esențială a progresului literaturii. El s-a declarat din toată inima de acord

cu mine. *Realismul e, în totalitatea lui, întemeiat pe critica societății*, a observat el pătrunzător. *Critica obiectivă, deși poate părea și supărătoare, ajută revoluției să progreseze.* L-am întrebat ce crede despre literatura noastră contemporană. El a dat din mînă, evident nemulțumit. În literatura noastră de astăzi există cîteva opere care sînt, într-adevăr, de o înaltă ținută artistică, mi-a răspuns. Există, însă, și mult mai multă maculatură. Irosim vorbe cu probleme secundare, iar pe cele principale le ocolim. Scriitorii mint. Scriitorii fac compromisuri inadmisibile. Marile opere pe teme contemporane abia urmează să fie scrise. Generațiile care construiesc socialismul vor să se vadă pe ele însele în roman, în dramă, în poezie. Poeții, îndeobște, se smiorcăie, pe cîtă vreme cu cîțiva ani în urmă, ne împuiau capul cu entuziasmul lor patriotic plat, de care eram sătui, pentru că se banalizase. Dacă aș fi eu scriitor, zicea Jaruga, aș încerca să pătrund în adîncuri. Aș desțeleni. Aș da la o parte hotărît gîndul palid, clorotic. Aș așterne pe hîrtie ce mi-ar dicta conștiința. Nu m-aș întreba dacă cartea mea va place sau nu, dacă va fi sau nu tipărită. Aș scrie cu sîngele meu, cu inima mea, sufocat, înecat de emoție. Asta înseamnă literatură... Îl ascultam plăcut surprins, stimulat, încurajat. Tematica actuală mă obseda chinuitor, nu o dată a năvălit literalmente sub penița mea, dar o evitam cu grijă. Simțeam necesitatea imperioasă de a și critica, dar n-aveam curaj, așa că preferam să tac. Jaruga mi-a redat încrederea în mine.

Ne-am întîlnit după aceea cel puțin o dată pe lună. Vorbeam mai ales despre politică și literatură. I-am făcut cunoștință cu Branko Ćopić. Am adus vorba despre satirele lui Ćopić. I-am mărturisit că nu înțeleg atitudinea unora dintre oamenii noștri politici față de Ćopić. Înainte, cînd scria despre partizani, era considerat un realist de valoare, iar acum, cînd încearcă să exploreze și laturile întunecoase, acum, după părerea acelor oameni politici, n-ar mai avea talent. Se spune că alunecă pe panta stihiei micburgheze. E oare cu putință? Jaruga mă privea pătrunzător. Da, se poate, mi-a răspuns. Și eu îl consider pe Ćopić un satiric plat și superficial. El critică fenomenele negative din mișcarea noastră din punctul de vedere al țăranului. *Nu-i convins că pe străzile Belgradului merg automobile și nu măgari.* Ćopić îl asculta, dezolat și indispus, apoi a început să-l contrazică, să se certe, să gesticuleze. S-a jurat că va scrie satiră politică mai departe, deși genul nu beneficiază de condiții prea trandafirii, și că cel mai mult îi urăște pe cei ce nu știu să judece decît cu capul altuia.

Mi-am dat seama că Jaruga e sincer preocupat de literatură și asta m-a atras. Așa ne-am apropiat unul de altul. Am început să cred chiar că el sau altul ca el va putea scrie cartea cea mai bună despre vremea noastră și despre oamenii ei.

În fața ușii, m-am oprit nehotărît. El mă va salva, mi-am spus, și am apăsat butonul soneriei. Mi-a deschis o femeie obosită, cu obrajii trași, cu cearcăne la ochi.

— Tovarășul Jaruga este acasă ? întrebai cu jumătate de gură.

— E acasă, răspunse femeia.

— Dumneavoastră sînteți Bojana ?

— Nu, spuse femeia.

— Atunci poate Emilija ?

— Nu, spuse din nou femeia. Sînt o rudă de-a lui Jaruga...

Și zîmbi.

— Poftiți înăuntru, mă invită dînsa.

Pe Jaruga l-am găsit la masă.

Ne-am salutat.

— Ia loc, mă pofti el și îmi întinse un scaun cu spătar. Ai stat la masă ?

— Am stat, îl asigurai eu.

— Nu vrei să-mi ții tovărășie ?

— Mulțumesc, zisei.

— N-am făcut prezentările. Ruda mea... Tovarășul... poet.

Și apucă lingura.

M-am uitat în farfuria din fața lui : fasole cu carne afumată. După ce mi-am cerut iertare că îl deranjez, i-am spus ce mi se întîmplase. *El era singurul om în stare să mă salveze.*

— Vorbești serios ? mă întrebă dînsul.

— Serios, îl asigurai. Cît se poate de serios. Tot nu-i venea să creadă :

— Concediat din slujbă ?

I-am istorisit atunci totul cu glas tulburat. I-am arătat că nu lucrasem prost, că primisem și premii în bani pentru interesul deosebit de care dădusem dovadă în muncă, de cîteva ori chiar fusesem evidențiat în fața întregului colectiv. Mi se suprimase postul pur și simplu. Tocmai acum cînd nevastă-mea era în spital. Măcar de mi-aș putea păstra slujba încă vreo două luni, pînă ce găseam o ieșire. I-am dat a înțelege că s-ar putea să fie vorba și de ura redactorului șef. Un poet ratat, pe care-l atacasem o dată în presă, adică îi criticasem poeziile, și care de abia aștepta ocazia să se răzbune, să mă distrugă.

— Ce meschinărie ! pufni Jaruga. Totdeauna i-am disprețuit pe indivizii de teapa asta.

Ochii noștri se întîlniră.

— Cît timp sînt aici, rosti apăsat Jaruga, n-ai să rămîi fără serviciu.

Zis și făcut.

N-am rămas fără serviciu.

De atunci sîntem prieteni nedespărțiți.

Cred că e unul dintre cei mai generoși oameni pe care i-am întîlnit vreodată. Cu siguranță unul dintre cei mai generoși din cîți am văzut.

Intru într-o cameră mică. Într-un colț — patul, pe perete — o oglindă cu rama decolorată, la stînga oglinzii — o cană plină ochi cu apă. Dușumeaua roasă, pereții văruiți de mult, aerul totuși curat. Va fi minunat, îmi zic. Deschid ușa dulăpiorului. Am să-mi pun cămașa de noapte de mătase. În contact cu mătasea albă, moale, par-

fumată... Îmi vine-n minte deodată Baudelaire: *În îmbrățișarea mea, cînd omul se sufocă, eu sînt un adevărat vrăjitor.* Încă n-am avut un om politic. Numai nepricopsiți de artiști, fără sînge în vine și betegi, uneori chiar imberbi. Zăbovesc în fața oglinzii. Fața mea, ochii mei, părul meu, frumusețea mea indiscutabilă mă fac să mă simt fericită. Eram într-unul din momentele mele rare de entuziasm și bună dispoziție, de care nu mai avusesem parte în ultima vreme, pentru că mai tot timpul mi-l petrecusem în spitalul de boli nervoase. Știam că bărbații mă socotesc nebună, ceea ce mă jignea. În situația de acum însă, asta, nu știu de ce, îmi face plăcere. Îmi face plăcere că bărbații mă socot nebună. Poate că unora le plac numai astfel de femei, gîndeam eu mulțumită.

Mătasea foșnea pe corpul meu tare.

M-am întins pe pat. Somiera e bună, constatai. Dar arcurile? Vor rezista oare? Le așteaptă o grea încercare, chicoteam în sinea mea. Îl iubesc, îmi ziceam, îl iubesc. *Emilija dragă, ești ca o cadră. Ce e pe lîngă tine Isadora Duncan? George Sand e mătușa ta, nu-i așa?* Trăiesc cu convingerea stranie că fericirea nu mi-a fost totuși distrusă, pentru că fericirea o formează clipele pe care trebuie să le smulgi vieții. Fericirea nu-i un rîu nesecat care curge veșnic, fericirea e o sclipire care piere înainte ca omul s-o zărească. Și totuși, în seara asta, am reușit să prind sclipirea. Luminează toată camera. Ferestrele, pereții — totul, pînă și dușumeaua, e luminat de sclipirea asta.

Alerg la oglindă ca o vidră, mlădiindu-mă. Mă parfumez, îmi aranjez părul. Îmi trec palmele peste sfîrcul sînilor. Sînt încă tari și frumoși, așa cred. Îmi aduc aminte cu dispreț de idioții care mi-i înjoseau cu mîinile lor. Mai mult cu idioți am avut de-a face, mai mult cu idioți. Oare nu cumva și Draško Jaruga are să-mi rămînă la fel în amintire?

— *N-am fost idiot,* spune Lunganul. *Eram zdravăn la trup, gît ca de taur, brațe puternice. Ziceai că-ți plac.*

— Taci, idiotule, îi spun Lunganului.

— *Dar eu?* zice Grăsunul. *Cu mine ce ai? Te-am cinstit cum se cuvine.*

— Ești o scîrbă, ești un porc! Idiotule! îi strig Grăsunului.

— *Dar eu,* zice Crăcănatul. *Te-am făcut să plîngi de fericire.*

— Ție, ca bărbat, toată cinstea, zic către Crăcănat. Ești idiot pentru că tot timpul cît am zăcut în spital n-ai venit niciodată să mă vezi.

— *Dar eu?* glăsuiește Oacheșul.

— *Dar eu?* glăsuiește Oliver Cromwel.

— Amîndoi sînteți niște idioți, răspund Oacheșului. Amîndoi sînteți niște idioți, răspund lui Oliver Cromwel. Amîndoi sînteți niște idioți, pentru că n-aveți inimă. Tratați femeia ca pe o cutie cu țigări. Cînd aveți nevoie de ea, o deschideți, cînd nu, o aruncați la gunoi...

M-am lăsat din nou să cad pe pat. Va fi minunat, mi-am spus.

Aud pași pe coridor. *El e.* Pașii se apropie de ușa camerei mele; am impresia că cineva s-a oprit în dreptul ei. Apoi, pașii se îndepărtează. Cineva care-și caută camera, mi-am zis. Caută numărul camerei lui. Va veni după aceea. Mă întind iar, închid ochii, mă abandonez cu totul dulcilor visări. Esența lumii se contopește dintr-o dată cu această clipă unică. Toate relele și tot binele vin de la oameni, gîndesc. Dacă n-ar exista idioți, n-ar exista nici spitale de boli nervoase, nici nebuni, nici sinucigași. Viața ar fi ca o grădină plină cu crizanteme. Vreau să mă abandonez visării, dar idioții dau năvală în turme, cu înverșunare de călăi, scormonind cu nerușinare prin conștiința mea. Scormoneau prin conștiința mea cu înverșunare de asasini.

Deodată aud iar pași. Suflarea mi se taie. Mă duc tiptil la ușă, ascult. Am impresia că cineva își lipește urechea de ușa camerei mele. Încremenesc. Apoi, aud iar zgomot de pași îndepărtîndu-se. Cum, se îndepărtează? Într-adevăr, pașii se îndepărtau. Simt că mă cuprinde furia. *De ce zăbovește atîta? O fi așteptînd noaptea? Are să mă lase să vegetez aici atît de mult?* Mai bine nu-mi puneam cămașa de noapte, meditez. Dar acum, n-are nici un sens să mă mai schimb. Nu-mi rămîne decît să aștept.

Și am așteptat, am așteptat... Degeaba.

Degeaba am așteptat. Noaptea a venit, și eu tot singură eram.

Mi s-a făcut frică de întuneric. Nu cumva m-a tras pe sfoară? Iar dezechilibru nervos, iar balamucul.

M-am îmbrăcat la iuțeală. Am ieșit în fugă din cameră. Am străbătut iute coridorul, am coborît scările, am dat buzna într-o sală mare, plină de oameni și de fum. Nu era acolo. Am mers de la o masă la alta, cercetîndu-le pe toate. Nu era. Am căutat prin toate ungherele, în locurile cele mai dosnice. Nu era. Am ieșit alergînd în stradă. Nicăieri. Am umblat încoace și încolo pe trotuar. M-am uitat prin parcuri, la băncile de lemn, pe care ședeau îndrăgostiți, soldați. Vreo douăzeci de minute încoace, încă o jumătate de oră încolo, toată seara la fel. Nici urmă.

Dădui fuga la portar:

— Iertați-mă, îi spun. Trebuie să vină o prietenă de la Belgrad. Mai aveți o cameră liberă?

— N-am, răspunde portarul. Toate camerele sînt ocupate.

— Mie mi-ați dat-o pe ultima?

— Da, răspunde portarul. Dumneavoastră sînteți Emilija?

Am dat din cap afirmativ.

— După dumneavoastră a mai cerut cameră un domn, zice portarul, dar l-am refuzat.

Mi-a venit să-l întreb cum arăta domnul acela, încotro a plecat, dar era de prisos. Eram lămurită. Un singur lucru nu știam: cînd pleacă primul tren spre Belgrad. Asta îl și întreb:

— Spuneți-mi, vă rog, cînd pleacă primul tren spre Belgrad ?

— Nu știu, răspunde portarul.

— Cum nu știți ? exclam revoltată.

— Nu sînt biroul de informații al gării, răspunde portarul.

ÎMI DAU SEAMA PREA BINE CĂ TOTUL S-A SFÎRȘIT

Scrisoarea întîi

Dragă Bojana,

Azi e 7 mai. O zi posomorîtă, cu nori care coboară pînă la acoperișul caselor. În fața ochilor mei, totul e numai durere. Durerea și amărăciunea îmi apasă întreaga ființă. Mă simt singur pe lume, rătăcit, la o răspîntie pustie. M-am trezit aruncat într-o pădure de nepătruns, și acum alerg de colo colo, în căutarea ieșirii. Dar ieșire nu există.

Încă n-am realizat nimic din ceea ce meritam și ceea ce am așteptat. În ziua cînd te-am părăsit, n-am fost în stare să-ți spun nimic, pentru că eram prea uluit de calmul cu care asistai la tragedia mea. Calmul acesta este dovada cea mai bună că ți-e indiferent ce simt eu și ce-o să devin de acum încolo. Ca să fiu drept, nici nu așteptam cine știe ce de la tine, fiindcă prea mult ne îndepărtasem unul de altul și prea mult ne amărîsem unul altuia viața, ca împrejurarea asta să nu mă împingă în prăpastie, să nu mă mineze încet dar sigur și să nu mă distrugă pînă la urmă, ca om și comunist.

Acum, s-a sfîrșit cu mine. Îmi dau seama prea bine că totul s-a sfîrșit.

Dar tragedia mea e și tragedia familiei mele, ceea ce înseamnă în primul rînd a copiilor mei. A Nadicăi și a lui Žarko. Ce-i de făcut, cum să-i salvăm ? Cred

că cel mai bine e să vii tu aici. Am primit locuință — două camere, bucătărie, cămară. E drept că nu am baie, ca la Belgrad, fiindcă nu există apeduct, nici încălzire centrală, dar ne vom obișnui cu timpul. Esențialul e ca mama și cu tine să nu vă mai certați. I-am scris și ei să vină aici. Împăcați-vă, măcar acum, pe mormîntul onoarei și al carierei mele politice. Treziți-vă o dată, aruncați o privire asupra stării mele jalnice și fie ca ea să vă servească drept învățătură și prilej de împăcare. Tragedia mea și lecția pe care o servește să vă ajute să stabiliți între voi relații mai omenești, mai pline de îngăduință, mai frumoase. Faceți un efort, de dragul copiilor, al viitorului lor. Ce vină au copiii ca să suporte urmările cele mai grave ale prostiilor noastre și ale neînțelegerilor dintre noi ?

Copiii trebuie să trăiască fericiți.

După cum știi, cum am ajuns aici, m-am îngrijit să vă asigur tot ce vă trebuie pentru anul următor. Vom avea îndeajuns pentru toți — pentru noi doi, pentru copii, pentru mama. Numai de v-ați împăca, de nu v-ați lăsa pradă antipatiei reciproce, de nu v-ați lăsa măcinate de ură — ce frumos ar putea fi totul !

Sper că mama va veni. Iam scris...

Fă în așa fel încît copiii să nu sufere prea mult din cauza absenței mele. La rîndul meu, fac tot ce pot ca să-i ajut. Sînt un ratat, poate nu în întregime și nu pentru totdeauna, fiindcă țara asta are nevoie de orice om dornic să o servească cinstit, indiferent în ce domeniu ar lucra. Privesc acum drept înainte și sînt gata să suport tot răul care mi l-a cășunat viața de familie. Cred că mie îmi va fi mult mai greu să mă obișnuiesc cu noua mea situație și să rabd neplăcerile care mă copleșesc decît v-ar fi vouă, dacă ați înceta odată cu

prostiile care m-au dus de rîpă. Orice vei fi auzit despre mine, fii convinsă că am fost nevoit să procedez așa, că n-am avut încotro, că tu ai făcut totul ca să mă distrugi. Scrisoarea aceea pe care ai predat-o *Comitetului* m-a distrus. A fost lovitura de grație. Tu nu-ți dai seama că ai făcut o prostie fără margini, pentru că te-ai lăsat îmbrobodită de răutatea unei nebune.

Și totuși, cu toate ofensele pe care mi le-ai adus, accept să trăiesc mai departe cu tine, în interesul copiilor noștri. Un singur lucru te rog: fii, cel puțin acuma, om. Renunță la ciudățeniile care au făcut din mine însumi o ciudățenie. Pune capăt răului și nenorocirilor. Nu sînt un om fără cusur și nu cred să existe vreunul pe lume, totuși cred că am destulă putere ca să mă împac, să cedez și să iert. Încearcă să faci și tu la fel...

Singurătatea mă distruge. Pier de unul singur.

Așa cum am mai spus, nu sînt un om fără cusururi și păcate, de aceea vă și rog, pe tine și pe mama, să isprăviți odată, să vă vîrîți mințile în cap, să nu mă împingeți mai adînc în prăpastie. Sînt gata să conviețuiesc mai departe cu tine, în interesul copiilor noștri. Te rog răspunde-mi imediat la propunerile pe care ți le-am făcut.

Multe salutări ție și copiilor.

Draško

Scrisoarea a doua

Dragă Draško,

Am primit scrisoarea ta. Îmi spui să-ți scriu la Kragujovac. N-am s-o fac, pentru că nu ești la Kragujovac.

Dacă te deranjează să primești scrisori din partea familiei tale, mă lipsesc să-ți mai scriu. Rămîn la ceea ce ne-am înțeles cînd ai plecat. Am vrut să-ți aduc copiii, dar ai scris că te duci la niște cursuri. Dacă nu te poți întîlni cu copiii, nu sînt eu de vină. Tu ești vinovat...

Copiii sînt bine acum. Arată ca și cînd nici n-ar fi fost bolnavi. Întreabă mereu cînd mergem la tata. Eu le-am spus că ai plecat undeva departe și că ai să rămîi acolo mult timp. Mă întreabă : atunci de ce nu vine bunica aici. Am inventat o poveste întreagă că bunica s-a îmbolnăvit și că s-a dus la băi, tot undeva departe. Žarko însă nu înțelege de ce s-a dus bunica acolo cînd putea prea bine să se interneze într-un spital din Belgrad, ca s-o putem vizita. După cum vezi, fiul tău nu e prost de loc. Tu ai spune, firește, că e de o inteligență rară, un copil nemaipomenit, fiindcă așa ești tu, orgolios, și, din cauza asta, părtinitor și lipsit de obiectivitate. Nu-ți face nici o grijă din pricina copiilor, sînt tot timpul lîngă ei.

Să-ți scriu despre mine, n-ar avea nici un rost, pentru că știu că nu te interesează. Tu ai ținut să fii drăguț întotdeauna numai cu alții.

Într-o zi, a venit pe aici poetul, prietenul tău, bețivanul acela cu gît de taur. M-a întrebat dacă o cunosc pe Marina, învățătoarea, care i-a vorbit de mine. Zicea că te cunoaște și pe tine. Ți-o amintești pe Marina? Era fata pe care ți-am prezentat-o cu mulți ani în urmă, la balul acela. N-am mai văzut-o de mult. Încă nu s-a măritat...

Nu-mi spui ce a răspuns bătrîna. I-ai scris? Primește să trăiască laolaltă cu mine?

Poate că în august voi veni la tine. Cu copiii, se înțelege.

Bojana

Scrisoarea a treia

Dragul meu băiat,

Tu știi povestea cu șarpele și cu omul : cum șarpele i-a mușcat omului copilul, iar omul i-a retezat coada. În cazul nostru, nu poate fi vorba de împăcare. Numai moartea ne poate uni. Numai mormîntul, băiete...

Degeaba mă chemi acolo. N-am să vin. De ce nu ceri divorț? De n-o chemai pe dînsa acolo, poate că m-aș fi și întors. Eu ți-am spus să alegi : ori eu, ori ea. Tu ne vrei pe amîndouă. Vrei să fii tu mulțumit, cît despre mine — cum o da Dumnezeu. Să-mi mănînc zilele lîngă o nebună, care m-a amenințat de cîteva ori cu cuțitul. Eu ți-am spus, m-am plîns, dar ție ți-a venit să rîzi. N-ai crezut, nu-i așa? De aceea am fugit la țară. Acum trăiesc singură — singurică. Nu mă întreba cum o duc. Asta numai sufletul meu știe... Principalul e, băiete, că tu o duci bine.

Eu îmi ascund necazul față de oameni. Nimeni nu știe ce mă apasă, nimeni, afară de bunul Dumnezeu.

De copiii voștri n-o să se aleagă nimic, sărmanii. Nu o lăsa, fiule, să-i îngroape nebuna aia. O să-i omoare. Cînd nu ești tu acasă, îi bate tot timpul. Îi croiește ca un călău, la spinare, peste urechi, în cap, peste obraji, peste tot, fără pic de milă, ca o mamă vitregă. De asta zic eu că i-a luat dumnezeu mințile...

Numai moartea ne poate uni.

Îți trimite salutări mama ta.

Scrisoarea a patra

Dragă Draško,

Ţi-am spus că ne vom vedea miercuri, cînd vom discuta pe larg despre toate. N-am putut să vin, pentru că învăţătura şi alte treburi care nu sufereau amînare m-au împiedicat. Îmi pregătesc examenul la teoria literaturii. Sesiunea bate la uşă, n-a mai rămas mult timp, iar memoria mea, cum ai spune tu, e sub semnul îndoielii. Dar fiindcă nu ne vom vedea o săptămînă încheiată — n-am să pot veni decît vinerea viitoare — simt nevoia să-ţi scriu. Uneori, scrisorile pot ţine loc de întîlnire.

Trebuie neapărat să-ţi spun ceva. Mă cunosc bine şi ştiu că ceea ce aştern acum pe hîrtie n-aş putea să-ţi mărturisesc în faţă. Nu ştiu de ce, dar n-aş avea puterea să o fac. Distanţa îmi dă curaj. Nu te văd, nu-ţi simt privirea. Pot gîndi şi vorbi nestingherită.

Relaţiile dintre noi se complică mereu. Mergem înainte, fără să ne gîndim la urmări. Mă mir nu atît de mine, pentru că ştiu că n-am prea multă experienţă de viaţă, cît de comportarea ta, care mă pune în încurcătură şi îmi dă un sentiment de nesiguranţă. Fii sigur că îţi vorbesc cu toată sinceritatea. Altminteri ştiu că nu te îndoieşti de bunele mele intenţii.

Noi doi ne punem singuri ştreangul în jurul gîtului. Vai, toate sînt atît de îngrozitor de încurcate...

Îmi pare rău de tine. Îmi pare rău că eşti aşa, că nu te gîndeşti la tine atîta cît ar trebui. Ai prea multă încredere în oameni. Din cauza asta ai şi avut de suferit. Sancţiunea este urmarea nechibzuinţei tale şi a copilăriilor tale întîrziate. Sufletul ţi-e plin de amărăciune şi disperare. Dar în loc să ţi-l tămăduieşti, tu te laşi pradă

unor noi şi noi ispite. Te pui şi mă pui şi pe mine în faţa unor probleme de nerezolvat.

Mă întreb : ce vrem noi de fapt ? Aceeaşi întrebare ţi-o pun şi ţie : te-ai gîndit bine la tot ? Nu e important să fii intelectual sau intelectuală. Important e să fii om. E prea periculos să înalţi o construcţie nouă pe nişte ruine care încă nu au fost îndepărtate. Oricîte resurse de energie are omul în el, nu este în stare să distrugă trecutul. Trecutul rămîne. El continuă să trăiască chiar şi după moartea omului, sub diferite chipuri : în relatările acelora care l-au cunoscut îndeaproape, în copiii care cresc, în bîrfeli sau în laude.

Mie nu-mi este indiferent cum va arăta viaţa noastră în comun. Şi cred că nici ţie nu-ţi poate fi indiferent. În ceea ce priveşte înţelegerea într-o eventuală căsnicie, nu cred că aş avea ce să-ţi reproşez. Sînt convinsă că ne-am înţelege uşor, ca oamenii, pentru că avem ceva comun, care ne apropie şi ne uneşte. Dar încă nu pot înlătura senzaţia că menajul nostru ar semăna cu o convenţie comercială încheiată cu consimţămîntul ambelor părţi. Legăturilor conjugale, de obicei, le precede iubirea. Chiar dacă nu e întotdeauna aşa, cel puţin ar trebui să fie aşa. Noi însă mergem pe calea inversă : încă nici nu ne-am cunoscut cum trebuie, şi tu vrei să mergi atît de departe. Crezi oare că o căsnicie este posibilă fără iubire ? Eşti chiar atît de convins că iubirea va veni cu timpul ? Eu una mă îndoiesc, pentru că ştiu din auzite că pînă şi iubirea cea mai puternică încununată de căsnicie se poate toci şi distruge din cauza grijilor şi a disputelor mărunte cotidiene. Mă tem că o viaţă ca asta m-ar da gata.

Tu ştii că de la soţ, mai precis de la tine, aş pretinde totul, chiar şi viaţa. N-am pe nimeni. Sînt singură pe

lume. Ar trebui să-mi ții loc și de părinți. Să ții locul fraților mei uciși. Să izgonești tristețea și nostalgia din mine. Să-mi redai optimismul și capacitatea de a mă bucura. Să fii blînd ca o mamă și indispensabil ca lumina. Apoi, mie nici nu-mi sînt cunoscute obligațiile ce mi-ar reveni într-o căsnicie. Ce-ar trebui să fac ca să pot fi socotită o soție bună ? Tu ai copii. Iubesc copiii, dar nu sînt cîtuși de puțin convinsă că aș putea să le țin loc de mamă. În familia mea, am fost cea mai mică și m-am obișnuit să primesc dovezi de gingășie, nu să dau eu altora. Am fost răsfățata mamei și așa mă simt și astăzi.

Mă tem că, în loc să oferi copiilor tăi un prieten, le vei adăuga încă un copil, și încă unul care va pretinde în exclusivitate dragostea și ocrotirea ta. Îmi va trebui destul de mult timp să mă obișnuiesc cu îndatoririle ce revin soției într-o astfel de căsnicie. Mă întreb, de aceea, dacă nu cumva copiii ar deveni un uriaș generator de neînțelegeri și discordie între noi. Copiii ne-ar depărta unul de altul, pentru că n-aș fi în stare să mă gîndesc la ei mai mult decît la mine. Sînt, în esență, o ființă teribil de individualistă, ți-o spun deschis. O arată limpede tot ce ți-am spus pînă acum. Reflectînd la oferta ta, mă gîndesc la ceea ce pierd.

M-aș căsători, așadar, cu un om care este de două ori tată. Pentru mine, acesta este un sacrificiu imens. M-ar putea determina să-l fac numai dragostea. *Numai o dragoste oarbă, sinceră, puternică.* Și, ca să fiu sinceră, o dragoste ca asta încă nu simt. Ești, fără discuție, un om demn de atenție. Exprimîndu-mă vulgar, îmi placi ca bărbat. Nu ești urît, nici prost, ceea ce înseamnă mult.

Un lucru mă îngrijorează : alcoolul. De ce nu renunți la cafenea ? Te rog să nu te superi. Înțelege că vreau să te ajut. Nu-ți propun să nu mai calci prin cafenele, nu, firește că nu, dar cred că ar trebui să fii mai ponderat. Așa că, te rog încă o dată gîndește-te bine la toate.

Nu lua o hotărîre pripită. Nu te grăbi să decizi, iar eu, la rîndul meu, am să te ajut cît am să pot și cît am să mă pricep. Sentimentul că fac o faptă bună îmi dă o satisfacție uriașă. *Faptă bună ?* Jignitor, nu-i așa ? Admit că mi-am exprimat grosolan gîndul, dar nu-ți dau voie să te îndoiești de devotamentul meu sincer.

Îți dorește fericire

Ipolita

P. S. Miercuri negreșit.

Scrisoarea a cincea

Scumpa mea,

Mai întîi, să-l disculp pe factorul poștal. Eu sînt vinovat de întîrzierea lui. Sînt copleșit de treburi. N-am putut ridica o clipă nasul din actele care mă îngroapă. Azi mi-e mai greu ca oricînd. În timp ce-ți scriu, o mulțime de oameni așteaptă ajutorul meu. Am spus secretarei că sînt ocupat și să nu lase pe nimeni să intre în biroul meu. Asta înseamnă birocrația cea mai crasă, desigur, dar cînd e vorba de tine, de dragostea mea, fie-mi îngăduit și acest păcat, măcar pentru o clipă. Nu cunosc sacrificiu pe care n-aș fi în stare să-l fac pentru tine. Spune-mi să mă arunc sub roțile trenului sau în apa rîului, ori să mă spînzur de un stîlp de telegraf la marginea drumului, și o voi face fără zăbavă și fără crîcnire. Mari cu adevărat sînt numai sacrificiile de pe urma cărora nu tragi nici un folos personal.

Nu rîde de mine, scumpa mea, nu rîde. Sînt cum nu se poate mai sincer. Treizeci de oameni așteaptă acum în anticameră din cauza ta. Pe bună dreptate mă vor învinui de insensibilitate. N-au decît. Îi iert, pentru că ei nu știu ce înseamnă a iubi cu adevărat.

Și acum, iată răspunsul meu la scrisoarea ta.

Azi-noapte, ca și în noaptea trecută, am dormit prost și nu pot să-mi exprim gîndurile cu limpezimea de care aș fi fost în stare dacă m-aș fi simțit vioi, proaspăt și bine dispus. M-am decis, totuși, să-ți scriu. La drept vorbind, altfel nici nu puteam. Pentru că simt nevoia imperioasă de a-mi deschide sufletul față de tine.

Dacă cineva duce ani de-a rîndul o viață jalnică, tristă, amară, chinuitoare, dacă o astfel de viață pune în primejdie și în cele din urmă distruge omul ca om, adică o dată cu el și comunistul, dacă o astfel de viață îl schilodește în bună măsură, îl paralizează, îl mutilează, și face din el un infirm, dacă îl duce pînă acolo unde am ajuns eu, atunci e firesc ca omul să caute o soluție, izbăvirea. Timpul nu așteaptă. Eu mă aflu la marginea prăpastiei. Și îmi caut salvarea. Dacă va trebui să strig, voi striga. Cred că am tot dreptul. Sau nu? Poate că mă pripesc (în privința asta, sînt de acord cu tine), hotărîrea mea pare ieșită din comun. Știu însă prea bine că tu ești ultima mea șansă, paiul de care se agață cel ce e gata să se înece. Sînt convins, sînt ferm încredințat de asta. Dacă mă respingi, s-a isprăvit cu mine.

Pentru tine, sînt gata să-mi jertfesc și viața. O spun, crede-mă, nu ca să te măgulesc, nici ca să mă laud, și fără urmă de patos. Cel puțin față de tine pot să fiu sincer. De ce? Pentru că ești comunistă, în plus orfană, singură pe lume, un prieten bun (la fel cred și alții despre tine). Destinele noastre sînt, pînă la un punct, asemănătoare. Ne-a urmărit în viață aceeași neșansă. Oare toate acestea nu oferă un teren propice pentru înțelegere, respect reciproc, atenție și iubire în cele din urmă? Îndrăznesc să afirm că da. Și de la această premisă pornesc. Sînt încredințat că menajul nostru este posibil și realizabil. Timpul va arăta dacă m-am înșelat. Iar dacă privim astfel raporturile dintre noi, atunci nu mai poate fi vorba de pripeală. Inevitabilul trebuie grăbit.

Eu și cafeneaua. Ar fi fost mai bine spus: eu și fosta mea soție. De vreme ce nu aveam unde să vin, cu cine să mă bucur, să mă întristez și să sper în propria mea casă, înseamnă că am dus o viață de cîine. Dacă m-aș fi resemnat, o existență ca asta ar fi însemnat sfîrșitul. Am căutat și eu o ieșire. Ce fel de ieșire? *Oricare.* Am căutat consolarea, uitarea, liniștea cel puțin în băutură. Mi-am căutat alinarea măcar în paharul cu vin. Știu că nu e cum se spune, drumul cel drept, cu toate că un poet antic socotea că beția și decăderea reprezintă una din artele cele mai savante. Știu că am ales modul filistin, banal, cel mai facil de a fugi de mine însumi și de nefericirile mele. Numai proștii beau. Alcoolul poate nimici și caracterele cele mai tari, așa cum torentul năruie stîncile. O știu prea bine. Îmi dau seama cu groază că devin zi de zi tot mai mult un filistin. Încep treptat să uit de revoluție, încep treptat să uit de transformarea neamului omenesc, ca să mă exprim în limbajul lui Korceaghin. Trag, trag la măsea. Știu că acesta este drumul pe care-l aleg ființele reduse și nu spiritele superioare. Spiritele superioare găsesc alte mijloace ca să lupte împotriva vicisitudinilor vieții. O știu prea bine. Și totuși beau în neștire. Sînt om și nu pot să ies din jalnica-mi găoace. Caraghios? Înainte de a mă condamna, gîndește-te la situația în care mă aflu. Nu sînt scorpie ca să

înfig acul ucigător în propriul meu cap. Mizeria morală mă împinge.

Am obținut desfacerea căsătoriei, tribunalul a pronunțat sentința. Acum îmi pun toate speranțele în generozitatea ta. Numai tu ești în stare să mă izbăvești, numai tu, scumpa mea. Să mă izbăvești de toate: de trecutul meu, de durerea mea, de viciile mele, de alcool. Căsătorește-te cu mine și nu am să mai beau. Pînă ce-mi vei răspunde la această cerere, mai precis: pînă ce îmi vei răspunde afirmativ, voi călca mai departe pragul cafenelei. Omul trăiește așa cum este silit să trăiască.

Copiii mei și cu tine. La prima vedere, ai perfectă dreptate. Îți înțeleg temerile. În general, dacă adoptăm optica omului mijlociu, atunci ne vedem puși în fața unei probleme uriașe. Te împovărez cu doi copii, cu atîtea griji și obligații, ca să nu le spun robie. E o problemă uriașă, totuși eu am să mă refer numai la noi doi. Dacă noi doi vom fi uniți de sentimente sincere, de prietenie, înțelegere și dragoste, totul va deveni ușor de rezolvat. E convingerea mea nestrămutată. Nici nu simt nevoia să mai demonstrez. De aceea, îmi mențin ferm cererea să-mi devii soție.

Ceea ce simt eu pentru tine nu seamănă cu niciunul din sentimentele pe care le-am încercat pînă acum. Azi-dimineață am primit scrisoarea ta. N-are nici un rost să-ți spun amănunțit ce reprezintă pentru mine: ea e pentru mine totul — ți-o jur pe capul lui Žarko! Ea e salvarea mea, speranța mea în viață, singura mea speranță. Te iubesc nețărmurit... Îmi amintesc mereu de prima noastră întîlnire, atunci, pe șantier, cînd te-am văzut întîia oară. M-ai cucerit de cum te-am văzut. Tot felul de considerente m-au împiedicat să mă apropii de tine. Eu — coșcogea căpitanul și om însurat pe deasupra,

tu, la drept vorbind, doar un copil. Au trecut cîțiva ani... Și te-am întîlnit din nou pe străzile acestui oraș. Eu eram disperat, distrus, la un pas de sinucidere. Rătăceam de colo colo fără nici un sens, ros de gîndul ce crudă și haină poate să fie fie viața. Mi s-a părut că te văd în fața farmaciei. Chiar acolo, în fața vitrinei cu medicamente. Tocmai cînd îmi ziceam că boala mea e fără leac, fără scăpare. Erai în rochia roșie, iar o șuviță de păr minunată îți cădea pe ceafă. Te-am recunoscut, de cum te-am zărit. Tu mi-ai aruncat o privire, și am simțit că înghet. Ochiul, ochiul tău, puțin depărtat... E fata pe care am mai întîlnit-o, mi-am spus, și parcă ceva s-a rupt în adîncul ființei mele. M-am întors. Rochia ta, părul tău, scăldate în razele soarelui, străluceau ca o lumină paradisiacă. Dar, ciudat, nu la ele mă gîndeam. Mă absorbeau privirea ta, ochii melancolici, puțin depărtați...

Ai ziarul de azi, căpitane?

Pot să știu cum te cheamă?

N-are importanță...

Nu și-a făcut nimeni seama din pricina ta? N-a ajuns nimeni la ocnă din cauza ta?

De cum te-am recunoscut, m-am decis să mă destăinui ție, ceea ce am și făcut, în plină stradă. Atîta insolență te-a surprins, dar asaltul meu impetuos te-a făcut să cedezi puțin cîte puțin. Ai bătut în retragere, mirată, apoi a ieșit la iveală că ne cunoșteam. Am observat că-ți pare bine că m-am apropiat de tine. Nu cred că mi-ai zîmbit numai pentru că ai vrut să-ți satisfaci curiozitatea. În definitiv, după cum ai recunoscut chiar tu atunci, n-ai intra niciodată în vorbă cu un om care nu ți-ar place. Am luat asta drept încurajare. Am decis în modul cel mai ferm să-ți cuceresc întîi simpatia, ceea ce am și reușit.

De aici încolo, cred, iubirea trebuie să vină de la sine, în chip firesc, nechemată, aşa cum răsare floarea din boboc. Pentru iubirea asta trăiesc. Şi trebuie să vină, presimt că va veni curînd. Ne-o va dărui căsătoria noastră. Şi vom avea parte de o viaţă frumoasă, proaspătă, plină numai de înţelegere şi bucurie. Ne vom reda unul altuia ceea ce am pierdut, ceea ce ne-a făcut nefericiţi, dar ne-a şi apropiat în acelaşi timp. Apăsaţi de întuneric şi deznădejde, vom reuşi totuşi, pînă la urmă, să vedem lumina soarelui...

Şi acum încă ceva. Numai două cuvinte.

Te rog, vino mîine neapărat. Vom vorbi pe larg despre toate. Te aştept în faţa farmaciei, la ora patru după amiază. Vom merge în parcul oraşului, sau dacă vrei, mai departe. Într-o mică excursie, la pădurea de pe dealul din afara oraşului. Dar dacă ne-am duce într-un sat ? Ce zici ? Zilele sînt atît de frumoase, ar fi straşnic. Important e să vrem amîndoi să fim împreună. Nu e aşa, scumpa mea, nu e aşa ? Spune : nu e aşa ?

O caldă salutare de la al tău

Draško,

care te iubeşte

şi-ţi este devotat cu trup şi suflet.

P. S

De fosta mea soţie m-am despărţit şi din punct de veder juridic. Locuieşte temporar la mine acasă, dar ne-am separat pe deplin. Într-o cameră ea, în cealaltă mama şi cu mine. Voi pune capăt cît mai repede acestei situaţii anormale, găsindu-i altă locuinţă. Tovarăşii au făgăduit că-mi vor da tot concursul, şi problema se va

rezolva. Copiii i-am împărţit : eu l-am luat pe Žarko, ea pe Nadica. Dar sper că e un provizorat. Mai tîrziu o voi lua şi pe Nadica. Eu i-am vrut pe amîndoi, tribunalul însă nu a fost de acord... Dar despre toate acestea vom mai discuta. Prin urmare : la patru, în faţa farmaciei. Te aştept, însufleţit de cele mai frumoase speranţe.

PĂSĂRELELE CATĂ LA NOI, IAR NOI NE ZÎMBIM. IPOLITA ŞI CU MINE...

Ascult o păsărică ciripind pe un ram.

Din pămînt se ridică o aromă proaspătă. Vîntul a sorbit roua de pe rădăcini. Ciuboţica-cucului a îngălbenit în bulgări. Frunzele foşnesc ursuz. Coroanele late strălucesc orbitor, ca poleite cu aur. Soarele, darnic, îşi revarsă din plin lumina. Prin ramuri se hîrjonesc sturzii întunecaţi.

Stau tolănit pe o rînă, într-o vîlcea plină cu frunze uscate, într-o văiugă. Asta-i culcuşul nostru. E cald şi moale. De jur împrejur se întinde, obsedant, un miros pătrunzător de crengi putrede. Ipolita e lîngă mine. Corpurile ni se ating. Degetele i le-am cuprins în mîinile mele.

Mîinile îi sînt calde şi gingaşe, parcă ireale, insezisabile, totuşi mereu prezente prin neastîmpărul lor, prin neauzita, muta lor conversaţie. Mîinile noastre îşi vorbesc în limbajul lor tainic. Zîmbesc. Se supără. Vorbesc despre dragoste. Uneori se sfădesc, alteori îşi împart mîngîieri. Ne anticipează gîndurile. Şi în timp ce-i ţin degetele prizoniere, simt pentru ea un devota-

ment neţărmurit. Îi sînt ataşat cu trup şi suflet, gata la orice sacrificiu de dragul ei.

Mă cufund în apele viorii, adînci, ale ochilor ei. Citesc tensiunea aşteptării. Îşi schimbă mereu nuanţa, înţelesul ; acum arată melancolici şi îngîndurați, acum dau la iveală, din adîncuri, o văpaie sinucigaşă care, în loc să-i lumineze, parcă îi întunecă. Ochii aceştia au ceva copilăros, uşuratic, insezisabil. Trebuie să-i priveşti cu atenţie : strălucirea lor verzuie se preschimbă brusc în tristeţi şi melancolie ; apoi deodată devin jucăuşi. Ipolita zîmbeşte. S-o fi gîndind la fericirea care ne surîde. Oare la asta s-o fi gîndind ? Mi-ar place să fie aşa. Probabil că de aici vine strălucirea verzuie a ochilor ei. Dar tristeţea şi melancolia ? Asemenea ochi n-am văzut decît la înmormîntări : grei, posomorîţi, întunecaţi, plini de suferinţă, de durere.

Şi faţa i se schimbă. Acum e luminoasă, mulţumită, fericită, acum palidă, rătăcită, ca de suferind. A devenit pentru mine un mister. Cine e, la urma urmei, fiinţa asta care se numeşte Ipolita ? Mi-a spus multe despre ea, însă nu chiar totul. Generalităţi, amănunte — mai puţin. Şi-a pierdut în război părinţii, fraţii. *N-am pe nimeni pe lume*. Mi-o fi ascunzînd ceva ? Cu siguranţă că nu mi s-a destăinuit. Dacă mă va preţui, dacă îi voi cîştiga încrederea, mi se va destăinui.

Mă uit la gîtul ei gingaş. Pielea albă e arsă de soare pînă la marginea rochiei. Văd limpede hotarul dincolo de care soarele nu a mai putut pătrunde. Albul catifelat emană gingăşie, bron-

zul satinat — tinereţe şi sănătate. Ce curios e lobul urechii : îmi aminteşte de feţele bucălate ale copiilor, sau de trupul golaş al puilor din cuib. Îmi încordez privirea şi parcă observ o unduire uşoară...

Nasul, uşor cîrn, provocator. Gura e mică, rotundă. Buzele — strînse, ca pentru a rosti o dojană ; îşi schimbă liniile o dată cu expresia ochilor. Acum par absente, adormite, acum treze, mobile, active. Ca şi cînd ar chema pe cineva. Ca şi cînd ar chema neîncetat pe cineva...

O buclă îi cade pe fruntea lată şi albă, fără nici o cută, o buclă jucăuşă, parcă neglijată, neascultătoare. Îi întregeşte armonios înfăţişarea. Dă feţei un aer cordial, apropiat, sincer, confidenţial. De unde şi nedumerirea mea : stau lîngă fata de care sînt îndrăgostit, sau lîngă o soră a cărei grijă mă menţine în viaţă ? Întreaga-i fiinţă radiază ceva care-mi dă o senzaţie de apropiere inexplicabilă.

Sînii, încordaţi, mă blestemă cu amărăciune, ascunşi sub ţesătura de culoare închisă a rochiei. Şoldurile au rotunjimi expresive : se reliefează mai întîi în semicerc, spre a se subţia apoi şi a se pierde într-o talie fragilă, ca un trunchi de plop tremurător în vibraţie. Mă uit cu luare aminte. Corpul e puternic, robust, dar talia are mlădieri de vidră. Îţi dai seama mai ales cînd e în mişcare. Trupul parcă ar umbla singur, fără voia ei, trădată de uşoara înclinare a capului care-i scoate în evidenţă cocul superb. E ca şi cînd ar opune mereu împotrivire unor forţe

stranii care-l pun în mişcare. Bărbaţii întorc capul după dînsa, dar ea, pitită ca o mică sălbăticiune, nu-i învredniceşte cu o privire. Grăbeşte doar pasul, calcă mai energic. Aşa era şi pe şantier, atunci, în salopeta de culoare închisă şi cu cordonul roşu care-i încingea talia.

E alcătuită dintr-un alb inefabil.

E puntea aruncată deasupra ruinelor peste care trebuie să trec. Fără ea, nu mai voiam să trăiesc. Ea a strîns în jurul ei părţile risipite ale personalităţii mele : inocenţa şi minciunile mele. durerea şi visurile mele. Stau în faţa ei ca milogul în faţa templului. Mă prostern dinaintea ei, mă ofer cu totul. N-am să-i ascund nici o fărîmă din trecutul meu, alcătuit din lumină şi întuneric. În numele viitorului pe care-l presimt, am să-i vorbesc despre calităţile mele, dar am să recunosc şi tot ceea ce am păcătuit. Prin simpla ei prezenţă, îmi tămăduieşte rănile adînci, imense. Ea e cîntecul meu de lebădă şi sfîrşitul meu încîntător, de nu-mi voi putea găsi salvarea. Ea e credinţa mea în posibilitatea de a trăi omeneşte sub soare, în ciuda copilăriei pierdute şi a tinereţii irosite. Prin ea trăiesc şi voi dura o veşnicie.

Vorbesc cu vocea ei, umblu cu pasul ei, surîd cu buzele ei. Pupilele ei îmi păstrează tinereţea. Aici o ascunde pentru urmaşi, nealterată. Cînd nu voi mai face umbră pămîntului, ea va spune lumii cum am fost. Ea e tot ce mă mai leagă de restul lumii, certitudinea amară că dăinui totuşi printre oameni.

Îi simt pieptul cum se umflă, respirînd ascuns.

Sprîncenele îi sînt ridicate. Ochii — pe jumătate închişi, umbriţi de teamă şi aşteptare. Sîntem singuri. De jur împrejur numai copaci şi păsări. Ramuri şi păsări, care-şi cîntă chemarea. Sub noi — frunze veştede, pămîntul veşnic. Şi noi doi — îmbrăţişaţi. Întinşi unul lîngă altul, privindu-ne, tăcuţi. *A primit fără o vorbă, şi asta va decide soarta relaţiilor dintre noi.* Încerc să-mi strecor mîna sub gîtul ei. O aud şoptindu-mi duios :

— Ce ai, ce ?

Un glas ca ciripitul păsărelelor de pe ramuri.

— Ce ai, ce ?

Cuvinte pline de o candoare nemărginită. Mă priveşte lung, mirată, ca şi cînd n-ar înţelege ce urmăresc. Îi cuprind cu mîna gîtul, cu caierul de păr parfumat cu tot. Ea rîde — un glas ca ciripitul păsărelelor de pe ramuri :

— Ce ai, ce ?

În juru-i înfloreşte bunătatea.

Nu văd nici o deosebire între ea şi planta care înfloreşte în linişte.

Aduc şi mîna cealaltă. Îi strîng cu putere corpul mlădios. Alung păsările, să rămînem singuri de tot, dar păsările sînt încăpăţînate şi obraznice : răutăcioase, pizmaşe, geloase, ne privesc insolent. Ne pizmuiesc, vezi bine. *Oare există pe pămînt fiinţe în stare să pizmuiască un om al cărui corp a fost ciuruit de gloanţe ?* Păsărelele se uită la noi cu luare aminte, se uită unele la altele, clipesc. Le-o fi părînd rău că nu-s în stare să zîmbească.

În stare sîntem numai noi. Noi doi, sub coroanele copacilor. Păsărelele cată la noi, iar noi, ne zîmbim. Ipolita şi cu mine, îmbrăţişaţi, sub coroanele copacilor. Păsărelele cată la noi, iar noi ne zîmbim.

Mi-ar place s-o mai aud vorbindu-mi despre ea. De ce e uneori aşa posomorîtă, de unde aerul acela rătăcit ? N-am întrebat-o niciodată cum i-au pierit părinţii, cine i-a ucis. *Nu cumva tatăl ei a fost ustaş ? Nu l-oi fi ucis chiar eu ?* Stau acum lîngă fiica lui şi-i mîngîi pieptul cu aceleaşi degete cu care am apăsat pe trăgaci. *Fiica se oferă ucigaşului tatălui ei.* Dar n-am împuşcat nici un bărbat, îmi spun. N-am împuşcat nici un prizonier, deşi am făcut parte dintr-un pluton de execuţie. *Cînd ne-aţi dus peste pod, ziceai că n-o să fim împuşcate. Ziceai că ne duceţi la Comandament. Pe urmă aţi tras în noi pe la spate.* N-am tras eu, a tras Milijan. Eu vă păzeam doar să nu fugiţi. *Dacă nu trăgea Milijan, ai fi tras tu. Şi eu care am crezut ca o proastă că eşti îndrăgostit de mine...* E Brankica. Îi aud adesea vocea din întuneric, de departe. Îi văd ochii îngroziţi, uluiţi, privindu-mă cu teamă şi dispreţ. Pînă în clipa cînd am escortat-o la locul execuţiei, trezea în mine sentimentele cele mai gingaşe. Mi-era frică, mă temeam de tovarăşi. Se zicea că cele două fete ar fi colaborat cu ocupanţii, iar eu mă îndrăgostisem de una din ele. *Te-am rugat frumos să-mi spui unde ne duceţi. De ce m-ai minţit ?* Voiam să iau cu mine în mormînt taina asta. Poate că numai Ipolita merită să afle

ce-am făcut. Ea nici nu mă cunoaşte, şi eu o cer în căsătorie. Trebuie să-i spun cum am fost. Tatăl nu i l-aş fi putut ucide decît în luptă, pentru că n-am împuşcat nici un prizonier. Alţii îi împuşcau. Eu dădeam doar comanda... Dar dacă tatăl ei a făcut parte din brigăzile de partizani din Slovenija ? Dacă am mîncat din acelaşi cazan ? Nu, nu mi-e permis s-o iau de nevastă pînă nu aflu totul, în amănunt. Să nu mai repet greşeala, care s-a răzbunat împotriva mea. De-aş fi ştiut la timp de Stojan, Bojana nu mi-ar fi devenit niciodată soţie.

Eu :

— Cine erau părinţii tăi ? Ştiu că te întristează amintirea lor, dar tare aş vrea să ştiu...

— Erau învăţători...

Eu :

— La Zagreb ?

— Nu. La Kostajnica.

Eu :

— Erau comunişti ?

— Nu. Simpli cetăţeni...

Teama mi s-a strecurat în suflet. *Ustaşi !* Cine ştie în ce alte neplăceri m-am vîrît. Dacă nu erau comunişti, atunci înseamnă că erau...

Eu :

— Au fost înscrişi în vreun partid ?

— Nu N-au făcut politică.

Eu :

— Şi au fost împuşcaţi ?

— Da. Din cauza fraţilor mei. Fraţii mei se aflau la Sumarica. Unul comanda o companie de partizani. Dacă scăpa, astăzi ar fi fost cu siguranţă colonel. Acela era Josip. Mai mare decît Antun şi decît mine. Profesor de gimnaziu. Antun era strungar. Înainte de război, făcuseră cîţiva ani de închisoare. Tot din cauza comunismului. În patruzeci şi unu au fugit din oraş, altfel ar fi fost împuşcaţi. Se ascundeau prin păduri, iar cînd a izbucnit insurecţia, şi-au găsit pe acolo tovarăşi. Ustaşii l-au arestat pe tata. Apoi au luat-o şi pe mama. I-au dus la Jasenovac, în lagăr. Nu s-au mai întors. Eu am plecat din oraş, m-am mutat la o rudă, la ţară...

Vrui să schimb discuţia :

— Dar pe tine, de ce te cheamă Ipolita ? Nu-i un nume obişnuit. E cumva maghiar ?

— Da. E un nume maghiar. Mama mea a fost unguroaică.

Eu :

— Cel mai frumos nume din lume...

— Eşti convins ?

— Cel mai frumos din lume...

Ea surîse trist :

— Dar tu ai tată ? De mamă aminteşti, de tată niciodată.

— N-am tată. A murit...

— Dar fraţi ?

— Am avut unul...

— A murit şi el ?

— A murit. Înjunghiat de fascişti...

— Nepotrivit subiect de discuţie ne-am ales !

— Atunci, să vorbim despre ciuboţica-cucului, propun.

— Bine. Despre ciuboţica-cucului.

Eu :

— Ciuboțica-cucului este o plantă cu floare de culoare galbenă, care crește prin păduri și rugi, în tufe, și se înmulțește repede. Ei, ce notă îmi pui ?

— Doi cu minus, răspunse ea surîzînd trist.

Mîinile noastre se caută. Mă atrage mai ales ochiul ei stîng, cel asimetric. Cînd se uită la mine, am impresia că privește cruciș, în altă parte. Aici, în ochiul acesta bizar, e tot secretul ei. Fără particularitatea asta, Ipolita, cu toată frumusețea ei incontestabilă, ar semăna cu orice altă femeie frumoasă. Așa, însă, nu seamănă cu nici una. Așa, e Ipolita. Capriciul unui sculptor de geniu, care a dăltuit un ochi după toate regulile artei și l-a uitat pe celălalt. Privirea ochiului acesta nu se lasă prinsă și eu degeaba o pîndesc. Uită-te la mine, îi spun, uită-te la mine. Vreau să te contemplu. Toată ziua. Toată noaptea. Tot timpul. Mereu. Chipul tău vreau să mi-l întipăresc pentru totdeauna în pupile, să-l păstrez pentru vecie, să-l iau cu mine în mormînt. Uită-te la mine, spun, uită-te la mine. Sînt atît de nefericit. Vorbesc de căsătorie, dar mă gîndesc la sinucidere. Uită-te la mine lung, lung. Am să-ți contemplu fața, ochii. De ce ochiul stîng îți este puțin asimetric ? Asta-i ceva de-a dreptul interesant. De ce ai ochiul stîng puțin asimetric ? Întrebarea mea poate să pară crudă, chiar jignitoare, dar nu-mi mai pot stăpîni curiozitatea atîta. Uite că te și întreb cu voce tare :

— De ce ochiul tău stîng e puțin depărtat ?

— E o poveste întreagă, sună răspunsul.

— Tare aș vrea s-o aud. Povestea aceea...

— Curiozitatea exagerată nu-i podoabă pentru om.

— N-am mai văzut pînă acum ochi ca al tău. Tare aș vrea să știu de ce e puțin depărtat...

— Crezi probabil că strămoșii mei au fost alcoolici sau nebuni ? Îți închipui că ai de-a face cu țapul ispășitor al unor păcate de demult ?

— Frumusețea nu face casă bună cu păcatul. Tu ești cea mai frumoasă femeie din lume...

— Dar ochiul stîng ?

— E doar puțin asimetric. Asta-l face și mai frumos. Niciodată n-am văzut un ochi mai frumos.

— Atunci, ascultă. Dar nu garantez că povestea mea are să-ți placă.

Ani de zile am trăit în întuneric. Nu știam că oamenii au ochi altfel decît ai mei. Nu știam că există bărbați și că există femei. Credeam că toți oamenii seamănă cu mine. Că sînt făcuți la fel, că nu există nici o deosebire între ei. Mîinile mă ajutau să găsesc drumul, să pășesc, fără teamă că am să mă lovesc de ușorul ușii sau de vreun alt obiect. Pomeții obrajilor mei aveau o acuitate, o sensibilitate atît de mare, încît puteam să simt că în apropierea mea se află un obiect tare fără să-l ating. La fel mi-era exersată și fruntea : îmi semnala pericolele care îmi stăteau în drum. Cînd mă apropiam de vreun stîlp de la marginea drumului sau de un zid, fruntea mi se încrețea, vestindu-mi pericolul apropiat, și mă opream, ca să cer ajutor trecătorilor.

Eram încredinţată că toţi oamenii seamănă cu mine.

Un rol deosebit îndeplineau vîrfurile degetelor mele. Ele mă precedau totdeauna în beznă, ca să-mi deschidă drumul. Mult timp n-am ştiut că există obiecte tari, pentru că întunericul n-are nici formă, nici limite. Toate erau la fel, uniforme şi imuabile. Numai cîteodată scăpara o lumină tulbure, ascuţită ca un ac, ireală, o lumină inexistentă, care mă scotea din amorţeală. Atunci, pare-mi-se, auzeam o voce, un ţipăt, un şuier, un zăngănit, şi mă întrebam cu mirare ce-o fi asta. Simţeam că în jurul meu se întîmplă ceva, că cineva rîde, cineva cîntă, cineva înjură, ameninţă, aiurează şi bombăneşte în gol. Mai tîrziu am aflat că printre oameni erau şi beţivi, cartofori, tîlhari, spărgători, escroci şi ucigaşi, deşi mult timp am crezut că toţi oamenii seamănă cu mine...

Credeam că toţi oamenii au părul lung, pieptul frumos, şolduri mlădioase şi ochi care văd numai întuneric. Numai o perdea de întuneric, mat, deasă, nesfîrşită, de necuprins, care nu are nici forme, nici margini. Toţi au aceeaşi faţă, aceleaşi mîini, aceeaşi statură şi acelaşi volum.

Ascultam vocea mamei şi credeam că mama seamănă cu mine. Tata vorbea cu o voce mai răspicată, mai aspră, mai brutală, şi asta mă punea în încurcătură. Mai tîrziu, cînd am învăţat să gîndesc, am întrebat-o pe mama de ce tata nu vorbeşte ca noi două : gingaş, subţirel, moale. Mama a răspuns că aşa vorbeşte tata, pentru că nu poate altfel. *El e bărbat*, a subliniat ea semnificativ. Eu n-am priceput. Meditam în tăcere şi nu înţelegeam ce-i aceea bărbat şi de ce bărbatul trebuie să vorbească mai aspru, mai răspicat, mai brutal. Eram încredinţată că e vorba de ceva neobişnuit, de o excepţie. Aşa că ideea mea de om a rămas neschimbată.

Deoarece, ca fetiţă, eram scoasă în fiecare zi la plimbare, am avut de multe ori ocazia să aud persoanele invizibile pe lîngă care treceam vorbind cu glasuri diferite. Mai întîi îl auzisem pe tata, astfel că încet, încet mi-am dat seama că primele mele reprezentări despre lume trebuiau să sufere unele modificări. *Se pare că nu toţi oamenii vorbeau la fel. Existau între ei şi deosebiri. Dar de unde proveneau aceste deosebiri ?* Iată întrebările care mă frămîntau, dar eram încă încredinţată că, cel puţin după formă, dacă nu şi după felul de a vorbi, toţi oamenii semănau cu mine...

Într-o zi, mama mi-a spus că eram oarbă. N-am înţeles-o. Ea a repetat. Oarbă ? Ce înseamnă asta ? Şi atunci mi-a spus :

— Tu nu vezi. Tu ai ochi, dar nu vezi. E ceva îngrozitor. Să trăieşti fără lumina ochilor, să-ţi petreci toată viaţa în întuneric, asta e o grozăvie. Trebuie să-ţi recapeţi vederea, fata mea...

Vocea mamei era plină de durere, de suferinţă.

Am simţit că în spatele cuvintelor ei se ascundea ceva dezolant. Am întrebat-o cu naivitate :

— Dar atunci toţi oamenii sînt orbi ?

Mi-a răspuns că numai eu eram oarbă. În cercul în care mă aflam, numai eu eram oarbă, toţi ceilalţi vedeau.

— Şi ce văd oamenii ? am întrebat mai departe.

— Văd tot.

— Ce-i aceea tot ?

— Pămîntul, copacii, cerul...

— Cum e pămîntul ?

— Tare, negru...

— Dar copacii ?

— Înalţi, verzi, au coroană...

— Şi cerul ?

— Neţărmurit şi albastru.

— Ce-i asta : negru, verde, albastru ?

Ea mi-a explicat cu glas tremurător. Uneori chiar plîngea. Eu o întrebam neobosită, ea îmi răspundea. După felul cum îmi vorbea, mi-am dat seama că era nefericită şi disperată din cauza mea. De aici spaima care s-a cuibărit în mine. Ce era cu mine ? *De ce tocmai eu eram oarbă ? De ce tocmai eu nu semănam cu restul lumii ?* Am pus această întrebare mamei.

— Mamă, de ce sînt oarbă ?

— Fiindcă aşa te-ai născut...

— Toţi oamenii s-au născut aşa ?

— Nu. E un caz foarte rar. Majoritatea oamenilor nu sînt aşa. Ei văd de la naştere. Numai ochii tăi sînt orbi...

M-am întristat îngrozitor, dar nu din cauza mea, ci din cauza mamei, pe care o simţeam disperată. Am întrebat-o pînă cînd am să rămîn oarbă. Ea mi-a spus că se roagă la Dumnezeu pentru mine. Dacă Dumnezeu se va milostivi, mi-a spus ea, ai să poţi şi tu să vezi, fata mea. Ai să poţi vedea ca toţi ceilalţi oameni. Am întrebat-o ce e Dumnezeu. Mi-a explicat că Dumnezeu este stăpînul cerului şi al pămîntului, atotputernicul, creatorul lumii. Dar unde e Dumnezeu, am întrebat-o eu, să mergem la el şi să-l întrebăm de ce m-am născut oarbă. Ea mi-a astupat gura cu palma, împiedicîndu-mă să mai vorbesc. Mi-a spus că Dumnezeu era în cer, că la el nu se poate ajunge, că e milostiv, dar că poate şi să se supere. De ce să se supere pe o oarbă ? m-am mirat eu. Mama însă m-a conjurat să tac, să nu-l hulesc pe Dumnezeu. Eu am tăcut. Nu puteam înţelege de ce îi era teamă. Nu credeam că am să ajung să văd, pentru că nu ştiam ce-i aceea vedere. Pentru mine, întunericul era singura lume, singurul semn real al existenţei lumii din jurul meu. Întunericul şi sunetele, glasul oamenilor, mişcările lor, prin care simţeam că exist. Cînd auzeam mugetul boilor şi nechezatul cailor, credeam că tot oamenii le scot. Mi-a trebuit un timp ca să aflu că oamenii nu-s la fel cu dobitoacele, deşi mama, cîteodată, la supărare, mă făcea şi pe mine dobitoacă.

Şi aşa am trăit ani de zile.

Apoi, într-o zi, am fost dusă la spital. Mama m-a supus mai întîi unei îndelungi pregătiri, căutînd să mă îmbărbăteze. Mi-a spus că mă aşteaptă o încercare foarte grea. M-a rugat să-mi adun tot curajul, să ascult de sfaturile medicilor, să fiu cuminte şi blajină, căci aşa am să-mi capăt cu siguranţă vederea. Abia atunci am să înţeleg ce e lumea.

Apoi, nu mai ştiu decît că mi-am pierdut cunoştinţa şi nu m-am trezit mult timp. Cînd doctorii mi-au scos pansamentul de pe ochi, vedeam.

— Eu văd! am strigat ca scoasă din minţi. Văd! Văd!

În jurul meu se aflau oameni în halate albe, care mă priveau cu emoţie, şopteau, se holbau la mine curioşi. Abia atunci am observat că nu toţi oamenii îmi semănau. Cu mine semănau numai unele fete. Bărbaţii arătau altfel. Unul avea mustăţi, şi m-am speriat grozav. Toţi bărbaţii îmi inspirau teamă. Mai tîrziu, îi evitam. Nu-mi plăcea să-i întîlnesc, mă feream din calea lor.

De bărbaţi mă tem chiar şi azi.

Nu pot să pricep în ruptul capului de ce nu seamănă toţi oamenii cu mine...

Şi acum, ai să auzi ceva care o să te surprindă. Eu nu fac deosebire între bărbaţi. În ochii mei, toţi sînt la fel şi toţi îmi doresc răul. Mi-e teamă de ei. Nici unul n-a reuşit pînă acum să se apropie de mine, cu toate că unii erau şi frumoşi, şi inteligenţi, şi bogaţi. La douăzeci de ani, încă nu ştiu ce e dragostea. Mai curios e că nu simt nevoia să iubesc şi să fiu iubită. Nu ştiu ce e bărbatul şi nici nu ţin să ştiu. Sînt curioasă numai pînă la clipa hotărîtoare: cînd mă atinge o mînă de bărbat, mă înfior şi-mi vine să fug departe, cît mai departe. Pe bărbaţi i-am indentificat cu dobitoacele.

Îţi vorbesc deschis, deşi s-ar putea să te superi. Poate chiar ai să mă părăseşti. Nu m-ar surprinde. Dacă vrei, lasă-mă, du-te. N-am să sufăr, pentru că şi alţii au făcut la fel. Am rămas singură şi aşa mi se pare că e cel mai bine şi frumos. N-am pe nimeni pe lume şi nici nu cred că am să am, pînă la capătul zilelor mele. De ce mă priveşti atît de ciudat? Cu alţii n-am stat aşa, culcată, îmbrăţişată. Tu eşti totuşi altceva. Nu-mi pari respingător. Nu semeni cu un animal. Ochii îţi sînt plini de blîndeţe. Eşti frumos, inteligent. Te simt ca pe o soră, de aceea nu-mi vine să fug de tine. Vrei să mă iei de nevastă. Ştiu că fetele de vîrsta mea se mărită, întemeiază o familie. Probabil că a venit şi rîndul meu. Ei bine, la gîndul ăsta, mă trec fiorii. Şi asta numai din cauză că mi-am recăpătat uzul ochilor şi am descoperit că nu toţi oamenii sînt la fel ca mine...

În ochii tăi văd bunătate. Am văzut şi ochi mai frumoşi, de care totuşi am fugit. De tine nu fug. Ţi-am istorisit tot, m-am spovedit, aş fi curioasă acum să cunosc şi viaţa ta. Cine eşti? Ce hram porţi? ca să folosesc expresia ta. Înainte de a te lua de bărbat, aş vrea să ştiu totul despre tine: unde te-ai născut şi ai crescut, de ce te-ai dus la război, de ce te-ai însurat atît de tînăr? Uite, vorbeşte-mi despre prima ta dragoste. Care a fost prima ta dragoste? Istoriseşte-mi...

Dar nu chiar acum; n-am să te ascult, pentru că am să plec. De ce te uiţi aşa mirat la mine? Nu fug. Zău că nu fug de tine. Am să mă

întorc, crede-mă. Mă întorc peste cîteva minute. Tot aici, sigur că da, ca să-ţi ascult povestea. Nu te uita la mine aşa mirat. Am să mă întorc, iar tu, pînă atunci, pregăteşte ceva frumos. Despre prima ta dragoste, să zicem. Vreau să te ascult. Tu ştii să istoriseşti mai frumos decît mine. De ce te uiţi aşa mirat ?

De ce te uiţi mirat ?

Şi ea se îndepărtează, ca un plop tremurător, închipuită din raze de lună.

O urmăresc cu privirea.

Pleacă. Pleacă, nu se întoarce. Şi mi-e teamă că nici n-o să se mai întoarcă. Nu cumva povestea cu bărbaţii e o invenţie ? A fost oarbă. Mai bine nu ştiam. Mai bine n-ar fi fost. Mai bine nu m-aş gîndi la ochii ei. De ce dau atîta importanţă celor ce mi-a istorisit ? *Să mă fi dezamăgit cumva ?* A fost oarbă, dar acum nu se observă. Ochiul asimetric o face şi mai fermecătoare, şi mai atrăgătoare, şi mai neobişnuită. Totuşi, ochii ei mă obsedează, şi aş fi preferat să nu-i fi aflat povestea. La urma urmei, ce fel de femeie e aceea care fuge de bărbaţi ? O paşte vreo manie, un dezechilibru sufletesc. *N-am dat cumva de o nouă Emilija ?* Pe de altă parte, aş fi ţinut-o de rău şi dacă-mi mărturisea că-i plac bărbaţii.

Vrea să-i spun povestea vieţii mele. *De ce te-ai dus la război, de ce te-ai însurat atît de tînăr ?* Asta, numai Dumnezeu ştie, sau, şi mai bine, întreabă-l pe Karl Marx. Întreabă-l pe Karl Marx de ce oamenii se nimicesc unii pe

alţii şi el are să-ţi explice frumos totul prin teoria lui a luptei de clasă şi a revoluţionarilor. M-am dus la război chiar de pe băncile şcolii şi, oricît de curios ar părea, acum păstrez impresia că acelea au fost zilele cele mai frumoase ale vieţii mele. În viforul care mă arunca de colo, colo ca fulgul în furtună, am fost cu adevărat fericit. Nu ştiu de unde provine sentimentul acesta, însă am convingerea nestrămutată că atunci am fost cel mai fericit, deşi dormeam pe rădăcini de stejar, mărşăluiam flămînd, în zdrenţe, plin de păduchi, răpus de greutăţi. Poate pentru că în război nu pretindem nimic. Ştiam că nu am dreptul la plăceri, ştiam că n-am cum să mi le ofer şi eram împăcat cu soarta. Orice ameliorare, cît de neînsemnată, a vieţii acesteia grele îmi umplea sufletul de bucurie. O cămaşă curată, un somn fără păduchi, un coşuleţ de cireşe culese de copii, o noapte fără ploaie atunci cînd eram de santinelă, orice victorie asupra inamicului — toate acestea îmi dădeau satisfacţie şi mă făceau să mă simt fericit. Atunci ochii începeau să-mi strălucească şi spiritul meu parcă întinerea. La moarte nu mă gîndeam decît atunci cînd îi vedeam pe oameni cum pică seceraţi de gloanţe, cu ţestele sfărîmate, cu măruntaiele revărsate, cu creerii spulberaţi. Dar şi cu asta m-am obişnuit treptat, pentru că se repeta prea des, pentru că am avut imaginea asta aproape în fiecare zi în toţi cei patru ani de război. Încetul cu încetul am devenit nesimţitor şi gîndul morţii l-am învins prin indiferenţă, moartea am biruit-o

prin faptul că eram gata să mor în fiecare luptă. Nu mă îndoiam că, într-o zi sau într-o noapte, are să mă doboare şi pe mine un glonte, ca pe atîţia alţii, şi nu-mi doream decît să mor îndată, după primul glonte care m-ar fi secerat, ca să nu mă chinuiască rănile, să nu fiu martorul propriei mele suferinţe şi al propriei mele neputinţe. Îmi mai doream ca glontele să nu mă nimerească în frunte sau în ceafă, pentru că văzusem ţeste sfărîmate, cu bulgăraşi de creer şi cheaguri de sînge la ceafă sau în frunte, — depinde pe unde pătrunsese glontele. Dacă tot trebuia să mă săvîrşesc din lumea asta, aş fi preferat să-mi explodeze în piept un obuz, să mă lovească de moarte dintr-o dată, să pier fără să-mi dau seama, ca să-mi rîd eu de moarte, nu să-şi rîdă ea de mine în timp ce aş agoniza neputincios. M-am dus la război pentru că era singurul chip de a salva viaţa şi de a da omului cîndva posibilitatea să caute un sens mai înalt în viaţă.

De ce m-am însurat atît de tînăr ? E o prostie, pe care de ani de zile încerc să mi-o explic. Eram singur, oropsit, chinuit, lipsit de îngrijire, mereu prin vîrtoape şi păduri, zdrenţăros, murdar, desculţ, infirm, blestemat. Tînjeam după linişte şi pace. Morţii începuseră să mă persecute. Singur, n-am putut rezista. M-am însurat cu prima fată care mi-a ieşit în cale. Era frumoasă, inimoasă, prietenoasă, inteligentă. De unde să ştiu că n-are să se împace cu mama ? Dar şi fără acest conflict, care în realitate e o scuză, tot m-aş fi simţit distrus.

Anii cei mai frumoşi mi-au fost răpiţi, i-am irosit cu stupidităţile războiului. Am aruncat în prăpastie o parte din mine şi nimic nu mă mai poate ajuta s-o recuperez. Nici Bojana, nici Marina, nici Emilija, nici Ipolita. Nimic. Singurul lucru care-mi rămîne de făcut e să-mi duc existenţa de infirm, sau să-mi leg ştreangul de gît. Pe Marina am scăpat-o, pe Emilija n-am vrut-o, de Bojana m-am despărţit. Mai rămîne Ipolita. Ea — sau moartea.

Mai rămîne Ipolita. Sau moartea. Vreau să mă însor cu Ipolita. Vreau să fac din ea soţia mea. Ea, numai ea. Numai ea mă poate salva de la distrugere. Numai ea, cu ochiul ei asimetric, cu glas ca ciripitul păsărelelor din ramuri. Numai ea mă poate scoate din prăpastie. Numai ea mai poate înălţa un cămin pe ruina care am ajuns să fiu. Ea, a cărei întoarcere o aştept, ca să-i povestesc tot ce vrea să-i povestesc. Despre Bojana — fie. Nu mă întreabă de Bojana pentru că nu vrea s-o cred o intrigantă roasă de curiozitate, dar ştiu prea bine că-i va face plăcere să-i vorbesc de ea. Cum am îndepărtat-o pentru totdeauna din viaţa mea, cum încerc să-i găsesc o locuinţă, o cameră şi o bucătărioară, ca să punem cruce cît mai repede trecutului. Bojana şi-a luat serviciu, ceea ce e foarte bine. Îşi ia mîncare de la restaurant. E bine că i-am găsit un serviciu, pentru că vine în contact cu oamenii şi are să-i fie mai uşor să mă uite. Ce frumos s-ar fi putut sfîrşi totul, de n-ar fi fost copiii. De n-ar fi fost copiii ! Ipolita e gata să-i primească, şi

chiar cu afecţiune. Nu cred că minte, că se preface. E sinceră cînd vorbeşte de tragedia mea, de copii. De aceea mă şi cramponez de ea cu atîta înfrigurare.

E minunată, e o femeie de aur, e fără cusur. Ştie să se sacrifice pentru altul. Căsătoria cu mine nu-i aduce în nici un caz atîta cît îi răpeşte. Se împovărează cu copiii altuia, renunţă la independenţă, libertate. Ajunge o roabă. S-o fi cerut în căsătorie altul într-o situaţie asemănătoare cu a mea, să nu fi fost eu însumi acela, aş fi sfătuit-o să refuze. Dar pentru că omului îi plac sacrificiile pe care le fac alţii pentru el, tac înţelepţeşte şi încerc s-o conving să facă această imensă greşeală. Ea se sacrifică pentru mine şi eu trebuie să-i arăt că-i preţuiesc generozitatea. Trebuie să i-o arăt zi de zi.

Ea e femeia căreia îi voi închina fiecare părticică a fiinţei mele, fiecare vibraţie a sufletului meu, fiecare bătaie a inimii mele. I-aş da şi viaţa, dacă ar vrea. Chiar şi viaţa. Fără ea, nu voi mai exista nici eu. Numai ea poate să redea vieţii mele sensul şi justificarea. Numai ea, pe care o aştept să mi se arunce în braţe. Vom povesti, sub frunzele copacilor. N-au decît să ne privească păsările. Noi vom povesti, zîmbindu-ne.

Ea se întoarce.

Aud rămurelele trosnind.

Se întoarce.

Îi urmăresc mersul.

Se întoarce.

Alerg în întîmpinarea ei.

Îmi zîmbeşte dulce.

Îi îmbrăţişez trupul şi-l port spre culcuşul nostru de frunze. Aş fi vrut să-i ascund prima mea iubire, să imaginez ceva mai plăcut, dar acum îmi dau seama că trebuie să-i spun adevărul. Numai adevărul. Pe ea nu pot să o mint. Ea e femeia căreia trebuie să-i spun numai adevărul.

DIALECTICĂ, CE SE PETRECE CU MINE?

Într-o zi, pe la nouă dimineaţa (era toamnă, vîntul spulbera culcuşurile de frunze moarte), partizanii din unitatea mea îmi aduc două fete. Erau de aceeaşi statură şi parcă de aceeaşi vîrstă. Amîndouă tinere, amîndouă drăguţe. Bruneta, în special, bine legată, însă mlădioasă, mi-a plăcut de cum am văzut-o. Nu părea tulburată, în timp ce cealaltă, palidă la faţă, nu se uita în ochii noştri, dar ne fulgera, din cînd în cînd, pe furiş, cu o privire tăioasă, jignită şi răzbunătoare. La început, am crezut că erau nişte partizane proaspăt venite de la oraş în detaşamentul nostru. Dar tovarăşii mi-au spus că erau bănuite de spionaj. Sînt nişte spioane, spioane germane, se vorbea în detaşament. Sînt duşmani mult mai răi şi mai periculoşi decît nemţii. Se strecuraseră pe teritoriul eliberat de noi ca să culeagă informaţii pentru nemţi. Au dat însă peste o pîndă şi au fost prinse. Am vrut să întreb pe ce dovezi se întemeia toată istoria asta, dar n-am mai avut cînd.

Fetele au fost duse la închisoare. În beci.

Noi locuiam sus, împreună cu gazda, un moşneguţ cărunt şi zbîrcit ca o smochină. Într-o parte a odăii el cu băbuţa lui, în cealaltă eu şi cu încă un om din compania mea. Noi sus, pe fîn, fetele dedesubt, în beci. Ne despărţeau podele groase, acoperite cu lut fărîmicios. Ştiam că fetele erau bine zăvorîte şi că în faţa uşii de la beci se afla o santinelă cu baioneta la armă, ca şi cînd ar avea de păzit pulberăria.

Trebuia să facem şi noi de strajă, cu schimbul. Două ore eu, două ore Milijan, apoi, din nou, cînd ne venea rîndul. Eu am intrat în post după amiaza. M-am îndreptat spre uşa beciului plin de curiozitate, dornic să o revăd pe fata cea oacheşă. Nici cealaltă nu era urîtă, dar mie îmi plăcuse oacheşa. Parcă-mi strecurase în suflet un fel de teamă, o nelinişte, un neastîmpăr, pe care nu mi le puteam explica. Mă stăpînea o dorinţă copilărească de a o ajuta să-şi recîştige libertatea, o dorinţă de a o ajuta să-şi micşoreze vina, în caz că ar fi fost vinovată. Şi dispoziţia asta a mea se accentua tot mai mult.

Iată-mă în faţa uşii, la locul unde trebuia să stau de santinelă. Tovarăşul pe care-l înlocuiam, bucuros că-i venise rîndul la odihnă, mi se plînse, zîmbind, că timpul trece prea încet. L-am întrebat dacă e ceva nou.

— Nimic, răspunse dînsul.

— Ce fac arestatele?

— Nu ştiu.

— Or fi dormind?

— Nu dorm. Gem...

— Ai auzit ceva ?
— Da, parcă ar plînge. Aşa mi s-a părut...
— Ai deschis uşa ?
— Nu.
— Ce-ar fi s-o deschidem ?
— De ce s-o deschidem ? se miră el.
— Aşa, ca să vedem ce fac arestatele.
El păru că şovăie.
— Te pomeneşti că sparg zidul, zic, îşi fac vreo gaură ca s-o şteargă...
— Să vedem, spuse omul fără convingere. Să deschidem uşa.
Descuiai lacătul. Crăpai uşa. Nu auzeam nimic. Deschisei uşa de tot. Un snop de lumină străbătu semiîntunericul din beci. Alt snop pătrundea prin ferăstruica zăbrelită din partea opusă. Obişnuit cu lumina zilei, nu putui la început să desluşesc nimic. Apoi, deodată, într-un colţ, observai agitîndu-se ceva, ceva de culoare deschisă, albicios. Erau rochiile lor.
— Hei ! strigai din prag.
Fetele nu răspunseră.
— Veniţi încoace, zisei.
Ele se apropiară cu prudenţă, neîncrezătoare, încordate. Oacheşa mă fulgeră cu o privire mînioasă.
— Ce vreţi ? mă întrebă ea.
— Ştiţi de ce aţi fost arestate ? spusei nehotărît. Ştiţi de ce sînteţi învinuite ?
— Minciună, spuse oacheşa.
— Ce-i minciună ?
— Că lucrăm pentru nemţi. Noi simpatizăm partizanii. Familia mea...

— Toate astea trebuie dovedite, o întrerupsei cu blîndeţe, surîzător. Explicaţi cu grijă tovarăşilor cine sînteţi şi fără îndoială că veţi fi eliberate.
— Dar cît ne mai ţin aşa, fără să ne interogheze ? se stropşeşte oacheşa. De ce nu vin odată ? Ori poate că dumneata eşti anchetatorul ?
Să mă fi înşelat eu, sau vocea trăda o uşoară schimbare, în favoarea mea, sau poate chiar regretul că nu eram eu anchetatorul ? Un fior de plăcere mă străbătu. Să-i fac impresie bună, mi-am spus, că, cine ştie, dacă frumoasa asta o ieşi din închisoare... Aveam convingerea că fetele sînt nevinovate, cu toate că fusesem informaţi din oraş că nişte femei, trimise de nemţi, se vînturau prin teritoriul eliberat de noi. Dorinţa mea de a le vedea cît mai curînd libere era atît de puternică, încît mă orbea şi mă făcea să fiu inconsecvent. Le mai spusei să aibă răbdare şi să aştepte în linişte, căci ancheta va stabili adevărul, iar după aceea...
— După aceea ? spuse oacheşa.
Coborîi fruntea.
— Ce-o să fie după aceea ?
— O să ne revedem, zisei, ca cetăţeni liberi...
Corpul ei bine legat, strîns în ţesătura de culoare deschisă a rochiei care-i scotea bine în evidenţă pieptul şi şoldurile, mă făcu să oftez. Trebuia totuşi să închid uşa. Ce stupidităţi fără seamăn se petrec din vina războiului ăsta blestemat, gîndeam eu. Spusei fetelor că trebuie să încui uşa. Ele îmi aruncară o privire descura-

jată, rugătoare. Mai făgăduii, înainte de a le zăvorî, că mă voi interesa la comandament de soarta lor și că le voi spune ce am aflat cînd îmi va veni din nou rîndul să stau de pază.

Privirea mea o întîlni din nou pe a oacheșei ; simții ca și cînd m-ar fi izbit în obraji o flacără.

— Cum te cheamă ? îngînai tulburat.

— Brankića, răspunse ea.

Trăsei ușa, speriat, buimac. Să știi că m-am îndrăgostit, mi-am spus. M-am îndrăgostit de-a binelea. *Și dacă se dovedește că ele i-au ajutat într-adevăr pe nemți ?* Nu îndrăzneam să-mi închipui că pot să decad în halul ăsta. Simțeam ceva ca o mustrare de conștiință, căință, dar asta nu dură mult. Un nou val de speranță și încredere mă făcu să-mi recapăt curajul. Fetele erau nevinovate. Am să mă asigur de asta numaidecît. De ce nu le întrebasem cine sînt, cu ce se ocupă, ce fac părinții lor ? Cu ce scop veniseră pe teritoriul eliberat ? Apăruseră, ce-i drept, tocmai atunci cînd fuseserăm informați că niște spioane colindau satele. Nevinovăția lor nu va fi ușor de dovedit. Dacă simpatizau cu partizanii, așa cum susține Brankića, atunci ce-au făcut pentru noi ? De ce n-am între-bat-o ? Aș fi prins-o repede cu minciuna, sau m-aș fi convins că spune alevărul. Am să deschid iar ușa, mi-am spus, îndoindu-mă totuși că-mi îndeplinesc cu scrupulozitate îndatoririle de santinelă.

Și aș fi făcut-o totuși, dacă nu mi-ar fi trecut prin minte ceva : dacă deschid ușa, iar fetele îmi aruncă în ochi un pumn de praf și eva-

dează ? Aș fi împușcat... Mă apropiai de ușă și trăsei cu urechea. Nici umblet, nici voci. În beci era liniște. Am să-mi potolesc eu curiozitatea cu altă ocazie, îmi spusei. *Trebuie să rămîn la înălțimea îndatoririlor mele.* Mă îndepărtai așadar de ușă și începui să mă învîrt în cercul care îmi fusese hărăzit. Așteptam cu nerăbdare să-l văd apărînd pe anchetator. Presupuneam că e vreun ofițer de-al nostru, probabil comisarul politic al batalionului sau al companiei.

Avui mult de așteptat.

Deodată, îl văd pe comisarul politic al companiei noastre că vine împreună cu comandantul gărzii. Mă întreabă ce fac deținutele. Îi spusei că sînt înăuntru și că nu fac nici un zgomot. Comisarul deschise ușa și intră în beci.

Un alt tovarăș veni să mă schimbe. Așteptai un timp, dar pentru că comisarul politic nu ieșea, mă îndepărtai agale, obosit. Mai întorsei capul de cîteva ori, dar degeaba.

Mă întinsei pe fîn și adormii...

A doua zi, curiozitatea mea era și mai mare. Deși nu-l întrebasem pe comisar ce s-a întîmplat în beci, o presimțire neagră începuse a pune stăpînire pe mine. Din mai multe părți plouau acum informațiile că în sate operau niște femei în solda nemților. De abia așteptam să le revăd pe arestate. Cînd îmi veni rîndul să fac de santinelă, deschisei ușa. Fetele alergară spre mine. Brankića, cu ochii larg deschiși, întrebă :

— Ei, ce e ?

— Nu știu nimic, răspunsei. Doar ați vorbit cu comisarul.

— Acela era comisarul ? se interesă Brankića.

— Da, confirmai eu, amintindu-mi prea tîrziu că, de fapt, n-aveam voie să fac asemenea destăinuiri.

— Ne tratează ca pe nişte duşmani, se plînse Brankića.

— Şi voi nu i-aţi dovedit ?

— Ce să-i dovedim ?

— Că nu sînteţi duşmani ?

— Dar cum să-i dovedim ?!

— Foarte simplu : cu fapte. Spuneţi-i ce-aţi făcut pentru mişcarea de partizani. Vorbiţi-i despre originea voastră de clasă, despre părinţii voştri — în fine, despre tot.

— I-am vorbit, spuse Brankića, dar degeaba. E greu să-l convingi. Crede în informaţiile pe care le-aţi primit. A pomenit şi de patrula care ne-a prins.

— Unde v-a prins patrula ?

— În sat.

— În apropierea companiei ?

— Ce companie ? făcu Brankića.

— Compania noastră...

— E o companie acolo ? zise Brankića.

Iar depăşisem limitele prudenţei ! Le destăinuiam că în sat se afla o companie. Mare prostie din partea mea... Fetele păreau dornice să stea de vorbă. Aveam impresia că se simt mai aproape de mine. Brankića mă scruta cu privirea ei îndrăzneaţă, curajoasă, care mă făcea să mă pierd cu firea. Dacă ar fi încercat să fugă, cred că n-aş fi tras. Dar n-a încercat. Era convinsă că ne vom recunoaşte eroarea şi

nevinovăţia ei va ieşi biruitoare. Mi-a spus-o de mai multe ori, cu tărie. Şi eu aş fi vrut să stăm de vorbă, dar îl zării pe comisarul politic. Văzîndu-l că se apropie — înalt, vînjos, în uniforma nouă de provenienţă germană — m-am grăbit să închid uşa, nu înainte de a le fi strigat să nu sufle o vorbă despre convorbirea noastră.

— Ce fać ? mă întrebă comisarul cînd ajunse la mine.

— Nu ştiu, răspunsei.

— N-au întrebat de mine ?

— Nu, spusei.

— Ai deschis uşa ?

— Nu, tăgăduii eu.

— Mi s-a părut mie că era deschisă adineaori ?

— Nu, minţii eu. Ascultam cu urechea lipită de scîndură.

Comisarul intră în beci.

Am rămas frămîntîndu-mă în faţa uşii, plin de temeri şi de curiozitate.

După un timp, comisarul reapăru. Încuie uşa pufnind.

— Cum se comportă, tovarăşe comisar ?

— Nişte ticăloase, mîrîi dînsul.

— Recunosc ?

— Nimic, răspunse comisarul.

— Nu vi se pare curios totuşi ?...

— Las' că vor vorbi dumnealor, făcu comisarul. Am să am eu grijă să le descleştez gura, să le dezleg limba...

Mă frămîntam acum în faţa uşii, speriat de-a binelea. Simţeam că dacă i se întîmplă ceva

Brankićei, îmi fac seama. La un moment dat mi-a trecut chiar prin minte ideea nebunească s-o ajut să evadeze: îi deschid ușa, îi spun să fugă și trag în aer cîteva focuri, ca să pot spune celorlalți că am încercat s-o dobor, dar n-am reușit. Alungai însă gîndul acesta, pentru că era sinucidere curată: ajungeam la sigur în fața tribunalului de război.

Noaptea, plantonul mă trezi ca să-mi spună să iau o grupă de luptători, cu o pușcă mitralieră, și să ies imediat pe poziție. M-am îmbrăcat iute și m-am dus. Era întuneric, dar noi alergam în goana mare: fuseserăm informați că cetnicii atacaseră prin surprindere unul din avanposturile noastre și trebuia să venim în ajutorul tovarășilor noștri fără întîrziere.

Zorul, așteptarea înfrigurată a atacului dușman, m-au făcut să uit cu totul de fete.

După cîteva zile, primesc ordin să mă prezint de urgență la tabăra companiei. Eram chemat la comisarul politic. Și fiindcă din toată grupa fusesem chemat numai eu, am dedus că era vorba de o ședință a organizației de partid. Ședințele de partid mă interesau, cu toate că unele durau prea mult. Eram nerăbdător să văd dacă previziunea mi se realizează. Eram grăbit, ajunsesem pe înserat și mi-am zis că nu mai era timp să trec și pe la întemnițate. Și apoi aveam, nu știu de ce, convingerea că fuseseră eliberate. Era de fapt mai mult o dorință, recunosc, și omul înclină totdeauna să-și ia dorințele drept realitate. Mi-am propus să trec pe la închisoare seara, după ședință. După ședință? Dar nimeni nu-mi spusese de ce am fost chemat la tabăra companiei. Poate că e altceva la mijloc. Ședința nu era deocamdată decît în închipuirea mea.

Dorința irezistibilă de a sta de vorbă cu fetele mă copleși imediat. Aveam impresia că dacă nu le vizitez acum, n-am să le mai văd niciodată. Și doream să le văd neapărat. Ori poate numai beciul în care le lăsasem și din care cine știe dacă n-au și fost eliberate. *Trebuia să mă conving dacă mai erau acolo. Eram încredințat în sinea mea că arestatele n-aveau nici o vină. Un dușman nu poate să pară atît de naiv, copilărește de naiv.* Și cu cît mă gîndeam, cu atît mai limpede îmi dădeam seama că Brankića îmi inspira sentimente gingașe, că aș fi dat orice ca să-i fac o bucurie, să-i fac făgăduieli de ajutor care să-i ridice moralul. Ce i-aș spune dacă mă întreabă cît vor mai fi ținute în închisoare? Ce-aș răspunde la o asemenea întrebare? Veți fi ținute pînă ce vom verifica. Dar n-au avut timp să verifice? Au trecut cinci zile. Atunci, le-aș promite că vor fi eliberate. Trebuie să le fac această promisiune. Nu încape îndoială că ele mă priveau cu simpatie. Așteptau să le ajut. Simțeau că le înțeleg suferințele. Mie îmi destăinuiau gîndurile lor, chiar și pe cele mai ascunse, pe care n-ar fi îndrăznit să le încredințeze altcuiva. Vedeau în mine un prieten. *Spioanele germane vedeau în tînărul comunist un prieten. Dialectică, ce se petrece cu mine? Un membru de partid să se îndrăgostească de o unealtă a dușmanului.* Nu, asta e imposibil. Ele erau nevinovate. Tre-

buiau să fie nevinovate. Nu puteau fi unelte ale dușmanului, pentru că n-aș fi putut suporta. Dacă ar fi spioane germane, nu m-ar privi cu atîta căldură și încredere. Ele credeau în ajutorul meu, în simpatia mea, în protecția pe care le-o ofeream. Am să le spun că am fost la statul major al detașamentului și că am explicat amănunțit cazul lor. Bunătatea mea le va umple de admirație. Mă cuprinse un fel de mîndrie, mă închipuiam alcătuit numai din bunătate. La fel îmi reprezentam și viața nouă pentru care luptam — o întruchipare a bunătății. Socialismul, gîndeam eu, este expresia supremă a omeniei. Omul de mîine va fi asemenea mie. Să te arăți omenos chiar și cu dușmanul — iată un principiu pentru care merita să lupți. Cufundat în gîndurile mele aproape că mă ciocnii de santinela care păzea intrarea beciului.

— Încotro ? strigă santinela.

— Sînt acolo ?

— Cine să fie ?

— Ele.

— Sînt, răspunse santinela.

— Vor fi eliberate ?

— De unde să știu eu, făcu santinela ridicînd din umeri.

Asta avu darul să mă indispună.

— Dar n-ai auzit ce spune comisarul ?

— N-am auzit, răspunse cu indiferență santinela.

— Și... n-ai aruncat o privire înăuntru ?

— Nu, tăgădui santinela. Nu-mi place să-mi vîr nasul unde nu-mi fierbe oala. Nu-mi place

să văd oameni la ananghie. Măcar de-ar fi fost soldați, dar așa...

Santinela amuți și căzu pe gînduri. Îl cunoșteam bine pe omul ăsta. Parcă îmi ascundea ceva. Femeile îl obsedau, dar acum, așa, deodată, nu vrea să se uite la ele. Nici chiar la frumoasa aceea. *Aceea a mea,* gîndesc. Cum adică aceea a mea ? Și o dată dădui fuga la ferestruică și-mi vîrîi nasul printre zăbrele...

Scrutai semiîntunericul. Printre gratii pătrundea un snop de lumină, stingherit acum de prezența mea. Partea beciului luminată de razele soarelui era ușor de văzut. Nu erau acolo. Le căutai mai departe, scormonind cu privirea semiîntunericul.

Deodată, ca din pămînt, m-au fulgerat doi ochi negri, două găvane, două dureri. În prima clipă crezui că văzul mă înșală. Nu e ea, murmurai, astfel încît santinela mă auzi. *Nu e cu putință să fie ea.* Fața aceea mutilată nu era a ei. Părul acela smuls nu era al ei. Corpul acela zdrobit nu era al ei. Ochii aceia smintiți nu erau ai ei. *Nu e ea, nu e cu putință să fie ea,* încercai să-mi înăbuș strigătul.

Doi ochi mă priveau cu ură adîncă. Doi ochi smintiți. Două găvane, două dureri.

Santinela mă înghionti în spate :

— Pleacă, îmi spuse aspru.

— De ce mă alungi ?

Parcă aș fi gemut.

— Au recunoscut că lucrau pentru nemți ?

— Vine comisarul, mă avertiză santinela și își îndreptă arma pe umăr.

M-am dus țintă la comisar.

El mă întrebă cînd venisem.

— Adineaori, tovarășe comisar...

— Avem ședință de partid, mă înștiință comisarul.

— Care este ordinea de zi ?

— Ai să vezi, răspunse dînsul, și două cute severe i se săpară în jurul gurii.

— Cînd începem ?

— Imediat.

Îmi venea să-l întreb ce atitudine au avut fetele și dacă făcuseră mărturisiri. Ba nu, nu asta, ci de unde atîtea schimbări pe fețele lor, de unde zgîrieturile acelea, vînătăile, rănile, chiagurile acelea de sînge ? De unde toate astea, tovarășe comisar ? îmi venea mie să gem, dar prudența mă împiedică. Eram însă ferm hotărît să-mi exprim dezaprobarea în fața organizației de partid, să întreb cine a interogat fetele, cine le-a maltratat. Fierbeam de mînie. Amărăciunea mă sugruma. Amuții. Intrai în casă și mă amestecai cu ceilalți membri de partid.

Așteptam cu nerăbdare momentul potrivit... Secretarul organizației de partid propuse ordinea de zi :

— *Punctul unu : cazul fetelor arestate.*

— *Punctul doi : diverse.*

Și fără să ne mai întrebe, așa cum se obișnuia, dacă eram de acord cu ordinea de zi, secretarul luă cuvîntul. Spuse că fetele erau nevinovate. Fuseseră arestate fără nici o vină. Ne lăsasem induși în eroare de niște informații necontrolate primite din oraș. După un interogatoriu de mai

multe zile, fuseseră aduși ca martori doi consăteni ai fetelor. Amîndoi confirmaseră că nu erau vinovate. Mai mult : ei știau că fetele ajutaseră mișcarea de partizani. Făcuseră o chetă printre concetățeni, sau ceva în genul acesta. E adevărat că multă vreme ele nu putuseră să-și dovedească nevinovăția. Și, din nefericire, multe circumstanțe le acuzau, între care cel mai grav era faptul că, atunci cînd au fost prinse, aflasem de la niște tovarăși din oraș că nemții strecuraseră spioni în sate. Destăinuirea provenea de la un om folosit de dușman în același scop, adică să identifice dispozitivul și efectivul unităților de partizani. Nemții mai recurseseră și altă dată la serviciile unor femei — pe una din ele o împușcasem noi nu de mult. Iată ce ne-a indus în eroare. O patrulă a prins fetele, care nu au putut arăta convingător ce le-a determinat să se aventureze în afara orașului. Se mulțumiseră să afirme că se plimbau, ceea ce nu făcuse decît să întărească bănuielile în legătură cu intențiile lor reale. Brankica declara că i se făcuse poftă de cireșe și de aer curat, ceea ce a părut o sfidare, cu atît mai mult cu cît, zicînd aceasta, zîmbea ironic, ca spre a face în ciudă patrulei. Amîndouă erau suspecte și e cu totul firesc că au fost aduse în tabără... La închisoare respinseseră toate acuzațiile, ba chiar avuseseră o atitudine insolentă și necuviincioasă. Oacheșa, într-un acces de furie, îi numise pe partizani sălbatici. Zisese că nu e mare deosebire între noi și cetnici. A fost destul pentru ca anchetatorul să înăsprească regimul și pentru ca, în timpul anchetei, să în-

trebuinţeze şi altfel de mijloace... Dar, cel mai bine era ca însuşi tovarăşul Gruban să ia cuvîntul. Dumneata, tovarăşe Gruban, poţi să confirmi, zise secretarul. Spune, dumneata, cum a decurs interogatoriul, şi tot ce a urmat...

Aruncai o privire spre Gruban. Faţă tuciurie, brăzdată, sigură de sine. Părul ca smoala, zburlit. Ochi negri, mărunţi. Suficienţa i-o trăda mai cu seamă conformaţia provocatoare a maxilarului inferior, care ieşea mult înainte, trăgînd şi buza de jos după sine. Braţe uriaşe, palme puternice, cap butucănos şi urît. *Ăsta le-a bătut*, îmi zisei cu dispreţ. *Butucănosul ăsta.* Omul acesta rudimentar socotea că lui îi este permis orice, chiar să le ia şi viaţa. Aşteptam cu înfrigurare să văd dacă e în stare să arate o cît de vagă urmă de căinţă. Îi auzii mormăind :

— Aşa mi s-a spus, că sînt spioane. Dar nu voiau să recunoască. Mai întîi, le-am luat cu binişorul, le-am vorbit frumos, pe urmă... Ce era să fac ? Le-am tras palme... şi cîţiva bocanci, ca să recunoască. Doar aşa mi se spusese, ele însă — nu şi nu... Sau tăceau, sau mă jigneau şi mă înjurau, mă provocau. Ne-au făcut bandiţi. Asta m-a înfuriat de-a binelea, şi le-am arătat eu lor... Pe urmă le-am întrebat dacă au printre partizani vreun cunoscut, pe cineva care să depună mărturie pentru ele. Au spus cîteva nume, dar nu de oameni de-ai noştri. Am crezut că mint, că au inventat şi ele acolo ceva, la repezeală... Le-am mai tras o bătaie. Cam ţeapănă, ce era să fac... Se încăpăţînează să tacă, le ating peste obraji, încep iar să mă jignească, le trag

bocanci la spate. Ca-ntr-un neamţ, uite aşa... Pînă la urmă, au zis ele de nişte oameni din compania noastră, şi mie mi-a sărit inima din loc, m-am dezmeticit. I-am adus la beci şi totul s-a lămurit. Să fi găsit de la început dovezile, n-aş fi avut nevoie de bătăi. Le-am lovit, că n-aveam încotro, dar văd acuma că am greşit...

Gruban vorbea înfundat, cu vădită tulburare. De unde căinţă la butucul ăsta ? mă miram eu. M-am întrebat, la un moment dat, dacă nu sînt totuşi nedrept, părtinitor cu el. Oare eu cum aş fi procedat în locul lui ? Ce-aş fi făcut văzînd că ele resping toate acuzaţiile ? Ori cedam, ori loveam. Desigur, nu cu ferocitate, fără milă, peste faţă. Totuşi nu pot să i-o iert. Cerui cuvîntul, pentru că Gruban tăcuse.

Secretarul îmi făcu semn să vorbesc.

— Tovarăşi, rostii eu, este o faptă îngrozitoare. Le-am văzut pe fetele acelea. Le-am văzut faţa, părul, este ceva oribil... Fără atîta rigiditate, cu puţin mai multă bunăvoinţă şi atenţie, sînt convins că s-ar fi putut...

Vorbele mi se opriră în gît.

— Ce s-ar fi putut ? Ce ? gemu Gruban.

— Cu puţin mai multă răbdare şi atenţie s-ar fi putut găsi martorii care au confirmat nevinovăţia fetelor şi s-ar fi evitat bătaia. Eu consider că Gruban nu are nici o justificare. Trebuie pedepsit. Este un procedeu inadmisibil, tovarăşi, incompatibil cu armata de partizani, pentru că partizanii nu sînt aşa. Lumea ştie lucrul acesta, şi tovarăşul Gruban trebuie să fie pedepsit. Asta e cel puţin părerea mea...

— Tocmai asta e nenorocirea, spuse secretarul organizației de partid. Nenorocirea e tocmai că lumea știe că armata de partizani se poartă frumos cu prizonierii și cu arestații...

— Vinovatul trebuie pedepsit, repetai iritat. Altă posibilitate nu văd.

— Și fetele ? întrebă secretarul.

— Fetele să fie scoase din închisoare...

— Adică să le punem în libertate ?

— Firește. Să fie eliberate.

— Așa, desfigurate ?

— Să-l pedepsim pe vinovat. Să explicăm oamenilor...

— Rănile vorbesc mai convingător decît orice explicație, spuse cineva.

Amuții.

Luă cuvîntul comandantul companiei. Vorbi despre vinovăția lui Gruban, arătă că aceasta trebuia să servească drept lecție tuturor celorlalți anchetatori. Dar pedepsindu-l pe Gruban, nu putem șterge cicatricile de pe obrajii fetelor. Și sînt atît de desfigurate, încît nu le putem da drumul în lume.

Spusele comandantului sunau a osîndă. Pe Gruban e ușor să-l pedepsim, dar ce facem cu fetele ? Se lăsă o liniște grea. Cătam la pereți, descurajați. Secretarul, așteptînd să se înscrie altul la cuvînt, se uita la noi, ne cerceta rînd pe rînd cu stăruință.

Apoi cîțiva tovarăși, deodată, au fost de părere că situația e foarte serioasă. *Fetele nu puteau fi lăsate libere, chiar dacă le-am ține pînă ce li se vor fi vindecat rănile. Ar spune la toți*

cum fuseseră chinuite, iar asta ar avea un efect dezastruos în mase. Un singur tovarăș opină, sfios, că fetele trebuiau totuși eliberate. Nu putu argumenta însă convingător de ce aceasta era soluția cea mai bună. Pomeni de o conferință la care să explicăm oamenilor ce se întîmplase, dar cînd tovarășii l-au pus în fața urmărilor posibile, nu mai știu nici el ce să spună.

Mă lumină un gînd care mi se părea salvator :

— Ce-ar fi să le oprim în companie ca infirmiere ?

— Cu neputință, răspunse comisarul. Am și discutat cu ele. Nici nu vor să audă. Au prins o ură grozavă împotriva noastră și eu cred că dacă o să le lăsăm libere, o să ne facă mult rău destăinuind în oraș și prin sate ce li s-a întîmplat. O să ne facă cu ou și cu oțet... De aceea consider că singura soluție este...

Nu puteam să cred. Nu voiam să cred, tocmai fiindcă comisarul își făcuse propunerea pe tonul cel mai răspicat. Nu-mi venea să cred. Nu eram în stare. Nu puteam să cred că e adevărat ce auzeam. *Nu-i posibil,* îmi spuneam, *asta nu e cu putință. Ce mai contează că va fi pedepsit și Gruban... Oare într-adevăr să nu existe altă soluție ?* Simțeam că-mi ies din minți. Îmi frămîntam stăruitor creierii în căutarea salvării. Căutam febril altă posibilitate. Dar o căutam degeaba. Altă soluție nu exista. Altă posibilitate nu vedeam. Zadarnic mă străduiam să găsesc salvarea. Nu exista.

Ne-au desemnat pe mine și pe Milijan, cel cu automatul.

Santinela ne întîmpină cu mare curiozitate. I-am spus ce se hotărîse şi că aveam ordin să luăm fetele. El ne privi neîncrezător, însă descuie uşa. Cine intră primul ? Aş fi vrut să fie Milijan, nu eu. Şi, într-adevăr, Milijan împinse uşa şi strigă :

— Ieşiţi afară !

Auzii foşnete, apoi paşi. Brankića ieşi prima. Cum voi rezista privirii ei, cum voi suporta dispreţul ei ? Îi văzui bine faţa plină de noroi şi de sînge. Ochii îngroziţori, ieşiţi din orbite, rătăciţi. Părul, smuls şi plin de gunoaie, tremura la adierea vîntului.

— Unde ne duceţi ?

— La comandantul detaşamentului, spuse Milijan.

— Acum, pe înserat ?

— Ce importanţă are că s-a înserat, ripostă Milijan.

Eu tăceam. Frumuseţea aceea, acum distrusă, ar fi putut să fie a mea. Corpul acela mlădios, acum zdrobit, aş fi putut să-l ţin eu în braţe, îmi spuneam cu disperare. Ea mă fulgeră cu privirea. Toţi sînteţi la fel, voia probabil să spună. Părea însă şi surprinsă că mă vede într-un rol nou, sever, neînduplecat, cu puşca în mînă. *Face impresia că ştie ce s-a petrecut în adunarea de partid şi cum am ajuns să fiu desemnat chiar eu, alături de Milijan.* Va trebui să-i explic, îmi ziceam. Trebuie cumva să-i explic. Altfel aş apărea ca un făţarnic deplorabil. Cum nu se poate mai făţarnic şi mai deplorabil. Trebuie

neapărat să am o explicaţie. *Înainte de cele ce vor urma,* să am o explicaţie.

Mă înăbuşeam de furie şi disperare. Pămîntul tot parcă se răsturnase, se golise, se prăbuşise în beznă. O pîclă deasă, ca întunericul, îmi căzuse peste ochi. Mă readuse la realitate glasul lui Milijan, care comanda fetelor :

— Înainte, marş !

— Încotro ? întrebă Brankića.

— La drum, răspunse Milijan.

— Unde ne duceţi ?

— Am spus o dată : la comandamentul detaşamentului, rosti Milijan.

— Voi minţiţi, ne repezi Brankića.

— Am spus că vă ducem la comandamentul detaşamentului, repetă Milijan. Nu-i aşa, tovarăşe Jaruga ? La comandamentul detaşamentului.

— Sigur că la comandament, întării.

Brankića mă privi neîncrezătoare. La Milijan cătă mai îndelung, ca pentru a verifica. Apoi privirea îi alunecă spre pieptul prietenei ei, care izbucni în plîns.

— Nu plînge, Dara încercă Brankića să o consoleze, cu toate că şi ea abia îşi înăbuşea lacrimile. Nu plînge. Lacrimile nu ne pot ajuta... Cred că totul e în zadar. Am nimerit printre lupi...

— Hei, tu, se stropşi Milijan, nu ne jigni, ticăloaso.

— Dar ce sînteţi ? se răsti şi Brankića. Ne-aţi scos ca să ne împuşcaţi. Parcă eu nu ştiu. Pe toţi condamnaţii la moarte îi treceţi în amurg peste pod. Am auzit împuşcăturile.

— Vorbeşti prostii, ripostă Milijan mai moale.
Vocea fetei secă.
Eu eram întins ca o coardă.
— Te implor... Spune-ne... Unde ne duceţi ?
Acum izbucni şi ea în plîns. Se îneca, se văita ca scoasă din minţi. Plîngeau amîndouă, nestăpînit, ţinîndu-se una de alta de umeri. Lacrimile desenau pe obraji linii tulburi. Deodată, Brankića ridică fruntea : faţa, îndurerată, căpătă o expresie răzbunătoare, sfidătoare.
— Să ştiţi că o să se afle...
— Aiurezi, se răţoi Milijan.
Fără a ne învrednici cu o privire, nici pe dînsul, nici pe mine, Brankića urmă :
— Am crezut că măcar tu eşti om, dar acum văd...
Pe obraji, ca şi în ochi, îi mai sticleau lacrimile. Mă măsură o dată cu repulsie adîncă, apoi oftă şi întoarse capul spre podul de care ne apropiasem într-atît, încît îi puteam vedea lămurit grilajul balustradei vopsit în cenuşiu.
...Trecem la vot. Eu sînt pentru împuşcare. Şi eu. Să fie împuşcate. Împuşcate. Şi eu. Dar tu, Milentije ? Sînt cu majoritatea. Pentru împuşcare ? Unul este împotrivă. Doi împotrivă. Zece pentru împuşcare, doi împotrivă. Cred că pe ei doi ar trebui să-i însărcinăm cu aducerea la îndeplinire a hotărîrii, ca să se înveţe minte, să termine o dată cu sentimentalismele astea de poet. Ce părere aveţi, tovarăşi, să le execute ei doi sau nu ? Dăscălaşii ăştia doi. Eu sînt de părere să meargă ei doi. Şi eu. Aşa e cel mai bine : ei doi. Sigur, ei doi. Aşa se vor căli, vor deveni mai fermi, vor alunga şovăielile. Umanism în timp de război — pfiu, vorbe goale ! Nu există umanism cîtă vreme miroase a praf de puşcă, frăţioare. Ei, Jaruga, Milijane, voi ce părere aveţi ? Primiţi sarcina ce vi s-a încredinţat ?
Răspunsei că voi aduce la îndeplinire orice hotărîre. „Voi primi orice sarcină de partid" am zis. Cineva insinuă că primesc sarcina în silă. Nu ghicise. Simţeam că-mi ies din minţi şi numai cu preţul unui efort extrem îmi mai păstram echilibrul. La un moment dat, cînd eram întrebat din toate părţile dacă primesc sarcina, puţin a lipsit să nu încep să urlu. Puţin a lipsit să nu încep să răcnesc. Acuma vedeam ce lucru cuminte a fost că mi-am înăbuşit iubirea. Cu siguranţă că ajungeam de rîsul tuturor. Cine ştie dacă n-aş fi fost şi eu împuşcat...
Podul şi rîul. Podul îngust, strîmt, părăginit, rîul verde, cu vîrtejuri învolburate, care fabrică bulgări mici de spumă alb-gălbuie. Podişca asta putea să fie locul primei mele declaraţii de dragoste, rîul ăsta putea să ne audă, noaptea, şoaptele înfrigurate. Acum va purta cu sine, departe, moartea ei. Va auzi salva, salva ucigătoare.
Mă uit la ceafa Brankićei, la şuviţele de păr care i se revarsă pe gît şi pe spate. Fata păşeşte în tăcere. Nu le mai aud suspinînd. Merg ţinîndu-se de mînă ca doi copii. Un gînd ciudat le poartă, probabil, departe de lumea asta blestemată, departe de noi, de pod, de apă. Au devenit nesimţitoare, au ieşit din cadrul timpului

şi al spaţiului. Nu cred că voi putea să trag. Mîinile nu vor avea putere s-o facă. Degetul înţepenit nu va putea apăsa trăgaciul. O divizie întreagă n-ar izbuti să mă determine să trag în făpturile astea oropsite. Simt lămurit că nici de s-ar aduna conducătorii de oşti din toată lumea, nici de şi-ar da întîlnire aici comandanţii tuturor armatelor de pe pămînt, ai tuturor armatelor din toate timpurile, nici de s-ar înălţa din pulbere toate căpeteniile răposate, nici lumea întreagă de s-ar coaliza împotriva mea — nimic nu m-ar putea determina să trag în făpturile astea oropsite...

Milijan ţine în mîna dreaptă automatul. Eu am puşca pe umăr. Îl văd că-mi face semn s-o apuc şi să iau poziţia de tragere. S-o apuc de partea întărită. Ochii lui îmi spun să iau poziţia de tragere. Am trecut podul şi ne apropiem de dîmb. Ne apropiam de fapt de văişoara unde au avut loc pînă acum toate execuţiile.

Clipa decisivă se apropie. Cea mai grea clipă din viaţa mea, am impresia. Altă clipă mai grea n-am cunoscut. Clipa cea din urmă. Ştiu prea bine că e clipa cea din urmă. Ştiu că peste un minut, două, sentinţa va fi adusă la îndeplinire. Voi fi forţat să îndrept ţeava puştii spre pieptul Brankićăi sau al Darei. O voi face, dar sînt sigur că nu voi trage. Sînt sigur, pentru că nimeni pe lume nu mă poate determina să trag în aceste făpturi oropsite. Nimeni pe lume. Nimeni. Ne apropiem de văişoara unde au avut loc pînă acum toate execuţiile. *Numai eu le-aş putea salva pe fetele astea. Moartea e la un pas*

de ele. Numai eu pot s-o opresc. Numai eu. Eu singur pot să-i aţin calea. Eu singur. Îndreptînd pur şi simplu ţeava puştii mele spre... În loc să ţintesc pieptul acestor fete, să îndrept ţeava puştii mele spre... În locul pieptului... Dar poate că şi cu vorba bună l-aş putea îndupleca pe Milijan să eliberăm fetele. Să tragem în coastele dealului şi să spunem că am împuşcat fetele. Să astupăm groapa fără cadavre, iar pe fete să le lăsăm să fugă. Să păstrăm taina. Nimeni n-ar afla ce s-a întîmplat... Dar după aceea ? Chiar fetele, din răzbunare, şi amărăciune, vor da totul în vileag : că fuseseră condamnate la moarte şi că noi doi, cu de la noi putere, le-am redat libertatea. Se va afla la comandamentul nostru şi amîndoi vom fi tîrîţi în faţa tribunalului militar. Iar tribunalul militar pedepseşte numai cu moartea. Şi nu mă simt în stare să-mi sacrific viitorul. Mă doare s-o recunosc, totuşi, aşa este : nu sînt în stare să mă sacrific nici chiar pentru Brankića. N-am curajul să merg atît de departe. Lupt pentru umanism, e foarte adevărat, dar nu există umanism care să triumfe asupra intereselor celor mai personale ale omului. La fel şi cei mai mari revoluţionari ai lumii, pe lîngă contribuţia adusă pe altarul neamului omenesc, luptă şi pentru ei înşişi, realizîndu-şi propriile lor idealuri de viaţă. Şi cînd te gîndeşti că poate nu voi mai găsi niciodată o făptură atît de dragă, poate că niciodată nu voi...

— Luaţi-o la stînga, mă aduse la realitate Milijan cu vocea lui.

Fetele pășeau mai departe pe șosea.

— Cu voi vorbesc, strigă Milijan poruncitor. Luați-o la stînga!

— La comandamentul detașamentului? zise Brankića pe un ton de gheață.

— N-avem timp de glumit, ripostă Milijan sec. Lăsați șoseaua și luați-o de vale...

— Comandamentul detașamentului nu e acolo, spuse Brankića.

— De unde știi tu unde se află comandamentul detașamentului? Înseamnă că ești spioană!

— Comandamentul detașamentului nu se află acolo, repetă cu încăpățînare Brankića.

— Știm și noi asta, zise Milijan. Știm că nu-i acolo comandamentul detașamentului.

— Atunci, e adevărat?

— Ce să fie adevărat? se răsti Milijan.

— E adevărat că ne veți împușca?

— Adevărat, încuviință Milijan.

Brankića se întoarse către mine:

— Cum, chiar tu?!...

Eu tăceam. Abia mă mai țineam pe picioare. Nu eram în stare să născocesc nimic mai de Doamne-ajută. Știam doar că nu voi putea trage în făpturile astea și de aceea îl imploram în sinea mea pe Milijan să înceapă el. Să înceapă el cu o rafală de automat. Era singurul chip de a mă răscumpăra. Ca Milijan să înceapă primul, cu o rafală iar degetul meu să nu atingă trăgaciul. Știam că era singurul chip de a mă răscumpăra în parte și-l imploram cu înfrigurare pe Milijan să înceapă el primul. Știam că o rafală va fi suficientă pentru amîndouă și că nu voi mai fi silit să pun degetul pe trăgaci. Toată existența mea se concentra în ideea aceasta: Milijan să le secere pe fete cu o rafală, iar eu să nu mai fiu silit să pun degetul pe trăgaciul puștii mele.

Și, ca și cînd mi-ar fi auzit strigătul, Milijan întoarse automatul și ochi, în timp ce fetele, pășind greoi, priveau spre dîmbul din față.

Spune-mi acum, Ipolita, ce să fac? Nu-i așa că viața mea a decurs într-un chip nefiresc? Mă aflu pe buza unei prăpastii peste care trebuie să trec. Unde să găsesc putere, Ipolita? Mă aflu la marginea prăpastiei care amenință permanent să mă înghită. Există scăpare, Ipolita? Spune, scumpa mea, există vreo scăpare?

Acum cîteva zile, mi-ai dăruit o carte. Cuvintele pe care le-ai scris pe hîrtia albă a primei pagini mi s-au întipărit în memorie: *Dar la ce ne mai poate folosi nouă, o, noi, cei pierduți, noi, cei sortiți pieirii. Lui Drasko, inimă de partizan, 13.XII.1955, miezul nopții, Belgrad, cu drag. Dacă mai e vreo speranță.* Abia azi am dezlegat pe deplin tîlcul acestei dedicații. Nu te gîndeai cumva, în timp ce ai scris-o, la cunoștința noastră, la mine și la tine, la tinerețea mea pierdută și la vremea cînd erai oarbă? La asta te gîndeai? Spune, scumpa mea, nu la asta te gîndeai?

Ești chiar încredințată că nu mai e nici o speranță?

Crezi că nu mai e nici o scăpare?

E CHIAR EL. ULTIMUL LUI SOMN.

Credeam că mă chemase numai pe mine, cu copiii. Cînd colo, văd că-mi iese în cale fiara aceea bătrînă, ca o stafie. Ca un blestem. Chiar de atunci, din prima zi petrecută în tîrgul acela, mi-am dat seama ce greşeală am făcut. Nu trebuia în nici un caz să plec din Belgrad. Mi-am lăsat acolo o casă frumoasă şi prietenele, care veneau să mă vadă la nevoie. Am pierdut posibilitatea să-mi găsesc un serviciu mai bun, să-mi asigur independenţa, să stau pe propriile mele picioare, ca să nu-mi mai leg niciodată soarta de el şi de lipsa lui de scrupule. De cum am zărit-o în tîrg pe maică-sa, cernită, crudă, toată numai răutate, am fost sigură că noaptea fatală e aproape. Ceva îmi spunea că va trebui să-mi apăr cu gloanţele copiii şi onoarea.

Soacră-mea s-a grăbit să-mi spună că n-am ce căuta sub acelaşi acoperiş cu ei. *Băiatul meu te-a chemat ca să-i aduci copiii. Copiii trebuie să rămînă la el. Tu nu eşti demnă să te îngrijeşti de ei. El şi cu mine o să îngrijim de ei, tu, du-te unde vezi cu ochii. El a şi pornit acţiunea de divorţ.* Nu credeam o iotă din ce spunea, şi

totuşi parcă m-au trecut fiorii la gîndul că ar putea să fie un sîmbure de adevăr în spusele bătrînei nemernice. Totul s-a sfîrşit, mi-am zis. Am să mă despart pentru totdeauna de copiii mei.

În prima clipă mi s-a părut că singura salvare era să-mi pun capăt zilelor. Pe urmă, însă, mi-am zis să aştept, să stau mai întîi de vorbă cu el. Să discutăm totul cu de-amănuntul, deschis, serios şi fără menajamente. Lui nu de sinucidere am să-i pomenesc, ci de altceva. Iar el, cum îmi ştie firea, poate că o să se trezească. Am să-l ameninţ cu răzbunarea. Mă ştie iute din fire şi poate că are să-şi vîre minţile în cap. Cîteva zile, însă, nu s-a arătat. Era într-o deplasare prin sate...

S-a întors obosit, distrat, absent, parcă halucinat. I-am istorisit ce-mi spusese maică-sa. Cum mă tot ameninţă prosteşte şi eu nu mai pot să-i mai suport ameninţările.

El nu scotea o vorbă.

— Ai pornit acţiune de divorţ ? l-am întrebat fără înconjur.

A părut surprins :

— Acţiune de divorţ ? Cine ţi-a spus ?

— Mama ta. Toţi vecinii ştiu...

El a lăsat ochii în jos. Tăcea şi nu mişca. Apoi, mi-a spus pe un ton sec :

— E ceea ce abia mă gîndesc să fac...

— Atunci, va să zică e adevărat ?

— Adevărat, răspunde. M-am gîndit mult, mult, la toate...

— Şi copiii ? zic. La copii te-ai gîndit ?

— Pe copii am să-i iau eu. Vreau să-ți las libertate deplină...

— Asta numai peste cadavrul meu, i-am spus, și am început să plîng. Copiii eu i-am născut. Eu mi-am vărsat sîngele...

Vorbeam și plîngeam. Mi-am dat seama în clipa aceea, spre marea mea surpriză, că-l iubesc și că nu mi-e indiferent cui va aparține. Pînă acum încercam să mă conving că-mi este indiferent.

— Ți-ai găsit alta? zic printre suspine, ți-ai găsit vreo stricată?

— Nu e o stricată, răspunde el. Pentru tine, toate femeile celelalte sînt niște stricate... Nu e o stricată, ci om...

— Și eu ce sînt, fiară?

— Tu ești un om cu care nu mai pot să trăiesc...

— Derbedeule! strig. Idiotule!

— Am găsit în sfîrșit omul care mă înțelege și mă respectă.

— Și eu? strig în culmea furiei. Și eu? Așa spuneai odată și despre mine!

— Tu m-ai jignit într-una...

— Nu m-am tăvălit în paturi străine, ca tine. N-am făcut cinste la toate scursorile societății, ca tine. Nu m-am ținut de curvăsării, ca tine...

Simțeam că mă sufoc. Am ieșit pe coridor, m-am rezemat de perete și mi-am dat drumul, neconsolată, la suspinele înăbușite. Nu venea nimeni la mine, nici măcar copiii, pentru că erau în curte și nu m-au auzit strigînd. Chiar din clipa aceea mi-am dat seama limpede că așa am să fac. Chiar din clipa aceea mi-am dat

seama că altă soluție nu era. Numai moartea ne poate împăca, îmi spuneam. Doream o discuție deschisă, sinceră. Destul a tot ascuns conflictele dintre noi, îmi ziceam. Destul a mințit. Pentru că nu mă iubește, vreau să aflu numele aceleia pe care o pune mai presus de mine. Vreau să stau de vorbă cu ea...

El îmi răspunde că asta nu mă privește. Pe femeia aceea a întîlnit-o pe cînd eu eram la Belgrad, zice. Nici o forță din lume nu-i mai poate despărți. Ea l-a cucerit, zice. *Iar pe tine nu te-am iubit niciodată. Pur și simplu te-am întîlnit din întîmplare. Căsătoria noastră este produsul purei întîmplări și al purei ușurințe. Războiul a făcut-o și e firesc ca pacea s-o desfacă. Trebuia să mă hotărăsc mai de mult. Numai noblețea mea sufletească m-a făcut să mă sacrific, să-mi irosesc viața. De vină e numai bunătatea mea, care m-a făcut să îndur toate.* Mi-a mai spus că pășise în căsnicie fără să iubească, crud, fără să fi gustat din plăcerile vieții, cu cașul la gură, cum s-ar zice, ceea ce a dus inevitabil la frecușuri și la harță, la neînțelegere și despărțire. La toate acestea se mai adaugă și mama, rea de gură, malițioasă, părtinitoare, certăreață. Se întorcea acasă totdeauna plictisit, pierdut, deznădăjduit, ca și cînd s-ar duce în mormînt. A tot căutat soluție și n-a găsit, a vrut să ne împace și n-a reușit, iar după aceea a apărut Ipolita. Pentru prima oară îi pomenea numele, și am rămas împietrită.

Mi-a spus totul despre ea, hotărît să-și realizeze gîndul. Mi-a spus că vrea să o ia de

nevastă, dar că ea, deocamdată, nu consimte. Acțiunea de divorț fusese pornită, înaintase cererea, curînd aveam să primim citațiile de la *Tribunalul raional.* M-a întrebat dacă accept ca el să ia amîndoi copiii, iar eu, după divorț, să mă întorc la Belgrad sau să plec în alt oraș. El are să mă ajute să-mi găsesc serviciu. Are să aibă grijă de mine, zicea. Era gata chiar să-și asume la tribunal obligația să-mi plătească lunar o sumă, pentru întreținere. Am fost împreună atîția ani, zicea, și asta nu se poate uita...

Am alergat la el, m-am agățat de gîtul lui, am început să țip. Îl conjuram, în numele viitorului copiilor noștri, să-și schimbe hotărîrea. El însă refuza. M-a respins cu răceală. L-am amenințat că am s-o caut pe Ipolita și am să-i spun totul — că are doi copii, că e nestatornic și necredincios, o haimana și un bețiv. Mi-a răspuns triumfător că Ipolita știa și că tocmai de aceea șovăia să se mărite cu el, dar că el se va face luntre și punte ca să o convingă să accepte viața în comun. *E vorba de dragoste la mijloc, și ăsta-i lucrul cel mai important,* mi-a spus cu o înverșunare de cîine turbat. Cînd am mai auzit-o și pe asta, am știut că are să curgă sînge...

Am căutat-o cu stăruință, prin tot tîrgul, pe Ipolita. Nimeni nu-mi putea spune cine este. Aveam impresia că toată lumea conspiră contra mea. Aveam impresia că tot tîrgul ținea cu el, și ajunsesem să urăsc fiecare prag, fiecare acoperiș, fiecare stradă, fiecare piatră. Zadarnic am căutat-o pe Ipolita. Nimeni n-a putut să-mi spună cine este.

Ne-am prezentat apoi la proces. El a respins cu încăpățînare orice posibilitate de împăcare. Am fost nevoită să consimt la divorț. S-a hotărît ca el să-l ia pe Žarko, iar Nadica să-mi rămînă mie. El și-a asumat obligația să ne dea lunar 6 000 de dinari, măcar atît, să-mi asigure locuință și un loc de muncă. Din cauza crizei de locuințe din tîrgul acela, a fost nevoit să mă rabde mai departe sub același acoperiș cu el. Eu, cu Nadica, într-o cameră, el, cu maică-sa și cu Žarko, în cealaltă. Bucătăria am împărțit-o. Nu vorbeam nici cu el, nici cu vrăjitoarea aceea bătrînă.

Îmi duceam zilele în cămăruță, lîngă bietul meu copil, plîngînd soarta noastră amară. Nu știu de ce, dar tot mai păstram o umbră de nădejde. Într-un colțișor al sufletului meu stăruia încă speranța că Draško se va căi și poate că, după ce-i va trece nebunia, se va întoarce din nou la mine. Eram chiar sigură că ar face-o dacă s-ar duce pe copcă bătrîna. Dacă bătrîna s-ar duce pe copcă, și-ar da seama că a greșit și că a destrămat căsnicia sub presiunea ei. Dar vipera bătrînă îmi făcea în ciudă, iar Draško nu se căia. Am căpătat atunci impresia că Ipolita ținea în mînă soarta mea. Și am început s-o urăsc pe ea, cea nevăzută. Pregăteam răzbunarea, convinsă că ea depinde de ce va decide Ipolita. Dacă primea să se mărite cu Draško, știam ce-mi rămîne de făcut...

Ne desparte un zid. Mai bine zis, un dublu zid. Unul de piatră și altul de ură. Două ziduri

pe care numai moartea le poate nărui. Presimt că numai moartea poate nărui zidurile care ne despart. Seara, în timp ce o adorm pe Nadica, stau cu urechea lipită de perete și ascult oprindu-mi răsuflarea. Ei șușotesc. Din cînd în cînd vorbesc și cu voce tare. Alerg atunci la ușa care unește cele două camere (acum încuiată) și lipesc urechea de scîndură: aici se aude mai bine. Ei rîd, se joacă cu băiețelul, sporovăiesc, ca pentru a-mi face în ciudă. Iar mie mi se strînge inima. Victoria e de partea lor, gîndesc. Îmi vine să mă dau cu capul de pereți...

Pe Ipolita a adus-o de cîteva ori. Au rămas singuri în cameră, fără pic de rușine, în timp ce canalia bătrînă făcea de strajă în fața ușii mele de afară. Nu știu dacă înainte de cele ce-au urmat s-a petrecut între ei ceva mai serios. Cred totuși că nu, deși el a încercat, după cum a recunoscut și Ipolita la anchetă... Eu tot trăgeam nădejde că vor fi discreți. Dar, după o noapte de chefuială, care mi-a făcut nervii praf și a pus capăt răbdării mele, am simțit că turbez și am început să urlu, să bat cu pumnii în perete. Nu numai cu pumnii — n-ar fi fost de ajuns. Am lovit cu ciocanul, am aruncat cu farfuriile. M-am repezit la ușă și am izbit fără cruțare, de răsuna toată casa. Cheful s-a spart, firește. Și-au recunoscut vina și au încetat cu larma. Pricepuseră și ei că n-are nici un rost să-mi facă în ciudă cu strigătele și orgia lor. Nu era nici frumos, nici uman...

Cîteva săptămîni, în casă a fost liniște, Ipolita n-a mai venit. Scorpia bătrînă se mai potolise,

își ținea gura. Draško era cu totul absorbit de planurile lui de viitor. Se înțelege că nu puteam decît să presimt ce intenționa. Și multă vreme n-am știut nimic precis. Făcuse o nouă propunere, pare-se ultima, la care Ipolita trebuia să răspundă... Am descoperit lucrul acesta pe neașteptate, într-o seară, stînd pe vine lîngă ușa despărțitoare. Se întorcea din oraș, iar maică-sa îi ieșise în întîmpinare. Nu știu dacă stăteau jos ori în picioare. L-am auzit citind — e singurul lucru de care mi-am dat bine seama — o scrisoare de la Ipolita. N-am deslușit fiecare cuvînt, o recunosc, dar am înțeles esențialul. Am înțeles că era vorba de căsătoria lor. Chiar Draško i-a spus-o apoi maică-si de cîteva ori, atît de tare, încît am înțeles. Vorbea ca și cînd ar fi vrut să aflu și eu ce se pregătește. *Căsătorie, căsătorie, căsătorie,* mi răsuna în urechi. *Ipolita. Căsătorie.* Mi s-a părut că Draško spune maică-si: *„Ea consimte! Ipolita consimte să mă ia de bărbat!“* (Ea totuși nu consimțise, după cum a reieșit la proces.) Afirmația asta mi-a destrămat toate iluziile. Și am luat pe dată o hotărîre fermă, ce trebuia adusă cît mai curînd la îndeplinire.

Am dus-o pe Nadica la o cunoștință, care venea să mă viziteze și pe la care mă abăteam și eu din cînd în cînd. Am rugat-o să aibă grijă de copil pînă ce mă întorc. I-am spus că eram obligată să plec din oraș, dar că aveam să mă întorc foarte curînd. S-a uitat la mine surprinsă, chiar îngrijorată, dar n-a zis nimic.

Trenul a venit cu întîrziere. M-am urcat într-un vagon de clasa a treia fără să fi luat bilet, pentru că nu aveam bani destui. Cînd conductorul, cu șăpcoiul lui albastru în cap și cu cleștele în mînă, s-a ivit pe culoar, am zbughit-o în alt vagon. Mai întîi pe culoar, apoi în burduful dintre vagoane. Am stat acolo în timp ce trenul duduia. Credeam că am să cad sub roți... M-am refugiat pe urmă în alt vagon și tot așa mereu, retrăgîndu-mă din fața conductorului, pînă la stația următoare. Cînd trenul a oprit, am sărit de pe scară și m-am întors cît am putut de repede în vagonul unde urcasem la început și unde conductorul controlase biletele. M-am așezat pe bancă și am întors capul spre fereastră. Trenul gonea. Copacii din marginea liniei alergau în urmă într-un șir fără sfîrșit. Am străbătut păduri, cîmpii presărate cu tufe și cu pîlcuri rare de stejari bătrîni. Hotărîrea pe care o luasem era acum nestrămutată. Nu mă gîndeam decît la ea și o furie aprigă pusese stăpînire pe întreaga mea ființă. Nu încăpea șovăială, deși catastrofa — o știam prea bine — era iminentă.

Am coborît cînd am ajuns la Satul Mic.

Trebuia să găsesc acum casa și pe gospodarul acela, care poate că nici nu mă mai ținea minte. Era om în vîrstă, ținea la onoare și aveam convingerea că n-o să mă refuze. Trăia singur și știam că are ceea ce caut. Pentru asta, eram gata de orice. Dacă se lasă greu, am să-i ofer bani, tot ce am, pe mine însămi. De un singur lucru mi-era teamă : să nu-l găsesc, să nu se fi

mutat cumva. Nu mai fusesem pe la el de cîțiva ani. Mă poftise la cină și mă cinstise cu mied. Dacă se strămutase la oraș, în căutarea pîinii și a unei vieții mai suportabile ? Mergeam epuizată, roasă de neîncredere.

Țăranii se înapoiau de pe ogoare, cu sape ori cu securi pe umăr. Cîinii satului lătrau. Pe pășuni, oile behăiau, vitele mugeau. O tristețe fără margini mi-a cuprins inima. Mă mîna înainte doar un crîmpei de speranță ,o biată speranță,ultima, de care mă cramponam cu înfrigurare, cu ultimele resturi de putere și voință. Am zărit la marginea drumului o căsuță, scundă, acoperită cu rogoz.

Am bătut în ușă și am așteptat.

Un om cu mustăți, în vîrstă dar încă rumen și plin de vigoare, s-a ivit, mirat, în prag. Ținea în dreapta o secure neagră, cu resturi de dovleac pe tăiș.

I-am spus cine sînt.

El și-a amintit. A zîmbit, cu toate că se arăta mai departe mirat și neîncrezător. I-am spus că am nevoie neapărat de ajutorul lui. A tresărit. I-am spus că numai el putea să mă ajute. S-a încruntat, m-a sfredelit cu privirea.

— Am ceva foarte serios de discutat cu dumneata, i-am spus pe un ton confidențial.

El și-a aruncat ochii spre drum, a cătat încoace, a cătat încolo, apoi mi-a făcut semn să intru în casă. Am pătruns într-o încăpere strîmtă și neîngrijită, plină de funingine, unde domnea dezordinea : vase și unelte zăceau risipite pe lîngă pereți și prin unghere. Tăcerea și semiîntunericul, focul care mocnea în vatră, călda-

rea cu verdețuri spînzurată de lanț — totul trăda jalea și mizeria. Gazda m-a poftit să mă așez pe scăunelul cu trei picioare pe care mi-l întindea. Șovăiam, dar omul m-a împins cu putere de umeri, și atunci m-am așezat.

Ce s-a întîmplat? m-a întrebat el, în timp ce prin ochi îi trecea o sclipire sălbatică. Nu te-am văzut de mult, surioară. Aud că ești la Belgrad?

— Da, am oftat eu.

— O duci bine, ca cucoanele?

— Ce să mai vorbim, i-am răspuns, oftînd. El s-a uitat la mine scrutător. Parcă mă privea o fiară. Ochii bulbucați, mustățile țepoase și negre la vîrf, pomeții proeminenți, obrajii acoperiți cu păr des și aspru, maxilarele puternice, palmele late, corpul greoi — totul respira în el o sălbăticie de sihastru.

I-am spus ce căutam.

Gazda a încremenit de uimire.

Mi-am repetat rugămintea și omul a început să mă cerceteze ce intenții aveam. I-am răspuns că nu pot să-i destăinui intențiile mele, dar că are să audă curînd ce-am făcut. Lui îi era teamă de lume. Dacă află cineva și-l denunță la miliție, are să fie tîrît în fața tribunalului. L-am asigurat că voi păstra secretul:

— Numai noi doi vom ști. Noi și pămîntul. Jur pe capul copiilor mei că am să duc taina cu mine în mormînt...

El însă tot șovăia.

Am început atunci să-i spun ce am visat: se făcea că pluteam pe o apă tulbure și că mă înecam strivită de buștenii rostogoliți de valuri.

Cînd să-mi iau adio de la viață, sufocată, l-am zărit pe el pe țărm și l-am strigat să-mi vină în ajutor. Frate *Nikola, scapă-mă!* Așa-l numisem în somn: frate. Și el a dat fuga, mi-a întins mîna și m-a scos din apă...

Omul a tresărit cînd i-am pronunțat numele. Mi-a spus că-l cunoscuse pe tata, că mergeau împreună la oraș, beau prin cafenele și *mai făceau ceva.* Ce anume, n-a vrut să spună, s-a mulțumit doar să surîdă cu tîlc. *Tu ai să mă ajuți, taică, ai să mă ajuți,* i-am spus eu. *De nu te cunoșteam pe tine, Nikola, nu veneam aici.* Tulburat de visul pe care i-l istorisisem, el mă privea cu ochi neliniștiți, căta la tavanul negru, ca și cînd ar aștepta povață și îndrumare de la cer. I-am spus din nou că am să-i spun pînă la moarte frate, frate de cruce. Iar dacă nu primea, am să mă arunc în rîu, unde o fi apa mai adîncă, și n-are să-și mai găsească liniștea pînă în ziua de apoi...

Mă asculta îngrijorat și îngîndurat. Pe urmă a slobozit un *o fi bine dacă o da Domnul* și mi-a spus că, deși cu inima grea, o să facă ce îi cer. Dar mai întîi să-i jur credință și că am să păstrez secretul. M-am jurat pe sănătatea mea și pe copiii mei, chiar și pe ziua numelui, cu toate că nu mai aprinsesem de ani de zile o lumînare.

El tăcea, absent. Apoi m-a privit țintă în ochi, cu încredere, s-a întors și a dispărut în încăperea cealaltă.

S-a întors după cîteva clipe luminat la față. Aducea ceea ce îi cerusem. Un fior de gheață m-a străbătut din creștet pînă-n tălpi. A trebuit

să-mi adun ultimele puteri ca să reuşesc să mă ţin pe picioare. Cînd mi-a înmînat ceea ce-i cerusem, i-am oferit şi eu un pachet de ţigări. El l-a primit. În clipa aceea mă simţeam în stare să-mi dau şi viaţa pentru el. N-am să uit niciodată, frate, tu, singurul care m-ai înţeles, i-am spus eu, strîngînd cu putere fierul la piept.

Îmi cereţi să vă spun cine era omul acela. Degeaba insistaţi. Mă întrebaţi : „Cine e ?" De m-aţi tăia în bucăţi, eu tot n-am să-i rostesc numele. N-am să spun nici în ce sat trăieşte. M-a ajutat, şi am să-i rămîn credincioasă pînă la moarte. Numai vouă, oameni uşuratici, vi se pare că omul acela m-a dus la pierzare, pentru că nu sînteţi în stare să înţelegeţi necazurile adevărate ale omului. Cadă urgia asupra copiilor mei înaintea mea dacă am să spun vreodată cine e. Puteţi să mă tăiaţi în bucăţele...

Am ajuns acasă înainte de a se înnopta. Pe Nadica n-am luat-o de la prietenă : e mai bine să fie cît mai departe, mi-am spus. Dacă aş putea să-l smulg cumva şi pe Žarko din vizuină, să nu vadă sînge. *Am să trag în cap. Şi el are să cadă pe duşumea, cu braţele desfăcute.* Am să trag în cap, aşa e mai sigur. Mortal. Ce-ar fi să termin şi cu cotoroanţa ? Numai răutatea ei ne-a adus aici. Mai întîi pe dînsul, apoi pe ea. Ba nu, trebuia să fug imediat din odaie. *Altă femeie n-ai să aduci tu sub acoperişul ăsta, n-ai să aduci, cît trăiesc.* La naiba cu scrisorile voastre, cu minciunile voastre, cu pupăturile voastre. Am să vă despart pentru vecie. S-a isprăvit cu

mine, dar s-a isprăvi şi cu voi. El în mormînt, eu la puşcărie. *Copiii mei, o să rămîneţi singuri pe lume ! Copiii mei !* Vipera aceea are să vă distrugă, are să vă otrăvească, are să vă împingă în rîu. Vai de voi, copiii mei...

El îmi dăduse revolverul şi eu eram acum acasă.

Am intrat în odăiţa mea, m-am apropiat de uşa care ne desparte, mi-am lipit cu prudenţă urechea de scîndură. Cineva sforăia. Parcă era Draško : numai el sforăie atît de respingător. Parcă nu-mi venea să cred că e chiar el. *E chiar el. Ultimul lui somn. Ucigaşul va fi ucis.* Ultimul lui somn, ultima lui suflare. Şedea pentru cea din urmă oară în patul pe care o îngheţuia pe Ipolita. De acum, s-a isprăvit. *Doar în mormînt vă veţi mai întîlni. Îghesuiţi-vă acolo, dacă poftiţi. Sub ochii mei n-o să mai puteţi.* Îl pîndeam cum stă pentru cea din urmă oară în camera de după zidul care ne despărţea. O fi singur ? Scorpia bătrînă n-o fi acolo ?

Stăteam cu urechea lipită de scîndură.

El sforăia. Sigur că doarme pe spate, cu gura deschisă, cu fălcile descleştate. Mă întrebam dacă am să am puterea să îndeplinesc ceea ce-mi propusesem. Voi avea, mi-am spus, voi avea. Trebuie să găsesc puterea necesară ca să apăs pe trăgaci. Dacă Žarko e acolo va începe să ţipe. Va vedea revolverul în mîna mea şi mă va prigoni pînă la moarte cu ura şi blestemul lui. N-are să-mi mai spună mamă, ci ucigaşa tatălui său. Dacă scap cu viaţă şi ies din închisoare, am să fiu nevoită să fug de el în lumea largă. N-o să

înțeleagă ce-am făcut, degeaba aș încerca să-i explic, degeaba l-aș ruga să mă ierte. Cel mai bine ar fi să-mi săvîrșesc fapta pe neașteptate, cînd bătrîna și cu Žarko n-ar fi înăuntru, cînd Draško va fi singur.

Cum de nu sînt acolo ?

Căci nu-l auzeam nici pe Žarko, nici pe monstrul acela. *Să fie Draško singur ?* Am să mă năpustesc în cameră, am să ochesc tîmpla și am să trag. Să-l ucid pe omul cu care am împărțit patul atîția ani de zile, cu care am făcut doi copii. Să-l ucid. Doamne, într-adevăr, numai nu știu dacă e singur. Am să întredeschid ușa, ca să arunc o privire. Dar ce fac dacă o întîlnesc pe scorpia bătrînă ? Cum să-i explic de ce am crăpat ușa ? Să nu descarc revolverul în ea, cuprinsă de furie, și să intru în pușcărie, iar Draško și cu Ipolita să-și rîdă de mine și nici să nu le pese. *Sînteți sortiți pieirii, copiii mei. De ce-ați mai venit pe lume copiii mei ?* Oare n-ar fi mai bine să îndrept țeava spre capul meu ? Eu în pămînt, iar ei — naiba să-i ia... Dar cum ? Să rîdă de mine ? *Mai bine nu v-aș fi născut, copiii mei. Numai de voi îmi pare rău, copilașii mei.* Trebuie să trag în plină țeastă, deasupra urechii, în cap, în creier, ca să-și dea sufletul pe loc.

Am strîns cu putere revolverul în mînă și am crăpat ușa. În cameră era numai Draško. Ședea întins pe pat și sforăia.

Mi s-a năzărit că-l văd înotînd în sînge.

Mi s-a năzărit că toată camera se umple de sîngele în care înota Draško.

Așa am făcut saltul în beznă...

LA URMĂ, DISCURSUL...

...a fost un tovarăș și un comunist bun membru devotat al partidului adică al uniunii comuniștilor a fost unul dintre primii luptători ai revoluției populare comisar al unui batalion de partizani care s-a ridicat la luptă în '41 și tot așa ca elev înainte de război a participat la lupta împotriva regimurilor antipopulare ale vechii Iugoslavii prigonit pe meleagurile lui natale ca un tînăr înaintat ce era astfel că a trăit o vreme în ilegalitate... fiind exemplu de conștiinciozitate și spirit de sacrificiu... și-a slujit cu cinste poporul...: apoi cu funcții de conducere în economie... însă moartea perfidă l-a smuls dintre noi pentru totdeauna...

Ascult discursul. La urmă, discursul. Oamenii nici nu-și închipuie cît de curajoși pot fi cîteodată în aprecieri. Și, în mormîntul meu, îmi vine să zîmbesc. Acela care-și ia rămas bun de la mine e chiar foarte îndrăzneț. Mă laudă. Știu că n-are dreptate, dar îmi face plăcere. Mă bucur. Îmi plac laudele, chiar și în coșciug. Îmi plac vorbele frumoase pe care mi le adresează. Îmi place să fiu măgulit. Totdeauna m-am crezut ie-

şit din comun, mai presus de creaturile umane mediocre. Văd acum că m-am înşeat. Mă bucur că sînt măgulit. Sînt om, iar omului îi place să audă o vorbă bună despre sine, fie şi în mormînt.

Belgrad,

ianuarie—iunie 1956

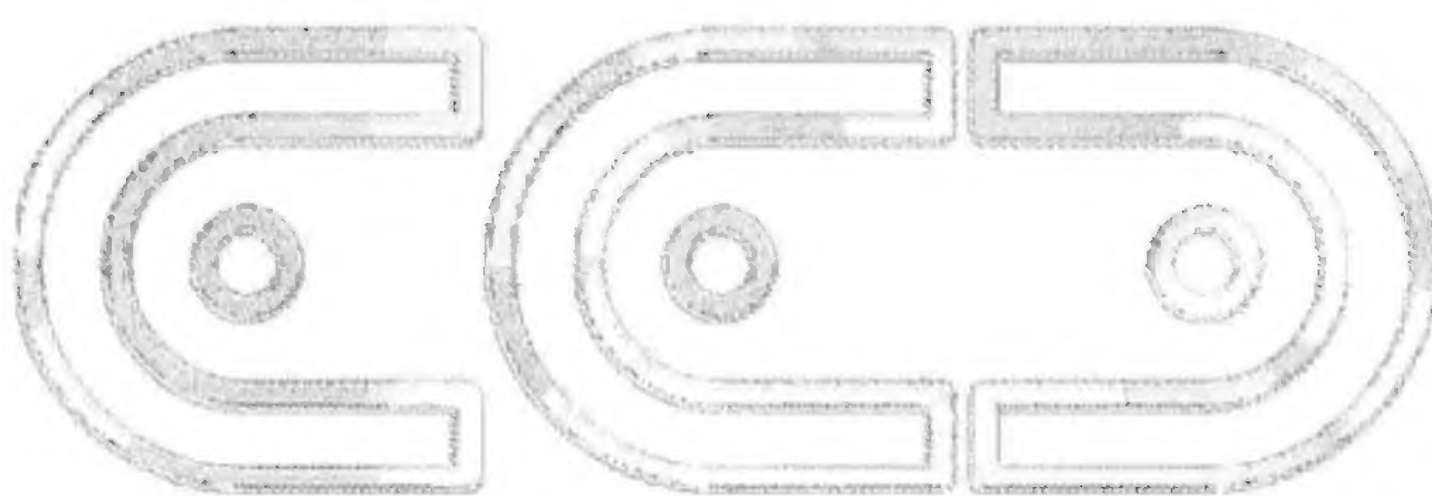

TIPARUL EXECUTAT LA:

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918"

Coli tipar: 10,75; comanda nr. 134

Scanare și prelucrare digitală

de

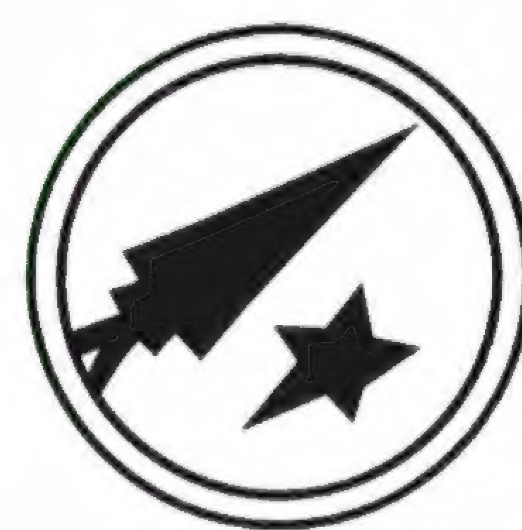

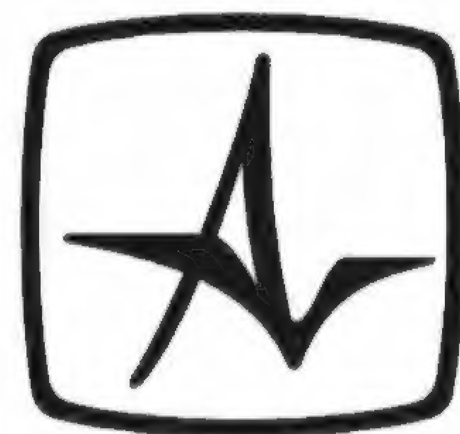
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

